

NOȚIUNI GENERALE DE SINTAXĂ

§ 1. « Gramatica (morfologia și sintaxa) este un ansamblu de reguli privitoare la modificarea cuvintelor și îmbinarea lor în propoziții. Prin urmare, tocmai datorită gramaticii, limba capătă posibilitatea de a îmbrăca gândurile umane în învelișul material al limbii.

Trăsătura caracteristică a gramaticii constă în aceea că ea stabilește regulile modificării cuvintelor, avînd în vedere nu cuvinte concrete, ci în general cuvinte fără caracter concret; ea stabilește reguli pentru compunerea propozițiilor, avînd în vedere nu propoziții concrete, de exemplu un subiect concret, un predicat concret etc., ci în general orice fel de propoziții, independent de forma concretă a cutărei sau cutărei propoziții.» STALIN, PROBL. LINGV. 21-22.

Sintaxa se ocupă anume cu studiul îmbinării cuvintelor în propoziții și al legăturii dintre propoziții în fraze, stabilind reguli privitoare la construirea propozițiilor și a frazelor.

Propoziție, frază, îmbinare de cuvinte

§ 2. Propoziția este o comunicare cu un singur predicat, în care se exprimă o judecată sau o idee cu caracter afectiv (interogativ, imperativ, optativ etc.) care presupune existența unei judecăți neexprimate.

Comunicarea în care există două sau mai multe predicate, deci o îmbinare de propoziții, se numește frază. Fraza poate exprima o singură judecată, mai multe judecăți care pot fi eventual reunite într-un raționament, o singură idee ori mai multe idei care nu constituie judecăți, sau mai multe idei dintre care unele sînt judecăți și altele nu.

În afară de propoziții și fraze, sintaxa deosebește îmbinări de cuvinte care, dînd expresie raportului dintre două sau mai multe obiecte sau dintre obiecte și însușirile lor, deșteaptă în mintea noastră imaginea unui obiect, a unei

acțiuni sau a unei stări percepute ca unitate: *Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, examenul de sfârșit de an, a lua foc, a se ridica în aer, a se stinge din viață, a învăța pe dinafară.*

Felurile propozițiilor, părțile lor componente și raporturile dintre propoziții în frază

§ 3. Sintaxa urmărește, prin urmare, pe de o parte felul propozițiilor după conținutul lor, precum și părțile lor componente, pe de alta modul cum se unesc propozițiile pentru a alcătui fraze.

După conținutul lor și privesc independent de legătura cu alte propoziții, propozițiile pot fi: enunțiative, interogative, dubitative, optative, imperative și exclamative. O judecată sau o idee cu caracter afectiv putând fi pozitivă sau negativă, deosebit înăuntrul fiecărei categorii de propoziții un aspect pozitiv sau negativ. După alcătuirea lor, propozițiile pot fi simple, când se compun din subiect și predicat (părți de propoziție principale), sau dezvoltate, când mai cuprind atribute și complemente (părți de propoziție secundare). Înăuntrul unei propoziții sînt părți de propoziție determinate și determinante, fiecare parte de propoziție determinantă putând fi la rîndul ei determinată de altă parte de propoziție.

Raporturile dintre propozițiile unei fraze pot fi de coordonare sau de subordonare. În situația dintîi apar propozițiile de același fel legate între ele fie prin juxtapunere, adică prin alăturare, fie cu ajutorul conjuncțiilor coordonatoare. În cazul celălalt avem a face cu propozițiile dependente, care îndeplinesc rolul de părți de propoziție ale regentei, adică ale propoziției de care depind (de aceea ele sînt calificate cu numele părților de propoziție: propoziții subiective, complementive, atributive etc.). Acestea sînt legate fie prin juxtapunere, fie cu ajutorul conjuncțiilor subordonatoare sau al altor unelte gramaticale care au rol de conjuncții (pronume relative și interogative, adverbe relative și interogative).

Raportul de coordonare apare atît între propozițiile principale, cît și între propozițiile subordonate similare, tot așa cum pot fi coordonate oricare părți de propoziție de același fel, fie principale; fie secundare (vezi Fraza, Noțiuni generale, § 247).

Legătura dintre sintaxă și morfologie

§ 4. Între sintaxă și morfologie este o strînsă interdependență. Morfologia se ocupă de studiul formelor gramaticale, dar aceste forme au un conținut pe care îl studiază sintaxa (v. vol. I, § 71).

Substantivul poate îndeplini în propoziție funcțiunea de subiect, atribut, nume predicativ, complement. Indiferent de rolul pe care-l are în propoziție, el poate fi determinat de un atribut, în calitatea lui de substantiv. De asemenea, indiferent

de rolul pe care îl are în propoziție (predicat, subiect, atribut, complement), verbul poate primi un complement. Vorbim despre atributul substantivului, tot așa cum vorbim despre complementul verbului.

Unele părți ale vorbirii îndeplinesc funcțiuni sintactice fără să fie părți de propoziție. În această situație se află substantivul în cazul vocativ și celelalte cuvinte și construcții incidente. Același e și cazul pronumelui personal feminin *o*, cu rol neutru, în construcții de tipul: *am pățit-o* (v. vol. I, § 168).

Legătura dintre sintaxă și vocabular

§ 5. În ceea ce privește legătura dintre sintaxă și vocabular, firească prin aceea că vocabularul este — după cum arată I. V. Stalin — «materialul de construcție pentru limbă» și «datorită gramaticii, limba capătă posibilitatea de a îmbrăca gândurile umane în învelișul material al limbii», ea se manifestă, de asemenea, în anumite procedee de formare a cuvintelor și în felul cum uneori sintaxa unui cuvânt poate cuprinde nu numai derivatele acestuia, ci și întreaga familie semantică a cuvântului (vezi vol. I, Raporturile dintre formarea cuvintelor și sintaxă, § 27-29).

Acordul, ordinea cuvintelor și a propozițiilor, accentul și intonația

§ 6. Având de stabilit regulile referitoare la structura propoziției și a frazei, sintaxa are în vedere nu numai funcțiunile sintactice ale cuvintelor și ale formelor acestora, nu numai rolul părților de propoziție și ale diverselor propoziții care alcătuiesc o frază, ci și anumite fapte și procedee aparte privind legătura dintre părțile propoziției și dintre propoziții, ca: acordul dintre subiect și predikat (în număr, persoană, gen) sau dintre substantiv și adjectiv (în gen, număr și caz), ordinea cuvintelor în propoziție și ordinea propozițiilor în frază, precum și intonația (ton, ritm, debit verbal) folosită în rostirea propozițiilor.

Sintaxa limbajului afectiv

§ 7. Dat fiind că vorbirea oglindește nu numai judecata rece, ci și participarea afectivă a celui ce vorbește, sintaxa înregistrează măsura în care marea varietate de stări psihice se transpune în felul nostru de a vorbi. Într-un fel se exprimă omul liniștit, care-și alege cuvintele cum trebuie și le așază la locul lor, și într-alt fel se exprimă omul pasionat, emoționat, tulburat, care nu-și găsește cuvintele potrivite sau le colorează după starea sa psihică. În împrejurări ca aceasta din urmă, apare, de exemplu, *s u s p e n s i a*. Fraza *Să nu te mai prind pe aici, că...*, deși nu cuprinde încheierea, e mai «expresivă» prin pauza pe care o face vorbitorul în căutarea cuvintelor celor mai «tari» (vezi Elipsa, § 406), iar cel ce spune

despre un prieten că *e ca pâinea caldă* sau că *e o bunătate (de om)* înlocuiește superlativul obișnuit *foarte bun* cu expresii pline de căldura sentimentelor sale.

Punctuația

§ 8. Dacă atunci când sînt rostite e ușor de desprins sensul tuturor propozițiilor, apar dificultăți când ele sînt scrise și trebuie citite. **Punctuația** încearcă să înlăture aceste dificultăți și, în felul acesta, ea devine un prețios auxiliar al sintaxei.

NOȚIUNI DE SINTAXĂ ISTORICĂ

Sintaxa istorică s-a studiat mult mai puțin decît morfologia istorică, de aceea avem la dispoziție numai în mică măsură materialele necesare.

Sintaxa limbii latine din textele literare clasice

§ 9. Limba latină, așa cum apare în textele literare clasice, prezintă un sistem sintactic caracterizat printr-o precizie deosebită a exprimării raporturilor (fiecare formă fiind relativ precis specializată pentru o funcțiune), printr-o predominare netă a exprimării sintetice și prin importanța specială acordată subordonării, ideile dintr-o frază fiind toate axate în jurul ideii propoziției principale și depinzînd strict de ea.

Astfel, rolul fiecărui timp și raportul dintre timpurile diverselor propoziții este strict precizat, iar în frază timpurile conjunctivului din propoziția secundară sînt determinate de timpul verbului propoziției regente (concordanța timpurilor). În frază, ideea centrală exprimată de verb (subiectul putînd rămîne neexprimat) își subordonează un număr mare de propoziții secundare (acolo unde în limbile române moderne s-ar folosi coordonarea și chiar juxtapunerea). Caracteristică sintaxei latine literare e folosirea modului conjunctiv, care ia o extindere din ce în ce mai mare, pierzîndu-și valoarea inițială de mod al posibilității. Spre exemplu, propozițiile consecutive au în mod necesar conjunctivul, chiar dacă faptul exprimat în subordonată este real:

Temporis tanta fuit exiguitas ut... ad galeas induendas... tempus defuerit¹.

CAESAR, Bellum Gallicum, II 21, 5.

Tendința de a lega cît mai strîns de ideea principală ideile subordonate se manifestă și în bogăția de construcții participiale: participiul conjunct, care echivalează cu o atributivă, și participiul absolut pus la cazul ablativ (cu subiectul tot în ablativ) și care echivalează cu o propoziție circumstanțială (temporală, cauzală, concesivă sau condițională). În același fel trebuie interpretată frecvența compleți-

¹ « Timpul a fost atît de scurt, încît n-a mai fost vreme pentru punerea coifurilor ».

velor infinitivale, a căror dependentă de regentă este mai strinsă, datorită faptului că nu au un verb predicativ propriu.

Importanța subordonării în sintaxa latină a făcut să se dezvolte în mod considerabil stilul indirect, în care o comunicare, oricât de întinsă, un discurs întreg uneori, poate fi făcută să depindă de un verb de declarație exprimat sau chiar subînțeles. În aceeași ordine de idei putem cita și abundența propozițiilor atributive care încep câteodată o frază (limba română și celelalte limbi romanice le traduc printr-o principală, înlocuind pronumele relativ printr-un pronume demonstrativ):

*T. Labienus castris hostium potitus et ex loco superiore quae res in nostris castris gererentur conspicatus decimam legionem subsidio nostris misit. Qui cum ex equitum et calonum fuga quo in loco res esset quantoque in periculo et castra et legiones et imperator uersaretur cognouissent, nihil ad celeritatem sibi reliqui fecerunt*¹. CAESAR, Bellum Gallicum, II 26, 4.

Ordinea cuvintelor este, în linii mari, liberă, deoarece cuvântul poartă în sine aproape toate semnele funcțiunii sale sintactice. Putem deci, în principiu, folosi toate cele șase posibilități de aranjare a cuvintelor în propoziția *lupus arguebat uulpem*² (PHAEDRUS, Fabulae I 10, 4) fără a schimba sensul frazei. Dar în numeroase cazuri s-a creat pentru fiecare tip de frază o ordine de cuvinte anumită, dictată de considerente stilistice, uneori și ritmice.

Tipul sintactic al latinei literare din epoca clasică poate fi ilustrat prin următoarea frază extrasă dintr-un discurs judiciar al lui Cicero (Pro Archia poeta, II 3).

Sed, ne cui uestrum mirum esse uideatur me in quaestione legitima et in iudicio publico, cum res agatur apud praetorem populi Romani, lectissimum uirum, et apud seuerissimos iudices, tanto conuentu hominum ac frequentia, hoc uti genere dicendi, quod non modo a consuetudine iudiciorum, uerum etiam a forensi sermone abhorreat, quaeso a uobis ut in hac causa mihi detis hanc ueniam, accommodatam huic reo, uobis, quemadmodum spero, non molestam, ut me pro summo poeta atque eruditissimo homine dicentem, hoc concursu hominum litteratissimorum, hac uestra humanitate, hoc denique praetore exercente iudicium, patiamini de studiis humanitatis ac litterarum paulo loqui liberius et in eius modi persona, quae propter otium ac studium minime in iudicis periculisque tractata est, uti prope nouo quodam et inusitato genere dicendi.

Dăm acum traducerea literală a acestui text, arătînd în același timp felul în care propozițiile se înlănțuie în jurul ideii principale:

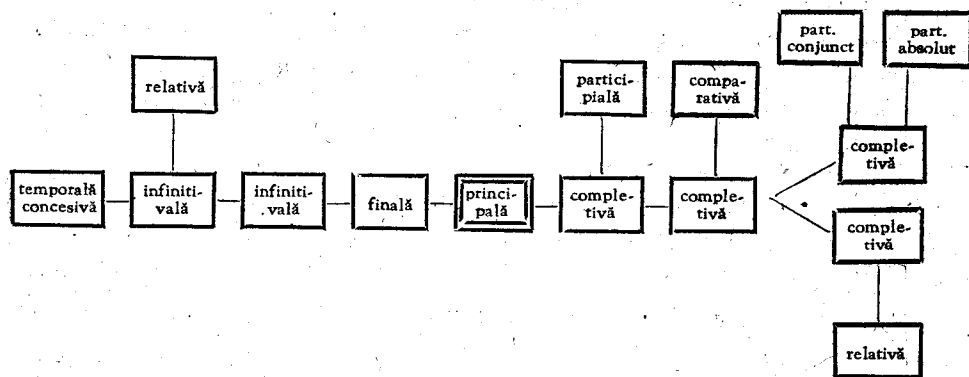
Dar (leagă ideea principală de frazele precedente), ca să nu pară cuiva dintre voi (subordonată finală a principalei) că este de mirare (construcție infinitivală

¹ « Titus Labienus, punînd stăpînire pe tabăra dușmanilor și văzînd din locul mai înalt ce se petrece în tabăra noastră, a trimis legiunea a X-a în ajutor alor noștri. Aceștia, înțelegînd, după fuga călăreților și a ordonanțelor, care este situația și în ce pericol se află și tabăra, și legiunile, și comandantul, au alergat cît au putut de repede. »

² « Lupul acuza vulpea. »

depinzînd de verbul «a se părea»; infinitivul ar fi putut totuși lipsi, dar este folosit de autor pentru echilibrul ritmic al frazei) *că eu, într-o anchetă legală și într-un proces public* (începutul propoziției infinitivale cerut de «este de mirare»), *cînd chestiunea se dezbate în fața pretorului poporului roman, un bărbat deosebit de distins, și în fața unor judecători foarte severi, cu o afluență atît de mare de oameni* (propoziție temporală cu nuanță concessivă, subordonată infinitivalei a cărei parte finală urmează), *mă folosesc de acest fel de a vorbi* (sfîrșitul infinitivalei), *care se depărtează nu numai de tradiția proceselor, dar chiar și a discursurilor din for* (relativă legată de «fel de a vorbi»), *vă cer* (propoziția principală situată în centrul frazei) *ca în acest proces să-mi dați această permisiune* (completivă subordonată principalei), *potrivită cu acest acuzat* (participiu conjunct pe lîngă cuvîntul «permisiune» din propoziția precedentă) *și, pe cît sper* (propoziție comparativă depinzînd de ceea ce urmează), *nu neplăcută pentru voi, ca să îngăduiți* (completivă depinzînd de «să-mi dați această permisiune») *ca eu* (începutul unei completeive infinitivale), *care vorbesc pentru un poet eminent și un om foarte învățat* (participiu conjunct cu pronumele-subiect «eu»), *dat fiind publicul de oameni foarte iubitori de litere, dată fiind cultura voastră* (construcție în ablativ), *în sfîrșit, un astfel de pretor prezîdînd ședința* (participială absolută legată, ca și ablativale precedente, de participiul conjunct de mai sus), *să vorbesc puțin mai liber despre îndeletnicirile culturii și literelor* (sfîrșitul infinitivalei cerute de «să îngăduiți»), *și, cu privire la o astfel de personalitate tare, datorită îndeletnicirilor literare și studiilor, a fost tirîță foarte puțin în primejdiile judecăților* (relativă pe lîngă «personalitate»), *să mă folosesc de acest fel oarecum nou și neobișnuit de a vorbi* (a doua infinitivală cerută de «să îngăduiți»).

Schematic, structura acestei fraze s-ar putea reda astfel:

Este evident că limba romînă ar exprima aceeași idee prin mai multe fraze, mai scurte și nelegate între ele.

Sintaxa limbii latine tîrzii

§ 10. Cu timpul însă, își fac loc în limba latină tendințe care aveau să distrugă armonia, dar și rigiditatea sistemului descris. Aceste tendințe se explică, în parte, prin faptul că strictetea regulilor sintactice ale latinei literare nu a fost respectată totdeauna de limba vorbită (aspectul vorbit se deosebește, în toate limbile, în multe privințe de aspectul scris), în parte, prin faptul că s-au produs un număr de fenomene de ordin formal sau de uzură semantică, care au făcut ca unele forme să nu mai fie apte să îndeplinească unele roluri sintactice. De aceea se observă într-o epocă tîrzie a limbii latine o slăbire a repartiției stricte a formelor la funcțiuni anumite. Prepozițiile nu mai sînt legate de anumite cazuri cu precizia din trecut, observîndu-se în textele care reflectă această stare de lucruri, textele cu vulgarisme, o serie de ezitări:

In nauiculam (alt ms. *in nauicula*) *ascenderet*¹. ITALA, Matthaecus 13, 2.

Ceciderunt in spinis (alt ms. *in spinas*)². ITALA, Matthaecus 13, 7.

Felul cum se construiesc verbele suferă, de asemenea, modificări.

Tot astfel, dispărînd încetul cu încetul subordonarea cu conjunctivul, vechile reguli ale concordanței timpurilor dispar și ele. În legătură cu slăbirea raporturilor de subordonare și a construcțiilor sintetice trebuie să menționăm dispariția pozițiilor infinitivale și a participialelor absolute și deci și slăbirea stilului indirect.

Frazele sînt mai simple, mai ușor de înțeles, coordonarea și juxtapunerea înlocuind, în măsura posibilului, subordonarea. Se pot găsi în textele scrise de oameni incuți fraze, evident incorecte, dar reflectînd o stare de lucruri reală, ca aceasta:

Militis (nom. pl.) *autem duxerunt eum in atrium pretorii et conuocatis totam cohortem* (încercare neizbutită de a face o participială absolută) *et uestierunt eum purpuram et imposuerunt ei factam spineam coronam et salutabant eum*: « *habe, rex Iudeorum* » (juxtapunerea a înlocuit stilul indirect) *et percutiebant illum de arundine in caput et conspuebant ei et ponebant genua, adorabant eum*.³ ITALA, Matthaecus, 27, 27-30.

Sistemul subordonării, atît cît se menține, se simplifică și el, cele mai multe conjuncții (și în primul rînd extrem de uzualul *ut*) dispărînd. *Quod* ajunge conjuncție universală.

¹ « Să se urce în corabie. »

² « Au căzut în mărăcini. »

³ « Soldații însă l-au dus în palatul guvernatorului și, convocînd toată cohorta, și-l-au îmbrăcat în purpură și i-au pus o coroană făcută din spini și îl salutau: « salutare, rege al iudeilor! » și-l loveau cu o trestie în cap și-l scuipeau și-și îndoiu genunchii, îl adorau. »

Ordinea cuvintelor se fixează, tinzând să înlocuiască unele morfeme. Tipul *lupus arguebat vulpem*¹ (PHAEDRUS, Fabulae, I 10, 4): subiect — verb — complement devine schema generală a ordinii cuvintelor în propoziție.

Sintaxa limbii române în comparație cu sintaxa latină

§ 11. Tabloul sintactic al latinei târzii și populare se menține și în limba română.

Se observă și aici dispariția concordanței timpurilor, proporția destul de mică de subordonate, simplificarea folosirii cazurilor cerute de prepoziții și verbe. Coniunctivul capătă o oarecare întărire, dar pe altă cale, în dauna infinitivului, deci este vorba tot de o dezvoltare a analizei.

Ordinea cuvintelor, mai liberă decât în limbile romanice occidentale, este totuși destul de strânsă: în fraza citată mai sus în latinește, nu putem înlocui ordinea cuvintelor fără a modifica și sensul: *lupul acuza vulpea* nu poate deveni *vulpea acuza lupul*.

Elemente nelatine în sintaxa limbii române

§ 12. Sintaxa limbii române s-a îmbogățit, pe de altă parte, cu elemente provenite din alte limbi. Astfel, unele caractere nelatine ale sintaxei românești sînt comune mai multor limbi balcanice, fie că aceasta se datorește unui substrat comun, fie că este vorba de influența unei limbi asupra celorlalte. Se citează ca element sintactic «balcanic» tendința de înlocuire în românește a infinitivului prin con-iunctiv.

Elementul slav în sintaxa limbii române

§ 13. O importanță deosebită are elementul slav în sintaxa limbii române. O serie de trăsături sintactice care se explică prin limbile slave, ca tipul relativ sintetic de declinare, menținerea și chiar întărirea neutrlui, răspîndirea formelor reflexive, unele cazuri de folosire a timpurilor, s-au văzut în volumul întii. Mai adăugăm aici că corespondența timpurilor reproduce întocmai situația din limbile slave, în timp ce în alte limbi romanice, de exemplu în franceză, se păstrează în parte tipul latin.

Numeroase locuțiuni și expresii de origine slavă au introdus în limba noastră întorsături sintactice noi.

Dar problema elementului slav în sintaxa română e departe de a fi fost studiată cum se cuvine.

¹ «Lupul acuza vulpea.»

Evoluția sintaxei limbii române

Vom expune mai jos evoluția principalelor fapte de sintaxă, pornind de la limba latină și trecînd prin faza latinei tîrzii, a romînei vechi și ajungînd la limba romînă contemporană, spre a se putea urmări mai ușor, pe fapte concrete, tendințele generale ale evoluției limbii.

I. SINTAXA PROPOZIȚIEI

Propozițiile negative

§ 14. Forma negativă a propoziției se exprima în limba latină prin folosirea adverbului *non* (mai vechi și *haud*), precum și prin alți termeni conținînd ideea de negație, fără să se adauge un adverb de negație: *nullus, nemo, nihil*.

În latina tîrzie, folosirea acestor din urmă termeni era întărită și prin adăugarea adverbului *non*: *neminem uidi* devine *non uidi neminem*.

Limba romînă continuă acest procedeu:

Nimea nu poate a doi domni lucra. CORESI, T. II.

Propozițiile imperative negative aveau mai multe feluri de exprimare în limba latină (conjunctivul precedat de *ne*, perifraze etc.). În latina tîrzie, *ne* a fost eliminat de *non*, iar pentru persoana a doua singular apare infinitivul precedat de *non*:

*Si uideris lassiozem esse, non tangere*¹. Mulomedicina Chironis, 129.

În romînă propoziția imperativă negativă, ca și cea pozitivă, se construiește fie cu imperativul, fie cu conjunctivul, iar imperativul negativ, ca și cel din latina tîrzie, are ca punct de plecare 'infinitivul:* *nu cîntare, nu cîntareși > nu cînta, nu cîntași*.

Subiectul

§ 15. În limba latină pronumele subiect al primelor două persoane nu era exprimat decît în cazurile de insistență sau de antiteză (*ego fleo, tu ridet*²), deoarece forma verbului preciza suficient persoana.

Limba romînă, care, dintre limbile romanice, a conservat în mai mare măsură flexiunea verbală, a moștenit din latină aceeași situație.

Subiectul putea fi uneori, în limba latină, un infinitiv:

*Decorum est pro patria mori*³. HORATIUS, Carmina, III 2, 13.

¹ « Dacă o să vezi că e prea obosit, să nu-l atingi. »

² « Eu plîng, tu rîzi. »

³ « Este frumos să mori pentru patrie. »

Această construcție a fost păstrată în toate limbile romanice, limba română avînd paralel și construcții cu conjunctivul. Faptul se datorește tendinței — comune unor limbi balcanice — de a înlocui infinitivul prin conjunctiv:

A cunoaște adevărul și a-l spune nu e lucru lesne. GHICA, s. 91, dar și:

Să cunoști adevărul și să-l spui nu e lucru lesne.

Predicatul

§ 16. Cu excepția construcțiilor latinești participiale și infinitivale despre care va fi vorba mai jos, nu există deosebiri esențiale între sintaxa predicatului latin și a celui român.

Atributul adjectival

§ 17. Adjectivul se acordă în limba latină în gen, număr și caz cu substantivul. Situația se menține, în linii mari, în limba română ca și în alte limbi romanice:

Atributul substantival

§ 18. a) Atributul genitival avea în limba latină valori multiple: posesiv (*domus tribuni* «casa tribunului»), subiectiv și obiectiv (*metus hostium* «teama dușmanilor»), partitiv (*pars militum* «o parte a soldaților»), al materiei (*montes auri* «munți de aur») etc. Construcțiile cu ajutorul prepozițiilor apar încă înainte de decăderea limbii literare: *corium de tauro* («piele de taur»), *conscientia de culpa* («conștiința vinovăției»).

Limbile romanice au extins procedul construcțiilor prepoziționale, iar în limba română, paralel cu construcțiile prepoziționale, se păstrează și construcțiile genitivale.

Unele specii de genitiv, cum ar fi genitivul posesiv, subiectiv și obiectiv, sînt numai rareori redată prin construcții prepoziționale:

Cale de cetate. PSALT. SCH. 106 (cf. *calea cetății.* PSALT. HURM.).

Trestie a cărtulariu. PSALT. SCH. 44 (cf. *cărtulariului.* CORESI, PS. SL.-ROM.).

Au jăcuit tot din turn ce au fost a boieri și a neguțitori. NECULCE, CR. 11. Construcția atributului cu prepoziția *a* se păstrează și în limba actuală în cazul atributului precedat de o determinare cantitativă:

Intră... în cortul... a doao slujnice. PALIA, Gen. 31, 32.

Cu ocazia a trei alegeri. DELAVRANCEA, P. 65.

Alte specii de atribut genitival, cum ar fi cel partitiv sau al cantității, apar, începînd din secolul al XVI-lea, cu prepoziții:

Pușini de ei sînt cei ce vor afla ea. CORESI, T. 13.

Un mare număr de oameni.

O parte din populație.

b) A poziția se acordă, în limba latină, cu substantivul pe care îl determină: *exercitus Ariovisti regis Germanorum*¹.

În limba romînă se dezvoltă construcții în care a poziția rămîne la nominativ. În secolul al XVI-lea apar concomitent a poziția acordată cu substantivul și a poziția în nominativ:

Lui Budachi Gașpar, birăului de Bistriță. ROSETTI, B. 27.

Domnului Budachi Ianășu, birăul de cetatea Bist(r)iței. ROSETTI, B. 29.

c) Numele proprii cu funcțiune de a poziție se puneau în limba latină în același caz cu substantivul determinat: *imperator Traianus, flumen Rhodanus, urbs Roma*.

Pentru numele geografice, se întîlnesc încă în limba latină și forme de genitiv: *urbs Romae*. Procedul s-a extins în latina tîrzie și în limbile romanice (fr. *ville de Rome*).

Aceeași situație o găsim și în limba romînă din secolul al XVI-lea, unde apar în cazul numelor de orașe construcții ca:

Tîrgulu Apiecei. COD. VOR. 100.

Cetatea Brașovului. CORESI, CAZ. 6.

În limba contemporană se manifestă tendința de a se folosi forma de nominativ: *Tîrgul Jiu, orașul Iași, riul Bahlui*; se folosesc însă și construcțiile cu genitivul: *Cetatea Brăilei, apa Dîmboviței, Tîrgul Neamțului* (alături de *Tîrgul Neamț*).

Complementul direct

§ 19. În limba latină, ca și în limba romînă, complementul direct este la acuzativ: *bibo aquam*².

În limba romînă, complementul direct exprimat prin nume de persoane, pronume și numerale apare construit cu ajutorul prepoziției *pe*. Construcția e atestată încă din secolul al XVI-lea:

Nu așteaptă pre judele gloatei să răspunză. CORESI, CAZ. 384.

Lăsdă pre ei să se învâlniască. CORESI, CAZ. 374.

Cine are usîrdie multă și tare, pre acela cheamă și pre acela, va să adape. CORESI, CAZ. 190.

¹ « Armata lui Ariovist, regele germanilor. »

² « Beau apă. »

Sîntu derepți și ocărăscu pre ceia ce greșescu. CORESI, CAZ. 12.

Încă din secolul al XVI-lea e atestată repetarea complementului direct prin-tr-un pronume personal neaccentuat:

Ocărăște pre alaltși și întru o nemică nu-î socoteaște pre aceia. CORESI, CAZ. 15.

Unele verbe (*possum* «pot», *uolo* «vreau», *scio* «știu»; *incipio* «încep», *esso* «întîrzii», *omitto* «las la o parte»; *recordor* «îmi amintesc», *obliuiscor* «uit»; *cupio* «doresc», *opto* «doresc», *cogito* «cuget») au în limba latină un complement la infinitiv: *vincere scis, sed uictoria uti nescis*¹; *loqui cupio*².

Cu timpul, numărul acestor verbe a crescut, infinitivul ajungînd să îndeplinească și alte funcțiuni decît cea de complement direct: *ibat uidere feras*³; *uado piscari*⁴.

Această situație există și în limba romînă:

Ce mîngiere putem simiți noi, ostașii propășirii, dacă nu știm mărirea luptei?
Russo, s. 36.

Limba romînă literară a înlocuit treptat infinitivul prin conjunctiv:

Am putea să zicem și noi ca dîșii. Russo, s. 35,

dar în unele graiuri regionale construcția cu infinitivul mai stăruie:

Nu mă știi tu îndrepta unde șade? RETEGANUL, III 46.

S-a dus și într-o vreme a prins a cînta din solz, ca să nu-î fie urți. SADOVEANU,

B. 110.

Complementul indirect

§ 20. Complementul indirect se construia în limba latină mai veche numai cu dativul: *do fratri librum*⁵. Mai tîrziu și-au făcut loc și construcțiile prepoziționale cu *ad*: *dixit ad populum*⁶.

Limba romînă a păstrat amîndouă construcțiile, la construcția mai veche cu *ă* (= lat. *ad*) adăugîndu-se aceea cu *la*, existentă și astăzi:

Florile primăveriei, cealea ce pre înșor vestejesc, aducem oaspeților noștri ceia bunii și iubiiții. CORESI, CAZ. 309.

Și la lipsă... deade pîine ă flămînzi. DOSOFTEI, v. s. 187.

Închina-va țara la turci au ba? NECULCE, CR. 13.

Pribegia cui e bună?

La ficiorul fără mumă!

¹ «Știi să învingi, dar nu știi să te folosești de victorie.»

² «Doresc să vorbesc.»

³ «Merger să vadă fiare.»

⁴ «Merg să pescuiesc.»

⁵ «Dau o carte fratelui (meu).»

⁶ «A vorbit poporului.»

Pribeșia cui e dată?

La ficiorul fără tată! JARNÍK-BÎRSEANU, D. 198-199.

Fiindcă a venit vorba de-așa, îți spun ca la un frate că din cruda copilărie slujesc prin străini. CREANGĂ, P. 200.

Să-mi dedic a mele versuri la cucoane bunăoară. EMINESCU, O. I 137.

Construcția cu *a* s-a folosit mai mult în cazul în care complementul indirect era precedat de o determinare cantitativă:

I-au tăiat capul și lui și a trei prunci. DOSOFTEI, V. S. 5^v.

A toată Europa

Îi poștim mai multă pace,

Mai puțin război a face. PANN, CAL. 3.

Astăzi în această situație se folosește prepoziția *la*, foarte frecventă pe lângă numerale și pronume relative și nehotărâte:

La cîteșitrei le dete cîte o carte.

Apoi ori că el a făcut atîta, ori că negustorul la care l-am vîndut n-a fost om curat, eu nu știu. ISPIRESCU, L. 268.

Ca și la complementul direct, se înregistrează, încă din secolul al XVI-lea, repetarea printr-un pronume personal neaccentuat a complementului indirect exprimat printr-un substantiv sau pronume:

Și-i grăi mîiașului. COD. VOR. 35.

Complementul de agent

§ 21. Complementul de agent al verbelor sau participiilor pasive se redă în limba latină prin prepoziția *a* + ablativul sau prin dativ:

[Massilia] *cincta Gallorum gentibus*¹. CICERO, Pro Flacco, 63.

*Illa nobis alio tempore... explicabuntur*². CICERO, De inventione, I 86.

*Sparsos aut captos ab hoste*³. TITUS LIVIUS, 22, 7, 9.

*Inūicto a civibus hostibusque animo ad exercitum rediit*⁴. TITUS LIVIUS, 22, 26, 7.

*Primo Punico bello Regulus captus est a Poenis*⁵. CICERO, De officiis, I, 39.

În limba romînă din secolul al XVI-lea complementul de agent apare exprimat printr-un substantiv sau pronume cu prepoziția *de*:

Ne biruiescu vrăjmașii, prinși sîntem d-înșii. COREȘI, CAZ. 156.

¹ « [Massilia] înconjurată de neamurile galice. »

² « Acelea vor fi explicate de noi altă dată. »

³ « Puși pe fugă sau prinși de dușmani. »

⁴ « S-a întors la armată cu moralul neînfrînt nici de concetățeni, nici de dușmani. »

⁵ « În cel dintîi război punic, Regulus a fost făcut prizonier de cartaginezi. »

În limba actuală, complementul de agent se construiește cu ajutorul prepoziției *de* sau *de către*.

Complementul comparativului

§ 22. Complementul comparativului era redat în limba latină prin ablativ sau era introdus prin *quam*: *fortior fratre, fortior quam frater*, «mai viteaz decât fratele (lui)». §

Construcția cu ablativul este înlocuită, în latina târzie, printr-o construcție prepozițională introdusă prin *de*, pe care o găsim și în româna din secolul al XVI-lea:

Mai deșiderate de aurul și de pietri curate multe și mai dulci de miarea.

PSALT. SCH. 18.

Mai frumoasă fată de aceasta n-am vădzut. HASDEU, CUV. II 147.

Alături de această construcție apar și construcții ale complementului introdus prin *decît*, unde *cît* precizează mai bine raportul:

Mai bire e nișchitu dreptului, decātu multă bogăție păcătoșilor. PSALT. SCH. 36, 16.

Mai vîrtosu a da decātu a lua. COD. VOR. 23.

Această construcție tinde să se impună astăzi, deși e în concurență cu construcția cu *ca*, de dată mai recentă:

Limba taie mai rău ca sabia. (Proverb)

Complementele circumstanțiale

§ 23. Complementele circumstanțiale se exprimau în limba latină în trei feluri: prin adverbe, prin diverse cazuri ale substantivului sau pronumelui și prin construcții prepoziționale.

În latina târzie, construcțiile prepoziționale tind să ia locul cazurilor sintetice; astfel, în loc de construcția normală cu ablativul, apare construcția cu prepoziție:

*Non potebat [uidere] a turba quia de statu pussilus erat*¹. Itala, Bezae, Codex Cantabrigiensis, Luca, 19,3.

*De fame perire*².

În limba română, complementele circumstanțiale se redau prin adverbe și prin construcții prepoziționale: *era mic de stat*; *a murit de foame*.

¹ «Nu putea vedea din cauza mulțimii, pentru că era mic de stat.»

² «A muri de foame.»

II. SINTAXA FRAZEI

Propozițiile complete

§ 24. În limba latină, propozițiile complete erau de trei tipuri:

a) După verbele care însemnau «a spune», «a vedea», «a cere» etc. urma o construcție în care subiectul era în acuzativ, iar predicatul era la infinitiv, construcția numită **acuzativ cu infinitiv**: *scio te heri apud eum fuisse*¹.

b) După alte verbe, completele se construiau cu conjunctivul precedat de cele mai multe ori de *ut* (sau de *ne*, când propoziția subordonată era negativă).

c) Interogativele indirecte erau construite cu modul conjunctiv.

Aceste tipuri au evoluat în modul următor în latina târzie:

a) Acuzativul cu infinitiv este înlocuit prin propoziții complete introduse prin *quod*, *quia* și *quoniam*, urmate de conjunctiv și, mai târziu, de indicativ:

*Renuntiauerunt quod Pompeium in potestate haberent*². *Bellum Hispaniense*, 36, 1.

*Scis enim quod epulum dedi*³. *PETRONIUS*, *Satiricon*, 71.

*Dixi quia mustella comedit*⁴. *PETRONIUS*, *Satiricon*, 46.

*Dixit nobis quoniam iam aliquot anni essent a quo non pareret columna illa*⁵. *Peregrinatio Aetheriae*, 12, 7.

Limbile romanice păstrează acest procedeu, generalizându-l pe *quod* (în rom. *că*):

Am auxit eu că împăratul au ieșit den Sofia. Scrisoarea lui Neacșu.

Construcția se menține și azi. Paralel cu această construcție, în secolul al XVI-lea există și completele introduse prin *cum* și *de*, *cum* provenind din lat. *quomodo*, care căpătase această valoare încă din latina târzie:

*Viderunt oculi tui quomodo tradidit te dominus*⁶. *Itala*, *Reg.* I 24, 11.

Am auxit... cumu i-au dat împăratul slobozie lui Mahametbeg. Scrisoarea lui Neacșu.

Rugară el de să puie mâna pre el. *CORESİ*, T. 88.

b) Completele conjunctivale se construiesc în românește cu conjunctivul introdus prin *să*: *doresc să plec*; *astept să vii*; *mă tem să plec*; *il pun să scrie*.

c) Interogativele indirecte se construiesc în latina târzie (ca și în textele arhaice ale poezilor comici) cu indicativul:

*Nescio quid dicis*⁷. *Vulgata*, *Matthaeus*, 26, 70.

¹ «Știu că ieri ai fost la el.»

² «Au trimis răspuns că îl au pe Pompeius în puterea lor.»

³ «Căci știi că am dat un ospăț.»

⁴ «Am spus că i-a mâncat nevăstuica.»

⁵ «Ne-a spus că sînt deja cîțiva ani de cînd nu mai apare acea coloană.»

⁶ «Au văzut ochii tăi cum te-a trădat stăpînul.»

⁷ «Nu știi ce spui.»

Paralel apar și interogative indirecte cu indicativul, introduse prin conjuncția *si*:

*Visam si doŃi est*¹. TERENTIUS, Heauton timorumenos, 170.

*Dic mihi si tu Romanus es*². VULGATA, ACT. 22, 27.

În limba română se păstrează construcția latină, așa cum se atestă din secolul al XVI-lea:

Spuînre-mi se rimleann ești. COD. VOR. 44.

Mai târziu, *se* este înlocuit (ca și în propozițiile condiționale) prin *dacă*:

Din cuconie să arăta... deaca va creaste. VARLAAM, C. 371.

Situația conjuncțiilor

§ 25. Limba română moștenește din limba latină un număr redus de conjuncții, deoarece limba latină a simplificat cu timpul sistemul complet de conjuncții pe care-l poseda. Paralel cu această simplificare se produce și crearea de conjuncții compuse, fenomen care continuă și în limba română. Limba română, pe baza unui număr mic de conjuncții vechi, amplifică sistemul prin numeroase conjuncții compuse sau locuțiuni conjuncționale. De exemplu, la propozițiile temporale, apare alături de *cînd* (< *quando*) și *deca*:

Deca se sfîrșiră aceastea, dzise lu Pavelu dubulu. COD. VOR. 7.

La propozițiile cauzale apare, alături de *că* (< *quod*), *derep ce*:

Scoaseră ochii miei, derep ce nu feriră leagea ta. PSALT. SCH. 118, 136.

În afară de conjuncția *se* (< *si*) propozițiile condiționale sînt introduse prin *deca*, *de se* etc.:

De se (are fi) omulu ceta rimleanulu fără osându, biînre iaste voao a-l bate? COD. VOR. 44.

Tendința către o nouă specializare continuă pînă în limba actuală: *dacă* introduce o propoziție condițională, *fiindcă* o propoziție cauzală, *ca să* o propoziție finală, *după cum* o propoziție modală comparativă etc.

Corespondența timpurilor

§ 26. Limba română a părăsit strictețea pe care o avea latina, în ce privește marcarea formală a raporturilor temporale, mai ales pentru trecut. Mai mult ca perfectul și viitorul anterior se folosesc rar, sau chiar nu se folosesc de loc, în situații unde prezența lor era obligatorie în latină.

¹ « Am să văd dacă e acasă. »

² « Spune-mi dacă ești roman. »

SINTAXA PROPOZIȚIEI

NOȚIUNI GENERALE

§ 27. Propoziția este o comunicare în care există un singur predicat. Ea constituie exprimarea în cuvinte a unei judecări sau a unei idei cu caracter afectiv care presupune existența unei judecări neexprimate.

Între propoziție și judecată există raportul dintre fond și formă, judecata constituind conținutul propoziției, iar propoziția forma lingvistică a judecării.

Lițuca cunoștea toate colțoarele casei. SADOVEANU, O. VIII 321.

Propozițiile care presupun existența unor judecări neexprimate pot exprima idei cu caracter optativ, interogativ, dubitativ, exclamativ sau imperativ.

Ce fel de vorbă-i asta? VLAHUȚĂ, N. 14.

Mirislău! Mirislău!... Ce de sînge eroic sorbiși tu în această zi pustie! BĂLCESCU, O. II 334.

Părțile propoziției; propoziție simplă și dezvoltată

§ 28. Propoziția cuprinde două părți principale: subiectul și predicatul. O propoziție formată din subiect și predicat se numește propoziție simplă:

Muncitorii s-au culcat. COȘBUC, B. I. 6.

Pe lângă părțile principale, o propoziție poate cuprinde părți secundare, atribute și complemente, care întregesc înțelesul părților principale sau chiar al altor părți secundare. Propoziția alcătuită din părți principale și părți secundare se numește propoziție dezvoltată.

Lăutarul cel bătrîn avea pe el cele mai umilite straie, lepădate în dar de străne-poții Călăreșului, ilic fără bumbi și nădragi cusuți cu petece roșii, ș-un comănac sur de lînă împletită cu iglița. SADOVEANU, N. P. 84.

Părți de propoziție multiple

§ 29. O propoziție poate avea mai multe subiecte, mai multe atribute sau complemente, legate între ele. Acestea se numesc părți de propoziție multiple.

În propoziția:

La tabăra din Lunca-Mare, Potcoavă s-a întâlnit cu un vechi prieten de lupte,

bucurii și năcazuri. SADOVEANU, N. P. 266

apare un atribut multiplu.

Marcarea rolului părților de propoziție și a legăturii dintre ele

§ 30. Rolul părților de propoziție e marcat fie prin caracteristici morfologice, fie prin unelte gramaticale: verbe copulative, prepoziții, conjuncții, fie prin locul pe care-l ocupă în propoziție. Între unele părți de propoziție există un acord în ceea ce privește persoana, numărul, genul, cazul — predicatul verbal, de exemplu, acordându-se în număr și persoană cu subiectul, iar atributul adjectival în gen, număr și caz cu substantivul pe care-l determină.

FELURILE PROPOZIȚIILOR DUPĂ ÎNȚELES

NOȚIUNI GENERALE

Categoriile de propoziții după sensul și scopul lor

§ 31. Potrivit cu sensul și cu scopul lor, propozițiile pot fi *enunțative*, când exprimă o judecată, *optative*, când exprimă o dorință, *interogative*, când exprimă o judecată care nu e rezolvată, ci așteaptă un răspuns, *dubitative*, când dau expresie unei îndoieli, *imperative*, când sînt expresia voinței, și *exclamative*, când dau expresie unor stări afective (bucurie, teamă, durere, surprindere etc.).

Aspectul pozitiv și cel negativ al propozițiilor

§ 32. O propoziție poate să aibă aspect pozitiv sau negativ; există însă expresii de formă pozitivă care au sens negativ, după cum sînt cazuri cînd o propoziție negativă exprimă o acțiune pozitivă.

Enunțativă

Pozitivă: *Uncheșul Haralambie umpluse o cupă mică de sticlă albastră cu rachiul lui de afine.* SADOVEANU, N. F. 15.

Negativă: *Stăpîne, nu te credeam așa slab de înger.* ISPIRESCU, L. 287.

Optativă

Pozitivă: *O, de-ar fi adormit.* VLAHUȚĂ, D. 152.

Negativă: *Dimboviță, apă dulce,*

Cînd te beau, nu m-aș mai duce. (Poezie populară)

Imperativă

Pozitivă: *Ia adu-ți aminte ce ți-am spus odată.* CREANGĂ, P. 168.

Negativă: *Nu te întovărăși cu omul becisnic.* NEGRUZZI, I 248.

Propoziție cu aspect pozitiv și sens negativ:

Dară cine putea să se apropie de ele? ISPIRESCU, L. 28.

Propoziție cu aspect negativ și sens pozitiv:

Da' mătușă, nu mi-i da oleacă de apă că tare mi-i sete. VASILIU, P. 225.

Întrepătrunderea categoriilor de propoziții

§ 33. Din cauză că o propoziție poate cumula mai multe stări psihice, categoriile de propoziții se întrepătrund. Astfel, o propoziție ca: *De ce n-am eu douăzeci de ani?* este în același timp interogativă și optativă.

Rolul intonației

§ 34. Diferitele categorii de propoziții se deosebesc nu numai prin structura lor gramaticală, ci și prin intonație. Astfel, se observă rostirea aproape monotona a unei propoziții enunțiative, cu coborârea tonului care marchează sfârșitul de frază:

Era tăcere în jurul meu și tăcere în mine. GALACTION, O. I 334.

spre deosebire de tonul suitor dintr-o propoziție interogativă de felul acesta:

Gvernul n-are altă apărare decât pe un conțopist ca mine? CARAGIALE, O. I 244.

PROPOZIȚIA ENUNȚIATIVĂ

§ 35. Propoziția enunțiativă cuprinde relatarea în mod obiectiv a unei constatări sau a unei observații. Ea se deosebește de propozițiile optative, imperative, dubitative, exclamative, care au un conținut afectiv sau volițional, exprimând dorința, voința, nesiguranța, bucuria, mînia vorbitorului.

Printre șuvițele fine ale plantelor de apă, la adînc, a apărut un pește mare, cu mlădieri line. SADOVEANU, N. F. 48.

Notă. Propoziția enunțiativă exprimă o acțiune sau o stare reală; dar nu orice propoziție cu acțiune reală este o propoziție enunțiativă. Astfel, propoziția: *D'apoi acolo, aoleo! ce de păzitori mai sînt!* (ISPIRESCU, L. 372) exprimă o situație reală, dar este exclamativă.

Propozițiile enunțiative sînt specifice descrierilor și narațiunilor:

Soarele asfințea departe, deasupra Siretului, luminînd pîcla zării, împrăștiind pe luciul și înaintea noastră ca o pulbere aurie. SADOVEANU, O. III 324.

La ospăț, Mihnea se arătă foarte mîhnit pentru pierderea unui așa bun și tînăr slujbaş ca Ilie. ODOBESCU, I 78.

Propoziții enunțiative pozitive și negative

§ 36. Propozițiile enunțiative, servind la exprimarea unui act de cunoaștere în legătură cu diferitele evenimente ale vieții reale, ne indică dacă ceva se petrece sau dacă nu se petrece; de aceea propozițiile enunțiative pot avea fie aspect pozitiv, fie aspect negativ.

Există propoziții enunțiative **pozitive**:

Zăvile, de farmec pline,

Strălucesc în luminiș. COȘBUC, B. I. 5.

Șiruri lungi de cară trec încet, pe drumuri cotite. SADOVEANU, O. III 124.

Există propoziții enunțiative **negative**:

Pe uliță nu venea nimeni de nici într-o parte, iar șipotul nu se zărea din dosul răchișilor. ISTRATI, GR. 47.

Mibai nu-și mai făcea acum iluzii asupra dușmanilor. BĂLCESCU, O. II 320.

Modul predicatului din propoziția enunțiativă

§ 37. Modul propriu propozițiilor enunțiative, fie că sînt independente, coordonate, regente sau subordonate, este indicativul, la toate timpurile lui:

Ne suirăm călare fără întîrziere, și caravana noastră se porni la pas.

ALECSANDRI, PR. 294.

Mitrea a deprins destul de lesne a vorbi rusește. SADOVEANU, M. C. 110.

Vom visa un vis ferice,

Îngîna-ne-vor c-un cînt

Singuratece izvoare,

Blînda batere de vînt. EMINESCU, O. I 75.

Am deschis ochii dintr-o dată și am văzut un sjert de lună în cerul negru, peste livezi pustii în care susura vîntul. SADOVEANU, N. F. 57.

Propoziții enunțiative subordonate

§ 38. Propozițiile enunțiative subordonate pot fi: subiective, predicative, atributive, completive directe și indirecte, temporale, cauzale, consecutive etc., precum și finale construite cu conjuncția *de*:

Cel ce în astă lume a dus numai durerea

Nimic n-are dincolo, căci morși sînt cei muriși. EMINESCU, O. I 59 [subiectivă].

Bărbatu-meu e cum îi pînea cea bună. CREANGĂ, P. 175 [predicativă].

Lud în brațe pe această biată fată pe care o legănase, și cu care împărțise soarta sa. NEGRUZZI, I 26 [atributive].

Simte, ca prin somn, că e în tren. VLAHUȚĂ, D. 216 [completivă directă].

Se mira cum de răbdase

Domnul și nu depărtase

Pe un cîine ticălos. ALEXANDRESCU, M. 309 [completive indirecte].

Cînd ajunseră cătră fund, pădurea prinse a se rări. SADOVEANU, O. I 62 [temporală].

Intervențiile făcute... n-au fost ascultate, deoarece o punte rezistentă costă mult. SAHIA, N. 41 [cauzală].

S-a făcut în casă o duhoare așa de grozavă, încît bărbatul pe loc s-a trezit înspăimîntat. CREANGĂ, p. 88 [modală consecutivă].

Doă escadroane de moldoveni... merg de asediază... Cetatea. BĂLCESCU, o. II 59 [finală].

PROPOZIȚIA OPTATIVĂ

§ 39. Propoziția optativă exprimă o acțiune sau o stare a cărei realizare este dorită.

M-aș duce și eu acolo. SADOVEANU, n. f. 56.

Propozițiile optative fiind strîns legate de stările afective ale vorbitorului, intonația lor diferă după felul și intensitatea acestor stări afective.

Raportul dintre persoana care vorbește și persoana căreia i se atribuie dorința exprimată

§ 40. În cazul propozițiilor optative ne interesează nu numai persoana care vorbește, ci și cea căreia îi este atribuită dorința.

Acțiunea poate să fie dorită și exprimată de aceeași persoană:

Aș transcrie aci cu plăcere toată acea încîntătoare descrițiune. ODOBESCU, III 20.

De-aș ajunge mai degrabă în tîrg, zise Prepeleac. CREANGĂ, p. 42.

O persoană poate să dorească realizarea unei acțiuni de către altă persoană. În acest caz, deși se exprimă dorința vorbitorului, se întrebuintează persoana a II-a și a III-a, adică aceea care urmează să facă acțiunea.

Numai de și-ar ține mult năravul ista. CAMILAR, n. I 164.

Dorința de a face acțiunea poate aparține altei persoane decît celei care o exprimă:

Ar striga... și nu se-ndură. EMINESCU, o. I 104.

Inversiunea formelor verbale

§ 41. Propozițiile optative care exprimă blesteme sau injurii folosesc adesea forma inversată:

Lua-te-ar bengherul, Bubico! CARAGIALE, o. II 97.

Vai, aprinde-v-ar focul să vă aprindă, zise ea, burzuluiță grozav. CREANGĂ, a. 44.

Repetarea verbului

§ 42. Voința vorbitorului ca dorința să se împlinească duce la repetarea verbului:

Să nu crezi că doarme Smaranda, dormire-ai somnul cel de veci să dormi. CREANGĂ, a. 17.

Am izbutit, măicuță, să facem și acum pe cheful spînului, rămînere-aș păgubaș de dînsul să rămîn și să-l văd cînd mi-oi vedea ceafa; atunci și nici atunci, că tare mi-i negru înaintea ochilor. CREANGĂ, P. 227.

Propoziții enunțiative cu aspect de propoziții optative

§ 43. Unele propoziții au numai aspect de optative; în realitate ele sînt propoziții enunțiative care dau expresie unei atitudini de modestie, de politețe, de rezervă:

Te-aș întreba ca ce fel de zăticneală ai putea să întîmpini din pricina asta?
CREANGĂ, P. 203.

*Domnule colonel, ne-ar trebui și nouă, prinseră ofițerii în cor...
Avem nevoie să ne cumpărăm mănuși.* BRĂESCU, V. A. 15.

Modurile folosite în propozițiile optative

§ 44. În mod obișnuit, în propozițiile optative se folosește modul optativ:

Aș veni desară la voi, dar mi-e rușine de cîni. CREANGĂ, P. 148.

De-ar mai veni vara, să se mai joace și pe-afară; că m-am săturat de ei ca de mere pădurețe. CREANGĂ, A. 38.

Alteori se folosește modul conjunctiv:

Ceasul scrisorii să te găsească sănătoasă. CAMILAR, N. I 255.

Indicativul e folosit în propozițiile optative numai la imperfect:

Ah! mai bine-mi răsucea mama gîtu' de mică. SADOVEANU, L. N. 190.

Propoziții optative pozitive și negative

§ 45. Propozițiile optative pot fi pozitive sau negative:

Aș bea un pabar cu apă. VLAHUȚĂ, D. 283.

Busnioace, Busnioace,

N-ai mai crește, nici te-ai coace! ALECSANDRI, P. P. 341.

Folosirea unor verbe care exprimă noțiunea de « a dori »

§ 46. Pe lângă mijloacele gramaticale se folosesc în construirea propozițiilor optative o serie de verbe care exprimă noțiunea de « a dori »: *a dori, a pofti, a vrea, a ține să.*

La multă bucurie se așteptase Budulea, și acum ar fi dorit ca să se fi așteptat la mai puțină. SLAVICI, N. I 198.

Prințule, în loc de plată

Aș pofti cîțiva curcani. ALEXANDRESCU, M. 281.

Acolo aș vrea să mă duc și eu. SADOVEANU, N. F. 52.

Propoziții optative eliptice: formule de salut și urări

§ 47. Propoziții optative, în general eliptice, sînt și formulele de salut și urările ca: *bună ziua, poftă bună, la mulți ani, noroc, să trăiești*, care exprimă o dorință a celui care le adresează.

Propoziția optativă ca regentă a unei propoziții condiționale

§ 48. De multe ori propoziția optativă este regenta unei propoziții condiționale, în sensul că realizarea dorinței exprimate în optativă e condiționată de împlinirea acțiunii din condițională:

Chiar și eu m-aș tocmi la d-ta, dacă ți-a fi cu plăcere. CREANGĂ, P. 202.
Dac-aș ști să cînt cum spui d-ta... ce fericit aș fi... VLAHUȚĂ, C. L. 70.

PROPOZIȚIA INTEROGATIVĂ

§ 49. Propozițiile interogative sînt propoziții care formulează o întrebare. Ele sînt legate de un răspuns, pentru că scopul celui care le folosește este de a afla ceva.

— *Moș Pricop, dumneata n-ai mai potcovit cumva cai din părțile Tarcăului?*

— *Ba am potcovit.*

— *Nu s-a oprit cumva la covălia dumitale, astă-toamnă, un om cu cal negru țintat în frunte?*

— *Ba s-a oprit.*

— *Și-ți aduci aminte cum era îmbrăcat acela om?*

— *Îmi aduc aminte. Purta căciulă brumarie. Avea cojoc în clinuri, de miel negru, scurt pînă la genunchi, și era încălțat cu botfori.* SADOVEANU, B. 142-143.

Notă. Uneori întrebarea e folosită ca mijloc retoric, fără ca cel ce o pune să aștepte vreun răspuns. (Pentru propozițiile interogative retorice, v. mai jos, § 52.)

Obiectul întrebării dintr-o propoziție interogativă

§ 50. Întrebarea dintr-o propoziție interogativă se poate referi la orice parte a propoziției-răspuns (subiect, predicat, atribut, complement direct sau indirect și circumstanțiale).

Cine trîni poarta? DELAVRANCEA, V. V. 233 [subiect].

Ați auzit, oameni buni și fraților? a întrebat uncheșul. SADOVEANU, N. P. 238 [predicat].

— *Măi Harță, se vede că ai uitat cosorul!*

— *Ce cosor, domnule?* ALECSANDRI, T. 284 [atribut].

— *Ce cereai în petiție?* CARAGIALE, O. II 38 [complement direct].

— *De unde vii, părinte Isaie?* CREANGĂ, A. 141 [circumstanțial de loc].

Într-un dialog se pot succeda câteva întrebări privitoare la mai multe părți ale uneia și aceleiași propoziții:

Pe cât își aducea mai limpede aminte domnul Lefter, pe atît madam' Popescu se turbura, se roșea, se-ngălbenea...

— *Care jachetă? întrebă ea aiurită, ca de pe altă lume.*

— *A cenușie.*

— *Leftere! zice femeia punînd mîna la sînul stîng, ca și cum ar fi simțit un junghi grozav.*

— *Ce?*

— *Am... dat-o.*

— *Ce ai dat?*

— *Jacheta.*

— *Care jachetă?*

— *A cenușie.*

— *Cui?*

— *N-ai spus tu că n-o mai porți?*

— *Cui? Cui ai dat-o, nenorocito!*

— *La o chivuță.*

— *Pentru ce?*

— *Pe farfurii.*

— *Cînd?*

— *Alaltăieri... CARAGIALE, O. I 150.*

Întrebarea poate însă privi întreaga gîndire exprimată în propoziție. În această categorie intră și întrebările care se referă la predikat. În aceste cazuri răspunsul se poate da prin *da*, *nu* sau o expresie corespunzătoare, însoțite sau nu de precizări.

— *De cînd m-ai deșteptat pe mine, ai mai auzit ceva?*

— *Nu.* CARAGIALE, O. VI 68.

— *Nepoate, mai văzut-ai pietre nestimate așa de mari și frumoase ca acestea, de cînd ești?*

— *Am văzut eu, moșule, feliurite pietre scumpe, dar ca aceste, drept să-ți spun, n-am văzut.* CREANGĂ, P. 217.

Categoriile de propoziții interogative după conținutul lor

§ 51. După conținutul lor, deosebim mai multe categorii de propoziții interogative:

a) propoziții care exprimă o singură întrebare, cel ce o enunță gândindu-se la un singur răspuns posibil:

Cum îi zice zarzavatului acelaia deschis ca varza? COCEA, F. SL. 9.

b) propoziții în care întrebarea este complexă, vorbitorul presupunând posibilitatea mai multor răspunsuri:

Mata n-ai auzit porunca lui vodă, ori nu vrei s-ascuți? REBREANU, R. II 192.

c) propoziții în care întrebarea are un caracter deliberativ sau dubitativ:

Să fie rață? — *Mă-sa găină!*

Să fie găină? — *Botul lătăreț!* ODOBESCU, III 13.

Unele propoziții au numai formă interogativă, cuprinsul lor fiind legat de cele mai variate stări afective. Astfel, unele au sens imperativ:

Ai să vii o dată?

Altele au caracter exclamativ:

Vedeți pe fruntea-i ce bucurie? ALEXANDRESCU, M. 143.

Cum să nu mă iușesc, onorabile? CARAGIALE, O. VI 92.

Unele exprimă deznădejdea:

Ce să mă fac, sărăcuț de maica mea? COCEA, F. SL. II ;
neîncrederea:

Să fie într-adevăr așa de mulți, măria-ta? SADOVEANU, Z. C. 156;
surpriza:

Cum, șefule, sosirăm? REBREANU, R. I 12.

Propoziții interogative retorice

§ 52. Uneori vorbitorul dă formă interogativă propozițiilor pe care le enunță, numai pentru a realiza anumite efecte de stil, răspunsul fiind cunoscut de el dinainte. Sînt propoziții enunțative redactate sub formă interogativă, tocmai pentru a se accentua că adevărul pe care-l exprimă este incontestabil.

Revoluțiunile republicelor din Athena și din Roma nu vor rămînea oare enigme nedescifrate pentru cel ce n-are nici o idee precisă despre constitutiunile acelor staturi? ODOBESCU, IST. ARH. 24-25.

Adesea aceste propoziții au formă negativă și înțeles afirmativ.

Care cap încununat n-a suferit de boala aceasta, măria-ta? SADOVEANU, Z. C. 155.

Cine ar bănuî că alămiul părului d-tale e făcut [cu ajutorul ceaiului?
CAMIL PETRESCU, U. N. 82.

Mijloace specifice pentru exprimarea întrebării

§ 53. Mijloacele specifice de a exprima întrebarea sînt:

a) Pronumele, adjectivele și adverbele interogative. În general, cînd întrebarea se referă la una din părțile propoziției, pentru a arăta care este acea parte se începe cu un pronume, adjectiv sau adverb interogativ.

Care sînt cele din urmă vești pe care mi le poți da, kîr Alexa? SADOVEANU, z. c. 238.

Cum va fi oare prețul jderilor ist-an? SADOVEANU, o. u. 143.

Cîte ceasuri sînt? CARAGIALE, o. vi 107.

Cît o s-așteptăm? CAMILAR, n. i 89.

b) Particulele și locuțiunile adverbiale interogative *au, oare, nu cumva, oare nu cumva*.

Avea el oare talentele trebuincioase ca să puie bine în lucrare un plan ce avusese mărimea a face? BĂLCESCU, în MAG. IST. I 384.

Au nu-ți pare că te cheamă

Tainic și cu mari cuvinte

Lupta vremii tale? NECULUȚĂ, T. D. 19.

Nu cumva, mătușă ai visat ast'noapte că ai să te îmbogățești? SADOVEANU, D. P. 75.

Tu ciocîrlane, nu cumva știi unde se află mănăstirea de Tămîie? CREANGĂ, p. 93.

Modurile folosite în propozițiile interogative

§ 54. Datorită faptului că prin propozițiile interogative se poate întreba orice, referitor la o acțiune reală, posibilă, dorită sau condiționată, ele se pot construi cu toate modurile afară de imperativ, fiecare mod cu valoarea pe care o are obișnuit în propozițiile enunțiative, optative etc.

Mă, care ești hoțul de-ai furat porumbul boierului? REBREANU, R. I III.

Ce să cumpere din banii strînși la nuntă? REBREANU, R. I 115.

Oare ce vor fi zicînd boii în mintea lor despre acele obraznice păsăruice?

ODOBESCU, III 23.

Macar tu să fi acela, ce ai zice cînd ț-ar strica cineva somnul? CREANGĂ, p. 253.

Inversiunea formelor verbale

§ 55. Inversiunea formei verbale, foarte obișnuită în limba veche, existentă și astăzi regional, este întrebuițată în limba literară contemporană în propozițiile interogative, cu un accentuat caracter retoric:

Spus-a oare cineva, în dezbaterele din Cameră și din Senat, ce trebuia și ce putea să facă guvernul român ca să preîntîmpine ceea ce s-a întîmplat? ODOBESCU,

III 422.

Fi-vor aceste rînduri de vrun folos celor ce-și dau aere impunătoare și fac pe grozavii cu cei mici și cu cei pe cari-i cred ei neînsemnați și proști? **Putea-vor** ele trezi o licărire de bun simț în sufletul acelor oameni deșerți, oameni-actori, care nu-și trăiesc viața, ci și-o joacă... VLAHUȚĂ, F. R. 57.

Ordinea cuvintelor

§ 56. În propozițiile interogative ordinea cuvintelor este de multe ori diferită de aceea din propozițiile enunțiative. Astfel, față de: *Ziarele anunță încetarea războiului din Coreea*, propoziție în care subiectul *ziarele* se află înaintea predicatului *anunță*, în propoziția interogativă *Ce anunță ziarele?* subiectul e precedat de predicat. Iar în acest pasaj:

Cu dreptu-i?... frumosu-i?... Apoi să nu fiu paraponisit? ALECSANDRI, T.89, verbul copulativ stă în urma numelui predicativ (v. Ordinea cuvintelor, § 430).

Propozițiile interogative indirecte

§ 57. Când întrebarea apare ca o propoziție subiectivă, predicativă, completivă directă sau indirectă, propoziția este interogativă indirectă.

Nu se poate ști cine a tras manivela. CARAGIALE, O. I 272 (v. Propoziția subiectivă, predicativă, completivă directă și indirectă și Vorbirea directă și indirectă §§ 308, 315, 324, 331, 388).

PROPOZIȚIA DUBITATIVĂ

§ 58. Propozițiile dubitative exprimă o îndoială, o nehotărîre, o nesiguranță, o posibilitate sau o bănuială cu privire la o acțiune, la cel care săvîrșește o acțiune, la obiectul unei acțiuni sau la împrejurările în care se realizează o acțiune.

Categoriile de propoziții dubitative

§ 59. Există mai multe categorii de propoziții dubitative.

În unele propoziții dubitative, îndoiala se manifestă printr-o întrebare asupra posibilității de realizare a unei bănuieli.

Adică să fiu eu în adevăr stăpînitorul credincioșilor?! CARAGIALE, O. II 279.

Să fie acel cărbune iarbă de pușcă? SADOVEANU, N. P. 79.

Altă serie de propoziții dubitative exprimă o presupunere, o ipoteză cu privire la realizarea unui fapt.

Ei! i-o fi luat și inelele din deget. CARAGIALE, O. I 202.

Vor fi fost fericiți în țara lor. SADOVEANU, N. P. 146.

Unele propoziții dubitative redau nehotărârea subiectului în săvârșirea unei acțiuni sau îndoiala în stabilirea adevărului unei constatări sau explicații, manifestată prin oscilarea între două sau mai multe posibilități. Aceste propoziții se numesc *deliberative*.

Ce să facă Harap-Alb? Stă el oleacă și se sfătuiește cu gândul: să trec peste dînsele, am să omor o mulțime; să dau prin apă, mă tem că m-oi îneca. CREANGĂ, p. 237.

Și cum sta el în cumpene să-l iei, să nu-l iei, calul se scutură de trei ori și îndată rămîne cu părul lins-prelins. CREANGĂ, p. 195.

Uneori, o dată cu exprimarea îndoielii, vorbitorul arată că ar dori să fie adevărată sau să nu fie adevărată ipoteza presupusă de el. Propoziția dubitativă capătă o valoare afectivă deosebită.

Apoi doară că nu o fi blăstem ca și de-aicea de sub pămînt să iasă zvon de ceea ce vom chibzui. ODOBESCU, I 82.

Numai de nu le-o fi încornorînd omul nostru! CARAGIALE, O. II 287.

N-o fi vrun dușman, vrun calic care-l pîndește la întoarcere? CAMILAR, N. II 551.

Modurile folosite în propozițiile dubitative

§ 60. Propozițiile dubitative se construiesc, în general, cu modul prezumtiv, conjunctiv și indicativ.

1) Presumtiv :

Aghiuță s-a pus să-i tragă la soamne... și dormi! și dormi! ș-o fi dormind ș-acuma, dacă nu cumva s-o fi sculat, mititelul, să se apuce iar de cine știe ce drăcii. CARAGIALE, O. II 243.

Știu, firește : cum să nu știu? că pîn' la vrista asta... n-oi fi trecut cu un cîine pîn apă. CARAGIALE, O. II 247.

2) Conjunctiv :

Să fi trecut așa ca la vreun ceas, cînd, prin urletul viforului, i se pare c-aude glasuri de oameni afară. CARAGIALE, O. I 177.

Cel mare se dă după ușă și — să tragă, să nu tragă? — În sfîrșit, trage zăvorul. CREANGĂ, p. 23.

3) Indicativ (timpul viitor) cu valoarea modală a prezumtivului :

Așa a fi, n-a fi așa, zise mama, vreau să-mi fac băietul popă. CREANGĂ, A. 13.

Or fi aceste buciume sănețele despre care se vorbește că le poartă de-o vreme ienicerii sultanului? SADOVEANU, N. P. 79.

4) Optativul se întrebuițează în vorbirea indirectă, pentru a arăta că vorbitorul face rezerve asupra adevărului afirmației date, că se desolidarizează de afirmația pe care o reproduce :

Dascălul nostru Pamfil zice că acest harmăsar ar fi năzdrăvan. SADOVEANU F. J. I 80.

Nu pricep ce fel de oameni sînt aceia care spun că ar fi fost tătară. SADOVEANU, F. J. I 94.

Exprimarea îndoielii prin adverbe și locuțiuni adverbiale cu sens dubitativ

§ 61. Valoarea propoziției dubitative poate fi întărită întrebuițînd, pe lîngă aceste forme verbale specifice, o serie de adverbe, locuțiuni adverbiale cu sens dubitativ: *poate, poate că, se vede că, doar, doară, oare, cumva, nu cumva, nu care cumva.*

Domnule sergent, iartă-mă, poate o fi bolnav omul. BRĂESCU, V. A. 145.

Poate că și acum a mai fi trăind, dacă n-a fi murit. CREANGĂ, P. 325.

Să nu fie, oare, Măriucă... lucrul ăsta un semn? CAMILAR, N. I 255.

Oare nu cumva de-acum mi-oi da cu paru-n cap de răul Vidmei. CREANGĂ, P. 324.

Aceste adverbe și locuțiuni adverbiale dau oricărei forme verbale pe lîngă care stau o nuanță dubitativă.

Se vede că era într-o toană de nebunie și nu știa ce făcea. ALECSANDRI, T. 523.

Nu știi ce să mai zic... Pe semne e-au ajuns și el în mintea copiilor. CREANGĂ, P. 317.

Ei, Ivane, doar te-ai săturat acum de umblat prin lume. CREANGĂ, P. 318.

Poate va înghiți la galbeni, i-a sta vreunul în gît, s-a îneca și om scăpa de dînsul. CREANGĂ, P. 67.

În trăsură este un domn cu barbete... Parcă l-aș cunoaște. CARAGIALE, O. I 301.

Exprimarea îndoielii prin verbe cu sensul de « a se îndoii »

§ 62. În unele propoziții dubitative, ideea de îndoială e exprimată cu ajutorul unor verbe cu sensul de « mă îndoiesc »:

Ne-ndoim dac-așa oameni întru adevăr au stat. ALEXANDRESCU, M. 16.

Folosirea unor expresii cu sens dubitativ

§ 63. În afară de aceste procedee sintactice și lexicale, în graiul popular există cîteva expresii cu sens dubitativ: *mai știi, știu și eu, cine știe, mă tem că* (regional *mă-tincă*) și expresiile regionale *poate fi, poate hi, poate hi că* (« e posibil că »), *basam că* (bag seama că « probabil că »).

Ori mai știi păcatul? poate că nici crîsmăriței nu-i era tocmai urît a sta între noi. CREANGĂ, A. 98.

Cine știe dacă n-o să vă întîlniți. DELAVRANCEA, T. 45.

Așa se zice la noi, la romîni, dar știe Dumnezeu. GR. N. I 314.

— *Cînd s-o-ntîmplat asta? — Mătincă acu o săptămîndă.* S. C. L. I 2, 276.

Numai aceștii [= aceștia], poate fi, au fost oameni neînvațați, de n-au cetit bine la istorii, că au defaimat pre moldoveni, scriind că sînt din talhari. NECULCE, CR. I 4.

Poate fi umblă strîmb. DUMITRIU, V. L. 33.

Aninișu să cheamă așa, basam că iera anini. GR. N. I 21.

PROPOZIȚIA IMPERATIVĂ

§ 64. Propozițiile imperative redau voința vorbitorului, exprimînd o poruncă, o invitație, un îndemn, un sfat, o rugăminte, adresate de obicei persoanei căreia i se vorbește.

a) O poruncă, o dispoziție sau un ordin categoric:

Dumitre, pune tot ce avem în lada de bagaje. Bagă de seamă! CAMIL PETRESCU, U. N. 257.

Du-te acuma și caută să-mi faci întocmai pe plac. CARAGIALE, O. II 262.

b) O invitație, un îndemn:

Sui, upîneșică, și haidem să mergem de-acum. CREANGĂ, P. 135.

Ia poftim, puiculiță, de cinstește dumneatu întii. CREANGĂ, A. 97.

Aide, intră, nu te teme. DELAVRANCEA, S. 91.

Trage un foc, domnule judecător, că trebuie să fie o potaie de lup. GALACTION, O. I 108.

c) Un sfat:

Domnule, altă casă neocupată nu se află acum aici decît bordeiul acestui străjer: mergi cu dînsul, și noapte bună. ALECSANDRI, PR. 263.

Fănică, gîndește-te, gîndește-te. CARAGIALE, O. VI 110.

Luminate crăișor, să nu bănuiești, dar nu te iuți așa de tare, că nu știi de unde-ți poate veni ajutor. CREANGĂ, P. 190.

d) O rugăminte:

Dă-mi o părăluță, draga mea, că trii zile n-am mîncat și mor de foame. ALECSANDRI, PR. 224.

Dadă Irină, să faci și mamei foc, că mult e bine la căldură! DELAVRANCEA, H. T. 257.

O ascultă-mă, dorită,

Scumpă, dragă Emilie! ALEXANDRESCU, M. 54.

O, rămâi, rămâi la mine,
Te iubesc atât de mult. EMINESCU, O. I 110.
Amice, bunul meu amic, zic eu, te rog, nu mă lăsa. CARAGIALE, O. II 131.

Propoziții imperative prohibitive

§ 65. Printr-o propoziție imperativă poate fi exprimată voința de a împiedica pe cineva de la săvârșirea unei acțiuni. Propozițiile imperative de acest fel se numesc **prohibitive**. Ele au în general verbul la forma negativă a imperativului și a conjunctivului.

Dragul tatei, nu da, că eu sînt. CREANGĂ, P. 198.
Nu trînti obloanele, ponivosule, că nu sînt de fier! DELAVRANCEA, H. T. 21.
Dă-te prins, dă-te bătut, nu te pune cu ctitorul, că te face pușderie! DELAVRANCEA, H. T. 9.
Draga tatei! Să nu cumva să te împingă păcatul să-i faci vrun neajuns, ca să nu pățești vreo nenorocire! CREANGĂ, P. 87.

Propozițiile prohibitive pot avea predicatul și la forma pozitivă, cînd sînt construite cu ajutorul unor verbe care cuprind ideea de prohibiție: *încetează! termină!* Uneori, cu o anumită valoare afectivă, sub forma unei propoziții imperative afirmative, se exprimă de fapt, interzicerea acestei acțiuni:

Judecă-mă, Fănică, judecă-mă... Da, așa e... am fost o copilă... am făcut o nerozie fără seamăn; dar acum trebuie îndreptată. CARAGIALE, O. VI 110.
Rîdeți voi... rîdeți... DELAVRANCEA, H. T. 17.

Propoziții imperative eliptice

§ 66. Unele propoziții imperative sînt eliptice. Sensul lor este redat printr-o intonare mai accentuată și mai expresivă.

La Peleş! și mai iute! CARAGIALE, O. II 130.
Capul sus... sus... așa... Boculei. CAMILAR, N. I 45.

Interjecții cu valoare de propoziții imperative

§ 67. Cîteva interjecții au valoarea unor propoziții imperative (*hai, haiți, haide, ho, aho, sst, pss*):

Ci ca ho, voinice, prea o iei repede. DELAVRANCEA, S. 199.

Propoziții interogative cu rol de propoziții imperative

§ 68. Unele propoziții interogative, la care nu se așteaptă răspuns, au rolul unor propoziții imperative. Propoziția interogativă atenuează caracterul imperativ, lăsînd impresia intervenției unei inițiative a interlocutorului.

Te superi dacă te-oi ruga pentru un pabar de apă?... Teribil mi-e de sete!

CARAGIALE, O. II 35.

Mersi... Dacă nu te superi... mai îmi dai unul? CARAGIALE, O. II 36.

Alteori sub forma interogativă negativă se ascunde o poruncă de o expresivitate mai puternică:

Nu taci o dată?

Modurile folosite în propoziția imperativă

§ 69. Propozițiile imperATIVE se construiesc în mod obișnuit cu modul imperativ:

Până n-ajungi timpul rece

Bucură-te de natură. ALEXANDRESCU, M. 55.

Vin' tu, Mibule,

Vin' voinicule,

Să benchetuim

Și să veselim. ALECSANDRI, P. P. 66.

Nu! nu te cunosc și nu știu despre ce vorbești... Hai du-te, lasă-mă. CARAGIALE, O. II 275.

Îa-ți cartea! Deschide-o la foaia 50, și citește! DELAVRANCEA, H. T. 95.

Propozițiile imperATIVE se construiesc și cu modul conjunctiv, care prezintă avantajul că, având forme pentru toate persoanele, exprimă o voință a cărei îndeplinire e așteptată de la oricine:

Pers. a II-a sg.:

Eu sînt luceafărul de sus,

Iar tu să-mi fii mireasă. EMINESCU, O. I 170.

Despre partea închinării însă, doamne, să ne ierți. EMINESCU, O. I 146.

Tu să taci... marș de-aici. CAMILAR, N. I 36.

Pers. a III-a sg.:

Să oprească! zbiară și mai tare Goe bătînd din picioare. Mi-a zburat pălăria! să oprească!!! CARAGIALE, O. I 268.

Pers. I pl.:

Să dăm foc satului și să luăm calea pădurilor. DELAVRANCEA, S. 199.

Să-l lăsăm... Să vorbim cu dînsul altă dată, cînd a fi treaz. SADOVEANU, O. III 21.

Pers. a II-a pl.:

Să mă-ngropați, pe cînd

Trec stoluri zburînd

La marginea mării. EMINESCU, O. I 221.

Voi să mergeți grămadă, mă, mai în urmă, mai departe. DELAVRANCEA, H. T. 277.
Pers. a III-a pl.:

— *Punem rănișile, domnule sublocotenent?*

— *Da, da, să pună rănișile.* BRĂESCU, V. A. 106.

Conjunctivul poate alterna cu imperativul într-o înșirare de propoziții imperative.

Petre! nu mai pune caii la droșcă... Să-mi pui șaua pe Negru... Mă duc călare. SADOVEANU, O. IV 427.

Pune-ți obrăzarul cum se pune, iară sabia să n-o slăbești din mână. CREANGĂ, P. 224-225.

Stinge focul... să dai cărbunii și cenușa înapoi!... Aruncă ciorbă... și să dai fulgii și bucățelele înapoi! DELAVRANCEA, H. T. 39.

Uneori se folosește în propozițiile imperative modul indicativ, la timpul prezent sau viitor:

Cu patru oameni pătrunzi la el, cu armele întinse, și-i explici că s-a declarat războiul, că nu-i facem nimic, dacă se predă. Ceilalți oameni năvălesc în cazarmă apoi. Și, către căpitanul Floroiu, d-ta, firește, vii imediat după el și înconjuri cazarma. CAMIL PETRESCU, U. N. 261.

Cu ajutorul modului infinitiv la forma reflexivă se alcătuesc o serie de construcții, copiate după model străin, în care se fac recomandări sau se dau dispoziții de ordin general:

A se scutura bine înainte de a se întrebuința. CARAGIALE, O. II 143.

A nu se pleca în afară. CARAGIALE, O. II 143.

Asemenea construcții nefirești în limba română au fost ironizate de scriitorii noștri clasici (de exemplu de Caragiale în schița «Țal», din care s-au dat și citațele de mai sus).

Intonația

§ 70. Valoarea propozițiilor imperative este determinată în mare măsură de intonația lor. *Deschide poarta!*, propoziție imperativă, poate exprima, după cum a fost intonată, o poruncă sau o rugămintă. Prin tonul deosebit cu care este enunțată propoziția *Ai să duci îndărăt banii*, se poate distinge sensul ei imperativ de cel enunțativ. Prin ton se pune în evidență sensul prohibitiv al unei propoziții imperative afirmative:

Rideți voi... rideți... DELAVRANCEA, H. T. 17.

Propoziția imperativă *mai vino tu pe la mine!*, după felul în care este intonată, poate fi prohibitivă, însemnând «să te mai prind eu că vii pe la mine», sau hortativă. O intonație specială, intensă, au propozițiile imperative eliptice:

Hai repede, înainte, repede! CAMIL PETRESCU, U. N. 277.

PROPOZIȚIA EXCLAMATIVĂ

§ 71. Propoziția exclamativă exprimă în mod spontan o stare afectivă: admirația, plăcerea, surprinderea, indignarea, regretul:

Era strașnic om, Cozma Răcoare! SADOVEANU, O. I 461.

Intonația și construcția propozițiilor exclamative variază în raport cu starea afectivă a cărei expresie e fiecare dintre ele.

Admirație:

Ce imn de viață-n slavă se aruncă!... NECULUȚĂ, T. D. 17.

Ce vulpoaică de fată! Ce ochi verzi și buclucași! Cît de mlădioasă și de isteată!

GALACTION, O. I 122.

Surprindere:

Petre Petre — repetă Titu, adăugînd în sine: Ce nume! REBREANU, R. I 67.

Mînie:

Na satură-te de făcut șagă cu mine, cîrpașciule! CREANGĂ, A. I 12.

Vai vouă, cînd codrul va începe să umble,

Copacul alături mergînd de copac! PORUMBACU, A. A. 30.

Regret, durere:

Și te-or purta și mult și greu;

Lăsa-te-vor flămînd! COȘBUC, B. I. 101.

Desperare:

Ajutor! Săriți! Mă omoară vampirul! prefectul asasin! ajutor!

CARAGIALE, O. VI 119.

Vai de mine și de mine, copila mea au străpuns-o turcii! CREANGĂ, A. 21.

De multe ori propozițiile exclamative exprimă stări afective mai complexe, admirația asociindu-se cu regretul, surprinderea cu durerea.

Unele propoziții exclamative sînt propoziții enunțiative, interogative sau dubitative, în care la judecata pe care o exprimă s-a adăugat una din stările afective menționate.

Injuriile și insultele

§ 72. Injuriile și insultele sînt propoziții exclamative în care vorbitorul își exprimă stările psihice folosind calificative colorate de intensitatea stării afective.

Mizerabile!... Canalie nerușinată! Nu știu ce mă ține să nu-ți zdrobesc capul... Mișelule! trebuie să-mi dai aci scrisoarea, trebuie să-mi spui unde e scrisoarea,... ori te ucid ca pe un cîine! CARAGIALE, O. VI 119.

Imprecațiile și jurămintele

§ 73. Imprecațiile, blestemele, jurămintele sînt propoziții exclamative, de obicei cu nuanță optativă, întemeiate pe superstiții, pe credința greșită în forțe

supranaturale. Ele s-au desprins însă de conținutul inițial și sînt folosite în mare parte fără nici o legătură cu credințele superstițioase. Unele dintre ele s-au redus la simple unelte gramaticale, cum sînt de exemplu expresiile *doamne ferește* sau *firit-a sfîntul*, folosite ca negații.

Uneori cuvintele injurioase și blestemele sînt folosite în sens contrar, exprimînd nu ura sau dezgustul, ci dragostea și simpatia.

Dar ce frumoasă se făcu

Și mîndră, arz-o focul.

Ei Cătălin, acu-i acu

Ca să-ți încerci norocul. EMINESCU, O. I 174.

Prin ce se introduce o propoziție exclamativă

§ 74. Propozițiile exclamative se introduc prin pronumele și adjectivul relativ *ce (ce mai, ce mai de, ce de)*, adverbele *așa, atît, cît, cum, unde, cînd* sau prin interjecții.

1. Prin pronumele relativ *ce (ce mai, ce de mai, ce de)*:

a) cu valoare adjectivală, cînd este urmat de un substantiv:

Ce mai chiu și chef prin ramuri

Se-ncinsese atunci! COȘBUC, Z. P. 59.

Vlad Țepeș îl privește și zice cu gînd rău :

« *Ce de mai țepi așa face, stejar, din codrul tău!* » ALECSANDRI, P. III

(L) 131.

b) cu valoare adverbială, cînd este urmat de un adjectiv, substantiv + adjectiv sau adverb:

Ce dîrză-i mama! Ochii ei nu plîng

Și sufletul tristețea nu i-o roade. TULBURE, H. 50.

Bătrînii mei morți,

Ce tare ați fost umiliți de oameni, ce tare. BANUȘ, B. 83.

2. Prin adverbele de mod *atît (de), așa, cît (de), cum*:

Și cît de straniu mi-a sunat

De gura pruncilor cîntat. BANUȘ, B. 112.

Și mă-sa biata! Cum gemea

Și blăstema și se țizea

Să sară-n groapă. COȘBUC, B. I. 153.

3. Prin conjuncția *că*:

Eh... că minios mai era Darie cel bătrîn în sara aceea! CAMILAR, N.

II 407.

4. Adverbul *unde* introduce propoziții exclamative aparent secundare:

Și unde-am croit-o la fugă spre Humulești. CREANGĂ, A. 58.

Adverbul *unde* este urmat adeseori de negația *nu*, care nu schimbă însă valoarea pozitivă a propoziției:

Și unde nu ne trezim într-o bună dimineată plini ciucur de rîie căprească, de la caprele Irinucăi! CREANGĂ, A. 27.

5. Interjecțiile însoțesc adesea o propoziție exclamativă și de multe ori constituie ele însele o propoziție exclamativă (vezi vol. I, § 437).

O bietul om! De mult simțea

Că Radu-i dus de pe-astă lume. COȘBUC, B. I. 85.

Ah! de-ar fi un zid de-aramă

Între dînșii pînă-n nori. COȘBUC, F. T. 39.

Alte elemente care marchează o propoziție exclamativă

§ 75. În afară de cuvintele de introducere mai sînt și alte elemente care pot marca o exclamativă:

a) adverbul *mai*:

Repede mai aieargă Vasile!

b) expresii de tipul *grozav de*, *formidabil de*:

Grozav de frumoasă e Ileana!

Modurile folosite în propoziția exclamativă

§ 76. În propozițiile exclamative se pot folosi, potrivit cu fiecare situație toate modurile și timpurile verbelor. Imprecațiile și blestemele sînt exprimate prin conjunctiv, optativ și imperativ. De multe ori în propozițiile exclamative cu nuanță optativă (vezi §§ 41-42), verbul se repetă, fie la același mod (conjunctivul), fie la moduri deosebite (optativul și conjunctivul):

Bată-vă-norocul să vă bată!

Mînca-l-ar ciorile să-l mănînce!

Schimbarea ordinii cuvintelor

§ 77. În construirea exclamativelor joacă un rol foarte important schimbarea ordinii cuvintelor, care e dictată de afectivitate. Judecata care s-ar exprima în mod obiectiv prin propoziția enunțiativă *Satul nostru cu Ozana cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul... îmi era drag* devine prin intervenția atitudinii afective a vorbitorului:

Dragu-mi era satul nostru cu Ozana cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul, în care se ogîndește cu mîhnire Cetatea Neamțului, de atîtea veacuri! CREANGĂ,

A. 117.

În inversiune autorul pune pe primul plan cuvîntul cel mai important din frază (de obicei atributele, numele predicative, unele circumstanțiale — mai ales cele de mod):

Pe izlaz nu-i multă brana,

Dar vezi albă ce-i Joiana! COȘBUC, B. I. 77.

Uite, graurii pe luncă,

Veseli, fericiți ce sînt! COȘBUC, F. T. 129.

Scurtarea frazei

§ 78. Scurtarea frazei (care se reduce, de fapt, la lipsa predicatului — de cele mai multe ori a verbului copulativ) se datorește intensității emoției. Construcții ca: *frumos trandafir! strașnic om!* sînt mult mai expresive decît: *trandafirul acesta e frumos; el este un om strașnic.*

Intonația

§ 79. Propoziția exclamativă este intonată în mod diferit, după natura sentimentului care i-a dat naștere și după intensitatea emoției.

Orice propoziție exclamativă construită cu ajutorul unuia sau mai multora dintre mijloacele enumerate pînă aici presupune o intonație deosebită de aceea a propozițiilor enunțiative, interogative etc.

Intonația singură face uneori ca o propoziție, formată din aceleași cuvinte, așezate în aceeași ordine, să fie enunțiativă, interogativă sau exclamativă:

enunțiativă:

A venit mama.

interogativă:

A venit mama?

exclamativă:

A venit mama!

Varietățile de ton se pot constata în cadrul propoziției exclamative însăși, în funcție de sentimentul pe care vrem să-l exprimăm și de intensitatea emoției produse de el.

Spunînd *ce oameni!* putem exprima admirație: «ce oameni cumsecade!»; dezaprobare, indignare: «ce oameni neînțelegători, răi etc.»; mirare: «ce de oameni!».

AFIRMAȚIA

§ 80. Afirmarea este mijlocul prin care se confirmă, se adevărește sau se aprobă ceva.

Afirmarea este sigură, nesigură și întărită.

Afirmația sigură

§ 81. Posibilitățile de exprimare a afirmației sigure sînt variate:

1. Cu ajutorul adverbelor de afirmație.

Principalul adverb de afirmație este *da*.

— *Și să viu și eu cu tine, nu?* — **Da!** *mărturisi Felix.* CĂLINESCU, E. O. I 222.

Alte adverbe de afirmație, de cele mai multe ori expresive și mai puternice decît *da*, sînt: *așa, bine, sigur, desigur, firește, exact, într-adevăr, adevărat, negreșit, neapărat, întocmai* etc.

— *Să-i dea! de ce să nu-i dea? Și el e d-ai noștri, băiat din popor...*

— **Firește**, *dicorățiile nu sînt făcute tot din sudoarea poporului?* CARAGIALE,

O. VI 13.

— *E o hotărîre irevocabilă?*

— **Negreșit.** VLAHUȚĂ, C. L. 76.

— *Prea Cuvioase, asta e poiana lui Gratie?*

— **Adevărat.** GALACTION, O. I 211.

— *Atunci să-i anunț eu pe ceilalți?*

— **Perfect.** *La revedere și nu uita.* CEZ. PETRESCU, 1907, II 102.

— *Mi se pare că ne-am cunoscut. Domnul Ion Ozun, gazetar, nu?*

— **Exact!** CEZ. PETRESCU, C. V. 160.

— *Și crezi că vine?*

— **Mecanicul? Sigur.** *Nu se poate să nu vie.* SEBASTIAN, T. 21.

— *Te întorci la Pașcani?*

— **Desigur;** *iau cu mine și pe un necăjit de aicea.* SADOVEANU, N. F. 186.

Tot în sens afirmativ se folosește, în răspunsul la o interogativă negativă, adverbul de negație *ba*, urmat de adverbul de afirmație *da*: *ba da*.

— *De ce să rămîn dator? N-o să muncesc la vară?*

— **Ba da.** *Atuncea te răscumperi.* SADOVEANU, P. M. 137.

O serie de locuțiuni adverbiale au de asemenea sens afirmativ: *nici vorbă, de bună seamă*.

— *Să trăiți! A fugit un civil. O femeie. S-a furișat aici.*

— *Știi bine?*

— **De bună seamă!** CAMILAR, N. I 82.

2. Cu ajutorul repetării unei părți din propoziția interogativă și prin lipsa tuturor celorlalte părți din propoziție:

a) un adjectiv

— *E gata Marina?*

— **Gata, gata,** *răspunse o femeie.* CĂLINESCU, E. O. I 35.

— *Măi Ioane, dragi ți-s fetele?*

— **Dragi.** CREANGĂ, A. 51.

— *Teribilă căldură a fost astăzi! zice Naie, ștergându-se de sudoare.*

— **Teribilă!** răspunz eu. CARAGIALE, O. I 288.

b) același verb

la același timp ca în propoziția interogativă:

— *Cutezi să mă înfrunți?*

— **Cutez.** STANCU, D. 27.

— *Am făcut bine?*

— **Ai făcut bine.** SADOVEANU, O. U. 141.

la alt timp:

— *Taci o dată!*

— **Am tăcut.** CARAGIALE, O. I 85.

— *Înțelege o dată!*

— **O să înțeleg.**

Deseori, în locul predicatului exprimat prin perfectul compus, se răspunde numai prin participiul trecut:

— *Ai înțeles ce spun eu, diece?*

— **Înțeles,** prietine Ghiță. *Se cunoaște c-ai mâncat inimă de mistreț pîrpălită în jar de pe scutul strămoșului dumitale David Călărețul.* SADOVEANU, N. P. 83.

— *Ați adus ceva coniac?*

— **Adus,** îl încredință Micșunea. SADOVEANU, M. C. 98.

c) un adverb:

— *Așa e bine, mă?*

— **Bine.** SADOVEANU, M. C. 18.

d) un pronume accentuat:

personal (cu persoana schimbată, când întrebarea privește persoana I și se schimbă în răspuns la persoana a II-a, sau când întrebarea privește persoana a II-a și se schimbă în răspuns în persoana I):

— *Tu ești?*

— **Eu,** nășico. SADOVEANU, M. C. 149.

demonstrativ:

— *Vra să zică asta ți-au spus!...*

— **Asta.** SADOVEANU, O. I 515.

În vorbirea familiară neîngrijită afirmația sigură se exprimă și prin repetarea unor frânturi de frază reduse la instrumente gramaticale:

un pronume reflexiv neaccentuat:

— *Ne încrucișăm cu trenurile?*

— **Ne.**

o prepoziție:

— *Pe ce ai mai scump?*

— **Pe.** BRĂESCU, S. V. 68.

— *Cafea cu lapte sau fără?*

— **Fără.**

o conjuncție:

— *Să n-ai parte de mine?*

— **Să.** SADOVEANU, O. U. 221.

Acest procedeu, dotat cu un pronunțat caracter afectiv, nu pătrunde în limba literară decât la scriitorii care vor să tipizeze prin el un anumit personaj.

Folosirea ca o afirmație a conjuncțiilor și a formelor neaccentuate ale pronumelui reflexiv nu este corectă. De asemenea, nu este corect să afirmăm nici cu prepozițiile, cu excepția cazului când în întrebare sînt cuprinse amîndouă alternativele (vezi exemplul cu *fără*).

3. Cu ajutorul verbului *a fi* la persoana a III-a singular a indicativului prezent sau a conjunctivului prezent.

Este a ajuns să fie simțit ca o particulă de afirmație, indiferent de verbul din propoziția interogativă, pornindu-se de la fraze de tipul:

Mai zice Conu Fănuță:

— ... *Eu unul însă sînt fericit o dată pe săptămîină la baia de abur, iar în celelalte zile ale săptămîinii sînt mulțămît că am lăsat în urmă o zi de fericire și că înainte mă așteaptă alta. Aud?*

— **Este,** *Coane Fănuță.* I. TEODOREANU, Masa umbrelor, 184.

Verbul *a fi* apare des cu această funcțiune, mai ales în vorbirea familiară:

— *Să-i las să doarmă la leasa lui Crăciunete?*

— **Fie;** *lasă-i acolo, ca să nu se mai ostenească.* SADOVEANU, O. U. 175.

Cînd se afirmă prin conjunctiv, apare evidentă ideea de consimțire.

Afirmația nesigură

§ 82. Afirmația nesigură se redă cu ajutorul adverbelor *mda*, *mnda*, *cam*.

— *Păi te văz destul de îmbrăcat.*

— **Mda;** *mi-a dăruit niște trențe.* SADOVEANU, M. C. 30.

— *Ei, ce zici?*

— **Mnda.** *Frumos afiș...* CEZ. PETRESCU, C. V. 157.

— *Ți-e frig?*

— **Cam.**

Afirmația întărită

§ 83. Afirmația întărită se construiește cu ajutorul repetării unei părți de propoziție căreia i se adaugă un adverb întăritor.

— *Ai aflat?*

— **Sigur c-am aflat.** SEBASTIAN, T. 59.

- *Trebuie să-ți spun ceva.*
- *Grav?*
- **Foarte grav.** SEBASTIAN, T. 97.

Altă posibilitate de a exprima o afirmație întărită este răspunsul afirmativ redat printr-o negație:

- *Jupîne, da deseară știi că ești de rond... mergi?*
- *Mai e vorbă! Cum să nu merg?* CARAGIALE, O. VI II.
- *Nu-i așa că se cunoaște că n-am dormit?*
- **Ba bine că nu!** CARAGIALE, O. II 37.
- *E grav? nu poți să-l dregi?*
- **Ba bine că nu.** *Pîna numeri trei e gata.* SEBASTIAN, T. 53.

Ca să se arate că acțiunea se îndeplinește cu siguranță, i se adaugă propoziției enunțiative un adverb de afirmație:

- *Îi auxi, Hoancă, omule?*
- **Da, Georgină, îi aud.** CAMILAR, N. II 303.

Afirmația făcută cu ezitare

§ 84. Uneori, răspunsul afirmativ e dat cu oarecare ezitare. Afirmația, în asemenea cazuri, e însoțită de anumite expresii caracteristice sau e exprimată eliptic cu aceste expresii: *poate, parcă, cam așa, cam.*

- *Care va să zică tu te-ai ținut după noi și știi unde mergem noi noaptea.*
- **Cam așa, măria ta.** ISPIRESCU, L. 239.

NEGAȚIA

§ 85. Judecățile pot avea formă pozitivă sau formă negativă: *fierul este bun conducător de electricitate* este o judecată de formă pozitivă; *lemnul nu este bun conducător de electricitate* este o judecată de formă negativă. Și o întrebare poate avea formă pozitivă sau negativă: *ai adus caietele?* este o întrebare de formă pozitivă; *nu ai citit romanul?* este o întrebare de formă negativă. Potrivit cu această situație, propoziția, care exprimă o judecată, o întrebare, o dorință, o poruncă, poate fi pozitivă sau negativă.

Mijlocul sintactic care dă expresie aspectului negativ al unei propoziții este **n e g a ț i a**.

Negația arată că o acțiune nu se săvârșește (*nu scriu*, față de *scriu*) sau că nu trebuie să se săvârșească (*nu tuși!* față de *tusești!*), că un obiect nu are o anumită calitate (*ceaiul nu e cald*, față de *ceaiul e cald*).

Negația se poate referi la o propoziție (*nu mă mai duc la teatru*) sau numai la o parte de propoziție (*nu mult după aceea a venit mama*); în cazul întâi stă pe lângă predicatul propoziției, în celălalt ea însoțește partea de propoziție care e negată.

Aspectul negativ al propozițiilor

§ 86. Pot avea aspect negativ, opus celui pozitiv, toate tipurile de propoziții: enunțiative, optative, imperative, interogative, dubitative și exclamative.

Enunțiativă:

Până în luna lui mai 1848, nu existase nici o relațiune, nici o înțelegere între noi și Eliad. GHICA, s. 522.

Optativă:

Eu parcă n-aș minca.

— *Nu se poate, se supără Naie.* BRĂESCU, c. d. 104.

Imperativă:

Ia, nu vă mai uitați așa, parcă n-ați mai văzut copil! să nu mi-t deocheați! CARAGIALE, o. II 150.

Interogativă:

Nu mai vine lupul, moș Nichifor? CREANGĂ, p. 121.

Dubitativă:

— *Și unde mergeți dumneavoastră?*

— *La Iași.*

— ***Să nu fie peste graniță?***

— *În Moldova.* GHICA, s. 207.

Exclamativă:

Nu ți-e rușine obrazului! ...o dată în viața ta m-ai adus la restaurant și te tîrguiești pentr-o cartofă. ALECSANDRI, T. 750.

Negația părților de propoziție

§ 87. Caracterul pozitiv sau negativ al unei întregi propoziții îl dă predicatul, dar orice parte de propoziție poate primi negația.

Subiect:

Nu lumina

Ce în lume-ai revărsat-o, ci păcatele și vina...

Toate micile mizerii unui suflet chinuit

Mult mai mult îi vor atrage decît tot ce ai gîndit. EMINESCU, o. I 134-136.

Nu! nu-s eu vinovat! SADOVEANU, o. IV 213.

Nume predicativ:

Astfel rominii, nu învinși și coprînși fiind, dar printr-o unire politică, primiră pe unguri în țara lor. BĂLCESCU, o. II 209.

Atribut :

Ți-am cerut un creion bun, nu cu vârful rupt.

Complement direct :

Nu frică, ci rușine să însuflați la copii. GOLESCU, la ZANNE, VIII 239.

Nu, uite, să mi-l dai p-ăsta și p-ăla... Nu p-ăla, mă, ălălalt. BRĂESCU, s. p. 182.

Complement indirect :

Nu unui corp sterp și degradat, nu unei națiuni ce se condamnă de sineși la o umilitoare inacțiune, va veni cuiva gândul să-i acorde prerogativa neutralizării.

ODOBESCU, III 385.

Circumstanțial de loc :

Nu pe acolo, domnule, nu pe din față, ca să nu te-nîlnești cu d-lui. ALEXANDRI, T. II 62.

Circumstanțial de timp :

Nu totdeauna străbunii noștri au dispus... de mijloace ca cele ce ne stau a mîna în prezent. ODOBESCU, III 383.

Circumstanțial de mod :

Nu fugind la Brașov... s-a deșteptat simțul național al romînimii. ODOBESCU, III 386.

Circumstanțial instrumental :

Nu cu gura să te lauzi, ci fapta ta să te laude mai mult decît gura ta. GOLESCU, la ZANNE, VIII 285.

Circumstanțial de cauză :

Nu pentru greșeală să te întristezi, ci pentru că nu vrei să te îndreptezi. GOLESCU, la ZANNE, VIII 197.

Cuvintele de negație

§ 88. Negația se exprimă cu ajutorul unor cuvinte specifice, care însoțesc părțile de propoziție negate (*Trenul nu se oprește aici*), au rol de părți de propoziție (*Nu am întîlnit pe nimeni*), țin loc de propoziții (*— Ai adus ceva de mîncare? — Nu.*), arată un raport între două părți de propoziție (*Am venit fără pălărie*) sau între două propoziții (*Nu te văd, nici nu te aud*).

Cuvintele de negație sînt: 1) adverbele *nu* și *ba*; 2) adverbele și locuțiunile adverbiale *de loc*, *de fel*, *niciodată*, *nicăieri* și altele; 3) pronumele *nimeni*, *nici unul*, *nimic* și o întreagă serie de locuțiuni de natură afectivă; 4) prepoziția *fără*; 5) conjuncția *nici*.

Nu

§ 89. Adverbul *nu* se folosește fie în propoziție, fie singur, rezumînd o propoziție negativă: răspuns la o întrebare, replică la o enunțare neacceptată, acceptare a unei enunțări negative, în opoziție cu *da*.

Romîni nu suferiră în tăcere tirania și reducerea lor din stare de nație liberă la starea iobăgiei. BĂLCESCU, O. II 210.

Nu vă supără fumul de tutun? întreb eu pe madam' Popescu. CARAGIALE, O. I 275.

— *N-are datorii? ... nu se amestecă în politică?*

— *Nu.* ALECSANDRI, T. 756-757.

— *Dar atunci, doamne, un copil va putea îmbătrîni într-o clipă.*

— *Nu, Petre, m-am gîndit la asta.* VLAHUȚĂ, I. §. 47.

— *Nu a mai venit nimeni de două săptămîni?*

— *Nu.*

Negația *nu* poate rezuma o întreagă propoziție sau frază atît într-o replică întrebătoare, cît și în răspunsul la aceasta:

— *N-am grijă despre asta... Vă cunosc eu...*

— *Nu?*

— *Nu.* ALECSANDRI, T. 1209.

Uneori *nu* apare într-o construcție eliptică, în locul formei negative a verbului sau locuțiunii verbale din propoziția coordonată precedentă:

Bunicul știa să scrie, dar bunica nu [= nu știa].

Ai înțeles ceea ce ți-am spus, sau nu? [= nu ai înțeles].

Nu poate rezuma un întreg șir de situații opuse celor din propozițiile precedente:

Ce aș face eu, dacă aș fi în situația lui, și el ar merge alături cu mine, fiind în situația mea? ... L-aș maltrata, desigur... M-ar irita apropierea lui așa de mult, încît l-aș acuza d-a dreptul că el, ocrotit de stăpînul destinului omenești, mi-a răpit partea mea de bine în această scurtă trecere pe sub lumina soarelui! ...

Ei bine, el — nu! ... el mă poartă la un aperitiv. CARAGIALE, O. II 46 [*nu* = nu face nimic din ceea ce s-a spus mai sus].

În propoziții interogative *nu* apare față în față cu *da*, repetînd în rezumat forma pozitivă și negativă a întrebării și cerînd totodată răspunsul afirmativ sau negativ:

Ați luat parte la ședință? Da sau nu?

Negația *nu* e repetată atunci cînd vorbitorul ține să-și exprime convingerea sau hotărîrea cu mai multă intensitate:

Orice s-ar întîmpla, nu se poate să sprijinim pe mizerabilul, nu, nu, nu! CARAGIALE, O. VI 112.

Nu, nu, nu! nu vorbi așa. SADOVEANU, O. IV 213.

«*Nu, nu, eu nu admit*», zise hotărît un domn masiv. BRĂESCU, C. S. 51.

Nu, avînd rol de predicat, înseamnă « a se împotrivi », « a se îndărătici » (cînd e repetat):

Vecinul meu nu și nu, că el nu plătește.

Nu poate fi însoțit de adverbe sau locuțiuni adverbiale, care întăresc sau precizează negația (vezi mai jos § 91).

Ba

§ 90. Adverbul *ba* apare regional, rezumînd o propoziție negativă, în opoziție cu *da* (ca și adverbul *nu*):

— *Măi, da' la cutare babă căutat-ați?*

— **Ba.** VASILIU, p. 90.

— *Cumnata Stanca o fi acasă?*

Morarul tresare.

— *De ce? Ți-o fi fiind foame?*

— **Ba.** *Vreau s-o văz ca pe-o soră.* SADOVEANU, m. c. 29.

Ca și *nu*, negația *ba* se folosește în construcții eliptice în locul formei negative a verbului sau locuțiunii verbale din propoziția coordonată precedentă:

Era frumoasă de mama focului; la soare te puteai uita, iar la dînsa ba. CREANGĂ, p. 276 [= nu te puteai uita].

Acolo dacă ajunse, bătu în poartă... Dară nu-i răspunse nimeni. Mai bătu o dată, dar ca să răspunză cineva, ba. IPIRESCU, l. 100 [= nu a răspuns].

Citeodată *ba* corespunde adverbului *dimpotrivă*; el apare în replici, anunțînd o părere opusă celei exprimate de interlocutor și însoțind: a) un adverb de afirmație sau negație; b) cuvintele sau propoziția răspuns sau c) și una și alta:

a) — *Nu ai fost la școală.*

— **Ba da.**

— *A nins la munte?*

— **Ba nu.**

b) — *Atunce-i fericire-n casă.*

— **Ba în hulubărie.** ALECSANDRI, t. 340.

— *Nu te duce.*

— **Ba mă duc** chiar astăzi.

c) — *Pardon de iertăciune, ducă.*

— **Ba nu;** nu vreu să te iert, pînă nu-i face ce ți-oi zice eu... ALECSANDRI, t. 346.

— *Tu, cîrlane, ai poști și vin?*

— **Ba nu,** zic, am apa din gîrlă și uneori o ceapă; mi-e de ajuns. SADOVEANU, m. c. 24.

Notă. Caracterul adversativ al lui *ba* se vede în faptul că, uneori, *ba* nu poate fi înlocuit cu *da(r) nu*:

Aș bea parcă o cafea... zise el cu trudă către Voinea. Da' nu, — mai bine mă duc acasă. SADOVEANU, O. IV 274.

Uneori *ba* are rolul de a stăruii asupra unei afirmații, ca răspuns la o îndoială privitoare la această afirmație:

— *Poate să fie și așa, moș Nichifor.*

— *Ba chiar așa-i, jupînescă dragă, cum îți spun eu.* CREANGĂ, P. 119.

Negația *ba* apare amplificată în locuțiunea *ca mai ba* «absolut nu»:

Fost-a împărat odată și trei fete el avea,

Cît puteai privi la soare, da la ele ca mai ba. EMINESCU, L. P. 124.

Ca și a *zice nu*, locuțiunea a *zice ba* înseamnă «a se opune», iar a *nu zice ba* «a nu se opune, a fi de acord»:

Nu zi ba de te-oi cuprinde. EMINESCU, O. I 209.

E bună mîncarea, nu zic ba.

Adverbe și locuțiuni adverbiale negative

§ 91. Adverbele și locuțiunile adverbiale de negație însoțesc negația *nu*, fie intensificînd-o, fie precizînd sensul negației în ceea ce privește timpul sau locul. Cele mai folosite sînt: *de loc, de leac, de fel, nici de fel, nicidecum, nicicum, nicidecît, nici cîtuși de puțin, cîtuși de puțin, nici ca cît, niciodată, nicăieri.*

De multe ori, în răspunsuri, aceste cuvinte țin locul negației *nu*:

Baba sta întinsă pe laiță și înțepenită ca moartă... Ea era ca trunchiul și nu se mișca de loc. EMINESCU, L. P. 185.

Vezi că pricepură ei că n-are să se mai vază. Poate că în cer, dar aci pe pămînt de leac. ISPIRESCU, L. 108.

Documentele antice dovedesc fără îndoială că ei [turcii] au dreptul de a se bucura de bunăvoința și de dărnicia țărilor românești, dar nu, de fel, că ei au pe acela de a regulamenta înșiși acea dărnicie. ODOBESCU, II 49.

— *Ei, draga mamei, nu-ți pare rău că-ți petreci tinerețele în poiata aceea?*

— *Nici de fel, mamă.* VASILIU, P. 101.

Eu... nu mă-nșăl nicidecum. ALECSANDRI, T. 1201.

Pe semne nu știi că pe noi femeile, dacă un paing ne spărie, moartea nicicum nu ne îngrozește. NEGRUZZI, I 22.

Ba, zău n-ar avea haz nicidecît. ALECSANDRI, T. 1095.

Vă încredințez că nu fac nici cîtuși de puțin dintr-un spirit de prezumțiune. ODOBESCU, III 619.

Nu protestează cîtuși de puțin față cu așa sălbăticie. CARAGIALE, O. I 202.

Calul... nu s-a dezlipit de domnul lui nici ca cît. ISPIRESCU, M. V. 52-53.

Niciodată *n-am să uit scena aceea dureroasă, indescriptibilă.* VLAHUȚĂ, F. R. 215.
D. Georgescu îndoiește pasul... intră în parc; caută peste tot... Madam' Georgescu — fatalitate! — nicăieri. CARAGIALE, O. II 5.

Pronume și adjective negative

§ 92. Verbul negativ este însoțit de multe ori de pronume sau de adjective negative: *nimeni, nimic, nici unul, nici una, nici un, nici o*, în funcțiune de subiecte, atribute sau complemente:

Nu ne vede nimeni, c-au plecat toți de la cancelarie. GHICA, S. 494 [*nimeni* subiect].

— *Ce este? ce s-a întâmplat, pentru Dumnezeu?!*

— **Nimic** *nu s-a întâmplat.* SADOVEANU, O. IV 404 [*nimic* subiect].

Pe urmă el nu mi-a mai răspuns la nici una din scrisorile mele lungi. VLAHUȚĂ, F. R. 212 [*la nici una* complement indirect].

Nici o adiere

Nu tulbură în treacăt a nopții dulci mistere. ALECSANDRI, P. III 277 [*nici o* atribut].

Negația dublă

§ 93. Verbul negativ poate fi însoțit și de cîte două negații:

Nici unul *din ei n-a făcut nici o ispravă.* CREANGĂ, P. 78.

Pe o astfel de garanție, nimeni, cu drept cuvînt, nu pune nici cel mai mic temei. ODOBESCU, III 377.

Niciodată *n-au avut nici o comunicație.* CURIER A.S. IV² 93.

Cîteodată verbul negativ apare însoțit de pronume sau adjective pozitive: *cineva* (în loc de *nimeni*), *ceva* (în loc de *nimic*), *vreo* (în loc de *nici o*) etc.:

Nu a venit cineva?

Nu e vreo pagubă.

Mijloace afective de exprimare a negației

§ 94. În limbajul afectiv negația se poate exprima prin interjecții, adverbe și locuțiuni:

— **Ţ!** *nu știu... nu știu... Fetița nu știu ce face.* SADOVEANU, O. IV 217.

— **Tea!** *nu voi să știu d-alde astea; fă după mine-ți zic.* ELIADE, ÎN CURIER A. S. II² 70.

Și simbrie? Aș! De unde! Încă el m-a scos dator. DULFU, P. la TIKTIN, 1387.

— **Ți-a luat-o?**

— **Aș!** *Am băgat-o în buzunar.* CARAGIALE, O. VI 96.

— *S-a plins mie că l-ai batjocorit.*

— **Nu se află**, domnule epistat. ALECSANDRI, T. 142.

— *Să sprijinim candidatura lui Cațavencu!*

— **Peste puțină!**

— *Să-l alegem!*

— **Niciodată!**

— *Trebuie.*

— **O dată cu capul!** CARAGIALE, O. VI III-III2.

— *Moșnege, zice ea, rușinată; dă-mi și mie niște galbeni!*

— **Ba pune-ți pofta-n cui, măi babă.** CREANGĂ, P. 69.

Părinților copilului nici că le trecea prin minte să oropsească pe Coșman. ISPIRESCU, L. 286.

— *N-am să-l văd cit veacul!* COȘBUC, B. I. 34.

Acum, drăguțu, nu mai zice nici cîrc, căci i-a astupat gura pămîntu. ALECSANDRI, T. 101.

Am doi copilași... care nu-mi seamănă nici de frică. ALECSANDRI, T. 112.

Unele locuțiuni de negație, de natură afectivă, sînt legate de superstiții și într-însele sînt invocați dumnezeu, sfinții, dracul; altele pornesc de la formule de jurămint.

Doamne păzea! *să lucri, că te pîrjolește.* GR. N. I 236.

E chiabur, se scaldă-n averile sale...

Ba l-a păzit sfîntul, *n-are nici cinci parale.* PANN, P. V. I 164.

Cînd stăpînul casei se juca cu dînsul, ferit-a sfîntul să-l zgîrie, pare că-și pilise ghiarele. ISPIRESCU, L. 286 [= nu-l zgîria].

Ce păcat mi-am găsit cu tine! dracul știe ce să fac. CREANGĂ, P. 174 [= nu știu ce să fac].

— *Săream peste foc... săreai și tu, Adame?*

— **Pe dracu!** *Săreai tu ca prostul, să rîdă de tine...* DUMITRIU, Pasărea furtunii 24 [= nu].

— *Ei, întrebă sergentul-major, făcuși ceva?*

— **Pă dracu ghem.** BACALBAȘA, M. T. 171 [= nimic].

— **Să moară cînt' te minte.** BRĂESCU, D. V. 114 [= nu te mint].

Deaca-ți mințesc, să fii cîne! RETEGANUL, ȚIG. 35.

Prepoziția fără

§ 95. Prepoziția negativă *fără* se opune prepoziției *cu*. Ea apare, singură sau însoțită de prepoziția *de*, în construirea circumstanțialului sociativ și a circumstanțialului instrumental.

Circumstanțialul sociativ:

Pascal zice că toate părțile lumii sînt lănuite într-astfel de chip, că este peste putință de-a cunoaște una **fără** celelalte și **fără** totul. BĂLCESCU, O. II 11.
Circumstanțialul instrumental:

Pot scrie și **fără** stilou.

Cu ajutorul prepoziției **fără** se construiesc și unele circumstanțiale de mod. Ea intră în alcătuirea locuțiunii conjuncționale **fără să** cu care se construiesc unele propoziții circumstanțiale de mod sau concesive.

Mă tem să nu te întorci **fără** nici o ispravă. ISPIRESCU, L. 13.

Gingașa copilă ceti răvașul **fără** să zică nimic, **fără** să verse măcar o lacrimă.
NEGRUZZI, I 25.

Corespunzătoare propoziției circumstanțiale de mod construite cu locuțiunea **fără să**, apare construcția infinitivală cu prepozițiile **fără a**:

Dar știu atîta, că ei mergeau **fără a** simți că merg, părăindu-li-se calea scurtă și vremea și mai scurtă. CREANGĂ, P. 276.

Prepoziția **fără** (**fără de**) a intrat în alcătuirea unui mare număr de locuțiuni adverbiale și adjectivale: **fără cale**, **fără căpătii**, **fără greș**, **fără îndoială**, **fără (de) margini**, **fără (de) măsură**, **fără (de) minte**, **fără soț** etc.

În limba mai veche și azi regional **fără**, singur sau însoțit de **decît**, apare cu funcțiunea lui **decît**:

Alți boieri mai aproape nu se aflară, **fără** numai Preda Buzescu și frate-său.
BĂLCESCU, O. II 202.

Conjuncția *nici*

§ 96. Conjuncția *nici* se opune conjuncției *și*, atunci cînd exprimă cumulearea în sens negativ:

Dorul meu odihnă *n-are*

Nici la umbră, nici la soare. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 381. (Vezi § 98.)

Ea intră în construirea unor pronume și adverbe negative: *nici unul, niciodată, nicicînt, nicidecum.*

Negația în coordonare și subordonare

§ 97. Coordonarea și subordonarea au semne caracteristice atunci cînd intră în joc elemente negative. Astfel, față de conjuncția copulativă pozitivă *și*, apare conjuncția negativă *nici* (*deștept și frumos — nici deștept, nici frumos; nici nu rîde, nici nu plînge*), iar un circumstanțial de mod care în exprimarea pozitivă nu se poate construi decît cu gerunziul, de tipul: *m-a însoțit ținîndu-mă de braț*, devine, cînd e vorba de un fapt negativ, sau propoziție circumstanțială de mod: *m-a însoțit fără să mă țină de braț*, sau circumstanțial de mod construit cu infinitivul: *m-a însoțit fără a mă ține de braț*.

Negația în coordonare

§ 98. De propoziția negativă este legată propoziția sau partea de propoziție adversativă cu *ci*, *însă*, *dar*:

nu ... ci :

Făt-frumos vijia prin aer așa de iute, încît i se părea că nu fuge, ci cade din înaltul ceriului. EMINESCU, L. P. 186.

De propoziția negativă este legată propoziția sau partea de propoziție copulativă:

nu numai... ci și sau nu numai... ci încă :

Dar nu numai artistul și naturalistul, ci încă strategicul, politicul și arheologul au de multe a se minuna într-acest împodobit ținut. BĂLCESCU, O. II 208.

Fără conjuncție corelativă:

Ei se deprinseseră cu aceste cîrtele și porecle așa de tare, cît nu le mai băga în samă; le socotea tot așa de trebuință ca și orișice vorbă acătărilea. SBIERA, P. 252.

nici nu... nici nu... :

Nici nu vine, nici nu-mi scrie.

nu... nici nu... :

Iar patima lui Negrea nu era întimplare, nici n-avea izvoare apropiate. SADOVEANU, O. IV 210.

nici... nici... :

S-au îndulcit de o picătură inefabilă, care nici se vinde, nici se poate cumpăra. SADOVEANU, A. U. 90.

nu... nici... :

Nu caut vorbe pe ales,

Nici știu cum aș începe. EMINESCU, O. I 173.

în loc să (în legătură cu adversativele):

În loc să-l scoață din undă,

În vultoare îl afundă. PANN, P. V. 144.

Negația în subordonare

§ 99. Temporală:

De răpit nu mă poți răpi, pînă ce nu-i avea un cal asemenea cu acela ce-l are tatăl meu. EMINESCU, L. P. 182.

Concesivă:

Că bine și-a făcut ris de găină și-a ucis-o fără să-i fie vinovată cu nemica, sărmana. CREANGĂ, P. 70.

Modală :

Un om care iubește... pe gingașa lui soție... Și ea oborîță sub apăsarea soartei, privind pe acest bărbat, fără să poată afla un cuvînt cu care să-l poată mîngîia. NEGRUZZI, I 56-57.

Propoziția interogativă și negația

§ 100. În vorbirea afectivă și retorică propoziția interogativă e foarte des folosită, nu pentru a se afla un răspuns la întrebare, ci pentru a se sublinia o convingere. Pentru aceasta se recurge la un schimb de construcție între pozitiv și negativ, propoziția interogativă negativă avînd sens pozitiv, iar propoziția interogativă pozitivă avînd sens negativ.

Interogativa pozitivă are sens de enunțiativă negativă :

Acum șasezeci de ani trecuți, unde se pomeneau școli ca a lui Balș în Moldova ? CREANGĂ, A. 19.

Interogativa negativă are sens de enunțiativă pozitivă :

Nu fi-am spus să nu te mai apropii de mașină, cînd face cafea, că dacă te-aprinzi, moare mama ? CARAGIALE, O. I 274.

Interogativa retorică pozitivă are sens negativ :

Multe trec pe dinainte,

În aux ne sună multe,

Cine ține toate minte

Și ar sta să le asculte ? EMINESCU, O. I 194.

Interogativa retorică negativă are sens pozitiv :

Nu ești frumoasă, nu ești înavușită... N-ai ficiori mulți, care te iubesc ?

N-ai cartea de vitejie a trecutului și viitoriul înaintea ta ? Russo, s. 126.

SINTAXA PĂRȚILOR PROPOZIȚIEI

NOȚIUNI GENERALE

Părțile propoziției

§ 101. Analiza sintactică a propoziției dă posibilitatea de a determina raporturile gramaticale existente între diferitele cuvinte care o alcătuiesc și de a stabili funcțiunea pe care o au acestea; astfel se pot preciza categoriile gramaticale numite părți de propoziție.

Părțile propoziției sînt: subiectul, predicatul, atributul și complementul (direct, indirect, de agent și circumstanțial).

Correspondența dintre părțile propoziției și părțile judecății

§ 102. Judecata logică este alcătuită din doi termeni: *a*) subiectul, partea de la care pleacă gîndirea și despre care se vorbește ceva; *b*) predicatul, partea care spune ceva despre subiect. Procesul de gîndire în elaborarea judecății constă așadar în raportarea predicatului la subiect, în relația care se stabilește între cei doi termeni și care reflectă un raport obiectiv între obiecte sau între obiecte și însușirile lor.

La rîndul ei, propoziția este o categorie gramaticală căreia îi poate corespunde, din punct de vedere logic, o judecată. Propoziția cuprinde două părți principale: subiectul, care în principiu corespunde subiectului judecății, și predicatul, care corespunde în principiu predicatului acesteia.

Cerul se întunecă. Russo, s. 132.

Lumina scădea. SADOVEANU, o. III 326.

Fiecare dintre aceste propoziții corespunde unei judecăți, care e exprimată prin termenii necesari. În prima propoziție se vorbește despre *cer* (subiectul judecății și al propoziției) și se spune despre el că *se întunecă* (predicatul judecății și al

propoziției); în cea de a doua, se vorbește despre *lumină* (subiectul judecății și al propoziției) și se spune despre ea că *scădea* (predicatul judecății și al propoziției).

Propoziția reflectă atitudinea vorbitorului față de realitatea obiectivă. Astfel în *cerul se întunecă* se constată un fapt real în prezent; în *cerul s-a întunecat* se constată un fapt real în trecut; în *cerul s-ar întuneca* se arată că faptul e realizabil în funcție de o anumită condiție; în *aș mânca* se exprimă dorința vorbitorului ca faptul să se realizeze.

Natura legăturii dintre diferitele părți ale propoziției

§ 103. În propozițiile de mai sus, subiectul e primul element care e prezentat auditorului (sau cititorului), iar prin predicat — în care se afirmă ceva despre subiect — se formulează judecata al cărei punct de plecare îl constituie subiectul. Astfel, o dată cu enunțarea predicatului se realizează legătura dintre cele două părți principale ale propoziției, concretizată gramatical prin acord.

A c o r d u l este expresia gramaticală care stabilește concordanța (în persoană, în număr, în gen sau în caz) între cuvinte legate prin anumite raporturi de determinare (raportul dintre subiect și predicat, dintre substantiv sau substituttele lui și atribut, dintre subiect și complementul circumstanțial de mod exprimat printr-un adjectiv).

Prin raport de determinare se înțelege raportul care se stabilește între mai multe cuvinte asociate, unul dintre ele servind ca să precizeze sensul celuilalt.

Vulpea argintie.

Plopul e înalt.

Grîul se coace.

În această legătură, cuvintele care conțin miezul noțiunii de exprimat (în exemplele de mai sus: *vulpea*, *plopul*, *grîul*) se numesc **d e t e r m i n a t e**. Cele care le precizează sensul (în exemplele de mai sus: *argintie*, *e înalt*, *se coace*) se numesc **d e t e r m i n a n t e**.

Propoziția simplă și propoziția dezvoltată

§ 104. Uneori, faptul din realitate care se reflectă în gândire și care e exprimat prin propoziție poate fi mai complex și atunci propoziția alcătuită numai din subiect și predicat e insuficientă pentru a-l exprima. Într-un asemenea caz, înainte de a recurge la combinații de propoziții care constituie fraza, avem puțința de a îmbogăți propoziția cu alte părți de propoziție (attribute, complemente) care au funcțiunea de a aduce precizări noțiunilor exprimate. Să se compare propozițiile de la p. 61 cu următoarele propoziții, extrase din aceiași autori:

Cerul cel limpede se îmbrobodește cu nori întunecoși. Russo, s. 128.

Lumina din asfințit stătea încremenită pe cer. SADOVEANU, o. III 326.

De data aceasta sînt exprimate idei mai complexe, mai nuanțate. În primul caz, am avut de-a face cu propoziții simple sau nedezvoltate — în alcătuirea cărora nu intră atribute sau complemente; în cel de al doilea caz, e vorba de propoziții dezvoltate: în componența acestora apare cel puțin un atribut sau un complement.

Părțile principale și părțile secundare ale propoziției

§ 105. Deosebim părți de propoziție principale (subiectul și predicatul) și părți de propoziție secundare (atributul și complementul).

Denumirea de părți principale ale propoziției trebuie înțeleasă în sensul că subiectul și predicatul — care sînt în strînsă legătură sintactică — constituie la un loc miezul propoziției, o unitate sintactică de sine stătătoare, care stă la baza întregii construcții gramaticale a limbii.

Părțile secundare ale propoziției se grupează în jurul părților principale; ele nu au corespondent printre părțile judecării. Părțile secundare de propoziție, care complinesc înțelesul părților principale, pot și ele să fie determinate, la rîndul lor, de alte cuvinte din propoziție, care au de asemenea funcțiunea de părți secundare de propoziție. În exemplele următoare săgețile indică raporturile de determinare în cadrul fiecărui grup:

O sprînceană alburie se ivește pe coama dealului. CARAGIALE, o. I 52.

Jalnic vîjje prin noapte glasul codrilor de brad. COȘBUC, B. I. 113.

În cursul comunicării, pot fi intercalate în corpul propoziției cuvinte sau grupuri de cuvinte care nu sînt legate sintactic cu celelalte părți ale propoziției; aceste cuvinte (de exemplu vocativul, interjecțiile etc.) nu sînt părți de propoziție.

Trebuie menționat că, în comunicare, o parte secundară de propoziție poate să aibă — în situația dată — o importanță mai mare decît o parte principală. În propoziția: *Cartea împrumutată să mi-o înapoiezi mîine* (nu *astăzi* sau *poimîine*), circumstanțialul de timp *mîine* poate avea o însemnătate mai mare decît predicatul *să înapoiezi* sau subiectul subînțeles *tu*, și de aceea este și accentuat în propoziție.

Propoziții cu o singură parte principală

§ 106. În toate propozițiile analizate mai sus există ambele părți principale ale judecării (subiectul și predicatul). Există însă propoziții în care subiectul și predicatul judecării sînt exprimate printr-un singur membru: predicatul gramatical. În astfel

de propoziții subiectul gramatical lipsește sau e indicat de situația concretă în care vorbim și pe care presupunem că auditorul nostru o cunoaște (de exemplu, propozițiile care au ca predicat un verb impersonal: *plouă*). (Vezi Subiectul, § 115.)

SUBIECTUL

§ 107. În introducerea la sintaxa părților propoziției s-a arătat că noțiunea de « subiect » stă în corelație cu noțiunea de « predicat » și că între aceste două părți ale propoziției există o strânsă legătură sintactică; de aceea în definiția subiectului e necesar să ne referim la predicat, așa după cum, definind predicatul, ne raportăm la subiect.

Subiectul este partea de propoziție care arată cine săvârșește acțiunea exprimată de predicatul verbal sau cui i se atribuie o însușire ori o caracteristică exprimată prin numele predicativ. Subiectul este deci partea de propoziție despre care se spune ceva cu ajutorul predicatului.

Voinicul aruncă năframa. BANUȘ, B. 49.

Drumul e drept. TOMA, C. V. 160.

Cunosc... ceasul când răsare în noaptea asta luna, și ea ne va fi călăuză. SADOVEANU, N. P. 123.

Când predicatul propoziției este un verb la pasiv sau reflexiv cu înțeles pasiv, subiectul arată pe cel care suferă acțiunea exprimată de predicat, iar autorul acțiunii este exprimat printr-un complement de agent.

Nițu a fost îndemnat de camarazi... să iasă la plimbare. CARAGIALE, O. I 25.

Pomul care nu face roadă se taie și în foc se aruncă. CREANGĂ, P. 118.

Notă. Există și forme verbale nepredicative care pot avea subiect (vezi vol. I § 320).

Vrînd Sinan să facă această cetățuie mai mare, puse de largi locul împrejmuirii de două ori pe cît era. BĂLCESCU, O. II 98-99.

Părțile de vorbire prin care poate fi exprimat subiectul

§ 108. Subiectul poate fi exprimat printr-un substantiv sau prin orice altă parte de vorbire cu valoare de substantiv (pronume, adjectiv etc.).

1. Subiect exprimat printr-un s u b s t a n t i v (propriu sau comun):

Pavel făcu o păreche de ciubote de iuft vărului meu Ioan. CREANGĂ, A. 103.

Pădurari vechi urcau în creștetul munților. CAMILAR, T. 132.

Dar un luceafăr, răsărit

Din liniștea uitării,

Dă orizon nemărginit

Singurătății mării. EMINESCU, O. I 175.

Munca e bogăție vecinică. Russo, s. 135.

Cu funcțiune de subiect pot apărea și grupuri de cuvinte care desemnează o singură noțiune: titluri de opere, nume de instituții etc.

«**Șamil sau Vulturul Caucazului**» e o melodramă plină de sentimente patriotice și de scene grandioase. CARAGIALE, O. I 15.

Consiliul de miniștri a dat o Hotărâre privind măsurile ce trebuiesc luate pentru îmbunătățirea activității bibliotecilor. SCÎNTEIA, 1951, nr. 2233.

Zbura cum zboară **calul dracului**, peste moșoroaie, gropi, mărăcini, bușteni, bălți — că bietul Prichindel vedea jucând pe cer trei luni în loc de una. CARAGIALE, O. II 252.

2. Subiect exprimat printr-un pronume:

a) pronume personal

Tu mă știi. Eu rîd într-una. COȘBUC, B. I. 194.

— **Da' de unde vii dumneata, măculiță...**? CARAGIALE, O. II 246.

b) pronume posesiv

Ai mei pierduți sînt, pașă, toți. COȘBUC, B. I. 97.

c) pronume demonstrativ

Care dintre cai a veni la jăratie să mănînce, acelu are să te ducă la împărăție. CREANGĂ, P. 192.

d) pronume relativ-interogativ

Cine-mi clatină patul? BANUȘ, B. 16.

e) pronume nehotărît

Cînd unul trece, altul vine

În astă lume a-l urma. EMINESCU, O. I 204.

f) pronume negativ

Nimeni nu-i cunoștea tinereța. SADOVEANU, O. II 5.

Nu-i nimeni drac și nimeni sfînt. COȘBUC, B. I. 154.

3. Subiect exprimat printr-un adjectiv:

Scumpul mai mult păgubește, leneșul mai mult aleargă. NEGRUZZI, I 248.

Doar cel laș e sub vreme și adastă. TOMA, C. V. 446.

Adjectivul substantivat poate fi și participiu:

Mutilatul pleacă de lîngă mine. SAHIA, N. 20.

4. Subiect exprimat printr-un numeral:

a) numeral cardinal

Trei mă țîn, trei mă poartă, cinci mă duc de mă adapă. SBIERA, P. 322.

Trecu o zi, trecură trei

Și iarăși, noaptea, vine

Luceafărul deasupra ei

Cu razele-i senine. EMINESCU, O. I 171.

b) numeral ordinal

Aşa-i şi la 104... răspuse al treilea. CAMILAR, N. I 12.

5. Subiect exprimat printr-un verb:

a) infinitiv

E uşor a serie versuri

Cînd nimic nu ai a spune. EMINESCU, O. I 226.

A se lupta desfăşurînd graţia trupului, puterea membrelor şi înţeala mişcărilor a fost pururea o desfătare predilectă a grecilor. ODOBESCU, IST. ARH. 141.

Notă. Subiectul la infinitiv precedat de prepoziţia *de* e un franţuzism.

E groaznic de a vedea cum aceste jivine se răped la stîrvuri. ODOBESCU, III 16.

b) supin

Acolo între goruni le-a fost descălecatul. SADOVEANU, N. P. 79.

— Supin cu prepoziţie, formînd o locuţiune substantivală:

E uşor de văzut cine are dreptate.

Cazul subiectului

§ 109. Substantivul, cînd e subiect, se pune în cazul nominativ; la fel şi substitutele lui.

Aparente excepţii:

a) În construcţii cu un pronume posesiv sau cu un substantiv ori pronume în genitiv:

Ai mei, toţi de acord cu unchiul, mă decretau lacom, egoist. CAMIL PETRESCU, U. N. 38.

Vin oaspeţi şi cîinele latră;

Le ies înainte grăbiţi

Ai casei pe pragul de piatră. COŞBUC, P. 347.

Şi-ai lui întîrziu! COŞBUC, P. 199,

se subînţelege de fapt un substantiv (sau un substitut al substantivului), pe lîngă care stă genitivul şi cu care e acordat articolul: *ai lui* înseamnă *feciorii lui*. Adevăratul subiect este deci şi aici la nominativ.

b) În construcţii cu valoare partitivă (cu prepoziţiile *de* sau *din*):

Dar erau şi din aceia care nu se lăsau ademeniţi de aburii farfuriei cu borş.

CAMILAR, N. I 112.

Au mai plecat din oameni,

avem de-a face cu construcţii eliptice în care *din aceia*, *din oameni* sînt determinări pe lîngă pronumele nehotărît subînţeles, în nominativ: (*unii*) *din aceia*, (*unii*) *din oameni*.

c) În construcţiile cu numeralul nehotărît *tot* la forma de plural, articulată, precedată de prepoziţia *cu* (*cu toţii*):

Și ca mumii egiptene stau cu toții-n scaun țepeni. EMINESCU, O. I 155.

Apoi începem cu toții a mânca. CREANGĂ, A. 60,

care apar mai ales în vorbirea populară, avem de-a face cu exprimări eliptice pentru (ei) *cu toții*, (noi) *cu toții*; deci subiectul este un pronume care poate fi omis în exprimare, deoarece desinențele formelor verbale respective (*stau* și *începem*) exprimă suficient persoana, iar *cu toții* e un complement circumstanțial.

d) În construcții de tipul:

Au venit la oameni!

Și ce de lume pleca din București! VLAHUȚĂ, D. 17,

substantivele *oameni* și *lume* sînt în cazul nominativ, iar *la* și *ce de* au valoare de numerele nehotărîte, exprimînd în mod afectiv ideea de cantitate.

Subiectul logic și subiectul gramatical

§ 110. Subiectul propoziției al cărei predicat este un verb activ arată pe cel care face acțiunea și se pune în cazul nominativ.

Cînd predicatul e la diateza pasivă, subiectul, în nominativ, arată pe cel care suferă acțiunea. Acest subiect se numește *g r a m a t i c a l*.

Subiectul *l o g i c*, care nu este în nominativ, arată pe cel care face acțiunea, în următoarele cazuri:

a) cînd predicatul e un verb la diateza pasivă sau la diateza reflexivă cu înțeles pasiv. În propoziția:

Această crăiască carte fusese citită în mijlocul pieței mari de către magistrul orașului. ODOBESCU, I 98,

subiectul gramatical e cuvîntul *carte* (substantiv în nominativ), iar subiectul logic (care indică pe cel ce săvîrșește acțiunea exprimată de predicat) e *magistrul*, substantiv în cazul acuzativ cu prepoziție; din punct de vedere gramatical însă, acest cuvînt îndeplinește funcțiunea de complement de agent.

b) în propoziții cu construcții sintactice caracteristice limbii romîne, de tipul: *mi-e foame, mi-e frig, îmi pasă, îmi trebuie* etc. De exemplu:

Ori ți-i foame, ori ți-i sete,

Ori ți-i dor de codru verde? JARNÍK-BÎRSEANU, D. 106.

În fiecare din propozițiile de mai sus, subiectele gramaticale sînt, respectiv, substantivele *foame, sete, dor*, iar subiectul logic e indicat prin pronumele personal în dativ *ți*, reprezentînd pe cel care are senzația de foame, de sete etc.; din punct de vedere gramatical însă, *ți* este un complement indirect.

Valoarea afectivă a reluării subiectului

§ 111. În vorbirea familiară și populară subiectul poate fi reluat, în cadrul aceleiași propoziții, în construcții de tipul: *vine el tata*.

Stăi, măi porcane, că te căptușește ea Mărioara acuş! CREANGĂ, A. 49.

A veni el Drăguș la căuş. (PROVERB)

A trecut el așa un răstimp. SADOVEANU, O. II 73.

— *Helbet! s-a găsi el cineva pe lume care s-o clironomisască.* ALECSANDRI, T. 900.

În exemplele de mai sus, predicatul pus la începutul propoziției e subliniat prin pronumele următor și prin modificarea intonației în cursul propoziției. Pronumele, în această situație, nu mai e de obicei suficient pentru a exprima subiectul și acesta e marcat prin substantivul respectiv. Pronumele ajunge astfel să piardă legătura cu substantivul pe care-l reprezintă, nemaifiind în mod necesar acordat în gen și număr cu acesta, încât în vorbirea populară se întâlnesc uneori expresii ca: *vine el mama; las' c-o să păfească el hoții* etc.

Subiectul inclus

§ 112. Când subiectul e un pronume personal de persoana I sau a II-a, el este adesea neexprimat prin pronume, fiind inclus în desinența verbului:

Citim ziarul (subiect subînțeles: *noi*).

Citești scrisoarea (subiect subînțeles: *tu*).

În ambele propoziții, subiectele (*noi, tu*) se subînțeleg: desinențele verbale (ale verbului predicativ sau, alteori, ale verbului copulativ) făcând de prisos exprimarea subiectului prin pronumele personal respectiv.

Pronumele personal subiect e exprimat însă atunci când vrem să punem în relief subiectul pentru a-l preciza, pentru a sublinia o antiteză etc. (Vezi vol. I Pronumele, § 164.)

Eu sînt trimisul timpurilor noi. BENIUC, V. 86.

Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau... și dacă voi nu mă iubiți, eu vă iubesc pre voi. NEGRUZZI, I 139.

Subiectul subînțeles

§ 113. Într-un context în care subiectul e cunoscut de interlocutor sau de cititor, menționarea lui nu mai e necesară.

Cu noi ședea și Bodrîngă, un moșneag fără căpătii, însă de tot hazul. Pentru puțină mîncare și cite o leacă de pașcă de cea de trei oacă la para, slujea toată casa: tăia lemne, ațîța focul, aducea apă, mătura, ne spunea la povești noapți întregi, sezînd cu nasul în tăciuni și ne cînta din fluier. CREANGĂ, A. 82.

Subiectul nedeterminat

§ 114. În unele propoziții, deși predicatul este la un mod personal, totuși subiectul nu poate fi determinat, fie pentru că nu se indică precis persoana care

săvârșește acțiunea (de exemplu *Bate la ușă*), fie pentru că e vorba de o acțiune care nu poate fi raportată numai la o anumită persoană (de exemplu *Unde dai și unde crapă!* adică nu numai *dai tu*, ci și *eu și el* etc.). În acest al doilea caz, conținutul comunicării avînd o valoare generală, acțiunea verbului poate fi atribuită oricărei persoane.

Pentru a exprima un subiect nedeterminat, limba romînă dispune de următoarele mijloace:

a) pers. a II-a sing.

Îndată ce intri în acest canal, și se deschide dinaintea ochilor o vedere încântătoare. GHICA, s. 588.

Unde te duci, unde te întorci, dai de alde Dandescu. STANCU, D. II.

Nu știi de unde sare iepurele. (Proverb)

b) pers. a III-a sing. sau pl. a unui verb activ

Scria-n gazetă că s-a dat

Poruncă să se-ntoarcă-n țară

Toți cei plecați de astă vară. COȘBUC, B. I. 84.

Pînza mesei și șervetele erau de filaliu, țesute în casă. Tipsiile pe care aduceau bucatele, talgerile și păbarele erau de argint. NEGRUZZI, I 151.

Cum te cheamă, măi copile? EMINESCU, O. I 84.

c) pers. a III-a sing. de la diateza reflexivă

Pentru detalii se va adresa domnului colonel-ajutor. BRĂESCU, V. A. 18.

d) pers. I pl.

Pe spusele oamenilor, firește, mare temei nu putem pune, fiindcă-i știm ce iubitori de adevăr sînt. CARAGIALE, O. II 217.

Să nu ne luăm după cite se aud. STANCU, D. 151.

Notă. Pentru exprimarea subiectului nedeterminat se pot folosi de asemenea perifraze cu substantivul *omul*:

Nu știe omul din ce se îngrașă. (Proverb)

A fost o zi îngrozitor de fierbinte. Toemai pe la unu după miezul nopții parcă s-a mai potolit puțin cupțorul, parcă începe să mai poată respira omul. CARAGIALE, O. I 288.

Lipsa subiectului

§ 115. Propozițiile al căror predicat este un verb impersonal nu au subiect, deoarece acțiunea exprimată de astfel de verbe nu poate fi atribuită unei persoane:

Afară plouă, ninge! ALECSANDRI, P. II 3.

O, cum fulgeră de strașnic..., groaznice tunete o să avem! NEGRUZZI, I 58.

PREDICATUL

§ 116. Predicatul este partea propoziției care atribuie subiectului o acțiune, o stare sau o însușire, partea care arată ce face, ce este sau cum este subiectul.

Eol pe-a sa arpă blînd răsunătoare

Cînt-a nopții dulce, mistică cîntare. EMINESCU, O. I 9.

Stimabilă doamnă, la redacția noastră se află un document iscălit de amabilul nostru prefect și adresată d-voastră. CARAGIALE, O. VI 88.

Ah! garafa pîntecoasă doar de sfeșnic mai e bună! EMINESCU, O. I 46.

Predicatul este de două feluri: verbal și nominal.

Predicatul verbal

§ 117. Predicatul verbal poate fi exprimat prin :

- a) un verb la un mod personal;
- b) o locuțiune verbală;
- c) expresii unipersonale;
- d) adverb predicativ sau locuțiuni adverbiale predicative;
- e) o interjecție.

a) Predicatul verbal poate fi exprimat printr-un verb la orice mod personal (indicativ, conjunctiv, optativ-condițional, prezumtiv și imperativ) și la orice diateză (activă, pasivă și reflexivă).

Numai verbele la modurile personale pot forma singure predicatul, de aceea aceste moduri se numesc moduri predicative.

— modul indicativ :

În numărul de mîine al foii noastre vom reproduce o interesantă scrisoare sentimentală a unui înalt personaj din localitate către o damă de mare influență.

CARAGIALE, O. VI 110.

— modul conjunctiv :

Împăratul acela... a scris carte frăține-său craiului, să-i trimită grabnic pe cel mai vrednic dintre nepoți. CREANGĂ, P. 184.

— modul condițional :

[Nicoară Potcoavă și tovarășii săi] **ar fi tăiat** străjile palatului domnesc, și au cătat pe Petru-vodă, care **ar fi uneltit** la împăratul turcesc pieirea lui Ioan-vodă al nostru. SADOVEANU, N. P. 14.

— modul imperativ :

Ascultă, ascultă bătăi de ciocane,
Aceleași boltite, adînci abataje. BANUȘ, B. 79.

— diateza reflexivă :

Șopîrla s-a strecurat sub flori albastre de bărbănuț. SADOVEANU, N. P. 98.

— diateza pasivă :

Chervanele erau bucsite de blăni de sălbăticiuni rare de la miazănoapte. SADOVEANU, N. P. 65.

b) Locuțiunile verbale sînt echivalente, de cele mai multe ori, ca sens, cu verbele: *a se da de-a berbeleacul* « a se röstogoli », *a pune pe fugă* « a fugări », *a-și aduce aminte* « a-și aminti », *a se da jos* « a se coborî ».

Cam cîți oameni te bate gîndul că să aibă Galibardi? CARAGIALE, O. VI 61.

Gură fac ca roata morii. COȘBUC, F. T. 63.

Doi ani de zile, vreo cîțiva voinici, spoși cu cărbune pe ochi... băgaseră spaimă în trei hotare. CARAGIALE, O. I 164.

Zaharia se dădea în vînt în toate părțile. SADOVEANU, O. II 133.

Predicatul exprimat printr-o locuțiune verbală poate avea aceleași compliniri ca predicatul exprimat printr-un verb la un mod personal.

Totuși, la moș-Precu își venea în fire. SADOVEANU, O. II 62 [circumstanțial de loc].

Cîinele o luă la goană, cu nările lărgite. CEZ. PETRESCU, S. R. 37 [circumstanțial de mod].

Observație. În unele predicate exprimate prin locuțiuni verbale verbul este omis; el este însă subînțeles.

Tînărul, a doua zi după ce a ajuns în oraș, a încălecat pe Murgul și fuga înapoi. GHICA, S. 242.

Mișu meu una și bună: vrea să mă ducă să văd pe Mateiescu jucînd pe « Millo director »! GHICA, S. 189.

Unde veni scroafa c-o falcă în cer și cu una în pămînt, și năvală la argatul orbului să-l sflșie și mai multe nu. ISPIRESCU, L. 263.

c) Predicatul exprimat prin expresii unipersonale are, de cele mai multe ori, subiectul exprimat printr-un verb la infinitiv sau printr-o propoziție subiectivă (vezi Propoziția subiectivă, § 310).

D-tale îți e lesne a vorbi cu așa ușor ton. NEGRUZZI, I 45.

E lesne a se dovedi că construcțiunea bisericii de la Curtea-de-Argeș a precedat, cel puțin cu unul sau cu doi secolii, pe cea de la Snagov. ODOBESCU, I 390-391.

E rușine să nu știi limba ta! NEGRUZZI, I 4.

Prin scris e imposibil să explici o stare de suflet atît de anormală.

IBRĂILEANU, A. 32.

d) Predicatul exprimat prin adverbe predicative sau locuțiuni adverbiale predicative are de asemenea de obicei subiectul exprimat printr-un infinitiv sau o propoziție subiectivă. (Vezi Propoziția subiectivă, § 310.)

De prisos a mai spune ce succes a avut gazeta noastră seara. CARAGIALE, O. II 25.

Bine, frate, firește că sînt curios să aflu ce se spune pe socoteala mea, mai ales de amici, ca să știu cui să mă încrez, cum să mă apăr. CARAGIALE, O. I 226.

Alții, ca oameni cu multă trecere, puteau să-l apere pe sub mînă, deși poate că-l bănuiau. SLAVICI, N. II 142.

e) Predicatul poate fi exprimat prin unele interjecții care arată o acțiune.

Bizăiam la strană și hîrști cîte un colac. CREANGĂ, A. 9-10.

Eu atunci haț de sumanul moșneagului, să-mi plătească paserea. CREANGĂ,

A. 57.

Pupăza zbră pe-o dugbeană. CREANGĂ, A. 57.

Dacă vede ea și vede că nu mă dau, zărir de vro două-trei ori cu bulgări în mine.

CREANGĂ, A. 49.

Se scoală împăratul necăjit foc și șart o palmă lui Prîslea, de a răsunit tot palatul. CARAGIALE, O. I 119.

Hai în Tîrgul Moșilor,

Raiul norocoșilor. BANUȘ, B. 25.

Observație. Interjecțiile *iată, iaca, na*, avînd valoare verbală, pot primi și ele complinirile caracteristice verbului.

Iaca cine-s eu! SADOVEANU, O. II 101.

Iată vine-un scl de pace. EMINESCU, O. I 246.

Structura predicatului nominal

§ 118. Predicatul nominal este alcătuit dintr-un nume predicativ și un verb copulativ.

Controlorul era nebărbierit, gras, unsuros. DUMITRIU, B. F. I.

Verbele copulative

§ 119. a) Verbul copulativ cel mai întrebuițat este *a fi*. (V. vol. I, Verbele copulative, § 238.)

Educațiunea lui fu de la început prea îngrijită. ODOBESCU, I 260.

Nevoia este cel mai bun învățător. SLAVICI, N. I 25.

Tu ești om întreg acuma, și ai venit la noi de la școli înalte cu multă carte.

SADOVEANU, O. V 51.

Liniștea-i acum deplină. COȘBUC, B. I. 6.

Observație. Verbul *a fi*, cînd are înțelesul de « a exista, a se afla, a se găsi, a trăi » formează singur predicatul verbal.

Erau odată într-un sat doi frați. CREANGĂ, P. 37.

Icoana stelei ce-a murit

Încet pe cer se suie :

Era pe cînd nu s-a zărit,

Azi o vedem, și nu e. EMINESCU, O. I 234.

Afară era o vreme urîtă de toamnă. SADOVEANU, O. II 83.

De amîndună părțile podului... erau două canioane, cu pereți albi. CEZ. PETRESCU, S.R.39.

b) În afară de *a fi*, se mai pot folosi ca verbe copulative și: *a deveni, a ieși, a părea, a rămîne, a sta, a șede, a se chema, a se numi, a se naște, a se face* etc.

Monumentele antice devin toate fortificațiuni. ODOBESCU, IST. ARH. 208.

Radu deveni iarăși trist. VLAHUȚĂ, N. 66.

Mama, în slăbiciunea ei pentru mine, ajunsese a crede că am să ies un al doilea

Cucuzel. CREANGĂ, A. 12.

Fața [iazului] sta linsă, limpede, înghețată. GALACTION, O. I 44.

De te-ndeamnă, de te cheamă,

Tu rămâi la toate rece. EMINESCU, O. I 194.

Odinioară... tot pământul se numea simplu moșia Amara ori moșia

Iuga. REBREANU, R. I 72.

Gîndul se făcu mai limpede și mai tare. SADOVEANU, O. II 155.

c) În unele predicat nominale, verbul copulativ nu se exprimă; el însă se subînțelege (vezi Elipsa, § 405).

Vorbă multă sârăcia omului. (Proverb)

Fefșoara lui,

Spuma laptelui;

Mustăcioara lui,

Spicul grîului;

Perișorul lui,

Pana corbului;

Ochișorii lui.

Mura cîmpului! ALECSANDRI, P. P. 3.

Numele predicativ

§ 120. Numele predicativ poate fi:

a) Un substantiv în nominativ:

Pupăza era ceasornicul satului. CREANGĂ, A. 55.

Vornicel e-un grierel. EMINESCU, O. I 87.

Locomotivele sînt copiii noștri, sînt copii de fier. SAHIA, N. 30.

Observație. Sînt două tipuri de aparente excepții, unde numele predicativ pare pus în alt caz decît nominativul:

a) în genitiv:

Casa... este a lui Marcu Florii-Cucului. SLAVICI, N. I 29.

O situație identică găsim la subiect, unde s-a dat și explicația (§ 109).

b) în acuzativ cu prepoziția *de* sau *cu*:

Se zădăruie tot domul de pare-a fi de scînduri. EMINESCU, O. I 94.

De n-o fi cu bănat,

Domnul nostru-ar vrea să vază pe măritul împărat. EMINESCU, O. I 146.

Aceste nume predicative sînt paralele cu attributele substantivale cu prepoziție: după cum se zice *pod de lemn*, *ceas cu cuc*, tot așa se poate zice *podul este de lemn*, *ceasul este cu cuc*. În realitate avem a face cu construcții eliptice, cu un atribut pus pe lingă un nume predicativ (substantiv) subînțeles: *podul este (pod) de lemn*, *ceasul este (ceas) cu cuc*. Situația este ceva mai clară cînd atributul este adjectival:

Capra mea nu-i de cele săritoare, și-i bună de lapte. CREANGĂ, p. 42.

Ca substitut al substantivului, în această construcție se poate găsi și un pronume:

Apoi doar eu nu-s de-acelea de cari crede el. CREANGĂ, p. 28.

Și aici explicația este aceeași ca în cazurile similare de la subiect. (Vezi Subiectul, § 109.)

b) Un adjectiv sau o locuțiune adjectivală:

Iară cel mic era harnic și cuminte. CREANGĂ, p. 19.

Sacul nu e mare, dar trebuie să fie greu, fiindcă pasagerul, ridicându-se, trebuie să-l țină și dedesubt cu mîna dreaptă. CARAGIALE, o. I 198.

Margareta era sprintărară, săgalnică și neastîmpărată. VLAHUȚĂ, n. 48.

Grădina în care se odihnește el este cea mai frumoasă din Olteni. DELAVRANCEA, t. 52.

Destul, în zadar este oricare rugăciune. ALEXANDRESCU, m. 156.

Îi părea că asta ar fi peste puțină. SLAVICI, n. I 22.

Vestit era odată lăutarul! ȘT. O. IOSIF, p. 28.

c) Un verb la supin:

Frica ce le coprinsese pe amîndouă era de nepovestit. ISPIRESCU, l. 120.
(Explicația formulei cu propoziție este aceeași ca la a).

d) Un verb la infinitiv:

Nice este a să mirare că scriitorii noștri n-au avut de unde strînge cărți.
URECHE, în LET. I 95.

Jurămîntul eteriștilor era a sacrifica familie, avere și viață pentru libertatea patriei și supunere oarbă ordinelor comitetului. GHICA, s. 99.

Acest tip este astăzi învechit.

e) Un pronume:

Te-aș cere doar pe tine, dar nu mai ești a ta. EMINESCU, o. I 127.

Degeaba, bre, orice comoară cu stăpînul ei. Cînd vine stăpînul, se deschide, și-atunci a lui e. SADOVEANU, o. II 68.

f) Un numeral:

Mai am doi ani pînă să ies la pensie... douăzeci o să mi se pară! CARAGIALE, o. I 283.

Cu noi se fac zece. SADOVEANU, o. II 105.

Iată, Gălăciuc e al șaselea care se prăbușește cu puntea. SAHIA, n. 41.

g) Un adverb:

Deși nu e decît femeie,

E totuși altfel. EMINESCU, o. I 208.

Observație. Numele predicativ poate sta și pe lingă un verb copulativ la un mod nepredicativ.

Acești săcui, fiind cei mai mulți țărani, libertatea ce voiau era d-a nu mai fi iobași la nobilii locului. BĂLCESCU, o. II 102-103.

ACORDUL PREDICATULUI CU SUBIECTUL

Observații generale

§ 121. Acordul predicatului cu subiectul se face în felul următor: predicatul verbal și verbul copulativ se acordă cu subiectul în persoană și în număr:

...*Rîndunelele se duc,*

Se scutur frunzele de nuc,

S-așază bruma peste vii —

De ce nu-mi vii, de ce nu-mi vii? EMINESCU, O. I 235.

Principala condiție a construcției socialiste victorioase este consolidarea dictaturii proletariului. GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 456.

Cînd predicatul verbal este exprimat printr-un verb la diateza pasivă, acordul se face în persoană, în număr, în gen și în caz.

Soldații romîni care au fost trimiși să participe la războiul antisovietic erau înșelați prin minciuni. IST. R.P.R. 654.

Numele predicativ exprimat printr-un adjectiv sau printr-o parte de vorbire cu valoare de adjectiv se acordă cu subiectul în număr, în gen și în caz:

Conacul din Lespezi era bătrîn, modest și prietenos. REBREANU, R. I 162.

Pușini erau la număr ostașii Romîniei. ALEXANDRESCU, M. 29.

Numele predicativ exprimat printr-un substantiv sau printr-o parte de vorbire cu valoare de substantiv se acordă cu subiectul în număr, în caz și, cînd se poate, în gen.

Ceata noastră era un amestec de tineri de la Drept, de la Științe și de la Litere. DELAVRANCEA, T. 5.

Fără să fie popular, era una dintre figurile bucureștene. CAMIL PETRESCU, U. N. 26.

Foamea e cel mai bun bucătar. (Proverb)

Uneori numele predicativ e la alt număr decît subiectul. În acest caz verbul copulativ se acordă în număr cu subiectul:

Gospodăria în miniatură era numai movili de moloș, cărămidă, țigla pisată și cenușă din gura sobelor. CEZ. PETRESCU, I. II 5-6.

Nu știu ce minte au unii părinți, zicea ea privind spre un stîlp al cerdacului, ca și cum acela era părinții. SADOVEANU, F. J. I 88.

În versul:

Minciuni și fraze-i totul ce statele susține. EMINESCU, O. I 59;
subiectul este *totul*, iar *minciuni și fraze* e numele predicativ.

Cazurile în care acordul se face cu numele predicativ, și nu cu subiectul, sînt excepții care nu pot fi considerate corecte:

Părul ei sînt valuri creșe,

Spumă albă-i pieptul ei. COȘBUC, P. 182.

Acordul în persoană

§ 122. Când subiectul exprimă o colectivitate cu care se solidarizează și vorbitorul, predicatul poate sta la persoana I plural:

Am ajuns. Toți pasagerii ne dăm jos. CARAGIALE, O. I 296.

Predicatul nominal al atributivei a cărei regentă are ca subiect un pronume personal de persoana I sau a II-a, stă la persoana I, respectiv a II-a, când atributiva determină subiectul regentei sau întreaga propoziție regentă, și la persoana a III-a, când atributiva determină numele predicativ al regentei exprimat printr-un substantiv:

Sînt un om care iubesc adevărul și, fiindcă-l iubesc, știu să-l caut. CARAGIALE, O. I 244.

Eu sînt unul ce știu de inel. PANN, P. V. I 35.

Sînt un june tînăr și nefericit, care suferă peste poate și iubește la nemurire. CARAGIALE, O. VI 34.

Acordul în număr

§ 123. Acordul predicatului cu un subiect multiplu se face ținînd seama de raportul dintre predicat și elementele componente ale subiectului multiplu.

Predicatul stă la plural cînd elementele subiectului multiplu sînt asociate în egală măsură la acțiunea predicatului, formînd un ansamblu în raport cu acesta.

Cugetul și sentimentul tău au rămas cel puțin aceleași ca în cea din urmă a noastră întrevedere. GALACTION, O. I 225.

Predicatul stă la singular cînd unul dintre subiecte le exclude pe celelalte, sau cînd subiectele se confundă în unul singur:

Dumnezeu sau dracul mă va însănătoșa. NEGRUZZI, I 161.

Vezi domnișorul cela care toate le știe,

Căruia vorbă, spirit îi stă în pălărie,

În chipul d-a o scoate cu grații prefăcute? ALEXANDRESCU, M. 267.

Acordul predicatului cu un subiect multiplu ale cărui elemente sînt legate între ele prin *cu*, *împreună cu*, *în acord cu* se face în felul următor:

Predicatul e la plural cînd vorbitorul vrea să arate că toate elementele care alcătuiesc subiectul participă în aceeași măsură la acțiunea predicatului. În acest caz *cu*, *împreună cu*, *în acord cu* îndeplinesc funcțiunea copulativă a lui *și*:

Să păstreze neclintite drepturile țării... pe care au jurat el cu toți ceilalți prinți și nobili a le păzi. BĂLCESCU, O. II 187.

Predicatul stă la singular cînd vorbitorul desprinde unul din elementele subiectului multiplu (de obicei pe primul), pe care-l consideră principal și cu care face acordul, celelalte elemente fiind considerate complemente asociative:

În zadar tînărul Coriolan Drăgănescu, împreună cu toată tinerimea, a protestat în numele drepturilor înscrise în constituție. Mizerabilii polițiști nu i-au lăsat să treacă. CARAGIALE, O. I 247.

Cînd predicatul este la pluralul politeței, numele predicativ și participiul verbului la diateza pasivă rămîn la singular:

Dacă pînă mîine dimineață n-avem raportul dv., veți fi considerat ca demisionat, CARAGIALE, O. I 184.

Observație. Este greșită construcția *veți fi considerați*, cînd se adresează unei singure persoane.

Cînd subiectul e la pluralul maiestății sau al modestiei, se pune și verbul copulativ la plural, dar numele predicativ rămîne la singular:

Sărutăm dreapta măriei tale, se închină ea către boierul cel măreț. Primiți să vă spunem toate cu dreptate și adevărat, deoarece noi sîntem muierea judei, și alte figănci nu îndrăznesc să ne calce înainte. SADOVEANU, F. J. I 173.

Acordul în gen

§ 124. Acordul în gen al predicatului cu un subiect multiplu alcătuit din substantive de gen diferit se face în felul următor:

Cînd substantivele sînt nume de ființe, masculinul are prioritate:

Atunci și împăratul Verde și fetele sale au rămas incremențiți de ceea ce au auzit. CREANGĂ, P. 278.

Cînd substantivele sînt nume de lucruri:

a) de genul neutru și feminin, numele predicativ stă la feminin-neutru.

Observație. Întrucît forma de feminin plural a adjectivului și a participiului (de exemplu *însorite*) servește și pentru genul neutru, nu se poate defini precis genul numelui predicativ cu o asemenea formă; așa se explică termenul de feminin-neutru folosit pentru desemnarea situațiilor de acest fel.

Gardul și poarta sînt însorite.

Poarta și gardul sînt însorite.

Gardurile și poarta sînt însorite.

Poarta și gardurile sînt însorite.

Gardul și porțile sînt însorite.

Porțile și gardul sînt însorite.

Gardurile și porțile sînt însorite.

b) de genul masculin și feminin, numele predicativ stă la feminin-neutru cînd substantivul masculin e la singular:

Peretele și poarta sînt însorite.

Poarta și peretele sînt însorite.

Peretele și porțile sînt însorite.

Porțile și peretele sînt însorite.

Cînd substantivul masculin e la plural, predicatul se acordă cu cel mai apropiat :

Pereții și poarta sînt însorite.

Poarta și pereții sînt însoriți.

Pereții și porțile sînt însorite.

Porțile și pereții sînt însoriți.

c) de genul masculin și neutru, numele predicativ stă la neutru, cînd substantivul masculin e la singular :

Peretele și gardurile sînt însorite.

Gardurile și peretele sînt însorite.

Peretele și gardul sînt însorite.

Gardul și peretele sînt însorite.

Cînd substantivul masculin e la plural și substantivul neutru e la singular, numele predicativ e la masculin :

Pereții și gardul sînt însoriți.

Gardul și pereții sînt însoriți.

Cînd și substantivul masculin și cel neutru sînt la plural, predicatul se acordă cu cel mai apropiat :

Pereții și gardurile sînt însorite.

Gardurile și pereții sînt însoriți.

Abateri de la regulile acordului

§ 125. Abateri de la aceste reguli se ivesc mai ales acolo unde acordul se face după înțeles sau prin atracție, precum și în cazul predicatului exprimat printr-un verb reflexiv cu valoare pasivă.

Acordul după înțeles

§ 126. Cînd subiectul logic diferă de cel gramatical, acordul se face de cele mai multe ori după înțeles și anume cu subiectul logic.

A. În propozițiile în care subiectul este exprimat printr-un substantiv singular colectiv și este determinat de alt substantiv la plural, predicatul se acordă cu substantivul la plural, atunci cînd acesta, impunînd ideea de pluralitate, este luat drept adevăratul subiect al propoziției; în acest caz substantivul colectiv sau partitiv joacă rolul de numeral nehotărît.

Deodată însă circulația se oprește, și dinspre Copou se văd venind o grămadă de oameni, gesticulînd și strigînd foarte mișcați. CARAGIALE, O. I 58.

În gară, un grup de vardiști însoțeau pe cîțiva civili. DUMITRIU, B. F. 88.

În același fel se face acordul cînd subiectul este jumătate, un sfert etc. și urmează o determinare la plural: *Jumătate dintre elevi erau în clasă.*

Hii! opt-un cal, că nu-s departe Galații. CREANGĂ, A. 100.

Mult mai frecvent însă, subiectului i se construiește o nouă formă de singular, care rezolvă contradicția:

Piteștiul e așezat în regiunea dealurilor.

Acordul prin atracție

§ 127. Uneori predicatul nu se acordă cu subiectul lui, ci cu alt cuvânt din propoziție de care e mai aproape sau care se impune mai mult atenției; în acest caz acordul se face prin atracție.

A. Când subiectul este la alt număr decât numele predicativ, este firesc ca verbul copulativ să se acorde în număr cu subiectul. Totuși, adesea acordul se face cu numele predicativ. Se aude, de exemplu, mult mai des *Doună sute de lei este o sumă* decât *Doună sute de lei sînt o sumă*.

Cînd verbul copulativ este mai aproape de numele predicativ decât de subiect, construcția e corectă: *Obiectivul principal al bugetelor țărilor imperialiste sînt înarmările*.

B. În propozițiile cu subiect multiplu, uneori predicatul, deși se raportează la toate elementele componente ale subiectului, se acordă numai cu cel de lîngă el:

Gheața sticlea, și pe luciul ei tremura lumina lunii și focul stelelor. SADOVEANU, O. II III.

Dacă am inversa ordinea și am zice: *lumina lunii și focul stelelor tremura*, expresia ar fi greșită, căci aici, în momentul cînd pronunțăm predicatul, este evident că avem două subiecte.

C. Uneori predicatul se acordă cu complementul direct sau indirect sau cu un atribut:

Mai rar se aud de bărbați care-s fermecători. ȘEZ. IV 181.

Parcă le scosese ră cineva inimile din ei. GÎRLEANU, Punga, 48.
Acest acord este incorect.

Acordul subiectului cu predicatul exprimat printr-un verb reflexiv cu valoare pasivă

§ 128. O confuzie se produce uneori cu privire la subiectul verbelor reflexive cu valoare pasivă. Deoarece se consideră greșit că reflexivul este impersonal și că subiectul verbului este *se*, singular, se pune verbul la singular, cu toate că adevăratul lui subiect este la plural:

În timpul pauzei se va servi răcoritoare în pahare curate... Pîinea se va da din economie, iar măslinile se va procura din comerț. BRĂESCU, V. A. 18.

Subiectele sînt *răcoritoare, măslina*, plural, deci predicatele trebuie puse și ele la plural: *se vor servi, se vor procura*; formula echivalează cu *vor fi servite răcoritoare, măslinile vor fi procurate*.

Situații morfologice regionale care dau impresia unui acord greșit

§ 129. În unele regiuni din sudul țării, persoana a III-a plural a verbelor este identică cu persoana a III-a singular (vezi vol. I, Verbul, § 260), prin urmare se spune în mod curent *ei face, oamenii merge* etc.

Haiducii caii potcovește

Și la luptă se gătește. GR. S. III 172.

În realitate, aici nu avem un caz de acord greșit, ci o modificare de ordin morfologic a persoanei a III-a plural a verbelor, neacceptată de limba literară.

La fel, nu este problemă de acord întrebuintărea la persoana a III-a plural a formelor identice cu persoana I singular, de felul lui *ei se joc, se cobor în vale* etc. (vezi vol. I, Verbul, § 260).

ATRIBUTUL

§ 130. Se numește atribut partea de propoziție care determină un substantiv sau un substitut al lui.

S-a stîns viața falnicei Veneții. EMINESCU, O. I 202.

Bordeiul moșneagului se prefăcuse într-un palat mult mai strălucitori decît al împăratului! CREANGĂ, P. 85.

Acolo se coace ăl mai bun grîu al ciocoiului. SADOVEANU, M. C. 5.

După părțile vorbirii prin care sînt exprimate, distingem mai multe feluri de atribute: adjectival, substantival, pronominal, verbal și adverbial.

ATRIBUTUL ADJECTIVAL

Prin ce se exprimă atributul adjectival

§ 131. Atributul adjectival este exprimat printr-un adjectiv propriu-zis sau prin alte părți de vorbire cu rol de adjectiv: numeral, verb la participiu (sau gerunziu).

Atributul adjectival exprimat printr-un adjectiv propriu-zis

§ 132. Atributul adjectival poate fi exprimat prin adjective la diferite grade de comparație.

În acea pictură... se simte domnind un adînc simțămînt de jale, de întristare.

ODOBESCU, IST. ARH. 335.

Oare ce desfătare vînătorească mai deplină... mai senină și mai legănată în dulci și duioase visări poate fi pe lume decît aceea care o gustă cineva cînd, prin pustiile Bărăganului, căruța în care stă culcat abia înaintează pe căi fără de urme? ODOBESCU, III 15.

Aplicarea metodei de prelungire a vieții sculelor a luat o și mai mare extindere. SCÎNTEIA, 1951, nr. 2002, 2.

Stăpînă-sa avea inima cea mai bună din lume. GALACTION, O. I 304.

Duceți-mă acolo pe țarmuri fericite,

Ziceam, unde Neapol p-al mării sîn prea lin

Răsfrînge dealuri, stele de nori neînvelite. ALEXANDRESCU, M. 157.

Adjectivul apare uneori însoțit și de articolul adjectival:

Copilul cel sfios și palid a biruit. GALACTION, O. I 59.

Alunga nourii cei negri de pe deasupra satului. CREANGĂ, A. 34.

Cînd precedă substantivul cu înțeles determinat, adjectivul se articulează cu articolul enclitic, iar substantivul rămîne nearticulat:

Și cerul se dezbracă de vișoroșii nori. ALEXANDRESCU, M. 102.

Să fi văzut pe neobositul părinte cum umbla prin sat. CREANGĂ, A. 2.

Atributul adjectival exprimat printr-un numeral cu valoare adjectivală

§ 133. Numeralesle cardinale, ordinale, distributive și nehotărîte, cu rol de adjectiv, sînt atribute adjectivale.

a) Numeral cardinal

Locomotiva... trăgea încet șase vagoane. DUMITRIU, B. F. 5.

Doi tineri eleganți de pe treapta platformei de dinainte se dau jos scuturîndu-și pantalonii. CARAGIALE, O. I 279.

b) Numeral ordinal

S-a lăsat peste pămînt întia căldură. SAHIA, N. 63.

Compania întii... străbătea stradă cu stradă. CAMILAR, N. II 53.

Cu toții, prieteni din liceu, sfîrșeam anul al doilea de facultate. DELAVRANCEA, T. 5.

Observație. Cînd e determinat, numeralul ordinal se poate articula cu articolul adjectival:

Îmi pare rău că n-am luat măcar spînul cel de al doile cu mine. CREANGĂ, P. 201.

c) Numeral distributiv

Am încărcat cîteva trenuri de cîte șizeci vagoane numai cu motoare bune. CAMILAR, N. II 96.

d) Numeral nehotărît

Cînd se simți aproape, orbul se opri, numai baba mai făcu cîțiva pași cătră fos.

SADOVEANU, O. A. IV 94.

Atributul adjectival exprimat printr-un verb la participiu cu valoare adjectivală

§ 134. Verbele la participiu cu valoare adjectivală sînt atribute adjectivale:

Eroic este astăzi copilul cel pierdut! EMINESCU, O. I 63.

Lunecă peste vitralii

Chipul uman regăsit. BANUȘ, B. 7.

Notă. Cu toate că are rol de adjectiv, prin faptul că determină un substantiv și se acordă cu acesta, participiul își păstrează și valoarea verbală și poate fi determinat de un complement sau chiar de o propoziție întregă.

Acasă, îl așază frumos pe lavița așternută c-un lăvicer curat. VLAHUȚĂ, N. 10.

În zbor trușas un vultur se ridică

La cer, splendid, neatins de vane zvonuri! NECULUȚĂ, T. D. 47.

Moara sta, sub învelișul ei cu strașina de un stîrjen, ca un cap cu gînduri rele sub o pălărie trasă peste ochi. GALACTION, O. I 44.

— *Dom' locotenent vă așteaptă... îi spuse soldatul venit să-l cheme.* CAMILAR, N. I 423.

Atributul adjectival exprimat printr-un verb la gerunziu cu valoare adjectivală

§ 135. Scriitorii din secolul trecut întrebuițau adesea gerunziul acordat ca un adjectiv, adică îi construiau o formă feminină. Asemenea exemple se găsesc adesea în versurile lui D. Bolintineanu:

Pe-o coastă rîzîndă, ce-n mare își pierde

Picioru-nflorit,

Apare prin arbori cu creștetu-i verde

Un chioșc aurit. BOLINTINEANU, I 294.

La candela murîndă ea tristă căuta. BOLINTINEANU, II 205.

Și în versurile lui Eminescu, mai ales în poeziile din tinerețe, se întîlnesc aceste gerunzii acordate:

Metalica, vibrînda a clopotelor jale

Vuiește în cadență și sună întristat. EMINESCU, O. I 1.

În cînturi tînguioase,

În cînturi răsunînde. EMINESCU, O. I 1.

Pe-un pat alb ca un lînțoliu zace lebăda murîndă. EMINESCU, O. I 32.

Există însă exemple și în literatura actuală:

Peste spinările umede și aburinde ale cailor se vedea lacul alb de ceață.

DUMITRIU, V. L. 6.

Unele gerunzii cu această valoare se răspîndesc astăzi tot mai mult: *ordine crescîndă, apă clocotindă, ruini fumegînde, femeie suferindă*.

Notă. Gerunziul, ca și participiul, deși are rol de adjectiv, poate fi determinat printr-un complement: *o femeie suferindă de friguri*.

Atributul adjectival determinat de un complement care arată măsura, cantitatea sau comparația

§ 136. Atributul adjectival determinat de un complement care arată măsura, cantitatea sau comparația, dacă se pune în urma acestui complement, primește înainte prepoziția *de*.

Se lasă încet, încet într-un ostrov mîndru din mijlocul unei mări, lângă o căsuță singuratică, pe care era crescut niște mușchi pletos, de o podină de gros. CREANGĂ, p. 213.

Funcțiunile atributului adjectival

§ 137. Rolul principal al atributului adjectival este de a arăta felul obiectului denumit de substantivul determinat. El se acordă cu substantivul care numește acel obiect. Pe lângă un substantiv articulat cu articolul hotărît, atributul adjectival arată de care anume exemplar este vorba, iar pe lângă un substantiv nearticulat sau articulat cu articolul nehotărît, el arată o însușire care caracterizează substantivul, fără ca acesta să poată fi identificat prin acea însușire.

Poartă hainele negre (diferențiate de celelalte grație culorii).

Poartă haine negre (dar mai are și altele, tot negre, sau nu mai are altele, de nici o culoare. Deci culoarea nu poate servi aci pentru identificare).

Felul substantivului poate fi marcat în diferite chipuri, prin precizarea a diverse detalii:

a) Calitatea (cea mai obișnuită valoare a atributului adjectival):

Un cupțor e roșul soare. COȘBUC, F. T. 59.

[Poveștile uncheașului sfătos] *vor da cititorilor... o petrecere literară din cele mai plăcute prin stilul viu, simplu și popular.* ODOBESCU, III 314.

b) Posesorul:

Humuleștii... erau... sat vecchi, răzășesc, întemeiat în toată puterea cuvîntului. CREANGĂ, A. I.

Flămînzîlă a început... a zvîrli cu ciolane în oamenii împărătești, cari erau acolo de față. CREANGĂ, p. 261.

Notă. Pentru sensul posesiv al atributului adjectival din acest exemplu, să se compare expresia *oamenii împărătești* cu *omul împăratului*, în care posesorul este indicat printr-un atribut substantival în genitiv.

c) Subiectul acțiunii denumite de un abstract verbal:

*Rînd pe rînd, satele și tîrgurile Moldovei devin cîmp de acțiune al mișcărilor **tără-nești**. IST. R.P.R., 462.*

O variantă a acestui tip este atributul care arată numele autorului unei lucrări:

*Vers **eminescian**.*

d) Elementele constitutive:

*Partidul **Muncitoresc Român**.*

*Echipele sportive **studentești**.*

e) Relația (limitarea acțiunii la un anumit sector):

*Învoielile **agricole**, deși sînt obligațiuni de natură civilă, sînt executate, la nevoie, de către autorități, manu militari, ca și așa-numita în dreptul penal „muncă silnică”. CARAGIALE, O. V 169.*

f) Originea:

Căci vîntul adunat-a de flori de tei troiene

*Și le așterne-n calea reginei **dunărene**. EMINESCU, O. I 97.*

g) Locul:

Vezi printr-a nopții stele ce rază lăptosă

*Revarsă-n a sa cale luceafărul **ceresc**? ALECSANDRI, P. I 136.*

Făcliile ridică — se mișc în line pasuri,

*Monahi, cunoscătorii vieții **pămîntene**,*

Cu barbele lor albe, cu ochii stinși sub gene. EMINESCU, O. I 92.

h) Timpul:

*Chiar pe această zăpadă ce se topește acum sub adierea încropită a zefirului **primăvăratic**, n-au fost oare tipărite urme încrucișate ale copoilor? ODOBESCU, III 41.*

i) Scopul:

*Coroană **mortuară**.*

j) Comparația:

*Batistă **popescă**.*

Nuanțele sînt nenumărate, dar chiar cele arătate mai sus nu se disting totdeauna între ele cu destulă precizie, și sînt de fapt mai mult de natură lexicală decît de natură sintactică.

ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL

Felurile atributului substantival

§ 138. După mijloacele de exprimare atributul substantival este de patru feluri:

- A. atribut substantival în genitiv;
- B. atribut substantival în dativ;

C. atribut substantival cu prepoziție;

D. apozitie.

Dintre acestea categoria atributului substantival în dativ este învechită.

A. ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL ÎN GENITIV

Prin ce se exprimă atributul substantival în genitiv

§ 139. Atributul substantival în genitiv se exprimă prin:

1) genitivul substantivului

Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă,

Prin care trece albă regina nopții moartă. EMINESCU, O. I 69.

Izbușnea... larma cu chiote și împușcături a nunțiilor din cîșlegi. SADOVEANU,

O. II 128.

Atunci ne oprirăm la marginea unei poieni. SADOVEANU, O. VIII 13.

Notă. Substantivele nume de rudenie și asimilate, care formează o unitate cu adjectivul posesiv următor (vezi vol. I, Pronumele § 180), primesc desinența genitivului la adjectivul posesiv — și de aceea trebuie considerate împreună ca reprezentînd o singură parte de propoziție, anume un atribut în genitiv.

Elvira... se uită la rochia maică-sii. DUMITRIU, B. F. 42.

Regional, aceste substantive urmate de adjectiv posesiv rămîn invariabile, încît apar în funcțiune de atribut cu forma de nominativ-acuzativ; datorită funcțiunii îndeplinite, ele trebuie considerate totuși drept atribute în genitiv.

Mama Elena Dudașca, sora bunică-mea... avea sîpeturi pline cu sineturi. GHICA, S. 227.

Iar Chiruța sărmăna

Capul frate-său lua. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 495.

2) construcția cu valoare de genitiv alcătuită din prepoziția *a* și forma de acuzativ a substantivului (vezi vol. I, Valorile prepoziției *a* § 346).

Intrai apoi... printre străvechii fagi, peste care trecuseră mîniile a o sută de ierni. SADOVEANU, L. N. 190.

Valorificarea a noi și noi resurse locale... să fie o mîndrie pentru fiecare sfat popular. SCÎNTEIA, 1951, nr. 1995.

Notă. Aici se adaugă și construcția regională cu valoare de genitiv alcătuită din prepoziția *la* și forma de acuzativ a substantivului (vezi vol. I, Valorile prepoziției *la* § 365).

Craiu! apoi porunci de legară pe țigancă de coadele la două țepe sirepe. RETEGANUL, P. I 50.

Atributul substantival în genitiv al unui substantiv în genitiv

§ 140. Atributul genitival poate determina un substantiv în cazul genitiv care este la rîndul lui atributul genitival al altui substantiv. Într-o asemenea succesiune de substantive în genitiv (nedespărțite între ele prin virgulă sau conjuncție), fiecare este atributul genitival al substantivului imediat precedent.

El s-ar lăsa bucuros la o dulce reverie, dacă pocnetele biciuștei postilionului... nu l-ar tulbura. NEGRUZZI, I 191.

E bine totuși să se evite înșirarea de prea multe substantive în genitiv.

Funcțiunile atributului substantival în genitiv

§ 141. Atributul substantival în genitiv exprimă diferite raporturi, toate fiind subordonate însă, chiar atunci când par nuanțe foarte îndepărtate, raportului fundamental de posesie. Multiplele raporturi exprimate depind atât de sensul substantivului determinant (atributul în genitiv), cât și de acela al substantivului determinat. Cele mai importante dintre aceste raporturi pot fi grupate în următoarele categorii:

1. Genitivul posesiv

a) posesorul

Intrai la otelul lui Petrică Brașoveanu. GHICA, C. E. 155.

b) obiectul posedat

Lună tu, stăpîn-a mării, pe a lumii boltă luneci. EMINESCU, O. I 130.

2. Genitivul dependenței (exprimă legătura — în general reciprocă — de filiație, înrudire, prietenie, vecinătate etc.).

Totuși plăcu mamei și surorilor lui Gheorghe acest băiat tibnit și atât de gînditor.

VLAHUȚĂ, D. L. 34.

3. Genitivul apartenenței

[Caii] se ridicau în două picioare pînă-n grinșile bagdadii. COCEA, F. SL. 8.

Fiecare moment al dramei cinegetice avea cîntecul său consacrat. ODOBESCU, III 96.

4. Genitivul subiectiv (exprimă subiectul acțiunii denumite de un substantiv de origine verbală, cu sens verbal sau făcînd parte din locuțiuni verbale; atributul subiectiv corespunde unei construcții în care substantivul determinat ar fi verb, iar substantivul cu funcțiune de atribut, subiect).

Se auzea scîrșitit pămășilor. SADOVEANU, O. II 74.

Și prin vuietul de valuri,

Prin mișcarea naltei ierbi,

Eu te fac s-auzi în taină

Mersul cîrdului de cerbi. EMINESCU, O. I 110.

— Genitivul autorului (folosit în cazul operelor literare, științifice sau artistice, al scrisorilor etc.).

Chiar cele mai ușoare din piesele lui Molière erau grele pentru noii actori.

NEGRUZZI, I 343.

5. Genitivul obiectiv (exprimă complementul unui substantiv de origine verbală, cu sens verbal sau făcînd parte dintr-o locuțiune verbală; atributul obiectiv corespunde

punde unei construcții în care substantivul determinat ar fi verb, iar substantivul cu funcțiune de atribut, complement direct sau indirect).

a) în funcțiune de complement direct

Irimia vînzătorul s-ar afla în Iași la curtea domnească, venit cu stringătorii haraciului. SADOVEANU, N. P. 259.

b) în funcțiune de complement indirect

E același cîntec vechi,

Setea liniștii eterne, care-mi sună în urechi. EMINESCU, O. I 157.

6. Genitivul materiei

a) materia propriu-zisă

Stăpînul... ținuse cu zgîrcenie să nu piardă nici un ungher din fișia pămîntului îngust. CEZ. PETRESCU, S. R. 5.

b) elementele constitutive

Dar dintr-al prinților șirag,

Cîți au trecut al casei prag,

De bună seamă cel mai drag

A fost ales. COȘBUC, B. I. 16.

7. Genitivul explicativ

Nu vorbesc de ucenica presviteriei, o filipeancă ce vrea să învețe meșteșugul tămăduirii bolilor. SADOVEANU, N. P. 46.

8. Genitivul denumirii (denumește, prin nume proprii topice sau prin nume de luni, substantivul comun determinat).

Luna lui iulie era caldă și veselă. DELAVRANCEA, T. 38.

9. Genitivul substitut al superlativului

Datoria de onoare a fiecărui cetățean cinstit este să respecte noua constituție și să o apere ca lumina ochilor, deoarece ea este legea legilor republicii noastre. GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 710.

10. Genitivul conținutului

Ș-apoi fost-au fost poștiți la nuntă crăiasa furnicilor, crăiasa albinelor și crăiasa zînelor, minunea minunilor din ostrovul florilor. CREANGĂ, P. 279.

11. Genitivul originii

Ei aduc... pînea frămîntată cu sudoare, vinul viilor — pentru burdăbanele stăpînilor. CAMILAR, N. I 370.

12. Genitivul local

Toți merii grădinilor erau înfloriți și adia dintr-acolo pe un vînt călduț o mireasmă dulce. SADOVEANU, N. F. 38.

13. Genitivul temporal

În tăcerea zilelor de iarnă, doar copiii gălăgioși... băteau ghețușurile. SADOVEANU, O. II 171.

14. Genitivul final

Cine nu știa că Răcoare are iarba fierului! SADOVEANU, O. I 461.

15. Genitivul calității

A băulit undeva glas cîntat care li s-a părut celor ce coborau viers al bucuriei.

SADOVEANU, N. P. 24.

16. Genitivul termenului calificat

Nemărginirea firii... pătrunde adînc în sufletul învățătorului. REBREANU,

I. II 81.

Boarea amiezii lungi mina apa galbenă a grînelor pînă sub cenușul pădurilor.

CAMILAR, N. I 255.

17. Genitivul termenului comparat

N-ai în lume cui să spui

Iadul vieții tale. NECULUȚĂ, Ț. D. 15.

În construcțiile aparținînd acestor două tipuri din urmă avem a face cu o inversare a situației reale în ceea ce privește raportul dintre noțiunile exprimate de cei doi termeni: termenul care în realitate este determinat devine din punct de vedere gramatical determinant, iar adevăratul determinant devine termen determinat prin « materializarea » epitetului sau prin metaforă. Substantivul în genitiv nu este astfel decît formal atribut, pentru că de fapt pe el îl determină calificativul sau termenul de comparație respectiv: *pădurile* sînt *cenușii*, *viața* era ca un *iad*.

ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL ÎN DATIV

Ce fel de substantive determină atributul substantival în dativ

§ 142. Atributul exprimat printr-un substantiv în cazul dativ determină substantive nearticulate care denumesc de obicei grade de rudenie sau atribuții sociale.

Așijderea și de aice Lupul fecior lui Gavriliță Vornicul și alții... au alergat la Constantin-vodă. NECULCE, CR. 146.

Tocmit-au și boieriiile mari în sfat... vornic mare în țara de gios... și vornic Bîrladului; vornic mare de țara de sus... și vornic Dorohoiului.

GR. URECHE, ÎN LET. I 104.

Acest fel de atribut constituie o categorie specifică limbii vechi, folosită în limba literară contemporană pentru a da ton solemn frazei.

Cu brațe libere clădim un imn lui Stalin,

Lumii noi conducător și-nvățător. MIHU DRAGOMIR, S. P. 50.

Funcțiunile atributului substantival în dativ

§ 143. Dat fiind sensul substantivului determinat, atributul substantival în dativ exprimă îndeosebi legătura de filiație, înrudire, prietenie, dușmănie, vecinătate sau dependență socială.

El mai poate exprima însă și alte raporturi:

— Dativ obiectiv

Se bate miezul nopții în clopotul de-aramă,

Și somnul, vameș vieții, nu vrea să-mi ieie vama. EMINESCU, O. I 203.

— Dativ final

Smulge munților durerea, brașilor destinul spune,

Și bogat în sărăcia-i ca un astru el apune,

Preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet. EMINESCU, O. I 32.

Toate aceste raporturi se exprimă în limba de astăzi printr-un atribut substantival în genitiv, dar, spre deosebire de acesta, dativul atributiv determină numai substantive nearticulate și trimite astfel spre un predicat nominal față de care substantivul în dativ ar avea funcțiunea de complement indirect.

C. ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL PREPOZIȚIONAL

Prin ce se exprimă atributul substantival prepozițional

§ 144. Atributul substantival prepozițional se exprimă printr-un substantiv precedat de o prepoziție, de o locuțiune prepozițională sau de un adverb de comparație cu valoare de prepoziție.

Partidul nostru... înarmează masele cu știința bolșevică a luptei de clasă împotriva dușmanului. GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 457.

Văd poeți ce-au scris o limbă ca un fagure de miere. EMINESCU, O. I 31.

Categoriile de atribute prepoziționale după prepozițiile folosite

§ 145. În privința prepozițiilor folosite se disting trei categorii de atribute prepoziționale:

1. Atributul prepozițional propriu-zis se construiește cu prepoziția *de* — cea mai frecventă prepoziție a atributului —, *către*, *cu*, *fără (de)*, *în*, *pentru* și cu adverbele de comparație *ca* și *cît*.

Dintr-un cotlon de șură, Savastița, nevasta lui domnu Gherasim slobozise un țipăt de spaimă. SADOVEANU, O. VIII 143.

Spui șoapte fără de-nfeles

Și ochii tăi stau fîntă. COȘBUC, F. T. 6.

Arde-n candel-o lumină cît un sîmbure de mac. EMINESCU, O. I 84.

2. Atributul prepozițional care înlocuiește o propoziție atributivă se construiește cu prepoziții sau locuțiuni prepoziționale compuse cu *de*. Deosebirea față de celelalte atribute substantivale prepoziționale o constituie faptul că la dezvoltarea atributului în propoziție complementul rezultat nu-l mai are pe *de*.

Priveam florile de la piept și priveam omătul de pe culmi. GALACTION, O. I 334 [= florile care erau la piept, omătul care era pe culmi].

3. Substantivele care exprimă o acțiune verbală (nume de acțiune ori de agent) sau cele pe lângă care se subînțelege un verb primesc un atribut corespunzător complementului indirect sau circumstanțialului pe care l-ar avea verbul respectiv. Acest fel de atribut prepozițional se construiește cu prepoziția sau locuțiunea prepozițională cu care s-ar fi construit complementul corespunzător:

Sluga mea intră cu un bilet. Aceasta era o poftire la prînz. NEGRUZZI, I 56 [= eram poftit la prînz].

Funcțiunile atributului substantival prepozițional

§ 146. Prin intermediul prepoziției atributul prepozițional poate exprima cele mai variate raporturi, care depind însă și de sensul substantivului determinat și de acela al substantivului determinînt (care constituie împreună cu prepoziția atributul prepozițional). Raportul fundamental exprimat de un atribut substantival cu prepoziție este *felul*, dar felul unui obiect poate fi exprimat printr-o serie întregă de detalii referitoare la posesor, subiect, obiect, conținut, materie, destinație, timp etc. Și tocmai de aici provin variatele valori ale atributului prepozițional. Orice raport exprimat de atributul prepozițional cuprinde în sine ideea de *fel*, căreia îi este subordonat. Cele mai importante raporturi exprimate de atributul prepozițional pot fi grupate în următoarele categorii:

1. posesiv:

a) posesorul

Să te primească cu bine la casă de oameni. DELAVRANCEA H. T. 254.

b) obiectul posedat

Era dascăl în Butucani, bun sat și mare, oameni cu stare. SLAVICI, N. I 5.

2. dependența:

Sîntem pe moșia unei Scorpii, soră cu Gheonoaia. IȘPIRESCU, L. 5.

3. apartenența:

Iese luna din brădet

.....

Gînditoare ca o frunte

De poet. COȘBUC, B. I. 7.

Și i-au îmbiat bătrîni cu o chișcătură de pîne. CAMILAR, N. I 219.

4. subiectiv:

Scîrțîirea de condeie dădea farmec astei liniști. EMINESCU, O. I 141.

— Prepoziționalul autorului

Poezii de Eminescu.

5. obiectiv:

a) în funcțiune de complement direct

*Te urmărește săptămîni**Un pas făcut alene,**O dulce strîngere de mîni.* EMINESCU, O. I 189.

b) în funcțiune de complement indirect

Amintirile despre părinții ei i-au rămas copilei adînc săpate și-n suflet și pe trup. SADOVEANU, O. II 118.

6. relația:

Ăsta-i Ile Caraiman de la Runc, tovarăș de cărușie cu mine. SADOVEANU,

N. P. 15.

7. materia:

a) materia propriu-zisă

Își punea, ca la o zi sfîntă, rochia cea nouă de cit și bușmachiul de iuft.

VLAHUȚĂ, N. 9.

b) elementele constitutive

Șiroaie de lacrimi curgeau din frumoșii ei ochi. NEGRUZZI, I 52.

8. calitatea:

Cum se poate, Dumitrache, să scoți pe pitarul Matache, om de ispravă.... și să-mi pui iar pe boțomanul ăla de Chiriac... ? GHICA, S. 573.

Uneori calitatea este indicată prin locul unde s-a produs întîi un obiect:

Mirosul foilor de dafin, acum galbene ca tutunul de Havana, se răspîndi puternic și plăcut. GALACTION, O. I 120.

9. conținutul:

Dă-mi un pahar de rachiu și unul de rom, o sticlă de vin. GHICA, C. E. 251.

10. măsura:

Era cale de o oră. GALACTION, O. I 39.

11. denumirea:

Zina de joi dă o viață neînchipuită aceluî tîrg mort. CAMILAR, N. II 305.

12. substitut al superlativului:

*Dar taina voastră-n veci de veci**La nimeni n-o s-o spui!* COȘBUC, F. T. 76.

13. originea:

Calul de dar nu se caută în gură. (Proverb)

14. final:

Aceasta însă nu-i oprește de a avea mărfuri fine de vînzare. GHICA, S. 319.

15. temporal:

*Tu, vînt de seară-n calea ta**Nu l-ai văzut venind cumva ?* COȘBUC, F. T. 159.

16. local:

În țarinile de pe față oamenii arau și semănau. SLAVICI, O. 57.

17. comparația:

Bîrzoș era, cum zice românul, un om cît un munte. GHICA, S. 399.

18. termenul calificat:

Ticălosul acelu de Tomșa v-au învățat? NEGRUZZI, I 139.

19. termenul comparat:

Bre! ce pari de luminări! DELAVRANCEA H. T. 147.

Deosebirea dintre raporturile exprimate de atributul substantival prepozițional și de cel în genitiv

§ 147. Marea majoritate a raporturilor exprimate de atributul genitival și de cel prepozițional corespund deci; o analiză mai atentă poate scoate însă în evidență diferența dintre ele. Mulțimea de valori ale atributului genitival și cele ale atributului prepozițional sînt subordonate la fiecare unui raport fundamental care diferă de la unul la altul. În timp ce la atributul genitival raportul fundamental este *p o s e s i a* (întrebarea *al cui?*), la atributul prepozițional raportul fundamental este *f e l u l* (întrebarea *care? ce fel de?*).

D. APOZIȚIA

§ 148. Apoziția este atributul substantival pus în cazul nominativ, indiferent de cazul termenului determinat, sau acordat în caz cu acesta.

Doi căiuți... trăgeau cu încordare, îndemnați din cînd în cînd de glasul stăpînului lor, un român nalt și uscat, negricios la obraz. SADOVEANU, O. V 76.

Observație. Apoziția în nominativ pe lângă un substantiv în nominativ nu poate constitui o dovadă pentru existența acordului.

În limba veche predomina acordul apoziției cu termenul determinat (vezi § 18); această construcție continuă să existe la scriitorii secolului al XIX-lea și chiar la unii scriitori actuali, ca element arhaic.

Adverbe explicative folosite pentru legătura dintre apoziție și termenul determinat

§ 149. Legătura dintre apoziție și termenul determinat este făcută uneori, mai ales în limba veche și în cea populară, cu ajutorul unor adverbe explicative ca *anume, adică*.

Laudele lui Traian nu poate altul să le fie și să le poarte, fără numai altul ca Traian, adecăte Theodosie. CANTEMIR, HR. 17.

Ce determină apozitia

§ 150. Apozitia nu determină numai un substantiv, ci și orice echivalent al acestuia :

1. Un substantiv

Vitruviu arhitectul, Vitruviu scriitorul practic, Vitruviu latinul ne-a împins... către aceste considerațiuni. ODOBESCU, IST. ARH. 75.

2. Un pronume

Dar și ea, copila vorbăreță și nebunatică de totdeauna, deveni gânditoare, tăcută și spășită. VLAHUȚĂ, N. 67.

Notă. Pronumele personal determinat de apozitie poate lipsi atunci când persoana se înțelege din desinența personală a verbului :

Ei mi-au fost credința-n toi de luptă.

Fiul lor, azi poate le sint tatăl. BENIUC, V. 10.

3. Un numeral

Al doilea, un moșneag, baciul, rămase liniștit la locul lui. SADOVEANU, O. II 219.

4. Construcție care echivalează cu un substantiv

Cei ce au scăpat, turcii, au fugit cum au putut. RADU POPESCU, ÎN MAG. IST. IV 46.

Serii de apozitii determinînd același termen

§ 151. Unul și același termen poate avea o serie întregă de apozitii, juxtapuse sau coordonate între ele.

Deodată răsare ca o nălucă el, nenorocitul, ocașul, mortul! SADOVEANU, O. II 261.

Ostașul sovietic

Tovarăș și frate

Luptă pentru noi,

Căzu lîngă noi. BANUȘ, B. 59.

Apoziția simplă și apozitia dezvoltată

§ 152. Apozitia este de două feluri: simplă și dezvoltată.

1. Apozitia simplă se exprimă printr-un substantiv ori printr-un adjectiv substantivizat :

Uncheșul Haralambie s-a oprit cu ochii adînciți în sine și în trecut. SADOVEANU, N. F. 20.

Nicoară, oblicind că Irimia vînzătorul ar fi fiind la Iași, n-a mai pregetat. SADOVEANU, O. I 8.

2. Apoziția dezvoltată se exprimă printr-o îmbinare de cuvinte alcătuită dintr-un substantiv determinat de alte atribute:

În spate aveam culmea întinsă a Penteleului, starostele munților din Buzău. ODOBESCU, III 174.

Uneori în apoziția dezvoltată se cuprind chiar propoziții atributive care determină substantive din interiorul acestei apoziții:

*În vremea asta Cătălin,
Viclean-copil de casă,
Ce împlă cupele cu vin
Mesenilor la masă,
Un paj ce poartă pas cu pas
A-mpărătesii rochii,
Băiat din flori și de pripas,
Dar îndrăzneț cu ochii,
.....
Se furîșează pînditor
Privind la Cătălina.* EMINESCU, O. I 173.

Funcțiunile apoziției

§ 153. Funcțiunile apoziției depind pe de o parte de sensul lexical al celor doi termeni — cuvîntul la care se referă apoziția și substantivul prin care este exprimată ea —, iar pe de alta de natura legăturii făcute de vorbitor între apoziție și termenul determinat.

Funcțiunile apoziției nu vin în atingere cu celelalte feluri de atribute substantive decît în foarte puține cazuri. Astfel apoziția cu funcțiune determinativă poate fi echivalentă cu atributul genitival apozitiv, iar unele apoziții de tip popular provin din elipsa prepoziției *cu* într-un atribut prepozițional cu funcțiune de calificare sau caracterizare. Cele mai însemnate funcțiuni ale apoziției pe lângă termenul la care se referă sînt determinarea, explicarea, definirea, calificarea și restrîngerea.

1. Determinarea se face prin denumire sau prin indicarea unei caracteristici care are legătură organică, imediată, cu substantivul la care se referă.

a) denumire:

Și cînd ajungem la poarta casei mari... ne iese și bunicul Manole înainte.

SADOVEANU, L. N. 8.

b) indicarea atribuției sau a altei caracteristici:

La cerdacul Bîcului,

Bîcului haiducului. TEODORESCU, P. P. 606.

2. Explicarea se face și ea prin denumire și prin indicarea unei însușiri, dar și prin menționarea unei caracteristici care explică și restul propoziției, apoi

prin reluarea cu amănunte suplimentare a termenului determinat și prin analiză. Spre deosebire de apozitia determinativă, apozitia explicativă e legată mai puțin strâns de termenul la care se referă, aduce alt nume al lui, o precizare, dar nu e indispensabilă în frază.

a) denumire:

Bunicul, Manole Crețu, la noi în Viișoara... văzuse lumina lumii aceștia.

SADOVEANU, L. N. 5.

Observație. Numele proprii alcătuite din doi sau mai mulți termeni trebuie considerate ca un întreg și nu ca reprezentând un termen determinat și o apozitie.

b) indicarea atribuției ori a altei însușiri:

Atâta a fost în stare să te învețe răposatul serdar Năstase, tatu-tău, dar încolo ce știi? SADOVEANU, N. D. 29.

c) menționarea unei caracteristici a termenului determinat care explică și restul propoziției:

Paracლისierul, un drac și jumătate, îi arată jos... o firfirică. DELAVRANCEA, H. T. 12-13.

Notă. În această funcțiune apozitia este echivalentă cu o construcție gerunzială sau cu o propoziție subordonată circumstanțială ori atributivă.

d) precizarea termenului determinat prin reluarea acestuia cu amănunte suplimentare

De când codrul, dragul codru, troienindu-și frunza toată,

Își deschide-a lui adâncuri, fața lunii să le bată,

Tristă-i firea. EMINESCU, O. I 83.

e) analiză:

Răduțu sui întâi pe tovarășii lui : pe popi, pe notar... și pe baba Maranda.

SADOVEANU, O. II 104.

3. Definirea termenului determinat poate indica atribuția, felul de a fi ori situația față de cineva sau ceva. Apozitia cu această funcțiune dă impresia unei propoziții atributive contrase. Din punctul de vedere al legăturii cu termenul determinat, funcțiunea de definire se găsește aproximativ între determinare și explicare.

Actul de la 23 August 1944 a fost pregătit și înfăptuit de către Partidul Comunist Român, conducătorul încercat al clasei muncitoare și al forțelor patriotice ilegale. GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 346.

4. Calificarea termenului determinat se face prin epitet sau metaforă.

Erau în cotuna țiganilor niște copii numai piele și oase. CAMILAR, N. II 62.

Se întoarce spre arnănt cu gura pungă. CAMIL PETRESCU, Un om între oameni 551.

Notă. În această funcțiune calificativă apozitia este echivalentă cu un atribut adjectival calificativ sau cu o construcție comparativă.

5. Restrîngerea sferei pe care o are noțiunea exprimată de termenul determinat.

Orice român, vînător, dacă ar avea pene, s-ar umfla strașnic în ele. SADOVEANU, L. N. 120.

Identitatea dintre noțiunea exprimată de apozitie și noțiunea exprimată de termenul determinat

§ 154. Spre deosebire de celelalte atribute substantivale, apozitia nu este subordonată termenului determinat, ci stă, din punct de vedere logic, pe același plan cu acesta: expresia lingvistică a acestei realități este juxtapunerea apozitiei. În ce privește situația față de termenul determinat, apozitia se apropie într-o oarecare măsură de numele predicativ exprimat printr-un substantiv, întrucît, ca și la acesta, noțiunea exprimată prin apozitie acoperă noțiunea exprimată de termenul determinat. Cu alte cuvinte, apozitia presupune o identitate între noțiunea pe care o exprimă ea și noțiunea exprimată de termenul determinat.

Acum iată că din codru și Călin mirele iese. EMINESCU, O. I 85.

Raportul de identitate nu este însă totdeauna cel existent în realitate: identificarea noțiunilor exprimate de cei doi termeni este făcută de vorbitor după cum vede el lucrurile într-o anumită împrejurare.

Apoziții rezultate din elipsa prepoziției *cu*

§ 155. O categorie aparte o constituie tipul de aparentă apozitie, specific poeziei populare, rezultat din elipsa prepoziției *cu* dintr-un atribut prepozițional.

Moș Radule, barbă surdă,

Eu nu crez pe cei ce jură. TEODORESCU, P. P. 592.

În aceste cazuri noțiunea exprimată de atribut nu se suprapune exact termenului determinat. Atributul este alcătuit aici din cuvinte care exprimă-o trăsătură esențială a obiectului denumit de substantivul determinat, scoasă de vorbitor pe primul plan. Acest tip popu'ar stă la baza formării unor porecle, devenite apoi nume, ca *Manole Păr-negru* (SADOVEANU, F. J. I 8).

Procedeele este folosit și de scriitorii :

Văd poeți ce-au scris o limbă ca un fagure de miere;

Cicindeal gură de aur, Mumulean glas cu durere. EMINESCU, O. I 31.

Construcții apozitionale imitate după limbi străine

§ 156. Cu totul străine de acest tip, deși la prima vedere s-ar putea crede că seamănă, întrucît au la bază tot o elipsă, apar construcții de tipul:

Ajutorul, un înotător de forță — premiul întâi la băi de mare la Constanța — zise cu aer grav... BRĂESCU, V. A. 21.

În aceste cazuri orice identificare între apozitie și termenul determinat este imposibilă. Avem a face aici cu construcții imitate după limbi străine, în a căror structură gramaticală modelele corespunzătoare sînt firești. În limba romînă acest fel de apozitie este nerecomandabil, deoarece nu se conformează structurii gramaticale a limbii noastre: nu respectă tocmai normele referitoare la conținutul apozitiei — funcțiunile pe care le poate avea ea și mai ales necesitatea unei echivalențe între noțiunile exprimate de cei doi termeni (termenul determinat și apozitia).

False apozitii în vorbirea neîngrijită

§ 157. Nerespectarea acestor norme poate duce la crearea de false apozitii și atunci cînd nu intervine un model străin. În vorbirea neîngrijită, graba de a comunica un amănunt important, de obicei foarte concret, provoacă uneori înlocuirea construcției normale cu juxtapunerea cuvintelor respective, care apar în calitatea formală de apozitie fără a avea nici o legătură de conținut cu ceea ce reprezintă această parte de propoziție. Caragiale a folosit adesea efectele comice care rezultă din întrebuițarea unor asemenea false apozitii:

N-ai fost tu, o-ntrerupe d. Lefter... la... madam' Lefter Popescu, o damă naltă, subțirică, frumoasă, oacheșă, casele ale verzi cu geamlîc, care are o aluniță cu păr dasupra sprincenii din stînga și se poartă legată la cap cu roșu? CARAGIALE, O. I 153.

ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL EXPRIMAT PRINTR-UN NUMERAL CU VALOARE DE SUBSTANTIV

§ 158. Tot în cadrul atributului substantival trebuie considerat și atributul exprimat printr-un numeral cu valoare de substantiv. Acest atribut poate fi genitival, prepozițional sau apozitie.

a) atribut genitival:

Silințele celor patru de a se ținea bine pe picioare. SADOVEANU, O. II 42.

Știa... să-și împestrițeze vocabularul lui redus cu cîteva cuvinte exotice ca: ciucalată și odicolon, fiindcă în odaia ofițerului... dase de gustul celei dintii și descoperise uzajul celei din urmă. COCEA, F. SL. 10.

b) atribut prepozițional:

Iată un grup de doisprezece. SADOVEANU, O. II 255.

c) apozitie:

Apoi are și niște prieteni tot unul și unul. GHICA, C. E. 246.

ATRIBUTUL PRONOMINAL

§ 159. În cadrul atributului pronominal se distinge în primul rînd grupa atributelor exprimate prin pronume propriu-zise și grupa atributelor exprimate prin adjective de natură pronominală.

ATRIBUTUL EXPRIMAT PRIN PRONUME

Corespondența cu atributul substantival

§ 160. Atributul pronominal propriu-zis prezintă multe analogii cu atributul substantival atât din punct de vedere formal, al speciilor și al mijloacelor de exprimare, cât și din punct de vedere al raporturilor exprimate, lucru explicabil, o dată ce pronumele e un substitut al substantivului.

Ca și atributul substantival, după mijloacele de exprimare atributul pronominal este de patru feluri:

- a) atribut pronominal în genitiv;
- b) atribut pronominal în dativ;
- c) atribut pronominal cu prepoziție;
- d) apozitie.

Atributul pronominal în genitiv

§ 161. Atributul pronominal în genitiv poate fi exprimat prin cazul genitiv al pronumelor personale, posesive, interogativ-relative, demonstrative, nehotărâte și negative.

Șuieram l-a ei chemare

Ș-am ieșit în câmp rîzînd. EMINESCU, O. I 111.

*Tatăl **dumisale** fusese... cojocar subțire.* CARAGIALE, O. I 310.

*Sta și se mira de îndrăzneala **alor noștri**.* BĂLCESCU, O. II 101.

*Alături era pușca lui din **a cărei** țevă ieșea încă fum.* ODOBESCU, III 189.

*Toideauna, după ce am urmat pe unul..., mă căiesc că n-am urmat **povața celuilalt**.* CARAGIALE, O. I 124.

*Dacă aș fi dus viața **tuturor**... micul episod din copilărie... ar fi fost colb ușor, de multă vreme uitat și spulberat.* GALACTION, O. I 61.

*N-ar fi ochii **nimăru***

*Dulci ca ochisorii **lui**.* ALECSANDRI, P. I 81.

La atributul pronominal nu se întilnește nici un raport în plus față de atributul substantival. Numărul raporturilor exprimate de atributul pronominal este însă mult mai mic. Atributul pronominal în genitiv nu are categoria genitivului explicativ sau apozitiv, genitivul substitut al superlativului, genitivul conținutului, al originii, al calității etc. pe care atributul substantival le exprimă cu ajutorul sensului lexical al substantivului în genitiv. Alte raporturi — genitivul local, temporal, final sau al termenului calificat — ar putea fi în principiu exprimate și de atributul pronominal în genitiv, însă cazurile de acest fel sînt foarte rare. Cele mai impor-

tante și cele mai frecvente raporturi exprimate de atributul pronominal în genitiv sînt astfel următoarele:

1. Genitivul posesiv:

a) posesorul:

Și plîngînd înfrîná calul,

Calul ei cel alb ca neana. EMINESCU, O. I 66.

b) obiectul posedat:

La castel în poartă calul

Stă a doua zî în spume,

Dar frumoasa lui stăpîná

A rămas pierdută-n lume. EMINESCU, O. I 68.

2. Genitivul dependenței:

E sănătoasă... sărută pe părinții și pe frații ei, și-ncepe iar să riză ca mai înainte. CARAGIALE, O. I 122.

3. Genitivul apartenenței:

Mureșan scutură lanțul cu-a lui voce ruginită. EMINESCU, O. I 32.

Dacă la răspîntea vreunei ulițe vezi arătîndu-se mutra unuia, așteaptă puțin și vei vedea și pe celălalt. CARAGIALE, O. I 303.

4. Genitivul subiectiv:

Un an și nouă luni s-au petrecut de la pieirea lui. SADOVEANU, N. P. 7.

— Genitivul autorului:

Noi avem în veacul nostru acel soi ciudat de barzi,

Care-ncearcă prin poeme să devie cumularzi,

Închinînd ale lor versuri la puternici, la cucoane. EMINESCU, O. I 137.

5. Genitivul obiectiv:

a) în funcțiune de complement direct:

De-a lui laudă e plină orice gură. EMINESCU, O. I 166.

Cine e acesta ce a să deie piste noi cu droșca? Să ne ferim de întîlnirea lui, dacă nu vrem să ne asurzească. NEGRUZZI, I 238.

b) în funcțiune de complement indirect:

Cum ea pe coate-și răzîma

Visînd ale ei tîmple,

De dorul lui și inima

Și sufletu-i se împle. EMINESCU, O. I 167.

Tot alături călăresc,

Nu au grija nimănuia. EMINESCU, O. I 104.

Preutîndeni amintirea ei mă înviora ca un val de vînt, adus deodată din cîtunul meu cu miros de livadă și iasomie. CEZ. PETRESCU, S. R. 26.

Atributul pronominal în dativ

§ 162. Atributul pronominal în dativ se exprimă prin forma neaccen-
tuată de dativ a pronumelui personal sau reflexiv.

*Somnorosul, plecat pe oblicul șelei, tresări și, în mișcarea-i zăpăcită, îi căzu
pușca de pe umeri.* ODOBESCU, III 193.

Putut-au oare-atîta dor

În noapte să se stîngă,

Cînd valurile de izvor

N-au încetat să plîngă,

Cînd luna trece prin stejari

Urmînd mereu în cale-și...? EMINESCU, O. I 186.

La această specie a atributului pronominal analogia cu atributul substantival
este mai depărtată, atît în ceea ce privește mijloacele de exprimare, cît și raporturile
exprimate.

Spre deosebire de atributul substantival în dativ, care nu determină decît sub-
stantive nearticulate, atributul pronominal în dativ determină mai ales substantive
articulate: substantive masculine și neutre (la singular și plural) și substantive femi-
nine la plural, numai dacă sînt articulate, iar substantivele feminine la singular și
articulate și nearticulate.

Dar poate... o! capu-mi pustiu cu furtune,

Gîndirile-mi rele sugrum cele bune. EMINESCU, O. I 38.

Nădejdea-mi e la vremea care vindecă toate. NEGRUZZI, I 48.

*El, în limba sa pe care aș da ani din viață-mi ca s-o pot scrie întocmai după
cum el o rostea, ...îmi povestea păsurile și plăcerile oamenilor de la munte.* ODO-
BESCU, III 174.

Atributul pronominal în dativ este astăzi pe cale de dispariție. El nu se mai
întrebuințează decît în poezie, și atunci mai mult la singular; apariția lui în proză
este rară și arhaizantă:

Norocul lui de boț îl purtase teafăr-teferel, ca pe Făt-Frumos fugaru-i năzdrăvan.

GALACTION, O. I 249.

La scriitorii secolului trecut însă, construcția aceasta apărea destul de des și
în proză:

Simțind picioarele-mi slăbind, am închis ochii. NEGRUZZI, I 54.

Cîte idei triste și vesele trecură în cîteva minute prin minte-mi! ALECSANDRI,

PR. 217.

De asemenea la acești scriitori se întîlnesc în funcțiune de atribut și formele
de dativ plural:

Frumșețile-ne tineri bătrînii lor distrug. EMINESCU, O. I 59.

Din parte-ne, ne facem o datorie a-l felicita asemenea. CARAGIALE, O. I 248.

Notă: Limba contemporană folosește în schimb foarte des construcția în care dativul cu funcțiune atributivă stă înaintea unui verb tranzitiv, determinând substantivul cu rol de complement direct al acestui verb. Datorită poziției sale pe lângă verb, dativul este interpretat în aceste cazuri drept complement indirect:

Ia deci în brațe cea ploscă burduhoasă și-ți răcorește gtlejul. NEGRUZZI, I 245.

Directorul se duce la o extremitate a peronului și-și aruncă privirile la mulțimea adunată pînd în cealaltă extremitate. CARAGIALE, O. I 80.

Nimeni nu-i cunoștea tinereța. SADOVEANU, O. II 5.

Dativul cu rol de atribut pronominal este cunoscut sub denumirea de **d a t i v p o s e s i v**. În realitate raporturile exprimate de atributul în dativ sînt mai numeroase și paralele, în general, cu acelea exprimate de atributul pronominal în genitiv.

1. ^r Dativul posesiv:

Calu-i alb, un bun tovarăș,

Înșeuat așteapt-afară. EMINESCU, O. I 103.

2. Dativul apartenenței:

Las' să mă uit în ochii-ți ucizător de dulci. EMINESCU, O. I 95.

3. Dativul subiectiv:

Cînd însuși glasul gândurilor tace,

Mă-ngîină cîntul unei dulci evlavii —

Atunci te chem; chemarea-mi asculta-vei? EMINESCU, O. I 120.

Unul dintr-înșii... răpi în lipsă-mi pe scumpa mea surioară și fugi cu dînsa.

ODOBESCU, I 155.

4. Dativul obiectiv:

în funcțiune de complement indirect:

Căci scris a fost ca viața ta

De doru-i să nu-ncapă,

Căci te-a cuprins asemenea

Lianelor din apă. EMINESCU, O. I 190.

Atributul pronominal prepozițional

§ 163. Atributul pronominal prepozițional se exprimă printr-un pronume personal, reflexiv, posesiv, demonstrativ, nehotărît sau negativ precedat de o prepoziție, de o locuțiune prepozițională sau de un adverb de comparație cu valoare de prepoziție.

Mai ales unul dintre ei nu te poate suferi, și ți-e amic. CARAGIALE, O. I 226.

Nu mă pun eu cu unul ca dumneata. SADOVEANU, O. II 101.

Această îndoială de sine... îi stinse, încetul cu încetul, energia lui, nebiruită altădată. VLAHUȚĂ, N. 19.

Glas ca al meu nu se află în nouă hotare. SADOVEANU, N. P. 9.

*Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vro limbă,
Ce cu-a turmelor pășune a ei patrie s-o schimbă,
La pământ dormea ținându-și căpății mina cea dreaptă.* EMINESCU, O. I 142.
*Cum se poate ca un bărbat ca acesta, care s-a bătut în multe locuri și a fost
de șapte ori rănit, să slăbească într-atîta?* SADOVEANU, N. P. 21.

În comparație cu atributul substantival prepozițional, atributul pronominal prepozițional exprimă mult mai puține raporturi:

1. obiectiv:

a) în funcțiune de complement direct:

Lauda de sine nu miroase a bine. (Proverb)

b) în funcțiune de complement indirect:

Dorul de ea îl urmărea mereu.

2. sociativ:

Întîlnirile cu dînsa erau rare. SADOVEANU, O. II 133.

3. dependența:

Se duce să ia învățătură de la o presviteră bătrînă, ... care trăiește în satul Filipenilor, frați cu noi. SADOVEANU, N. P. 17.

4. partitiv:

Lunca de sălcii vechi deschidea bolți în jur; pe subt ele unii din ei duseseră caii la păscut. SADOVEANU, N. P. 25.

După cît bag de samă... domnia-ta nu ești moldovan de-ai noștri; după viersul vorbirii, pari muntean. SADOVEANU, N. P. 9.

5. comparației:

Doamna mea, o mulțămire ca aceasta n-o mai voi! EMINESCU, O. I 166.

Oșteni ca noi se mai gădesc; voievod ca măria-ta, ba. SADOVEANU, N. P. 13.

6. termenul calificat:

Oh! păcătosul de mine! Oh! nenorocitul de mine! strigă Moțoc. NEGRUZZI, I. 155.

Apoziția

§ 164. Apoziția pronominală are de obicei un caracter explicativ.

Și astăzi ca și odinioară, sus, între crengi, o mierlă, altu, își fluieră neastîmpărul.

CEZ. PETRESCU, S. R. 141.

Își luă într-o basmă lucrșoarele lui, mai nimic, și ieși. CARAGIALE, O. I 135.

ATRIBUTUL EXPRIMAT PRIN ADJECTIVE DE NATURĂ PRONOMINALĂ

Atributele care intră în această grupă

§ 165. În grupa atributelor exprimate prin adjective de natură pronominală intră atributele exprimate prin adjective posesive, interogativ-relative, demonstrative, nehotărîte și de întărire.

*Iar te-ai cufundat în stele
Şi în nori şi-n ceruri nalte?*

De nu m-ai uita încalte,

Sufletul vieţii mele. EMINESCU, O. I 54.

Care om nu ţine la viaţă? CREANGĂ, P. 206.

Sedeau amândoi de vorbă şi puneau la cale că ce rost să-i facă fetei ăsteiu.

CARAGIALE, O. I 118.

El singur, câteodată, lasă să se priceapă unele lucruri. SADOVEANU, O. II 5.

Notă. Printre pronume, un loc aparte ocupă pronumele de întărire. La persoana I şi a II-a, acest pronume nu se mai poate întrebuiţa fără pronumele personal (*eu însumi, voi înşivă*) şi prin urmare am putea spune că nu avem de-a face aici cu un atribut, ci cu un pronume compus. La persoana a III-a însă, există pe de o parte formula cu pronumele personal (*el însuşi*). (Şi e de subliniat că pronumele de întărire este singurul pronume care se poate construi ca atribut pe lângă alt pronume.) Pe de altă parte însă, pronumele de întărire se mai poate pune şi pe lângă un substantiv.

Însuşi împăratul se va duce. ISPIRESCU, L. 31.

Aici avem deci de-a face cu un atribut pronominal.

Toate aceste atribute se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul determinat şi din acest punct de vedere ele se aseamănă cu atributul adjectival.

Funcţiunile atributului exprimat prin adjective de natură pronominală

§ 166. În privinţa funcţiunilor, atributul exprimat printr-un adjectiv de natură pronominală se deosebeşte de atributul adjectival. Din acest punct de vedere trebuie făcută însă o distincţie şi în cadrul atributului exprimat prin adjective de natură pronominală.

La atributele exprimate prin adjective interogativ-relative, demonstrative şi nehotărâte nu se pot distinge raporturi diferite; funcţiunea lor este simpla determinare a substantivului la care se referă.

Se lăsa în dusul paşilor domoli pînă ce scăpăta dincolo de muche, în valea cealaltă. VLAHUŢĂ, N. 23.

Fiecare pom, fiecare bulgăre, fiecare colţ de iarbă au văzut şi au închis în ei goana nebună a tatii din câmp. SAHIA, N. 62.

Atributul exprimat printr-un adjectiv posesiv exprimă în schimb o serie de raporturi identice cu cele ale atributului pronominal în genitiv:

1. Posesia:

Împăraţi pe care lumea nu putea să-i mai încapă

Au venit şi-n ţara noastră de-au cerut pămînt şi apă. EMINESCU, O. I 147.

Deasupra casei tale ies

Şi aşi aceleaşi stele. EMINESCU, O. I 186.

2. Dependența:

Zîmbiră între dînșii bătrînii tăi prieteni

Și singuri ne lăsară. EMINESCU, O. I 91.

Săptămîna viitoare nu poate fi o zi solemnă; ea nu va fi decît un moment trist pentru concetățenii noștri. CARAGIALE, O. I 79.

3. Apartenența:

Unul caută-n oglindă de-și buclează al său păr,

Altul caută în lume și în vreme adevăr. EMINESCU, O. I 130.

4. Subiectul:

Și te-ai dus, dulce minune,

Ș-a murit iubirea noastră. EMINESCU, O. I 55.

Eu știu că, în lipsa mea, baba îi bocește în voie pe feciori. SADOVEANU, N. P. 8.

5. Obiectul:

în funcțiune de complement indirect:

Mă dor de crudul tău amor

A pieptului meu coarde,

Și ochii mari și grei mă dor. EMINESCU, O. I 172.

Explicația acestei deosebiri dintre atributul exprimat printr-un adjectiv posesiv și celelalte atribute exprimate prin adjective de natură pronominală stă în faptul că adjectivul posesiv este singurul care își păstrează valoarea de pronume, continuînd să țină locul numelui posesorului atunci cînd însoțește ca adjectiv numele obiectului posedat. În ceea ce privește paralelismul cu raporturile exprimate de atributul în genitiv, el se bazează pe comunitatea raportului fundamental de posesie la amîndouă aceste atribute.

ATRIBUTUL ADVERBIAL

Prin ce se exprimă atributul adverbial

§ 167. Atributul adverbial se exprimă printr-un adverb precedat de obicei de prepoziția *de* sau *din*, dar uneori și fără prepoziție:

a) cu prepoziție:

Bătrîna asculta vorba și gălăgia de-afară. SADOVEANU, O. II 13.

În jur se adunaseră mulți din cei care făcuseră gălăgia de adineauri. DUMITRIU, B. F. 8.

În vremile bătrîne... acest fel de pereți se aflau cu partea de din sus privind tocmai spre cer. SLAVICI, N. I 9.

Vom ține minte... răspunse feciorul din dreapta. CAMILAR, N. II 249.

b) fără prepoziție:

Chezășia rezolvării acestor probleme și a mersului nostru înainte este partidul nostru, forța politică conducătoare în stat. GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 365.

Folosirea prepoziției *de*

§ 168. Prepoziția *de* se întrebuințează și înaintea locuțiunilor adverbiale formate cu prepoziție:

Când îi atingea numai cu țesala pe sub burtă, încercau să-l lovească cu copitele de dindărăt. COCEA, F. SL. 8.

Pacea măreață a văilor de primprejur, frumusețea dătătoare de visuri a codrului ... dădeau inbirii mele pentru el o aprindere exagerată. VLAHUȚĂ, N. 161.

Notă. În cuvinte ca *dinainte*, *dinăuntru* etc. putem avea de-a face sau cu *de* (+ *înainte*, *înăuntru* etc.) sau cu *din* (+ *ainte*, *lăuntru* etc.).

Câinele, așezat pe labele dinainte, privește cu ochii sticloși ascensiunea lunii. CEZ. PETRESCU, S. R. 42.

Cerșitorul... se oprea la o fereastră a restaurantului «Luther», privind lumea dinăuntru. CAMILAR, N. II 135.

Atributul exprimat prin adverbe de mod

§ 169. Adverbele de mod se întrebuințează fără prepoziție:

Am mai văzut eu așa boală. SADOVEANU, O. II 202.

Atributul exprimat prin locuțiuni adverbiale

§ 170. Unele locuțiuni adverbiale construite cu prepoziție pot deveni atribute adverbiale, valoarea prepoziției nemaifiind percepută de vorbitori:

Preoții... începură cu obicinuitul vers alene cîntecele de îngropăciune. ODOBESCU, I 107.

Atributul adverbial al unor substantive care cuprind o idee verbală

§ 171. După substantivele care cuprind o idee verbală, atributul adverbial nu e totdeauna precedat de prepoziție. (v. vol. I, Adverbul, § 336).

ATRIBUTUL VERBAL

Prin ce se exprimă atributul verbal

§ 172. Atributul verbal este exprimat, de obicei, prin verbe la infinitiv sau supin și mai rar la gerunziu.

S-a dus... la împăratul turcesc, ca să-i ceară învoirea de a domni. RĂDULESCU-CODIN, L. 106.

Semănau ghindă de creșteau dumbrăvi pentru ca să aibă strănepoții lemne de ars. NEGRUZZI, I 246.

Străbătură pînza largă a apei, avînd adîncime nu mai mult decît două palme domnești. SADOVEANU, N. P. 35.

Atributul verbal exprimat printr-un infinitiv

§ 173. Atributul verbal exprimat printr-un infinitiv stă mai ales pe lîngă abstracte verbale și e echivalent cu un verb la conjunctiv care ar forma o propoziție atributivă pe lîngă abstractul verbal: *Învoirea de a domni = învoirea să domnească.*

Nu cumva să se întîmple ca vreunui cititor... să-i vină răul gînd de a lepăda cartea ta din mînd. ODOBESCU, III II.

Cît despre lucrătorii din manufacturi, ei erau încă lipsiți de puțința de a juca un rol politic însemnat. SCÎNTEIA, 1951, nr. 1995, 2.

Atributul verbal exprimat printr-un supin

§ 174. Atributul verbal exprimat prin supin arată destinația și, mai rar, proveniența, și se construiește cu prepozițiile *de, pentru* etc.

Aveau pămînt de arat. SADOVEANU, O. II 7.

Cal de furat.

Supinul își păstrează înțelesul verbal și poate avea după el complemente:

Din lemn iese și cruce și par și raclă și surcele de pus în foc. CAMILAR, N. I 218.

Atributul verbal exprimat printr-un gerunziu

§ 175. Atributul verbal poate fi exprimat și prin gerunziu. Cînd substantivul e la masculin sau neutru singular, nu se cunoaște dacă avem de-a face cu un atribut adjectival sau verbal. Atributul e sigur verbal cînd lipsește acordul în gen și număr:

Pletele de abia cărunțînd, unse totdeauna cu unt... cădeau în sfredele dese pe umeri. SADOVEANU, O. II 4.

De asemenea trebuie să socotim că atributul e verbal cînd la rîndul lui e determinat de un complement sau cînd are subiect.

S-auzea un cîntec puternic... un cîntec pîrînd un cutremurător semnal de alarmă. CAMILAR, N. II 24.

Constantin era copil frumos, semănînd foarte mult cu Filofteia. GALACTION, O. I 114.

Nici o țipenie de om în ogrăzile băltoase, cu cară dejugate, părăsitate în ploaie, cu viței mugînd sub șoproane sparte. CEZ. PETRESCU, S. R. 79.

ACORDUL ATRIBUTULUI CU SUBSTANTIVUL DETERMINAT

ACORDUL ATRIBUTULUI ADJECTIVAL

Observații generale

§ 176. Atributul adjectival se acordă în gen, număr și caz cu substantivul pe care-l determină.

Purta în bușunarul unei baine măslinii poeziile lui Giusti. DELAVRANCEA, T. 6.
Cele trei săbii înșifte pînă la plăsele în trup inspirau dezgust publicului.
 SAHIA, N. 67.

M-am mutat într-o casă nouă.

M-am oprit în fața unei case noi.

În București se înalță nenumărate case noi.

Atributul adjectival se acordă cu substantivul pe care-l complinește întocmai cum numele predicativ format dintr-un adjectiv se acordă cu subiectul, cu deosebirea că atributul poate sta în orice caz, pe cînd numele predicativ numai în nominativ. Se spune *casa este nouă*; întocmai cum se spune și *casa nouă*.

Acordul în cazul unui substantiv determinat
de mai multe adjective

§ 177. Un singur substantiv poate fi complinit prin mai multe adjective, care, fiecare în parte, se acordă cu substantivul.

Era o zi de iunie, luminoasă și caldă. GALACTION, O. I 37.

Ar fi dorit să aibă vreme, puțință și mijloace ca să studieze societatea noastră rece, egoistă, săracă, leneșă, fudulă, sceptică, incultă și nemiloasă.

DELAVRANCEA, T. 9.

Dar cifrele fugare, invizibile, scăpărătoare, haotice, erau prea grele pentru capul lui. COCEA, F. SL. 15.

Acordul în caz

§ 178. Adjectivul nearticulat nu are forme cazuale speciale decît pentru genitiv-dativul feminin singular (se spune *unei prietene credincioase*, față de nominativul *o prietenă credincioasă*, dar *unui prieten credincios*, față de *un prieten credincios*); adjectivul articulat are forme speciale de genitiv-dativ la toate genurile și la ambele numere, dar substantivul care-l urmează nu marchează cazul decît tot numai la feminin singular. Astfel singura categorie la care acordul apare clar este genitiv-dativul singular feminin.

Deasupra criptei negre a sfântului mormînt

Se scutură salcîmii de toamnă și de vînt. EMINESCU, O. I 129.

Chiar și la genitiv-dativul singular feminin se găsesc însă numeroase exemple fără acord, adică atributul păstrează aceeași formă ca la nominativ.

Acest lucru se întîmplă în special cu participiile, deoarece acestea pot fi considerate și ca verbe, echivalente cu predicatul unor propoziții atributive, mai ales cînd sînt urmate de compliniri. Într-o expresie ca :

Prepelite tăvălite în mălai și bicași prăjiți în mustul lor. ODOBESCU, III 39, putem înțelege atributele *tăvălite* și *prăjiți* ca predicate ale unor propoziții atributive (*care au fost tăvălite și care au fost prăjiți*). De aceea găsim adesea, chiar la scriitorii consacrați, atributul pus la nominativ :

Istoria celei dintîi dragoste, crescută în umbra răchitelor, legănată de vîntul răsfirat în asfințit prin desișul papurii, îmi apărea de multe ori ridicolă. CEZ. PETRESCU, S. R. 26.

Paznicul livezii secătuită de rod și al viei părăginite e ursuz și surd. CEZ. PETRESCU, S. R. II.

E de remarcant, în acest din urmă exemplu, faptul că al doilea atribut, *părăginite*, nefiind urmat de o complinire, a fost pus la genitiv, fără să se vadă că astfel se distruge simetria cu primul, *secătuită*.

Unii socotesc că trebuie să folosească nominativul, pentru a evita confuzia cu pluralul (*secătuite* ar fi luat drept un nominativ plural); această confuzie este însă mult mai puțin gravă (substantivul precedent fiind de obicei semn destul de clar al singularului) decît confuzia cu nominativul singular: în primul exemplu din Cezar Petrescu, *crescută* poate fi ușor înțeles ca atribut pe lângă nominativul *istoria*. Este deci recomandabil ca acordul în caz să fie făcut peste tot.

Acordul e mai greu de făcut atunci cînd între substantiv și atributul lui sînt intercalate alte cuvinte; cu cît intercalarea e mai dezvoltată, cu atît mai mult se pierde legătura casuală a atributului cu substantivul pe care-l complinește :

Mentalitatea unei fete de pension din timpul burgheziei, învățată să aștepte totul de la părinți.

Aici forma acordată, *învățate*, ar putea fi legată de substantivul cel mai apropiat, *burgheziei*. Pentru a evita atît confuziile de acest fel cît și dezacordul, se repetă uneori la nominativ substantivul pe care-l complinește atributul :

Se împlinesc astăzi 30 de ani de la izbucnirea răscoalei populare armate a oamenilor muncii din orașele și satele Bulgariei, răscoala desfășurată sub conducerea Partidului Comunist Bulgar împotriva regimului monarho-fascist. SCÎNTEIA, 1953, nr. 2774, 3.

Atributul se pune uneori la nominativ chiar cînd e format dintr-un adjectiv propriu-zis (nu un participiu); în acest caz lipsa acordului este incorectă, deoarece adjectivul nu poate fi interpretat ca o propoziție atributivă.

N-o umilește pe Reveica, amintindu-i că a fost slujită de valeți, camerieră, costumieră și coafeză, ca să ajungă pe mâna unei slujnice, surdă, uitucă și fără știință de carte. CEZ. PETRESCU, D. O. 87.

Acordul în gen

§ 179. Când e vorba de un singur substantiv și un singur atribut adjectival sau când e vorba de un singur substantiv determinat de mai multe atribute adjectivale, acordul în gen al atributului adjectival nu ridică nici o problemă. (Vezi exemplele de mai sus, § § 176-178.) Când însă un singur atribut adjectival determină mai multe substantive de genuri diferite, se ridică problema genului care se va da atributului. Situația este aceeași ca la acordul numelui predicativ adjectival cu subiectul (v. § 124), cu deosebirea că în cazul atributului există posibilitatea de a face acordul numai cu ultimul substantiv, lăsând atributul la singular:

Dealul și cîmpia olteană.

În limba contemporană, această construcție începe să fie evitată, deoarece nu se vede clar că atributul se referă și la primul substantiv. Atributul nu se pune însă la plural, ci este repetat:

Dealul oltean și cîmpia olteană.

Faptul că adjectivul se acordă și cu primul substantiv se vede mai clar numai atunci când acesta e precedat de o prepoziție ca *pe*:

Pe dealul și pe cîmpia olteană.

Dacă primul substantiv, *dealul*, n-ar fi și el determinat de atributul adjectival acordat formal numai cu al doilea substantiv, *cîmpia*, prezența articolului la un substantiv precedat de prepoziție n-ar fi posibilă; în acest caz s-ar spune:

Pe deal și pe cîmpia olteană.

Pentru cazul când două substantive de genuri diferite sînt complinite de un singur atribut adjectival la plural, sînt valabile exemplele citate la acordul numelui predicativ adjectival cu subiectul (v. § 124), dacă suprimăm verbul copulativ:

Împăratul Verde și fetele sale, încremeniți de ceea ce au auzit...

Gardul și poarta înSORITE... etc.

Notă. Atributul exprimat prin numeralul *întii* apare la nominativ-acuzativ singular feminin și sub forma *întia*; cînd e așezat în urma substantivului, e preferabilă forma *întii* (vezi vol. I Numeralul, § 215).

Compania întii, cu armele în câmpnire, străbătea strădă cu stradă. CAMILAR, N. II 53.

Cînd e așezat înaintea substantivului, numeralul ia obligator forma *întia*:

S-a lăsat peste pămînt întia căldură. SAHIA, N. 63.

Gerunziul, cînd e considerat ca adjectiv, se acordă în gen cu substantivul al cărui atribut este:

Iară dacă se duse cu inima tremurîndă și auzi de la împăratul șiretenia cu florile, el se dezvinovăți. ISPIRESCU, L. 165.

Acordul în număr

§ 180. Când două atribute adjectivale stau pe lângă același substantiv, uzul tradițional cere punerea substantivului la singular :

Limba franceză și germană.

În limba scrisă contemporană se răspîndește însă tot mai mult formula cu substantivul la plural :

Limbile franceză și germană.

Limba vorbită nu folosește această formulă, care dă impresia de dezacord, deoarece nu se simte imediat că va urma un al doilea atribut.

În mod greșit se acordă uneori în număr adverbul, luat drept adjectiv :

Munți nespui de înalți.

ACORDUL ARTICOLULUI POSESIV LA ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL ÎN GENITIV

§ 181. Când atributul substantival în genitiv este precedat de articolul posesiv *al, a, ai, ale*, articolul se acordă în gen și număr cu substantivul pe care-l determină atributul în genitiv :

Băiatul acesta al vecinului.

Fata aceasta a vecinului.

Băieții aceștia ai vecinului.

Fetele acestea ale vecinului.

Totuși, în acest răstimp, în sufletul amînduror fraților care ascultau, se împletea un cîntec stîns abia auzit ca în somnie, cîntec al aducerii aminte a rîndurilor de oameni care s-au petrecut ca florile fără roadă, sub robii mute, în viață fără bucurie, în moarte fără răscumpărare. SADOVEANU, N. P. 126.

Regional apare adeseori *a* ca formă unică a articolului (vezi vol. I, Articolul § 136).

Noroc bun!... Pe cîmpul neted

Ies românii cu-a lor pluguri! ALECSANDRI, P. III 41.

Ce-ar zice vărul Axente a dascălului? VORNIC, Oameni sub patrafir 68.

Cînd între substantivul determinat și atribut se intercalează un determinant cu prepoziție, poate exista îndoială dacă atributul privește primul sau al doilea substantiv.

Examenele de sfîrșit de an al școlii.

Examenele de sfîrșit de an ale școlii.

În primul exemplu, sfîrșitul de an este al școlii: *sfîrșit de an al școlii* formează o îmbinare de cuvinte, iar *examenele* se referă la întrecaga îmbinare; în al doilea exemplu, *examenele de sfîrșit de an* formează o îmbinare, *sfîrșitul de an* determină substantivul *examenele*, iar *ale școlii* se referă la întrecaga îmbinare. Analiza corectă a

gîndirii ne arată singură la ce formă trebuie pus articolul posesiv. În literatura noastră lingvistică se întilnește și *legile interne de dezvoltare a limbii și legile interne de dezvoltare ale limbii*. Corectă este prima formulă, căci e vorba de legile după care are loc dezvoltarea limbii, nu de legile de dezvoltare pe care le are limba.

COMPLEMENTUL

§ 182. Se numesc complemente părțile secundare de propoziție care determină un verb, predicativ sau nepredicativ, precum și un adjectiv sau un adverb.

a) un verb

Stol de cocori

Apucă-ntinsele

Și necuprinsele

Drumuri de nori. EMINESCU, O. I 378.

A intrat... la urmă... căpitan Cozmuță Negrea, abia descălecat la curte. SADOVEANU, N. P. 373.

b) un adjectiv

A purces să caute tocmai în sat la Goruni niște cuscri și alți cumătri, oameni cumsecade și mai cu samă vrednici la treburile pe care le punea la cale. SADOVEANU, N. P. 378.

Se accentuează artificialul protocolului prin mișcări amintitoare de balet. CAMIL PETRESCU, T. III 395.

c) un adverb

Nu erau mai mult decît două săptămîni de cînd se măritase. CREANGĂ, P. 114.

Complemente care determină alte complemente

§ 183. Un complement poate determina alt complement:

Apele plîng clar izvorînd în fîntîne. EMINESCU, O. I 231.

Solul lui Apletin a început a vorbi cu glas gros și cumpănit, arătînd ieșirea la lume a pîrcălabului Irimia. SADOVEANU, N. P. 374.

Diferitele feluri de complemente

§ 184. Complementele arată cine suferă acțiunea verbului (complement direct), pe cine îl privește (complement indirect), de cine e făcută acțiunea unui verb la diateza pasivă (complement de agent), în ce împrejurări de timp, loc, mod etc. se petrece acțiunea sau cum se prezintă o însușire (complemente circumstanțiale).

a) complement direct

Se prind de mâini și se desprind,

Și bat pământul tropotind

În tact ușor. COȘBUC, B. I. 21.

b) complement indirect

Cum de să știe el ceva și să n-o dea tîrgului? IȘPIRESCU, L. 112.

c) complement de agent

Asociațiunea priimi, — nu însă fără dezbaterei, — ortografia propusă de aceea comisiune filologică. ODOBESCU, I 488-489.

d) complemente circumstanțiale

*Într-o zi fierbinte a lunii lui cuptor, pe la nămiezi apăsa deasupra mahala-
 lei Mibai-Vodă o pîclă strașnică. CARAGIALE, O. III 126.*

Stejarii cu hohot izbeau

Adînc răzvrătita coroană. COȘBUC, F. T. 83.

Deosebirea dintre complementul direct și cel indirect

§ 185. Deși în practică e ușor de deosebit complementul direct de cel indirect, nu e ușor de dat definiții care să le distingă categoric unul de altul și să acopere toate exemplele. Complementul direct este mai legat de acțiune, el arată obiectul asupra căruia se exercită direct acțiunea verbului, obiectul care este modificat sau chiar creat prin această acțiune, pe cînd complementul indirect arată obiectul, existent independent de acțiunea verbului, și pe care această acțiune îl interesează.

Ghirai hanul cel bătrîn

Pe loc au și poruncit

La mîrzaci de cei mai mari

Și la cincizeci de tătari

Pe Gruie să-l ducă-ndată

La cea monastire naltă! ALECSANDRI, P. P. 79.

Porunca lui Ghirai se adresează mîrzacilor și tătărilor (complemente indirecte), pe cînd acțiunea verbului *a duce* se exercită direct asupra lui *Gruie* (complement direct). De aceea complement indirect au în mod curent și verbele intransitive și cele la diateza pasivă, în timp ce complementul direct nu poate sta în mod normal decît pe lîngă verbele tranzitive, la diateza activă. Dacă activul e transformat în pasiv, complementul indirect rămîne neschimbat, pe cînd complementul direct se transformă în subiect:

Dau (verb tranzitiv, activ) *ovăz* (complement direct) *calului* (complement indirect).

Ovăzul (subiect) *este dat* (verb la diateza pasivă) *calului* (complement indirect).

Prin ce se exprimă complementele

§ 186. Complementele se exprimă printr-un substantiv (sau un substitut al acestuia) cu sau fără prepoziție, printr-un adverb sau printr-un verb nepredicativ.

a) substantiv fără prepoziție

Vânătorul n-are nevoie să umble pe jos, să caute vînatul ajutat de cînele său.

ODOBESCU, III 15.

b) substantiv cu prepoziție

Femeia a priceput slăbiciunea bărbatului și totdeauna i-a bătut în strună.

SEVASTOS, N. 3.

c) adverb

Începe un hău metalic, asurzitor, de mitraliere care macină, tocînd bandă după bandă, ca un nai, lătrînd viu de tot, sperios, ca un motor de motocicletă.

CAMIL PETRESCU, U. N. 309.

d) verb nepredicativ

Mama lui bădița Vasile își petrecea băietul la Piatră, bocîndu-l ca pe un mort.

CREANGĂ, A. 9.

COMPLEMENTUL DIRECT

§ 187. Complementul direct este partea de propoziție care determină un verb tranzitiv, la un mod predicativ sau nepredicativ, indicînd asupra cui (ființă, lucru, proces etc.) trece nemijlocit acțiunea verbului respectiv, sau indicînd rezultatul unei acțiuni.

A-mpiedicat calul și și-a pregătit culcuș. STANCU, D. 21.

Infanteriile... străbăteau cîmpii, sate, orașe. CAMILAR, N. I 7.

În darn Scavinschi scria imne asupra fericirii patriei, sonete pentru răsărita stea a Moldaviei. NEGRUZZI, I 206.

Bunicul meu... văzînd cearta iscată între tata și mama din pricina mea, a zis.

CREANGĂ, A. 18.

Prin ce se exprimă complementul direct

§ 188. Complementul direct poate fi exprimat :

a) Printr-un substantiv sau orice altă parte de vorbire cu valoare de substantiv (pronume, adjectiv, numeral)

Uriășii muntii... sloboziseră, din coamele lor zburlitate pînă la cer, ploile, trăsnetele, șuvoaiele. GALACTION, O. I 154-155.

Și când îi atingea numai cu țesala pe sub burtă, încercau să-l lovească cu copitele de dindărăt. COCEA, F. SL. 8.

Mai nainte vreme bătrîna multe îndurase. SADOVEANU, O. II 6.

Sînt acum de șaizeci de ani fără unul și din ei vreo patruzeci tot la țară i-am irosit. REBREANU, R. I 13.

b) Printr-un verb la infinitiv, gerunziu, supin

Și a vorbi de la dînsa am învățat. CREANGĂ, A. 35.

Dar aud chemîndu-mă. NEGRUZZI, I 40.

După ce sfîrșea de dus apă la casă, stropea ulița mare. CAMILAR, N. I 26.

Nu mai mîntuie mumă-sa de bocit. DUMITRIU, V. L. 56.

Complementul direct poate fi exprimat și printr-o îmbinare de cuvinte care exprimă o singură noțiune :

A muiat baba turta-dulce, a gustat-o și zice : — Bogdaproste! CARĂGIALE, O. II 245.

Nu le putuse încă învăța pe toate [stelele], dar cunoștea cloșca-cu-puii și mișcările ei în crucea-noptii. SADOVEANU, N. P. 148.

Complementul direct și construcțiile pasive

§ 189. Subiectului gramatical dintr-o construcție pasivă îi corespunde în construcția activă un complement direct.

În construcție activă:

Primăvara plugarii ară și seamănă ogoarele.

Mecanicii uzinei au construit electromotorul.

În construcție pasivă:

Primăvara ogoarele sînt arate și semănite de plugari.

Electromotorul a fost construit de mecanicii uzinei.

Verbe cu două complemente directe

§ 190. Unele verbe pot avea două complemente directe, unul al persoanei (ființei) și altul al lucrului:

Fiecare piatră ne învață ceva. TULBURE, V. R. 45.

Tomșal! El te-a învățat a vorbi cu atîta dirzție? NEGRUZZI, I 139.

Observație asupra complementului direct al unor verbe intransitive

§ 191. În mod obișnuit, numai acțiunea verbelor tranzitive trece direct asupra complementului direct:

Colonelul Enghel îmi dăruie o pușcă cu două țev. ODOBESCU, III 22.

De multe ori cîntea fină și fine. SADOVEANU, O. II 6.

O boseală ușoară ti învăluisă sufletul. SADOVEANU, O. II 173.

În unele cazuri, și verbele intransitive pot avea un complement direct exprimat printr-un cuvânt avînd aceeași rădăcină cu verbul respectiv sau numai un sens asemănător cu acesta. În aceste cazuri, complementul direct are lingă el în mod obligator un determinativ. (Vezi vol. I, § 218).

Ați luptat luptă deșartă, ați vînat țintă ne bună. EMINESCU, o. I 36.

*Oamenii, ieșind, se lăsau la pămînt, sub streșină, adormind dintr-o dată **somn greu** ca plumbul.* CAMILAR, n. I 62.

Cum se construiește complementul direct

§ 192. Complementul direct exprimat printr-un substantiv sau altă parte de vorbire cu valoare de substantiv poate fi construit în două feluri:

1. În acuzativ precedat de prepoziția *pe* (vezi și vol. I, § 369). În această situație se găsesc:

a) numele proprii de persoane:

*D. Georgescu... face cîțiva pași în sus, apoi în jos, să găsească **pe madam' Georgescu**.* CARAGIALE, o. II 4.

*Deseori dureri ascuțite îl cercau **pe Ursu**.* SADOVEANU, o. II 198.

b) numele comune de persoane:

*Porunci ca paznicii să se puie să prinză **pe hoți**.* ISPIRESCU, l. 72.

Observație. În limba contemporană se manifestă tendința de a nu se folosi prepoziția *pe* în această situație, unde prezența ei este necesară:

Voi, mame!

învățați pruncii voștri

înainte de cuvîntul mamă,

înainte de cuvîntul piine —

cuvîntul pace! BRESLAȘU, în Poezia nouă în R.P.R. 92.

Asemenea construcții sint nerecomandabile, întrucît presupun o asimilare cu lucrurile a persoanelor denumite de substantivele respective (vezi vol. I, § 369).

c) formele accentuate ale pronumelor (personale, posesive, demonstrative, nehotărîte, relativ-interogative), cu excepția pronumelui *ce*:

*Cînd v-a întrea **pe voi**, să dați vina **pe mine** și să lăsați să vorbesc eu pentru toate.* CREANGĂ, p. 9.

*Nici oștirea... **pe el** nu-l învățase mare lucru.* COCEA, f. sl. 9.

*Și ajungînd **pe Făt-Frumos** și **pe ai săi** merse cu dînșii.* ISPIRESCU, l. 79.

*Îi aude **pe cei** de **pe capră** cum sar jos.* SAHIA, n. 86.

*Tocmeau **pe oricine**.* COCEA, f. sl. 9.

*Mai avea el un cîine la casă, dar acesta era lenes și nu lătra **pe nimeni**.* SLAVICI, o. 131.

d) expresiile de tipul:

*Cui **pe cui** se scoate.*

*Lup **pe lup** nu se mîncă.*

Aici avem de fapt a face cu o încrucișare: *un cui se scoate cu alt cui + un cui scoate pe alt cui; lupii nu se mănâncă unul pe altul + un lup nu mănâncă pe alt lup.*

2. În acuzativ neprecedat de prepoziția *pe*, când e vorba de nume de lucruri:

Apucă bucățica de zahăr și-ncepe s-o ronțăie. CARAGIALE, O. II 97.

O capră lasă pășutul și se cațără pe răchită. SADOVEANU, O. II 187.

De, vei izbuti să-mi aduci iapa cea sireapă ce este la curtea împăratului meu vecin, vei scăpa cu fața curată. ISPIRESCU, L. 76.

Trec de colo pînă colo prin coridor, să văz în care compartiment aş găsi un loc mai comod. CARAGIALE, O. II 95.

Împăratul iese în grădină ca să vadă meretele cele aurite. ISPIRESCU, L. 72.

Aparente excepții de la regula construirii complementului direct în cazul acuzativ

§ 193. Aparentele excepții (construcții ale complementului direct cu genitivul sau cu altă prepoziție decît *pe*) sînt la fel cu cele întîlnite la subiect (§ 109):

a) aparent genitiv:

Pe-ai casei încep a-i vedea ca prin ceață. STANCU, D. 128.

Dovada că aici nu avem de-a face cu un genitiv propriu-zis (lucru arătat la subiect) ne-o aduce chiar faptul că înaintea articolului se poate pune prepoziția caracteristică acuzativului.

b) construcții cu valoare partitivă, cu prepoziția *de* sau *din*:

Robinson de aceste... nici avea în cuget. DRĂGHICI, R. 5.

Arde la căldări, în loc de cărbuni, din grîul ce transporta în bambarele vaporului. BART, E. 324.

Ca și în construcțiile asemănătoare întîlnite la subiect, aici trebuie subînțeles un substantiv ca *lucruri, o parte*, în acuzativ.

c) construcții cu prepoziția *la*:

Și mănîncă fata la plăcinte și mănîncă, băt bine. CREANGĂ, A. 290.

Spărgea la alune pe nicovală. ISPIRESCU, L. 92.

Explicația este și aici aceeași ca la subiect.

COMPLEMENTUL INDIRECT

§ 194. Complementul indirect este partea de propoziție asupra căreia se răsfrînge în chip indirect acțiunea verbului, în sensul că din acțiune rezultă de obicei un folos sau o pagubă, pentru ființa sau lucrul denumit de complementul indirect.

Faurii au făcut topoare, coase, unelte trebuitoare, sau săbii pentru oștile principilor, baronilor ce au stăpînit ținutul. CĂLUGĂRU, O. P. 107.

Lună tu, stăpîn-a mării, pe a lumii boltă luneci

Și gîndirilor dînd viață, suferințele întuneci. EMINESCU O. I 130.

Dați-mi voie de a vă demonstra aceasta prin citirea aceluiași prim capitol.

ODOBESCU, II 380.

Felul verbelor determinate de complementul indirect

§ 195. Verbul determinat de un complement indirect poate fi intransitiv, tranzitiv cu două complemente (unul direct și unul indirect) sau folosit absolut (numai cu complementul indirect), reflexiv sau locuțiune verbală.

a) verb intransitiv

Harap Alb, stringînd aripa cu îngrijire, multămește furnicii pentru ajutoriul făgăduit. CREANGĂ, p. 237 238.

Huțu o cunoștea și s-a dus să-i sărute mîna, dar ea n-a primit, ci i-a zis că s-a făcut mare și s-a uitat la el. SLAVICI, n. I 168.

b) verb tranzitiv

Asta îi aduse lui Mitrea prea puțină ușurare. SADOVEANU, m. c. 54.

Ruștei lui Valică și Măriucăi lui Onofrei găsești să le dai și să le răz dai? CREANGĂ, a. 17.

Apoi cînd m-am dus acasă ș-am spus babei, ea a avut ce se bate cu mîna peste gură. SADOVEANU, o. v 460.

c) verb reflexiv :

Se gîndea la ceva ce știa numai el. DUMITRIU, Pasărea furtunii, 169.

d) locuțiune verbală :

De cîte ori, inbito, de noi mi-aduc aminte

Oceanul cel de gheață mi-apare înaintea. EMINESCU, o. I 114.

Căuta pricină flăcăului într-una. SADOVEANU, o. II 134.

Îndată se făcu loc moldovenilor, carii, luîndu-și răniții, se îndreptară către munți. NEGRUZZI, I 175.

Prin ce se exprimă complementul indirect

§ 196. Complementul indirect poate fi exprimat printr-un substantiv sau orice altă parte de vorbire (pronume, adjectiv, numeral, verb) cu valoare de substantiv :

a) substantiv :

Solului nu i se taie capul, zise Spancioc. NEGRUZZI, I 139.

b) pronume :

Tu-mi ceri chiar nemurirea mea,

În schimb pe-o sărutare. EMINESCU, o. I 173.

c) adjectiv :

Aduc sărbătoare

La mic și la mare,

La cei mijlocii... BANUȘ, B. 102.

d) numeral :

La trei le-au tăiat capul cu satîrul... celorlalți le-au băgat pumnul pe bere-gată. DELAVRANCEA, H. T. 104.

e) verb :

Singura prerogativă ce le mai rămăsese consista întru a prezenta domnului la anul nou o pâine mare și sare. ALECSANDRI, LA NEGRUZZI, I X.

Cum se construiește complementul indirect

§ 197. Complementul indirect exprimat printr-un substantiv sau altă parte de vorbire (pronume, adjectiv, numeral) care substituie un substantiv poate sta :

a) în cazul dativ :

Femeile bisericose din sat îi băgase mamei o mulțime de bazaconii în cap.

CREANGĂ, A. 12.

Frînse pâinea și dădu o bucată lui Marandache. SADOVEANU, N. S. 43.

b) în cazul acuzativ cu prepoziție :

Deprins să poruncească la mii de soldați nu mai avea acum decât câțiva țivili și două japinose la îndemină. COCEA, F. SL. 13.

Nobilul meșteșug nu se lipea de dînsul. COCEA, F. SL. 8.

Detaliul ăsta adăugat la atâtea altele... ținea în loc munca. CĂLUGĂRU, O. P. 164.

Și cînd gîndesc la viața-mi, îmi pare că ea cură

Încet repovestită de o străină gură. EMINESCU, O. I 71.

c) în cazul genitiv cu prepoziții și locuțiuni prepoziționale ca *asupra*, *în contra*, *împotriva* :

Împotriva datinelor noastre eu n-am nici o putere. ISPIRESCU, L. 76.

Ne muncirăm a-i dobîndi ajutoare în prezent și alianțe în viitor în contra siluirii ce o apasă sub cîrmuirea cea fără de lege a ciocoifului. BĂLCESCU, O. I 303.

Notă. Complementul indirect construit cu prepoziții și locuțiuni prepoziționale ca *asupra*, *în contra*, *împotriva* se construiește și cu pronume posesive sau cu formele neaccentuate de dativ ale pronumelui personal (vezi vol. I, § 343) :

Toți aceia cari au gînduri rele asupra noastră să fie osîndiți, spre pedeapsa lor, a citi, dintr-un capăt pînă-ntr-altul, toată Precuvințarea la Manualul vîntătorului românesc. ODOBESCU, III 217.

Dușmanul se gătește și tu ești straja lumii... Lumea te-au părăsit și s-au sculat asupra-ți. Russo, s. 136.

Construcții prepoziționale echivalente cu dativul

§ 198. Acuzativul cu *la* corespunde de cele mai de multe ori complementului indirect în dativ ; construcția cu *la* este folosită îndeosebi în limba vorbită și familiară.

— *Cui ai dat-o, nenorocito ?*

— *La o chivufă !* CARAGIALE, O. I 150.

Observație. Construcția alcătuită dintr-un acuzativ cu prepoziția *la* în locul dativului se datorește uneori imitării unei construcții prepoziționale dintr-o limbă străină, de cele mai multe ori franceza sau germana.

Întorcându-ne privirile către alte manifestări mai pacifice ale vieții sociale, vom constata și aci un mare număr de obiecte... propuse la cercetările arheologului. ODOBESCU, IST. ARH. 22.

Pe de altă parte există și tendința inversă a întrebuițării complementului indirect în dativ în locul unei construcții prepoziționale. Și în aceste situații avem de-a face cu imitarea unor construcții străine: *a adera unei idei*; *a rezista apăsării*; *a intercala operelor personale o lucrare scrisă în colaborare*; *a îngloba unei sume*.

Tot unui complement indirect în dativ îi corespunde și construcția alcătuită dintr-un acuzativ cu prepoziția *către*, construcție întâlnită des în textele arhaizante și regionale:

De din vale de Rovine

Grăim, doamnă, către tine. EMINESCU, O. I 149.

Zis-a mândra către mine:

Mă mărit, te las pe tine. JARNIK-BÎRSEANU, D. 231-232.

Complementul indirect al adjectivului

§ 199. Afară de verbe, complementul indirect poate determina și adjective.

Complementul indirect care determină adjectivul poate fi exprimat printr-un substantiv sau pronume în cazul dativ ori acuzativ cu prepoziție și printr-un infinitiv.

a) Substantiv și pronume în dativ:

Credincios jurământului, ca un domn constituțional, el nu putea prefăce nimic în țară, fără de învoirea dietei. BĂLCESCU, O. II 272.

Priincios sănătății.

Scumpă mie.

b) substantiv și pronume în acuzativ cu prepoziție:

Sigur de izbândă.

Sigur de mine.

Complementul indirect poate determina și o locuțiune adjectivală. În acest caz complementul indirect poate fi exprimat prin infinitiv sau prin supin.

Un om în stare a face ceva.

Un lucru cu neputință de făcut.

c) infinitiv:

Pururea în buza tunului, siliți a bivuaca sub un cort care nu vă poate apăra de nestatornicia văzduhului, meniți poate a muri departe de ai voștri.

NEGRUZZI, I 39.

Setos de a cunoaște țara cu tainutele-i comori. ODOBESCU, PS. 211.

COMPLEMENTUL DE AGENT

§ 200. Complementul de agent arată de cine e făcută acțiunea verbului la diateza pasivă. Complementul de agent poate sta pe lângă formele predicative și pe lângă participiul verbelor pasive sau pe lângă verbe reflexive cu înțeles pasiv și este subiectul logic al acțiunii exprimate de verb.

Poziția față de problema țărănească, a cărei lozincă a fost incomplet dată la Congresul al IV-lea... a fost combătută de Congresul al V-lea al P. C. R.
1ST. R.P.R. 565.

Șiruri de căruțe trase de căluți slabi... abia mișcau la dealuri. CAMILAR, N. I 9.

Nu trebuia să se afle de către «spioni» când și cum pleacă un contingent nou spre răsărit. SADOVEANU, M. C. 72.

Prin ce se exprimă complementul de agent

§ 201. Complementul de agent se poate exprima prin :

a) substantive :

Într-un punct anumit, mi se părea chiar că zmeurișul e vînzolit de o vietate puternică. HOGAȘ, M. N. 161.

b) un substitut al substantivului, de exemplu un numeral :

Așa, vorbeau oamenii multe, și mai ales povestea lui Gherasim era de mulți crezută. SADOVEANU, O. II 25.

Prepozițiile cu care se construiește complementul de agent

§ 202. Complementul de agent se construiește de obicei cu prepoziția *de* :

Nu vezi că gura-mi arsă e de sete

Și-n ochii mei se vede-n friguri chinu-mi,

Copila mea cu lungi și blonde plete? EMINESCU, O. I 200.

Rămase neclintit și cuprins de fiori. SLAVICI, N. II 197.

Complementul de agent se mai construiește și cu prepoziția compusă *de către*. Această construcție se folosește din motive de claritate, în special cînd complementul de agent e un nume de persoană, iar verbul poate primi și un complement indirect și un complement de agent construit cu prepoziția *de* :

Tot așa se spune și de către autorii greci. GASTER, L. P. 337.

Dacă în cazul acesta complementul de agent ar fi fost construit cu prepoziția *de* : *Tot așa se spune și de autorii greci*, prepoziția ar fi putut da loc la confuzii, înțelegindu-se *despre autorii greci*.

COMPLEMENTELE CIRCUMSTANȚIALE

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE LOC

§ 203. Complementul circumstanțial de loc arată locul unde se petrece o acțiune, precum și punctul de plecare, direcția și limita unei acțiuni.

La un pas de el văzu un soldat mort. CAMILAR, N. I 58.

Am rămas singur, îngină încet Trubadurul, aruncându-și pălăria în firida sobei. DELAVRANCEA, T. 46.

A fost tist de vardiști de noapte la Ploiești. CARAGIALE, O. VI 209.

Podul se clăti cu greu de la mal; luntrele ce-l purtau se lăsase pînă la buze în apă. ODOBESCU, I 387.

Cînd porneau, dimineața, spre dugheni cinsteau ceva. SADOVEANU, O. II 3.

Intrînd pe poartă, Grigore Iuga văzu... pe servitorii lui. REBREANU, R. I 18.

Controlorul... alergă... pînă la vagonul de poștă. DUMITRIU, B. F. 8.

Prin ce se exprimă complementul circumstanțial de loc

§ 204. Complementul circumstanțial de loc poate fi exprimat:

a) prin substantive cu prepoziție sau locuțiuni prepoziționale:

Soldații își luară ranițele din căruțe. CAMILAR, N. II 65.

Lighioana cea înfricoșată... degrabă se zvîrcolea, se pitula și se afunda pînă la gurile iadului. ODOBESCU, III 186.

Nu-i plăcea să umble pe lîngă vite. DUMITRIU, V. L. 8.

Apartamentele nevastei lui, despărțite într-un capăt ce da asupra grădinii, se așternură pe jos cu covoare. NEGRUZZI, I 73.

Tîrziu, prin lumina de lună, trecură pe deasupra brazilor paseri străine. SADOVEANU, B. 232.

D-a lungul zidului ce se-ntindea pe malul gîrlei, se adăposteau saielile cu vite și zălbanana curții domnești. ODOBESCU, I 126.

Apoi iar vine la fereastră, întinde aripile în dreptul soarelui de întunecă de tot casa boierului. CREANGĂ, P. 66.

El se opri înaintea unei case. EMINESCU, N. 51.

Observație. Este incorectă construcția, din limbajul ceferiștilor, de tipul *Trenul nr. 603 merge Iași* în care se omite prepoziția. Corect este *Trenul nr. 603 merge la Iași*.

b) prin pronume cu prepoziție sau locuțiuni prepoziționale:

L-al nostru măr mă voi duce,

Și încet l-oi scutura.

Mere din el vor cădea. JARNÍK-BÎRSEANŪ, D. 82.

Dă-mi voie, te rog, să viu mai târziu la d-ta, ca să mă tîlmăcesc. ALECSANDRI, T. 198.

Parcă s-ar sfi să şadă lângă dînsul ca o mamă. VLAHUȚĂ, N. 10.

Rareori pătrundea pînă la dînsul cîte un şipăt. REBREANU, R. I 183.

Flăcăul... ar fi dorit numai să aibă în preajma lui un suflet viu. SADOVEANU, B. 231.

Cum ajungeau în dreptul lui soldații, prindea a sudui. CAMILAR, N. I 14.

c) prin substantiv în cazul dativ :

Ar fi voit să plece, dară parcă îl pironise cineva locului. IPIRESCU, L. 35.

Fug caii duși de spaimă și vîntului s-aștern. EMINESCU, O. I 98.

d) prin adverbe și locuțiuni adverbiale de loc :

Ea, văzîndu-se acum așa de nenorocită și horopsită, ce să facă și încotro s-apuce? CREANGĂ, P. 89.

Cît om fi stat acolo nu știu, dar parcă întunericul bătea în fumuriu. DELAVRANCEA, H. T. 278.

Aici sînt, aici, ascunși. Trebuie să fie aici o luminare, o lampă... Cine a fost aici, pentru ce a fugit cînd am venit noi?... că a fost cineva aici. CARAGIALE, O. VI 233.

Fiecare îi porunceă. Oriunde ar fi slugărit, în loc să aibă un singur stăpîn, avea zece. COCEA, F. SL. II.

Oamenii priveau de departe. SADOVEANU, O. II 144.

Un murmur venea de acolo, BANUȘ, B. 55.

Mai de vale-o blîndă ciută

La izvoare se adapă. ALECSANDRI, P. III (L) 257.

Se uită el în dreapta, nu vede nemica; se uită în stînga, nici atîta; și cînd se uită în sus, ce să vadă? Un roi de albine se învîrtea în zbor deasupra capului său și umblau bezmetice, de colo pînă colo, neavînd loc unde să se așeze. CREANGĂ, P. 238.

Voi să mergeți grămadă, mă, mai în urmă, mai departe, mă, să nu se surpe vrun mal. DELAVRANCEA, H. T. 277.

Lui Stoicea îi năzări, printre copacii ce dădeau de vale, o sclipitură ca de brici. GALACTION, O. I 46.

Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește complementul de loc

§ 205. Cele mai obișnuite prepoziții și locuțiuni prepoziționale cu care se construiesc circumstanțialele de loc sînt: *în, întru, din, dintru, prin, printru, pînă, la, pe, peste, lângă, spre, înspre, despre, dinspre, după, între, sub, către, printre, asupra* (și prepozițiile compuse din acestea: *de la, de pe* etc.); *departe de, afară din, dincoace de,*

dincolo de, alături de, alături cu, în rînd cu, aproape de, în apropiere de, în jos de, în sus de, mai presus de, de din vale de, la miez de; în fața, din fața, prin fața, în dosul, din dosul, prin dosul, în dreptul, din dreptul, la începutul, la sfîrșitul, la mijlocul, la spatele, în susul, din susul, în josul, în preajma; înapoia, dinapoia, înaintea, dinaintea, îndărătul, din-dărătul, dedesubtul, deasupra, împotriva, de-a dreapta, de-a stînga, de-a lungul, de-a curme-zișul.

Avea un pat **în** dormitorul băieților. VLAHUȚĂ, N. 7.

Liceul, murdar, ruinat. Uneori mi se părea un imens cadavru, iară noi, copiii, ca niște viermi mișuind **într-însul**. DELAVRANCEA, H. T. 172.

Dincolo se vedeau scrutare **între** sălcii bătrîne ș-un drumeag ce suia din rîpa rîului **la** malul înalt. SADOVEANU, N. P. 205.

Cîți domnitori și mitropoliți s-au rînduit **la** scaunul Moldovei, de cînd e țara asta, au trebuit să treacă măcar o dată **prin** Humulești **spre** minăstiri. CREANGĂ, A. 73.

Razele pătrunseră **printr-o** ușă și-i loviră fața. EMINESCU, N. 34.

El a trecut apoi **sub** gang și s-a pus s-ascută **pe** treapta de piatră a pragului securea de tăiat lemne. CARAGIALE, O. I 61.

Apoi am legat ogarul și am șezut amîndoi **lîngă** foc povestind. ISPIRESCU, I. 299.

Ale turnurilor umbre **peste** unde stau culcate

Către țărnul dimpotrivă se întind, se prelungesc. ALEXANDRESCU, M. 13.

Cu coșta, **pe**-ndelete

Vin neveste **de la** rîu. COȘBUC, B. I. 6.

Pe sub atîtea frunzare căzute, toate cărările se făcuse nevăzute. ODOBESCU, III 182.

Pentru a nu răzleți feciorii **de pe lîngă** sine, mai dură încă două case alături. CREANGĂ, P. 3.

Nu departe de cetățuia Neamțu... Alexandru cel bun făcu la 1402 bisericuță de lemn. NEGRUZZI, I 213.

Alături cu casa socru-tău este o căsuță tupilată, în care șede un tîlpoi de babă. CREANGĂ, P. 170.

Apoi ne-a pus **în rînd cu** ceilalți școlari și ne-a dat de învățat după puterea noastră. CREANGĂ, A. 27.

Mai presus de acel brîu muntos se înalță două piramide mari de munți, cu creștetele încununate de o veșnică diademă de ninsoare. BĂLCESCU, O. II 207.

Mai în jos de el

Stă maica privind. TEODORESCU, P. P. 19.

Mergi **pe strada Academiei pînă în dreptul** bisericii Sfintul Nicolaie dintr-o zi. GRICA, S. 405.

În stînca de care pomenirăm și care se înalță îngrozitoare, **la spatele** zidurilor, este o mîncătură adîncă. ALEXANDRESCU, M. LVII.

Astfel căruțele cele mari stăteau acum goale, **împrejurul** vetrei satului. GALACTION, O. I 262.

Dascălul Chiosea... se primbla **pe dinaintea** băieților înarmat c-o vargă lungă. GHICA, S. 51.

Și o dată zboară calul cu Harap Alb pînă la noui, apoi o ia **de-a curmezișul** pămîntului, **pe deasupra** codrilor. CREANGĂ, P. 213.

Săpa **de-a lungul** ogoarelor canale de irigație și în urmă făcea sondeje radar-nice pentru a da de un izvor mare. VLAHUȚĂ, D. 96.

Circumstanțialul de loc și cel de timp

§ 206. Uneori circumstanțialul de loc poate cuprinde și ideea de timp (vezi Circumstanțialul de timp, § 211). Astfel *pe drum* (sau *pe cale*) poate însemna și locul unde se petrece o acțiune și timpul cînd se petrece; *la stație* poate însemna și locul unde se oprește trenul sau tramvaiul și timpul cînd se oprește:

Ne-om da sărutări pe cale,

Dulci ca florile ascunse. EMINESCU, O. I 55.

La stație o să stăm mai mult de vorbă.

Așa se explică de ce locuțiunea *pe loc* a devenit locuțiune adverbială de timp și cum unele adverbe de loc au căpătat funcțiune temporală (v. vol. I, § 334).

Subprefectul porunci cuiva, răcnind, să cheme pe loc pe jandarmi de la masa cea mică din căsuța din fundul ogrăzii. SADOVEANU, B. 285.

Aci apărea, aci dispărea [= cînd... cînd].

De aci încolo ne vom vedea mai des [= de acum înainte].

Circumstanțialul de loc care exprimă spațiul străbătut poate cuprinde și ideea duratei în timp a acțiunii respective:

Și se duse, și se duse Făt-Frumos cale lungă depărtată. ISPIRESCU, L. 108.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE TIMP

§ 207. Complementul circumstanțial de timp arată timpul în care se petrece o acțiune; adică momentul, epoca, răstimpul, durata sau frecvența acțiunii.

Asta o făceau mulți voinici pe vremea mea! SADOVEANU, O. II 5.

Porunci pentru a doua zi o plimbare cu sania. REBREANU, R. I 214.

Din copilărie și eu am trăit cu tătădăienii, vînători de dropii din baștină. ODOBESCU, III 14.

Cu capul crăpat, bătrînul fu lăsat pe trotuar pînă a doua zi. CAMILAR, N. I 113.

Nu mai vorbesc cu nimeni cîte o săptămînă. ALEXANDRESCU, M. 87.
Flăcăul avea de mai nainte botărit cum să facă. SADOVEANU, B. 285.
Lunca se despuiase în cîteva nopți. CEZ. PETRESCU, S. R. 169.
Dar pentru un minut să dăm cuvîntul poetului elen Theocrit. ODOBESCU, IST. ARH. 426.

Ajungînd seara acasă, am fost întîmpinat de ai mei. CARAGIALE, O. II 204.
Cînd, o dată sau de două ori, i s-a întîmplat să se aventureze pînă în sufragerii, nici n-a apucat bine să se dumirească pe ce lume e. COCEA, F. SL. 16.

Prin ce se exprimă complementul circumstanțial de timp

§ 208. Complementul circumstanțial de timp poate fi exprimat:

a) Prin substantive, de obicei însoțite de determinative (adjective sau nume-rale și adverbe):

Înainte, copil, vorbea și el ca toți. DUMITRIU, V. L. 15.
Tămădăienii... minînd în pas alene gloabele lor de călușei, au dat roată, ore, zile și luni întregi, împrejurul falnicilor dropioi. ODOBESCU, III 14.
A doua zi Ana se arată iar, timpul de a schimba un salut, un zîmbet — și dispăru. VLAHUȚĂ, D. 128.

A trei zi pleca la București. VLAHUȚĂ, D. 115.

O luptă care trebuia să fie mai patru secolî începu atunci. BĂLCESCU, O. II 12.

b) Substantive cu prepoziție sau locuțiuni prepoziționale, singure sau însoțite de determinative:

Unii boieri șopteau într-adevăr... cum că s-ar fi zărit într-acea noapte oameni d-ai lui Stoica. ODOBESCU, I 78.

Era prin septembrie. VLAHUȚĂ, N. 7.

Mă gîndesc că sîntem de departe și trebuie să pornim la drum asupra nopții. SADOVEANU, B. 274.

Rămasă fără mamă, la vîrsta de nouă ani, Ana crescuse pînă la 16 ani în pensionul doamnei Raspal. VLAHUȚĂ, D. 57.

De douăzeci și șase de ani și-a părăsit neamurile și nu s-a mai întors la ele. SADOVEANU, B. 36.

Sigismund... se îndreptă pe altă cale mai lungă, pe lîngă hotarul Poloniei și, în timp de noapte, ajunse fără veste la Cluj, în Transilvania, în 20 ale lunii lui august. BĂLCESCU, O. II 196.

Dar în tot lungul celor trei luni de iarnă cît a răbdat foamea și gerul pe cheirurile gării, n-a învățat că trenurile... sosesc și pleacă la ore anumite. COCEA, F. SL. 8.

Cu ajutorul unor substantive care exprimă noțiuni privitoare la împărțirea timpului se formează locuțiuni care îndeplinesc rolul de circumstanțiale de timp

e) Locuțiuni adverbiale de timp :

Eu voi d-această lume să fiu în veci departe. ALEXANDRESCU, M. 23.

De e curcă,

Ce se-ncurcă

La revărsatul zorilor

În calea vânătorilor ? ODOBESCU, III 9.

Călare pe un cal mic, vînat... cutreiera tîrgul zi și noapte. GHICA, S. 235.

Din cînd în cînd se uita la cerul topit în ceață. DUMITRIU, V. L. 7.

Fusese ferar pe vremuri. DUMITRIU, V. L. 68.

Noi de copii ne știm. COȘBUC, B. I. 54.

Noi pe Hanora o știm de mică. CAMILAR, N. I 317.

Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește circumstanțialul de timp

§ 209. Cele mai obișnuite prepoziții și locuțiuni prepoziționale cu care se construiesc circumstanțialele de timp sînt: *în, întru, prin, de prin, din, la, pe la, de la, pînă la, spre, despre, înspre, dinspre, după, între, peste, cu, de cu, pe, pînă, de, pentru, sub; o dată cu, împreună cu, în vremea, pe vremea, în timpul, pe timpul, în timp de, în cursul, în răstimpul, la data, înainte de, preț de, la începutul, la sfîrșitul, în mijlocul, dincolo de.*

În ziua alergării de cai de la Epsom am avut un noroc neașteptat. ALEXANDRI, T. 485.

În opt ani de cînd m-am întors în România decepțiunea a urmat la decepțiune. EMINESCU, LA CĂLINESCU, V. E. 377.

În sfîrșit în două zile ajunge la Brăila. În alte două își vinde marfa și-n alte două se-ntoarce. VLAHUȚĂ, F. R. 149.

Într-o dimineață, era prin sărbătorile crăciunului, mă duceam la Eminescu. VLAHUȚĂ, F. R. 102.

D. Haret, ministrul instrucției publice, încă de prin mai trecut s-a adresat prin două circulări către artiștii și oamenii noștri de cultură. CARAGIALE, O. III 249.

În noaptea trecută, pe la un ceas după douăsprezece, am fost trezit din somnul dulce ce gustam, prin un zingbet metalic care m-a mirat foarte mult, nefiind obicinuit a auzi asemenea armonie la ceasuri atît de tîrziu. ALECSANDRI, PR. 39.

La sfîrșitul lui mai, Stanciu încarcă-ntr-o căruță două sute de oacă de cireșe. VLAHUȚĂ, F. R. 149.

La vîrsta de 26 de ani, plictisit, dezgustat de viață, își toacă la Viena ultimul împrumut. VLAHUȚĂ, F. R. 30.

De la optsprezece ani, el își ia coroana... și sceptrul. CARAGIALE, O. III 121.

Era înspre seară, pe când natura pare că e în așteptare de un eveniment misterios. ALECSANDRI, PR. 508.

Poposiră dinspre ziuă într-o pădure, de unde se auzea, în depărtare, lătratul câinilor. GALACTION, O. I 277.

După aceste incidente care atacau în mod atât de grav poziția gravă de copist, trebuia neapărat să mai urmeze ceva. EMINESCU, S. P. 239.

Peste vreun ceas iată și mocanii cu negustorul. CARAGIALE, O. III 129.

Hai inte să ne gătim, ca să plecăm cu ziuă. ALECSANDRI, T. 485.

Cu căderea acestor doi bravi căpitani a dispărut orice urmă de luptă în Principate. GHICA, S. II 5.

Vă las... că la țeară, noi ne culcăm de cu vreme. ALECSANDRI, P. 181.

Baba, care se culcase o dată cu găinile, se sculă cu noaptea-n cap. CREANGĂ, P. 6.

Țăranii se sculară împreună cu soarele ca și altă dată. REBREANU, R. II 108.

De cite ori seara pe lună când ședeau amândoi în grădină, nu-și croiau visuri copilărești. VLAHUȚĂ, D. 130.

Domnul Alecu Russo, dând la Teatrul Național, tot sub domnia lui Mihail Sturza, o mică farsă, în care un țaran cânta: «De la Iași la Doroboi Țara-i plină de ciocoi», fu aruncat într-o căruță de poștă și dus pe un ger aspru la schitul Soveja, în munții despre Vrancea. ALECSANDRI, PR. 559.

Circumstanțialul de timp alcătuit din mai multe elemente

§ 210. Uneori circumstanțialul de timp e alcătuit dintr-o serie întregă de elemente:

Pe la unu trecute după miezul nopții, când era să se înceapă o nouă partidă, se aud trei lovituri rare în geam. CARAGIALE, O. III 157.

Cu câteva săptămâni înainte de data serbării, comitetul central [al studenților români din Viena] se transportă în Bucovina. CĂLINESCU, V. E. 209.

Circumstanțialul de timp și cel de loc

§ 211. Uneori ideea de timp este legată de ideea de loc; de aceea circumstanțialul de timp are și valoarea unui circumstanțial de loc (vezi Circumstanțialul de loc, § 206):

Pe drum îl mai apucă ploaia, i se mai bolnăvește calul. VLAHUȚĂ, F. R. 149.

Știi tu, mîndro, ce ți-am spus

La cules de cucuruz. (Cîntec popular)

Circumstanțialul de timp și cel sociativ

§ 212. Există, de asemenea, legătură între circumstanțialul sociativ și cel de timp:

— *Cînd au spus că vin la primărie?*

— *Au venit o dată cu mine.* SADOVEANU, B. 194.

Așa se explică existența unor circumstanțiale de timp construite cu prepoziția *cu*:

Cu primii fulgi de zăpadă, bunica ne lega la gît săculețe de camfor amestecat cu boabe de piper. BRĂESCU, S. P. 105.

Cu secolul al XV-lea începe în sfîrșit o domnie lungă și liniștită — a lui Alexandru cel Bun. EMINESCU, S. P. 89.

Cu căderea Poloniei și luarea Bucovinei se începe o nouă epocă a influenței austriace. EMINESCU, S. P. 92.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE CAUZĂ

§ 213. Complementul circumstanțial de cauză determină un verb, arătînd cauza unei acțiuni sau a unei stări.

Copilul bolborosi cu gura strîmbată de plîns. DUMITRIU, V. L. 14.

Circumstanțialul de cauză poate determina și un adjectiv:

Se vedea lacul alb de ceață. DUMITRIU, V. L. 6.

Din automobile, ofițeri minioși scoteau obrazuri roșii de mînie. CAMILAR, N. I 9.

L-a găsit sub trei grăunțe

Mort de inaniție. TOPÎRCEANU, B. 50.

Prin ce se exprimă complementul circumstanțial de cauză

§ 214. Complementul circumstanțial de cauză poate fi exprimat:

a) prin substantive cu prepoziție sau locuțiune prepozițională:

Ea nu putea să înainteze de mulțime. ODOBESCU, I 12.

But a ucis. Știu și de ce a ucis: din ură pentru oamenii săraci care au acum puterea în stat. DUMITRIU, V. L. 35.

Pentru un rîs al ei se ceartă. COȘBUC, B. I. 81.

Constantin cel Mare, în dorința-i de a răspîndi de îndată asupra tinerei sale capitale toate splendorile vechii reședințe împărătești, organizează o transferare continuă a tuturilor obiectelor de preț și de artă care se puteau duce din Roma în Bizanț.

ODOBESCU, IST. ARH. 203.

b) prin pronume cu prepoziție:

Nu l-ar fi durut capul de asta. REBREANU, R. I 46.

Pentru aceea îi era atât de greu să sară din Butucani la Sărăceni. SLAVICI,

N. I 7.

c) prin adjective cu prepoziție:

El n-o putut să iasă, de slab. GR. S. VII 181.

Se juca cu baloturile plesind de încărcate și cu lăzile de-o sută. COCEA,
F. SL. 8.

d) prin verbe la participiu sau gerunziu:

Foarte oboșiți, tinerii fără grijă dorm buștean. CARAGIALE, O. I 167.

Luminarea căzînd se stinse, și odaia rămase luminată numai de candelă iconnelor și de tăciunele din vatră. CARAGIALE, O. I 180.

Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește complementul circumstanțial de cauză

§ 215. Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale caracteristice construirii unui circumstanțial de cauză sînt: *de, din, dintru, pentru, din cauza, din cauză de, din pricina.*

Un ceferist negru de funingine din cap pînă în picioare striga în mijlocul țărănilor. DUMITRIU, B. F. 79.

Cum să moară stupid, ca proștii, dintr-o ambiție a cuiva, acum în plină amiază? CAMILAR, N. I 384.

Pentru tine, rușă plină,

Nici n-am somn, nici n-am odihnă. JARNÍK-BİRSEANU, D. 16.

A făcut și politică: a părăsit totdeauna opoziția, din cauza nemărginitei și injustei ei violențe, în ajunul venirii ei la putere. CARAGIALE, O. I 136.

Constantin avea nu numai aerul, dar pe jumătate și dreptul unui soldat îngăduit din cauză de boală. GALACTION, O. I 142.

Din pricina alergăturilor zădarnice rămăsese în urmă cu munca pămîntului. REBREANU, I. II 195.

Construcții eliptice de prepoziție

§ 216. Uneori circumstanțialul de cauză apare exprimat cu omisiunea prepoziției sau a locuțiunii prepoziționale:

*De dimineată orașul de reședință al județului e foarte animat — **tîrgul anual.*** CARAGIALE, O. I 28 (= din cauza tîrgului anual).

*De sărăcie a scăpat Leiba, dar sînt toți bolnavi, și el și femeia și copilul — **frigurile de baltă.*** CARAGIALE, O. I 55 (= din cauza frigurilor de baltă).

Aceasta se explică prin expresivitatea mai puternică a construcției eliptice.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE SCOP

§ 217. Complementul circumstanțial de scop arată scopul unei acțiuni.

Dar mărul m-a primit întinzându-mi spre îmbrățișare crengi fără frunziș.

CEZ. PETRESCU, s. r. 14.

Prin ce se exprimă complementul circumstanțial de scop

§ 218. Circumstanțialul de scop poate fi exprimat:

a) prin substantive cu prepoziție:

Părintele Trandafir fu trimis de la Butucani la Sărăceni pentru buna înțelegere între credincioși. SLAVICI, n. 1 7.

Dimineața țafa Eliza pornea cu mireasa în oraș după țirgueli de nuntă.
BRĂESCU, c. d. 98.

b) prin pronume cu prepoziție:

Am consultat pentru aceasta toate dicționarele noastre. ODOBESCU, III 28.

c) prin verbe la infinitiv cu prepoziție:

Tuși spre a-și drege glasul. NEGRUZZI, I 8.

I-am strigat ceva, la întâmplare, în urechea surdă, pentru a-i strămuta gândul în altă parte. CEZ. PETRESCU, s. r. 12.

Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește complementul circumstanțial de scop

§ 219. Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale caracteristice construirii unui circumstanțial de scop sînt: *spre, pentru, în, întru* (învechit), *la, după, în scopul, cu scopul, în vederea.*

Feciorul de boier luă de soție pe fata cea mai mică și, dacă o duse acasă, îi dete spre slujbă pe fata unei țigance. ISPIRESCU, L. 68.

Eu, pentru a scăpa, răspunsei « da ». CONV. LIT. XIX, 562.

O Mîță sălbatică pentru brână prin spini șorecâind, sunetul imbletului Șoa-recelui la urechi îi vini. CANTEMIR, IST. IER. 194.

Notă. Împreună cu pronumele demonstrative neutre *aceea, aceasta* s-au format locuțiunile de scop *pentru aceea, pentru aceasta.*

Titu îi veni în ajutor oferindu-se să o însoțească, dacă era nevoie, în căutarea casei. REBREANU, R. I 62.

Cuget a mă duce întru căutarea acestor tilhari de zmei. ISPIRESCU, L. 219.

Azi la orele două să vie din toată casa un om la primărie, la porunci.
DUMITRIU, v. l. 68.

N-am venit să-ți tulbur somnul,

Nici să plîng... La ce-am mai plînge

Pe-adormiții întru domnul! VLAHUȚĂ, p. 164.

Cutreiera întinderile albastrii ale omătului, cu pușca, după vînat. SADOVEANU,

O. II 133.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE MOD

§ 220. Complementul circumstanțial de mod arată cum sau în ce măsură se desfășoară sau apare la un moment dat o acțiune sau o calitate.

Lupii se reped la vale nebunește. GALACTION, O. I 49.

Automatele tocău fără întrerupere. CAMILAR, N. I 28.

S-a îndepărtat cu un pas de mine.

Determinarea circumstanțială de mod poate fi făcută independent, ca în exemplele de mai sus, sau în comparație cu alte obiecte sau acțiuni:

Cu la șerpi îi umblă ochii. COȘBUC, B. I. II.

Grîul crește cit palma și păpușoiul cit cotul. SLAVICI, O. 46.

Uneori complinirea e făcută în raport cu consecințele pe care le are sau le poate avea acțiunea:

Învată de minune.

Ce determină complementul circumstanțial de mod

§ 221. Circumstanțialul de mod poate determina verbe, adjective, adverbe și locuțiuni adverbiale.

a) Verbe (și locuțiuni verbale sau interjecții cu valoare verbală):

Cu respect și cu dragoste mă ridic și-i fac loc la masa mea. CARAGIALE, O. I 299.

Vaaa! voi! Păcatele mele... Că mult mi-e foame. DELAVRANCEA, S. 194.

Haide, murgule, mai tare. HODOȘ, P. P. 46.

b) Adjective:

Un ceferist negru de funingine, din cap pînă în picioare, striga în mijlocul țaranilor. DUMITRIU, B. F. 79.

Barba mare cit o mătură. SADOVEANU, O. II 215.

c) Adverbe și locuțiuni adverbiale:

E trist. Dar e și mai trist să te reîntorci după mai mulți ani din pustiuri străine, în mahalaua în care ai născut și-ai crescut, și să nu mai vezi nimic din cîte știai.

DELAVRANCEA, S. 214.

Această cercetare... făcută cam pe sărite. ODOBESCU, IST. ARH. 124.

Voi să atingă șalele cailor cu sfîrcul biciului ceva mai tare. DUMITRIU, V. L. 9.

Surîdea puțin răutăcios. DUMITRIU, V. L. 8.

Prin ce se exprimă circumstanțialul de mod propriu-zis

§ 222. Circumstanțialul de mod poate fi exprimat prin adverbe sau locuțiuni adverbiale, adjective, numerale, substantive, verbe, interjecții.

a) Adverb sau locuțiune adverbială:

— adverbe

1) de mod

Mam' mare se ridică bătrînește și se duce în coridor. CARAGIALE, O. I 270.

Amurgurile mureau repede. CAMILAR, N. I 7.

Așa se porniră tăgădele. BANUȘ, B. II.

2) de loc

Ca să-i privighexze mai de aproape se mută în cetatea Hotinului. NEGRUZZI, I. 159.

A luat de departe pe român, și i-a vorbit de multe lucruri. SADOVEANU, O. II 168.

3) de timp

Dacă-i vorba pe așa, mai curînd mă las păgubaș.

— locuțiuni adverbiale

Trebuia cu d-a sila să mă puie la masă. DELAVRANCEA, T. 102.

Și inbind-o fără margini, scrie « visul de poet ». EMINESCU, O. I 32.

Și din codri noaptea vine

Pe furîș. COȘBUC, B. I. 7.

Logodna s-a făcut pe vrute pe nevrute. GALACTION, O. I 70.

Mitralierele prinseră a răpăi de mama focului. CAMILAR, N. I 196.

Era gata să cadă... de-a berbeleacul. DUMITRIU, V. L. 13.

Hora muncii, hora mare,

Să jucăm pe ruptele. BANUȘ, B. 87.

Se tăiau în de ei. NECULCE, CR. 177.

Se va plimba în trăsură picior peste picior. GHICA, S. 603.

Unele circumstanțiale de mod sînt exprimate prin locuțiuni care redau ideea de distribuție, de progresie, de succesiune:

Înșirase caii cîte doi, doi la trăsură. GHICA, S. 206.

Cîte una-una căruțele sosesc la țirila sau la stîna unde vînătorii au să petreacă noaptea. ODOBESCU, III 18.

Dar din ce în ce s-alină

Toate zgomotele-n sat. COȘBUC, B. I. 6.

De ce, de ce se tot depărta. VASILIU, P. 134.

Banii sînt munciți para cu para. DELAVRANCEA, P. 53.

Icoanele se strecoară una după alta. SADOVEANU, O. II 118.

Notă. Unul dintre mijloacele cele mai expresive pentru redarea acestor nuanțe este repetiția. (Vezi Repetiția, § 413.)

b) Adjectiv sau o parte de vorbire cu valoare adjectivală:

De la gîrlă-n pîlcuri dese

Zgomotoși copiii vin. COȘBUC, B. I. 6.

Se lăsă trudit pe marginea unei canapele. COCEA, F. SL. 15.

Picioarele mergeau singure. CAMILAR, N. I 3.

Notă. Adjectivul care îndeplinește rolul de circumstanțial de mod se acordă în gen, număr și caz cu subiectul.

c) Numeral:

Oamenii se depărtau cîte unul. CAMILAR, N. I 13.

Se opresc cîte două. SADOVEANU, O. II 188.

Spuma lighioanelor se tăie în două, în trei și pieri. GALACTION, O. I 49.

Am ieșit întiiul la examen.

Avea să primească cu trei mai mult decît ceilalți.

Vin oamenii cu sutele.

Acuma muncea întreit.

d) Substantiv fără prepoziție, cu valoare adverbială:

Picați, lacrimi, șiroaie pe coarda lirei mele. ALEXANDRESCU, P. 27.

Niște dulăi culcați covrig. GHICA, S. 501.

e) Substantiv, sau o parte de vorbire cu valoare de substantiv, cu prepoziție.

Spărgînd cu putere sila talazurilor, el se luptă voinicește pîn' ce mica sa luntre... izbuti să iasă din primejdioasa strîmtoare. ODOBESCU, I 144.

Mustăciosul Davidică de la Fărcașa, pînă tipărea o mămăligă, mîntuia de spus pe de rost răpede și fără greș toată istoria vechiului testament. CREANGĂ, A. 84.

Se simțea într-o situație încurcată. REBREANU, R. I 213.

Te închini pînă la pămînt. SAHIA, N. 102.

A joacă sunau clopoșei. BANUȘ, B. 47.

La colectiv trebuie să muncești, că după muncă se împart veniturile. SCÎNTEIA, 1951, nr. 2002.

f) Verb la modul infinitiv precedat de o prepoziție sau la gerunziu:

Știu atîta, că ei mergeau, fără a simți că merg. CREANGĂ, P. 276.

El supărat plecă înainte, fără a băga de seamă că barba și părul îi albise. ISPIRESCU, I. 9.

Ipocondrul sfîrșește prin a-și îngropa el tot neamul. D. R. ROSETTI, LA TIKTIN.

Rîdea arătîndu-și dinții. DUMITRIU, B. F. 3.

Și oamenii luptînd sădiră nădejdea. BANUȘ, B. 59.

g) Interjecție:

[1] trîntește liop! pe paveaua Iașilor. NEGRUZZI, I 237.

Hadaragul toca regulat în teică tic-tac, tac-tac. SADOVEANU, O. II 26.

Prepozițiile cu care se construiește complementul circumstanțial de mod

§ 223. Prepozițiile caracteristice circumstanțialului de mod sint: *cu, fără (de), a, pe, în, după*.

Mergînd cu un pas răpede, curînd a ajuns la porțița unei case. NEGRUZZI, I 27.

Amicul meu a intrat în viață cu îndrăzneală. GALACTION, O. I 358.

Din nebăgare de seamă și fără de voia mea am călcat pe coprinsul tău. ISPIRESCU, L. 42.

Ș-apoi intrat în asemenea școală, mai numai barba și punga, bat-o pustia, te făceau să calci a popă. CREANGĂ, A. 86.

Cu cofița pe-ndelete

Vin neveste de la rîu. COȘBUC, B. I. 6.

Și-orice vrea tătarașul cere

Tot în silă și-n putere. ALECSANDRI, P. P. 113.

S-a închinat după obicei și apoi s-a tologit așa îmbrăcat. CREANGĂ, P. 302.

Prin ce se exprimă circumstanțialul de mod comparativ

§ 224. Circumstanțialul de mod comparativ se exprimă:

a) prin substantive cu valoare adverbială, construite la origine cu prepoziție (vezi § 222):

Oare ce gîndește hîtrul, de stă ghem. EMINESCU, N. 43.

b) prin substantive, pronume, adjective, verbe la participiu sau infinitiv, cu prepoziții sau locuțiuni prepoziționale de comparație: *ca, ca și, decît, asemenea, în chip de*:

Cu care se avea ca niște frați. ISPIRESCU, U. 50.

Se aveau bine, ca frații. ISPIRESCU, U. 34.

Fă-mă, tată, ca să-ți seamăn,

Ca frate cu frate geamăn. PANN, P. V. I 4.

Ca unse cu var

Lucesc zidiri, ruine pe cîmpul solitar. EMINESCU, O. I 69.

Am să merg mai înspre seară

Prin dumbrăvi ca mai demult. COȘBUC, B. I. 10.

Ca și dînsul Strîmbă-lemne, uragan de vijelie,

Intră-n lunci, păduri și codri, ducînd viscol, ducînd larmă. ALECSANDRI, P. 172.

Atunci mezinul se vîrî iute în horn și, sprijinit cu picioarele de prichici și cu nasul de funingine, tace ca pește și tremură cu varga de frică. CREANGĂ, P. 23.

Căci scris a fost ca viața ta

De doru-i să nu-ncapă,

Căci te-a cuprins asemenea

Lianelor din apă. EMINESCU, O. I 190.

Se vedeau, asemeni unor cîrduri de grauri, trasoarele. CAMILAR, N. II 190.
Mîna dreaptă e ridicată în sus în chip de a turna ceva. ODOBESCU, IST. ARH. 157.
*În virful satului, adică la cel mai înălțat loc, este o alcătuială, pe care sărăcenii
 o numesc « biserică ». Ce să fie și asta? Este o grămadă de groși bătrîni, puși
 unii peste alții în chip de pereți.* SLAVICI, N. I 19.
Ziua trecu mai repede decît noaptea.

Observații. 1. Construcția de tipul *albă precum varul*, întrebuițată de unii scriitori nu e recomandabilă.

2. Deși unii scriitori folosesc în aceeași măsură construcția cu *decît* și cu *ca*, limba literară tînde să folosească pe *ca* în comparația de egalitate și pe *decît* în comparația de neegalitate.

3. Nu e admisibilă construcția de tipul *e mai mare față de*.

Prin ce se exprimă circumstanțialul de mod consecutiv

§ 225. Circumstanțialul de mod consecutiv se exprimă:

a) prin locuțiuni *adverbiale*:

Și-a spălat rufele de mai mare dragul.

b) prin substantive cu prepoziția *de*:

Cîntă de minune.

c) prin verbe la supin cu prepoziția *de*:

A mîncat de speriat.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL INSTRUMENTAL

§ 226. Complementul circumstanțial instrumental arată mijlocul prin care se realizează o acțiune.

Ridînger... lucră neobosit mai mult de o jumătate de secol, cînd cu pînsula pictorului, cînd cu plumbul desenatorului, cînd cu dăltița gravorului. ODOBESCU, III 142.

Așa cu amăgele se prindeau pe vremea aceea flăcăii la oaste. CREANGĂ, A. 8.

Din căsuța lui de humă

A ieșit un greieruș

Negru, mic, muiat în tuș

Și pe-aripi pudrat cu brumă. TOPÎRCEANU, B. 54.

Pocnînd din Uici pe lîngă boi,

În zori de zi el a trecut

Cu plugul pe la noi. COȘBUC, B. I. 75.

Prin ce se exprimă complementul circumstanțial instrumental

§ 227. Circumstanțialul instrumental se poate exprima prin substantive sau cuvinte care-i țin locul (pronume, numerale), însoțite de prepoziție.

a) substantiv:

Moșul își ridică sprâncenile cu mâinele și se uită lung. DELAVRANCEA, v. v. 154.

b) pronume:

Printr-însul rominii au putut cunoaște pe Racine, pe Corneille, pe Molière și pe Alfieri. GHICA, s. 620.

c) numeral:

Din câte penițe mi-ai dat, numai cu una am reușit să scriu.

Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește complementul circumstanțial instrumental

§ 228. Prepozițiile cele mai obișnuite sînt: *cu, prin, printru, din, dintru, în.*

În același timp suspina și bocea încet, dar cu coada ochiului priveghea în toate părțile la oamenii aceia străini în straie negre și cu urechea era atentă la tot ce se spunea și se șoptea. SADOVEANU, B. 248-249.

Un răsuflet de vînt... mă cutremură cu o dezmierdare rece. CEZ. PETRESCU, s. R. 23.

Frate-său i-a răspuns și el printr-o scrisoare lungă. VLAHUȚĂ, N. 7.

Cînd fu ca să treacă fata pe acolo, unde îi ieși înainte balaurul plesnind din cîoadă și încolăcindu-se. IPIRESCU, L. 18.

Fără de dînsul nu se putea nici un fel de veselie în sat la noi, fiindcă el cînta mai bine decît toți, și din vioară, și din cimpoi, și din fluiet. SLAVICI, N. I 147.

Cucoana Maria a săltat iarăși în sus pe munteancă și oamenii s-au grăbit să coase în cuie capacul sicriului. SADOVEANU, B. 272.

În afară de prepozițiile amintite se mai pot folosi unele locuțiuni prepoziționale, ca: *cu ajutorul, prin mijlocirea.*

Se folosesc de asemenea expresiile *grație, datorită, mulțumită*, construite cu dativul:

Grație ploilor căzute la vreme recolta a întrecut orice așteptare.

Într-o iarnă, mulțumită unui om de inimă... izbutise să pătrundă în corpul privilegiat al hamalilor de la gară. COCEA, F. SL. 8.

În construcțiile cu aceste expresii e cuprinsă uneori o nuanță cauzală:

Uite unde am ajuns datorită ție! (« prin tine » și « din cauza ta »).

Circumstanțialul instrumental în locuțiuni verbale și adjectivale

§ 229. Circumstanțialul instrumental intră în formarea unor locuțiuni verbale ca: *a trage cu urechea, a da cu gura, a face cu ochiul.*

Sava... făcu cu ochiul lui vodă și ne deterăm jos binișor cu toții din turn.

GHICA, s. 393.

Din circumstanțialele instrumentale derivă unele locuțiuni adjectivale ca *din topor* etc.

Aspectul negativ al circumstanțialului instrumental

§ 230. Aspectul negativ al circumstanțialului instrumental se construiește cu prepoziția *fără*:

Am scos cuiele fără clește.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL SOCIATIV

§ 231. Complementul circumstanțial sociativ arată ființa sau lucrul care însoțește subiectul sau complementul direct în săvârșirea unei acțiuni:

a) însoțind subiectul:

Ba și pe la scăldat am tras o raită cu prietenul meu Chiriac a lui Goian.

CREANGĂ, A. 16.

Noroc bun! Pe câmpul neted ies rominii cu-a lor pluguri! ALECSANDRI,

P. III (P). 41.

Purces-au împărăția și au venit pe lângă Prut cu oști și cu armată.

N. COSTIN, în LET. III 12.

b) însoțind complementul:

Aruncă [punga] cu ștergar cu tot și o rupse de fugă. DELAVRANCEA, V. V. 139.

Se cuvine să poftesc și pe acei gospodari cu nevestele. SADOVEANU, B. 246.

Observație. Circumstanțialele sociative care exprimă nume de lucruri nu trebuie confundate cu circumstanțialele instrumentale construite în același fel. Într-un exemplu ca *țărani ară cu plugul*, *cu plugul* este circumstanțial instrumental, arătând instrumentul cu ajutorul căruia se realizează acțiunea verbului *a ara*, pe când în *ies rominii cu-a lor pluguri*, *plugurile* nu sînt un mijloc de realizare a acțiunii verbului *a ieși*; complementul *cu plugurile* este aici sociativ, arătînd că rominii ies la câmp însoțiți de pluguri.

Prin ce se exprimă complementul circumstanțial sociativ

§ 232. Circumstanțialul sociativ poate fi exprimat prin substantive sau cuvinte care-i țin locul (pronume, numerale) precedate de prepoziții sau de locuțiuni prepoziționale:

a) substantiv:

Odată, la un sfîntul Vasile, ne prindem noi vro cîțiva băieți din sat, să ne ducem cu plugul. CREANGĂ, A. 41.

b) pronume:

Cred, nevastă, că n-ar fi rău să mergi și dumneata cu mine dincolo.

SADOVEANU, B. 246.

c) numeral:

Cu trei dintr-înșii am stat la masă.

Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește complementul circumstanțial sociativ

§ 233. Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește circumstanțialul sociativ sînt: *cu, împreună cu, dimpreună cu, laolaltă cu, la un loc cu, alături cu, cu... cu tot, cu tot cu.*

Pe urmă [se va întoarce] înapoi la Amara cu restul de bani, care va fi suficient pentru nevoile curente pînă la valorificarea porumbului. REBREANU, R. I 46.

Bine, însă să-mi adaugi pe deasupra via cea părăginită cu casele din ea, ca să am unde mă muta. ALECSANDRI, T. 288.

Veneam acasă cu sînul încărcat de covrigi, mere turture, nuci poleite, roșcove și smochine din pomul mortului, de se încrucea tata și mama cînd mă vedeau cu dînsese. CREANGĂ, A. 14.

În timp ce Petre cu ai lui ajungea în uliță, Ion Pravilă spuse prefectului... că băiatul... e foarte de treabă și așezat. REBREANU, R. II 96.

Aici, la moșie la Gbergani, aveam pînă mai deunăzi un vecin bun, cu care am petrecut multe și lungi seri de iarnă. GHICA, S. 41.

Domnul... cîrnuia țara împreună cu un sfat. BĂLCESCU, O. II 13.

Platamonu, asistînd la întrunire împreună cu fiul său, a crezut de bine să amintească prefectului că Nadină se află la conac. REBREANU, R. II 102.

Culege o poală de somnoroasă, pe care o fierbe la un loc cu o vadră de lapte dulce și cu una de miere. CREANGĂ, P. 214.

Cînd îl văzură alde gloatele venind teafăr, alături cu o soțioară de-i ridea și stelele de frumoasă, îl primiră cu mare bucurie. ISPIRESCU, L. 48.

Și lucrînd viile alătura cu alți lucrători, gusta brană și cu apă și a treia și a patra dzî. DOSOFTEI, V. S. I 51.

Pe mireasa o înbătă zmeul de mijloc, o rupse dintre ai săi, se înalță în aer și se făcu nevăzut cu fată cu tot. ISPIRESCU, L. 258.

Cît era el de boier și de fudul, — ea și cucoana Maria îl puteau vinde și răscumpara jucîndu-l pe degete, cu tot cu doftor, cu tot cu Bogza și Cuțui, și cu tot cu nevestele lor. SADOVEANU, B. 248.

Circumstanțialul sociativ și cel de timp

§ 234. Uneori circumstanțialul sociativ arată că un lucru sau o ființă face acțiunea în același timp sau în același loc cu subiectul, fără să-l însotească:

Sărînd cu ciuta și cu capra din pisc în pisc și din stîncă-n stîncă, cine ne oprește acum de a ne strămuta pînă și în munții noștri? ODOBESCU, III 86.

În situația aceasta circumstanțialul sociativ se apropie de circumstanțialul de timp. Alteori, un aparent circumstanțial sociativ e în realitate circumstanțial de timp:

Țăranii se sculară împreună cu soarele ca și altădată. REBREANU, R. II 108.

Așa se explică formarea unor locuțiuni adverbiale de timp ca : *o dată cu găinile, cu noaptea-n cap, (de)cu ziuă, cu soare*, precum și a locuțiunii conjuncționale *când cu* (vezi Circumstanțialul de timp, § 212).

Circumstanțialul sociativ și cel de mod

§ 235. Circumstanțialul sociativ arătând cum se face o acțiune (din punctul de vedere al asocierii unui obiect la săvârșirea acțiunii), este o strânsă legătură între circumstanțialul sociativ și circumstanțialul de mod. Unele locuțiuni sînt caracteristice acestei asociații de idei : *la rînd cu, în alianță cu, cot la cot cu, umăr la umăr cu, întovărășit de, însoțit de* :

Proletariatul, ... în alianță cu țărăimea muncitoare, a sfărîmat puterea economică și politică a moșierimii. REZ. HOT. 88.

Întovărășit de jandarmi și de toți privitorii, cu muzică înaintea sunînd marș, Meleli intră în oraș. NEGRUZZI, I 43.

Circumstanțialul sociativ inclus în subiectul gramatical

§ 236. Prepoziția *cu* ca și locuțiunile *împreună cu, laolaltă cu* etc. îndeplinesc uneori rolul conjuncției copulative *și*. În asemenea împrejurări circumstanțialul sociativ care însoțește subiectul devine, la rîndul lui, subiect, fapt care se recunoaște după acordul dintre subiect și predicat (vezi Acordul predicatului cu subiectul, § 123) :

Mibai cu ostașii săi, la 6 ianuarie, trecu iarăși Dunărea. BĂLCESCU, O. II 46 [Mibai subiect, cu care se acordă predicatul *trecu*; *cu ostașii săi* circumstanțial sociativ] ;

Mibai cu Kiraly se gătiră îndată de oaste. BĂLCESCU, O. II 46 [Mibai cu Kiraly subiect, cu care se acordă predicatul *se gătiră*].

În urma lui, la cîțiva pași, veneau primarul cu plutonierul. REBREANU, R. II 98.

Aspectul negativ al circumstanțialului sociativ

§ 237. Aspectul negativ al circumstanțialului sociativ se construiește cu prepozițiile și locuțiunile *fără, fără de, nêntovărășit de, nêinsoțit de* :

Simți că, de aci înainte, fără dînsa nu va putea trăi. ISPIRESCU, L. 35.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTAŢIAL DE RELAȚIE

§ 238. Complementul circumstanțial de relație arată obiectul la care se referă o acțiune sau o calitate, limitînd de obicei la o parte a lui acțiunea sau calitatea.

Și cea dintii școlăriță a fost însăși Smărăndița popii, o zgâtie de copilă ageră la minte și așa de silitoare, de întrecea mai pe toți băieții și din carte dar și din nebunii. CREANGĂ, A. 2.

Ce determină complementul circumstanțial de relație

§ 239. Complementul circumstanțial de relație poate determina:

a) un verb

*De foame ar fi ce-ar fi,
Dar n-am cu ce mă-nveli;
De-nvelit aș mai lăsa,*

Dar n-am cu ce mă-ncălța. JARNÍK-BİRSEANU, D. 464.

b) un adjectiv sau un substitut al acestuia

Nu fi zgârcit, căci banii strângătorului intră în mina cheltuitorului..., dar nici scump la târîțe și ieftin la făină. NEGRUZZI, I 248.

Fluieră pe drum și cîntă

Și e cel dintii la trîntă. COȘBUC, P. 229.

c) un substantiv cu prepoziție, folosit ca termen de comparație

*Ba, zău, cum s-o părăsesc
Cînd ca ea nu mai găsesc.*

La obraz ca rujile,

Ochișori ca murele. JARNÍK-BİRSEANU, D. 32.

Prin ce se exprimă complementul circumstanțial de relație

§ 240. Complementul circumstanțial de relație poate fi exprimat:

a) printr-un substantiv (sau un substitut al lui) precedat de anumite prepoziții sau locuțiuni prepoziționale

— substantiv

Luai un fiacru și vizitai orașul, pe care îl găsii sporit în mărime, de nu și în frumusețe. NEGRUZZI, I 67.

Căci pe-atunci era la modă

Vara, cînd plecau la băi

Regii meșteri în bătăi,

Să-și ia drumul încotrova

Totdeauna prin Moldova. COȘBUC, P. 468.

Era un bărbat nu prea nalt, însă lat în spate. SADOVEANU, N. P. 36.

— pronume

Decît să tot vii la noi,

Mai bin' meri, badeo, la boi;

Nici l-aceea nu ești bun,

Cînd li-i sete le dai fin. JARNÍK-BİRSEANU, D. 460.

b) printr-un adjectiv precedat de prepoziție

*Paraschiv... e flăcău cuminte, singur la părinți, muncitor, gospodar; de
voinic și de frumos, slavă domnului.* VLAHUȚĂ, la TIKTIN.

c) printr-un verb la supin (cu prepoziție)

De lucrat, voi fi lucrat,

Dar guriș-am căpătat. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 380.

Și-am fost și prost la numărat

Și n-am ce spune. COȘBUC, P. 285.

d) printr-un adverb

*În întreg intervalul de la 23 august 1944 încoace, partidul nostru a trebuit
nu numai să stea în primele rînduri ale luptei pentru realizarea diferitelor obiec-
tive, dar și să ducă această luptă în condiții de plină reorganizare a cadrelor sale,
grav atinse numeric de teroarea perioadei de ilegalitate.* GHEORGHIU-DEJ,
ART. CUV. 30.

Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește complementul circumstanțial de relație

§ 241. Prepozițiile cele mai des folosite la construirea circumstanțialelor de
relație sînt *de*, *în* și *la* :

Era mic de stat și aprig, și punea ușor mîna pe sabie. SADOVEANU, N. P. 49.

Cîte fete cu pieptare

Toate-s strîmbe de spinare. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 430.

*Cîștigul lui cel mare îl aduna în pietre scumpe; și nu era în țară om mai
priceput decît el în asemenea negoș.* SADOVEANU, N. P. 65.

Mie-mi trebui țesătoare,

Fata ta-i scurtă-n picioare;

Nu ajunge la tălpile

De nu i-oi pune cîrlige. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 435.

La stat și umblet slabă ce-i! COȘBUC, P. 232.

Bădișor la grai duios,

Eu din fire mi te-am scos. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 29.

De asemenea se folosesc mult, mai ales în stilul științific și în publicistică,
locuțiunile prepoziționale *în privința*, *în materie (de)* și *din punct de vedere*.

[Cînticelul] este, *în privința* regulilor prosodice, cu mult mai prejos de ingeni-
oasa improvizațiune a vîntătorului de curci. ODOBESCU, III 10.

Ai știut, chiar și în materie de vîntătorie, să urmezi părinteștile... povește
[ale lui Horațiu], luînd drept deviză tăcută a scrierii tale faimoasele lui versuri
din *Arta Poetică*. ODOBESCU, III 11.

Prepozițiile *asupra*, *cu*, *despre*, *din*, *după*, *pentru* și locuțiunile prepoziționale *cît despre* și *cît pentru* sînt mai rar folosite.

Asupra problemei care s-a discutat au fost mai multe păreri.

Dar deseară, cînd i-au spus

Cum a fost cu Ana,

Și-a zvrilit căciula-n sus. COȘBUC, p. 433.

Despre partea închinării însă, doamne, să ne ierți. EMINESCU, O. I 146.

Copiii tăcură **din** ris și bunicul **din** cîntec. DELAVRANCEA, V. V. 223.

La un semn, deschisă-i calea și s-apropie de cort

Un bătrîn atît de simplu **după** vorbă, **după** port. EMINESCU, O. I 146.

Cît pentru prînz primesc bucuros..., dar **pentru** porter, foarte mulțumesc.

Nu mi-am urit zilele ca să mă otrăvesc. NEGRUZZI, I 222.

Cît pentru mine unul fieștecine știe

C-o am de bucurie

Cînd toată lighioana, măcar și cea mai proastă,

Ciine sadea îmi zice, iar nu domnia-voastră. ALEXANDRESCU, M. 321-322.

Cît despre căruța mea, doară numai luînd-o mirfoagele la fugă poate că m-ar scăpa... de așa năpaste! ODOBESCU, III 77.

Notă. Circumstanțialul de relație construit cu locuțiunea prepozițională *cît pentru*, întrebuintată de scriitorii secolului al XIX-lea, poate fi astăzi considerat ca ieșit din uz.

La scriitorii mai vechi se găsesc și circumstanțiale de relație cu prepoziția *întru*, care astăzi apare cu această funcțiune doar ca element arhaic sau în expresii înche-gate:

Acest frate al nostru... m-a deslușit întru totul. SADOVEANU, N. P. 309.

Reluarea cuvîntului prin care se exprimă circumstanțialul de relație

§ 242. Cuvîntul prin care se exprimă circumstanțialul de relație poate fi reluat cu funcțiune de altă parte de propoziție.

În cazul circumstanțialului de relație exprimat printr-un adjectiv cu prepoziție, mai rar în cazul circumstanțialului exprimat printr-un substantiv, adjectivul sau substantivul respectiv se poate repeta în propoziție ca nume predicativ.

De frumoasă, ești frumoasă,

Dar ia nu ți-o știi coase. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 427.

De frate, frate să-mi fii,

Dar la noi mai rar să vii. PANN, la TIKTIN.

Tot astfel, verbul prin supinul căruia se exprimă circumstanțialul de relație se poate repeta în propoziție ca predicat.

*De urat am mai ura,
Dar ni-i că vom însera
Pe la curtea dumneavoastră
Departa de casa noastră.* TEODORESCU, P. P. 147.

În aceste cazuri circumstanțialul de relație este de obicei corelativ al conjuncției adversative care introduce propoziția următoare. Circumstanțialul de relație arată aici că acordul vorbitorului se limitează la prima dintre cele două propoziții coordonate: sînt de acord că ești frumoasă, dar nu sînt de acord că te pricepi să-ți coși ia.

În cazul circumstanțialului de relație construit cu locuțiunile prepoziționale *cit despre, cit pentru, în privința*, substantivul care exprimă acest circumstanțial sau pronumele care îl înlocuiește poate fi în propoziție subiect sau complement.

Cît pentru străinul brunet, el părea că nu bagă seamă că e lîngă o frumusețe.
NEGRUZZI, I 37.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL CONCESIV

§ 243. Complementul circumstanțial concesiv indică un obiect, o situație, care ar fi fost de așteptat să împiedice realizarea acțiunii din propoziție, dar care nu a reușit să o facă.

Cu toată teroarea dezlănțuită de țarul Nicolaie I, numărul cercurilor opoziționiste și revoluționare creștea mereu. IST. R.P.R., 323.

În general, circumstanțialul concesiv echivalează cu o propoziție concesivă: *cu toată teroarea dezlănțuită înseamnă cu toate că teroarea a fost dezlănțuită.*

Prin ce se exprimă complementul circumstanțial concesiv

§ 244. Circumstanțialul concesiv poate fi exprimat:

a) printr-un substantiv precedat de locuțiunile *cu tot... (cu toată..., cu toți..., cu toate..)*, *în ciuda...*:

Eram trist, cu tot timpul frumos al primăverii. NEGRUZZI, I 95.

M-am gîndit cîtă prăpastie este între educațiunea spiritului și educațiunea inimii și cum neglijînd pe aceasta din urmă nu poți, cu toată încățătura, produce decît monștri sociali. CARAGIALE, O. II 122.

Verișoara tot tînără rămîne, în ciuda vremii ce trece. I. NEGRUZZI, în CONV.

LIT. VII 4.

b) printr-un substantiv, adjectiv, verb nepredicativ precedat de:

— adverbul *chiar*:

Și poporu-mi se-nclină

Într-un mut dar adînc jurămînt,

Mai puternic, în luptă,

Chiar cu lacrimi pe față curgînd! PORUMBACU, în V. ROM., 1953, nr. 3.

Și chiar mort, oasele mele se vor bucura în mormînt de isprăvile tale. ISPIRESCU, L. 41.

— conjuncția *deși* :

Deși copilandru, puse țara la cale ca și un om matur. ISPIRESCU, L. 42.

O văzusem atît de frumoasă, deși palidă. NEGRUZZI, I 50.

Acel atelagiu, deși rusesc, avea o formă cu totul moldovenească. NEGRUZZI, I 37.

Deși despărțite, lucrurile au unire. KONAKI, P. 260.

c) printr-un adjectiv (mai ales de origine participială), însoțit sau de un adverb sau de o conjuncție concesivă :

Nene, moartă, tăiată, nu mai stau cu mitocanul, scapă-mă de pastramagiu!
CARAGIALE, O. VI 10.

O hotărîre, oricît de dureoasă, este preferabilă incertitudinii.

Corelativul complementului circumstanțial concesiv

§ 245. Conjuncția poate avea un corelativ așezat lîngă predicat, ceea ce confirmă faptul că complementul este echivalent cu o propoziție :

Deși fără voia lui, dară știa că a făcut un păcat de a călcat pe moșia slutului.
ISPIRESCU, L. 43.

Chiar rănit, tot nu și-a părăsit postul.

SINTAXA FRAZEI

NOTIUNI GENERALE

Definiția frazei; ce exprimă fraza din punct de vedere logic

§ 246. Fraza este o îmbinare de propoziții care poate exprima: o singură judecată sau mai multe judecăți, eventual reunite într-un raționament, o singură idee cu caracter afectiv sau mai multe idei de acest fel, precum și mai multe idei dintre care unele sînt judecăți și altele nu.

E cu neputință să mai stea. VLAHUȚĂ, N. 23.

În odaie prin unghere

S-a țesut pînjenis

Și prin cărțile în vravuri

Îmblă soarecii furis. EMINESCU, O. I 105.

Drept să fie, sau glumesc? JARNÍK-BÎRSEANU, D. 32.

Apoi să nu zicem că e după modelul românesc al logofătului Matache, de la care Teodorosul nostru a învățat carte? GHICA, S. 257.

Raportul de coordonare și de subordonare

§ 247. Propozițiile din frază pot fi legate între ele prin coordonare, cînd sînt de același fel, sau prin subordonare, cînd, nefiind de același fel, unele depind de altele.

Interdependență există și între propozițiile coordonate.

Într-un pasaj ca: *Se așternuse zăpada de trei palme. De pe coșurile caselor se ridicau suluri de fum ca niște copaci. Pe seară, ceața se lăsă ușurel...* (DELAVRANCEA, H. T. 146) apar trei propoziții ale căror acțiuni sînt independente una de alta. Ele nu alcătuiesc o frază.

Dar în pasajul acesta: *Căpitanul de barieră scose un petic de hîrtie din buzunar și însemna cu creionul zisele mele* (GHICA, s. 241) sînt exprimate două acțiuni în strînsă legătură una cu cealaltă. Ele sînt interdependente, dar dependența lor nu este într-un raport de subordonare, ci de coordonare.

Altfel se petrec lucrurile în cazul subordonării. În fraza: *Cînd liliicii goneau d-a lungul drumurilor, copiii măricei părăseau scurteica bunicii pentru ca să arunce după ei cu căciulele* (DELAVRANCEA, s. 217) cele trei propoziții sînt interdependente, în sensul că acțiunile din propoziția întîi și a treia sînt subordonate acțiunii din propoziția a doua. Propoziția întîi arată timpul cînd se face acțiunea din propoziția a doua, iar propoziția a treia arată scopul în care se face acțiunea din propoziția a doua. Propoziția întîi și a treia sînt subordonate propoziției a doua, iar propoziția a doua, de care depind subordonatele, este regentă.

Între subordonate poate exista un raport de coordonare. Astfel în fraza: *Admiram cum Arago și Dumas făceau inteligibile, chiar diletanților științei, cestiunile cele mai complicate și mai transcendente ale filozofiei naturii și cum învățații secolului al XIX-lea înaveșteau toată ziua știința cu o mulțime de descoperiri* (GHICA, s. 615), propoziția a doua și a treia sînt subordonate propoziției întîi, dar în același timp ele sînt coordonate între ele.

Cum se leagă formal între ele propozițiile unei fraze

§ 248. Propozițiile unei fraze pot fi legate formal între ele prin juxtapunere, adică prin alăturare imediată, fără intervenția vreunui cuvînt deosebit, sau cu ajutorul conjuncțiilor (inclusiv pronumele și adverbele interogativ-relative). Coordonarea și subordonarea își au fiecare conjuncțiile caracteristice, înăuntrul fiecărei categorii de conjuncții aflîndu-se categorii distincte. Se deosebesc conjuncții coordonatoare copulative, adversative etc. și conjuncții subordonatoare temporale, finale, complete etc.

La coordonate conjuncțiile se află între propoziții. La subordonate conjuncțiile se află în fruntea fiecărei subordonate, indiferent dacă subordonata stă în urma sau înaintea regentei: *Ca să nu piardă vremea, a luat o carte de citit.*

În unele împrejurări cuvîntul de legătură nu apare chiar la începutul propoziției: *O conspirație întinsă și groaznică se formă, în capul căreia sta, din boierii cei mai de frunte, unul anume Dumitru.* BĂLCESCU, o. II 162.

Atracția în frază

§ 249. Legătura propozițiilor dintr-o frază se vede nu numai în felul cum se face coordonarea și subordonarea, ci și în felul cum se construiesc propozițiile una în funcție de cealaltă. Consecințele alăturării unor propoziții dependente se oglindesc, de exemplu, în corespondența timpurilor sau în diverse fenomene de atracție.

Astfel, o acțiune petrecută în trecut și care într-o propoziție independentă se redă prin perfect sau imperfect poate fi redată în dependentă prin prezent, datorită faptului că timpul perfect sau imperfect din propoziția regentă e suficient ca să arate că și acțiunea din subordonată s-a desfășurat în trecut.

Propoziția independentă *Oamenii strîngeau finul de prin livezi*, cu predicatul la imperfect, apare cu predicatul la prezent într-o frază în care această propoziție devine subordonată: *Din goana trenului vedeam cum oamenii strîng finul de prin livezi*.

Fenomenul atracției se exercită asupra verbului unei propoziții, în sensul că verbul ia nu forma cerută de subiectul gramatical, ci de cel logic. Astfel, în fraza: *Sînt un om care iubesc adevărul și, fiindcă-l iubesc, știu să-l caut* (CARAGIALE, O. I 244), predicatul propoziției a doua ar trebui să fie *iubește*, acordat cu subiectul *care*. Subiectul « adevărat » fiind povestitorul, verbul a luat însă forma persoanei I.

Ordinea propozițiilor în frază și punctuația lor

§ 250. Propozițiile dintr-o frază se înșiră într-o ordine dictată de împrejurări. Sînt situații cînd ordinea propozițiilor nu schimbă caracterul gramatical al frazei. Alteori însă, poziția unei propoziții față de cealaltă e hotărîtoare în ceea ce privește rolul fiecăreia dintre ele.

În scriere, locul propozițiilor în frază, ca și locul cuvintelor în propoziție, impune în unele cazuri folosirea unei anumite punctuații, menite să ajute la înțelegerea sensului frazei.

COORDONAREA

NOȚIUNI GENERALE

§ 251. Coordonarea este raportul dintre două sau mai multe propoziții de aceeași categorie, fie principale, fie subordonate de același fel și depinzând de aceeași regentă.

Astfel pot fi coordonate două propoziții principale:

Tresărind scinteie lacul

Și se leagăna sub soare. EMINESCU, O. I 121.

Tot astfel, orice tip de propoziție subordonată poate fi legată prin coordonare cu o subordonată de același fel:

Înțelegi, amice, că la aceste cuvinte somnul meu; dulcele meu somn, a zburat în fuga mare și nici nu m-am mai gândit a-l prinde. GHICA, S. 32.

Felurile propozițiilor coordonate

§ 252. Propozițiile coordonate principale pot fi copulative, adversative, disjunctive, conclusive și cauzale.

Propozițiile copulative exprimă acțiuni care se alătură în sens pozitiv sau negativ:

Numai luna printre ceață

Varsă apelor văpaie

Și te află strinsă-n brațe,

Dulce dragoste bălaie. EMINESCU, O. I 210.

Nu știu nici cum am sărit din pat, nici când m-am îmbrăcat. GHICA, S. 32.

Propozițiile adversative exprimă acțiuni care se opun una alteia:

El e frumos și tinerel,

Dar e sfios când e cu fete. COȘBUC, P. I 87.

Propozițiile disjunctive exprimă acțiuni care se contrazic și nu se pot petrece în același timp :

Șuguiiești, măi omule, ori ți-i într-adins? CREANGĂ, P. 40.

Propozițiile conclusive arată concluzia unei acțiuni :

S-a dus amorul, un amic

Supus amîndurora,

Deci cînturilor mele zic

Adio tuturora. EMINESCU, O. I 184.

Propozițiile cauzale arată motivul care justifică o acțiune :

Tu să fi-nceput iubitul,

Că-i făceam eu isprăvitul. COȘBUC, P. I 52.

Separarea propozițiilor coordonate prin propoziții subordonate coordonatei anterioare

§ 253. Propozițiile coordonate pot fi despărțite între ele prin propoziții subordonate coordonatei anterioare. Într-o frază ca :

Matei Vîntu ceru ca discuțiile să nu se transforme în dialoguri și adăugă apăsător că, dacă s-ar putea, vorbitorii să scoată la iveală mai mult succesele din munca secțiilor (CĂLUGĂRU, O. P. 336), principala *Matei Vîntu ceru* este coordonată prin conjuncția și cu principala *adăugă apăsător*, secundara *ca discuțiile să nu se transforme în dialoguri*, care depinde de prima principală, fiind așezată înaintea celei de a doua principale. Acest tip de construcție este posibil pentru toate felurile de coordonate.

Cum se leagă între ele propozițiile coordonate

§ 254. Coordonarea se poate face atît prin juxtapunere, cît și cu ajutorul conjuncțiilor. Raportul dintre acțiunile propozițiilor fiecărei fraze de mai sus se înțelege de cele mai multe ori și numai prin simpla alăturare a propozițiilor: *S-a dus amorul; spun adio cînturilor mele. Lacul scînteie tresărind; se leagă sub soare*, —dar conjuncțiile scot în evidență acest raport, fiecare conjuncție fiind caracteristică unei anumite situații. Și e conjuncție copulativă, dar adversativă, ori... ori sînt disjunctive etc.

Conjuncții corelative

§ 255. Între conjuncțiile și adverbele care introduc propoziții coordonate există o corelație; așa se explică existența unor perechi de adverbe și conjuncții specifice :

Nu... ci: Nu sculptează, ci (dimpotrivă) pictează.

Nici... nici: Nici nu plouă, nici nu ninge.

*Ori... ori: Ori-s spinii înfloriți,
Ori-s turcii înveliți.* JARNÍK-BİRSEANU, D. 492.

Coordonarea în cadrul propoziției

§ 256. Coordonarea nu se limitează numai la propoziții în cadrul frazei, ea apare și între părțile de propoziție:

Bărbați și femei alergau la uși și la ferestre ca să vadă cine trece. GHICA, S. 206.
Jupîneșica Malca, unde-a fi vale mare ori deal mare, s-a mai da și pe jos. CREANGĂ,
P. 116.

PROPOZIȚIILE COPULATIVE

§ 257. Se numesc copulative propozițiile coordonate de aceeași categorie, unite în interiorul unei fraze:

*În glasul meu va tresări femeia
Al cărei fiu se prăpădi-n război,
Și vor striga toți pruncii din Coreea
Rămași orfani, înfometaji și goi.* BACONSKY, P. 107.

Cum se leagă între ele propozițiile copulative

§ 258. Propozițiile copulative pot fi legate între ele în mai multe feluri:

a) Conjunția se pune de obicei numai înainte de ultima propoziție:

Voi lansa un strigăt de luptă și de asalt
.....

*Împotriva liotii banului,
Ce mișună, suduie, scheaună,
Se-ascunde, se-aruncă, se cațără,
Țipă și țiuie-n spaimă.* BANUȘ, B. 108-109.

b) Fiecare propoziție poate fi urmată de conjuncție:

*Dar văd că alții au venit și lui Petrică nu-i dă drumul și nu mai vine și, doamne,
mult mă mai chinuiesc singură și multe lacrimi vărs.* REBREANU, R. I 95.

Conjunția se pune uneori și înainte de prima propoziție:

*Și își făcea ochii dulci, și ofta, și își pițigăia glasul, și se mlădia ca o pisică,
într-un fel de milogeală dezgustătoare.* VLAHUȚĂ, N. 16.

Notă. Repetarea conjuncției are rolul de a sublinia fiecare membru al înșiruirii.

c) Fără conjuncții:

*Vezi, noi mai de demult ne-am întâlnit,
În anii amărîți cu gust de fiere,*

Gemea norodul nostru schinguit,

Se lăfăia ciocoiiul la putere. DEȘLIU, v. a. 89.

Notă. Lipsa conjuncției poate avea rolul stilistic de a sublinia membrele frazei puse alături. Acest mod de a lega copulativele între ele, fiind cel mai obișnuit, atrage mai puțin atenția.

Prin ce se leagă propozițiile copulative pozitive

§ 259. Copulativele pozitive se introduc cu conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale *și, precum și, iar, cu cât... cu atât, nu numai (că)... dar și, nu numai... ci și.*

Omul trecu domol printre cei adunați în sală și se opri lângă masa la care stăteau activistul de partid de la raion și secretarul organizației de bază. SCÎNTEIA, 1951, nr. 2002, 2.

Focul pîlpîie în sobă,

Iară eu pe gînduri cad. EMINESCU, o. I 104.

Observație. Aici *iar* nu are cîtuși de puțin valoare adversativă, între cele două acțiuni neexistînd alt raport decît faptul că amîndouă se realizează.

Și cu cît se vedea mai neîndeminatic, cu atît se necăjea mai rău pe sineși, și cu cît se necăjea mai tare, cu atît devenea mai neîndeminatic. VLAHUȚĂ, n. 48.

Boierii mari și mici, nu numai că nu plăteau nici o dare către stat, dar aveau și privilegiul de a scuti un număr de dajnici, de la trei pînă la optzeci. GHICA, s. 19.

Nu erau tovarăși numai la biserică, ci... erau și mușteriii lui moș-Precu.

SADOVEANU, o. II 37.

Mai există și altă categorie de copulative, care se folosește în proverbe și în limbajul familiar:

Pe lîngă că e urîtă, o mai cheamă și Irina. (Proverb)

După ce e urît, bea și tutun. (Proverb)

Prin ce se leagă propozițiile copulative negative

§ 260. Cînd e negativă prima propoziție, legătura dintre copulative se face prin *și*:

Deci și lui Constantin-vodă nu-i era urîtă datoria și-i era dragă și mîndria.

NECULCE, CR. I 147.

Tot prin *și* se face legătura și cînd e negativă a doua propoziție:

Pocniră cîteva palme și peste cîmpul întunecat nici un glas nu s-a mai auzit.

CAMILAR, n. I 17.

Cînd sînt negative amîndouă propozițiile, legătura dintre ele se face prin *și, nu... nici, nici... nici, ba nici*:

Mihail nu răspunde și Simion nu mai întrebă nimic. SAHIA, n. 46.

Nu mai rîdea, nu mai vorbea, nici nu mai ofta și nici că spunea cuiva vreodată ce vrea, ce-l mistuie, ce-l doare. VLAHUȚĂ, n. 46.

Nici el nu avea acea nădejde, nici în gând nu-i era. NECULCE, CR. I 165.
Deși aproape de nămiezi, în tot satul era astîmpăr desăvîrșit ca-n puterea nopții .
ba nici glas de cîine nu se mai auzea. CARAGIALE, O. I 175.

Alte propoziții copulative

§ 261. Tot copulative sînt propozițiile (aparent disjunctive) introduse prin *ori (...ori)*, *sau (...sau)*, *ba... ba*, *aci... aci*, *acum... acum*, *cînd... cînd* etc., accentul principal al frazei fiind pe alte cuvinte decît pe conjuncții:

Cînd uităm un obiect, o întîmplare, e din cauză că am avut interes s-o uităm, sau pentru că ne-a fost dezagreabilă întîmplarea, sau am fi vrut să ascundem obiectul. CAMIL PETRESCU, T. III 81.

Se auziră zicîndu-se de unii-alții:

— **Ba că** fata ar fi cocoșată.

— **Ba că** ar fi șchioapă. ISPIRESCU, L. 250.

...*Veselul Alecsandri*

Ce-nșirînd mărgăritare pe a stelei blondă rază,

Acum secolii străbate, o minune luminoasă,

Acum rîde printre lacrimi cînd o cîntă pe Dridri. EMINESCU, O. I 32.

Aci era la Socola, aci în Iași, aci la mănăstirea și în Tîrgul-Neamțului profesor.

CREANGĂ, A. 135.

Luntrea...

Cînd la umbră se doșește, **cînd** s-arată la lumină. ALECSANDRI, P. III 63.

Propoziții subordonate copulative între ele

§ 262. Și propozițiile subordonate pot fi copulative între ele:

Sfaturile acestea îl înălțau și-l încîntau, mai ales că toți băteau în struna lui și-l linguseau ca pe un stăpîn. REBREANU, I. II 15 [cauzale copulative].

Mama era o cochetă, rea și neînduplecată, care chinuia pe tata și-i făcea zile negre pentru orice lucru. VLAHUȚĂ, N. 167 [atributive copulative].

Propozițiile introduse prin conjuncția *de* pot fi considerate uneori și coordonate cu o principală, și subordonate (finale sau consecutive):

După vremuri, mulți durară peste Dur... un pod,

De-au trecut cu spaimă multă și mulțime de norod. EMINESCU, O. I 417.

Modurile folosite în propozițiile copulative

§ 263. În general, propozițiile copulative din aceeași frază se construiesc cu același mod:

— indicativ

În nopțile căzute la fereastră

Citesc și-apoi adorm și mă-nfior

Și-un vis, frumos, ca pasărea măiastră

Cu zboru-i alb mă poartă-n viitor. BACONSKY, P. 105.

— conjunctiv

Nu sîntem carne de ospețe.

Să știe corbii și să-nvețe! BANUȘ, B. 126.

Diferitele raporturi dintre propozițiile copulative

§ 264. Propozițiile copulative pot sta între ele în diferite raporturi:

a) Acțiunile din propozițiile copulative sînt simultane:

Se uită la toți caii din grajduri, și de nici unul nu i se prindeau ochii.

ISPIRESCU, L. 15.

b) Acțiunile din propozițiile copulative sînt succesive:

Oamenii mei au sărit șanțul șoselei și, întorcîndu-se ca într-o arie, au început fuga. CAMIL PETRESCU, U. N. 268.

c) Acțiunile din propozițiile copulative sînt alternative:

Ne vedem zilnic : cînd trec eu pe la el, cînd trece el pe la mine.

d) A doua propoziție copulativă explică prima propoziție:

Se căia cum de să facă el fapte de care nu mai făcuse în viața lui, să-și bea adecă și simțirile. ISPIRESCU, L. 106.

e) A doua propoziție copulativă întărește prima propoziție:

Nu numai că nu l-am văzut, dar nici n-am auzit de el.

PROPOZIȚIA ADVERSATIVĂ

§ 265. Propoziția adversativă este o propoziție coordonată, principală sau secundară, care exprimă o opoziție față de coordonata ei.

Nu e soare, dar e bine,

Și pe rîu e numai fum. COȘBUC, P. I 223.

Prin ce se introduce propoziția adversativă

§ 266. Propoziția adversativă se introduce prin conjuncțiile *dar, însă, iar, și, ci* și prin locuțiunile *pe cînd, în timp ce, în schimb.*

Le pregătesc o surpriză pe care o merită, dar n-are să le placă! CĂLUGĂRU,

O. P. 28.

Știu că trebuie să cobor la gară, însă n-o iau într-acolo. SAHIA, N. 24.

Poate de mult s-a stins în drum

În depărtări albastre,

Iar rața ei abia acum

Luci vederii noastre. EMINESCU, O. I 234.

Îmi tot spui că nu te mai duci — **și** cum vine sara, te-apucă neliniștea, ca pe lup. CAMILAR, N. II 215.

Să nu te sperii, **ei** să fii gata cu arcul, ca să o săgetezi. ISPIRESCU, L. 4.

Producția țărilor din lagărul democratic e în creștere, **pe cînd** a celor din lagărul reacționar e în scădere.

În limba veche, și astăzi regional, fără servește și el de conjuncție adversativă (cu valoarea lui *ci*):

Fetele de la Vexa

Nu știu toarce cînepa,

Făr-o-ndrugă ca lîna! JARNIK-BÎRSEANU, D. 452.

Întărirea conjuncției sau a locuțiunii conjuncționale adversative

§ 267. În special în limba vorbită, conjuncțiile adversative apar adesea întărite: *dar însă, dar totuși, dar în schimb, în schimb însă. Dar însă*, care în secolul trecut mai era considerat corect, ne apare astăzi ca pleonastic:

Sîngele de martiri e plantă ce rodește

Curînd, tîrziu, o dată, **dar însă** nelipsit. ALEXANDRESCU, M. 26.

Potera l-a-ncunjurat

Și burduf mi l-a legat,

Dar lui însă nu-i păsa. ȘEZ. V 94.

În *schimb* nu este în totul sinonim cu *dar* sau *însă*, căci păstrează ceva din valoarea lexicală a substantivului *schimb*. De aceea nu putem socoti pleonastice propozițiile introduse prin *dar în schimb, însă în schimb* sau *în schimb însă*:

N-au mirosit duboarea cocsului, **dar în schimb** fură brana muncitorilor.

SAHIA, N. 31.

— Știu că te-ai fi supărat mai degrabă dacă s-ar fi arătat dinaintea măriei-tale acest adevărat coborîtor al nobililor.

— Într-adevăr.

— **Însă în schimb**, s-a înfățișat la trecerea măriei-tale Costea venețianul.

SADOVEANU, N. P. 221.

E adevărat că vagonul din urmă al unui tren se clatină mai mult; **în schimb însă** nu e priveliște mai plăcută, într-o călătorie cu drumul de fier, decît la fereastra din spatele trenului. CARAGIALE, O. I 293.

Observații asupra folosirii diferitelor conjuncții adversative

§ 268. Dintre toate conjuncțiile adversative, cea mai expresivă în redarea opoziției este *ci*, deoarece coordonata propoziției introduse prin *ci* este

o propoziție negativă. Cele două acțiuni puse față în față se exclud, realizarea uneia implicând nerealizarea celeilalte:

Mîinile mari nu se mai întind, ci atîrnă leneșe. SADOVEANU, O. II 188.

De aceea *ci* este adesea întărit prin *dimpotrivă* :

Șarlota ta nici a murit..., nici s-a bolnăvit..., ci, dimpotrivă, a doua zi s-a aruncat în brațele unui tînăr ofițer. NEGRUZZI, I 63.

Observație. În texte cu caracter arhaizant, mai apare *ci* în corelație cu o propoziție pozitivă, dar opoziția este și în acest caz mai puternică decît la *dar* și *însă*:

Cu vecinicia sînt legat,

Ci voi să mă dezlege. EMINESCU, O. I 173.

Din cauza opoziției puternice dintre cele două propoziții care-și fac față, *ci* poate fi suprimat mai ușor decît celelalte conjuncții adversative: *n-a murit, s-a aruncat în brațele unui ofițer.* În loc de *nu e soare, dar e bine* n-am putea spune *însă: nu e soare, e bine, nici: știu că trebuie să cobor la gară, n-o iau într-acolo în loc de știu că trebuie să cobor la gară, însă n-o iau într-acolo.*

Mai slabe decît *ci* sînt conjuncțiile *dar* și *însă*. Cea mai slabă valoare adversativă o are *iar*, care adesea poate fi considerat, tot atît de bine, copulativ:

Căci vulturului cerul au dat aripi să zboare...

Iar ție ț-au dat farmec. ALECSANDRI, P. I 137.

În limba vorbită azi, *ci* se întrebuițează puțin. În graiurile populare el este adesea înlocuit prin *și*, ceea ce se explică printr-o confuzie fonetică:

Nu-i la vie, și-i în casă

Cu paloșul gol pe masă. ALECSANDRI, P. P. 124.

Și nu-nșiră cum se-nșiră,

Și cîte-un bob ș-o mărgea. ȘEZ. XIV 184.

În limba literară, *ci* este adesea înlocuit prin *dar*:

Noi nu cerșim pacea, dar o vom cuceri. (Lozincă răspîndită în anii trecuți)

Este *însă* necesar ca *ci* să fie menținut, deoarece el exprimă o nuanță diferită de a lui *dar*: lozincă, așa cum a fost formulată mai sus, înseamnă: *nu cerșim pacea, dar (totuși) o vom cuceri*, ceea ce nu are sens; adevărata formulă este *nu cerșim pacea, ci o vom cuceri*, adică: *nu o cerșim, ci (dimpotrivă) o vom cuceri.*

Alte locuțiuni conjuncționale adversative

§ 269. Propoziția adversativă se mai poate introduce cu locuțiunile conjuncționale *numai (că), fără să, în loc să*:

Asta mie mi-o plăcut,

Numai maică-sa n-o vrut;

Asta mie mi-o plăcea,

Numai maică-sa n-o vrea. JARNÍK-BİRSEANU, D. 366.

*Le luminează fața luna
 Cu dureroasa-i poezie.
 Ei dorm mai strins ca totdeauna
 Și plîng în somn, fără să știe. PĂUN-PINCIO.
 Moșoc îi sărută mîna, asemenea cînelui care, în loc să muște, linge mîna care-
 bate. NEGRUZZI, I 141.*

Juxtapunerea propozițiilor adversative

§ 270. Raportul adversativ poate să nu fie exprimat printr-o conjuncție, simpla alăturare a propozițiilor fiind uneori suficientă pentru a-l marca:

*Era pe cînd nu s-a zărit,
 Azi o vedem, și nu e. EMINESCU, O. I 234.*

Locul conjuncției sau al locuțiunii conjuncționale adversative

§ 271. Toate conjuncțiile și locuțiunile adversative stau la începutul propoziției, cu excepția lui *însă* și *în schimb*, care se pot pune și în mijlocul propoziției:

Fulgeră din cînd în cînd și se luminează departe o dungă de pădure, dar nu știu singur unde mă găsesc. SAHIA, N. 26.

Biata babă era umflată cît o bute... simțirea însă nu și-o pierduse de tot. CREANGĂ, P. 19.

Observație. Uneori *însă* este separat prin virgule cînd e în mijlocul propoziției adversative, ceea ce nu poate fi considerat corect:

Cum, însă, cei mai mediocri dintre părinți nu cunosc ca indivizi în lume... decît pe copiii lor... e probabil că de aceea îi iubesc numai pe ei. CAMIL PETRESCU, U. N. 65.

Locul propoziției adversative

§ 272. Propoziția adversativă, exprimînd o opoziție față de propoziția cu care e coordonată, nu poate fi așezată în frază decît după aceasta. N-am putea spune, de exemplu: *Dar e bine, nu e soare.*

Propoziția coordonată adversativă și subordonată concesivă

§ 273. Propoziția adversativă împreună cu coordonata ei echivalează adesea cu o frază formată dintr-o concesivă și regenta acesteia (dar opoziția dintre coordonatele adversative este, în general, mai slabă decît între concesivă și regenta ei). Dacă substituim fraza cu o concesivă unei fraze adversative, atunci adversativa devine regentă, iar coordonata ei subordonată concesivă. Spre deosebire de adversativă însă, concesiva se poate așeza la începutul frazei:

Deși nu e soare, e bine.

Deși o merită, n-are să le placă.

Deși știu că trebuie să cobor la gară, n-o iau într-acolo.

Deși îmi spui că nu te mai duci, te apucă neliniștea.

Numai adversativa introdusă prin *ci* nu se pretează la această substituire, ceea ce se explică prin faptul că în cele două propoziții legate prin *ci* realizarea uneia implică nerealizarea celeilalte.

Conjuncția adversativă la începutul unei fraze

§ 274. Adesea conjuncția adversativă este folosită la începutul unei fraze după punct, două puncte sau punct și virgulă; este însă foarte ușor să substituim acestor semne virgula, pentru ca conjuncția să lege în aceeași frază două propoziții:

Știa să deosebească buchile. Dar era incapabil să descifreze o scrisoare. COCEA, I. SL. 7.

Precum se știe, cele două mari lotării s-au tras zilele trecute. Un lucru curios însă: pînă acuma, fericiții posesori ai numerelor câștigătoare nu s-au prezentat să-și reclame dreptul. CARAGIALE, O. I 156.

După ce atîta vreme

Laolaltă n-am vorbit,

Mie-mi pare că uitaram

Cît de mult ne-am fost iubit.

Dar acum te văd înainte-mi

Dulce, palidă cum șezi... EMINESCU, O. IV 370.

Cît sîntem încă pe pace, eu îți zic: Bine-ai venit.

Despre partea închinării însă, doamne, să ne ierți. EMINESCU, O. I 146.

Este lungă și nu prea veselă istoria vieții lui Zibal; dar așa cum e prins de friguri, tot e o petrecere pentru el să ia pe rînd una cite una fazele ei mai însemnate. CARAGIALE, O. I 54.

Corelativul conjuncției adversative

§ 275. Conjuncția adversativă are adesea un corelativ în propoziția cu care adversativa este coordonată. Acest corelativ poate fi exprimat prin adjective de felul lui *drept*, *adevărat*, care se pot prezenta și ca nume predicativ al unei propoziții subordonate:

*Un bou în post mare? **Drept**, cam ciudat vine,*

***Dar** asta se-ntîmplă în oricare loc.* ALEXANDRESCU, M. 353.

***Drept**, Niclesco are avere, **dar** fie ea încredințată că n-a lua-o pe dînsa cu trei copii.* NĂDEJDE, N. II 49.

Am întâlnit, ce e drept, un om călare, dar n-am văzut cum era îmbrăcat.

Această propoziție corelativă cu conjuncția adversativă poate apărea chiar ca principală, adevărata corelativă a adversativei devenind astfel subordonată în formă.

Împăratul, drept că aușise multe vorbindu-se despre voiniciile celor trei frați, dară nu știa care din ei este cel mai viteaz. SBIERA, p. 99.

Alte mijloace de a anunța o propoziție adversativă

§ 276. Mai există însă și alt mijloc de a anunța că urmează o propoziție adversativă: un complement de relație exprimat printr-un supin cu prepoziția *de*, verbul fiind același ca cel predicativ:

Îl durea de durut; dară răbda în piele ca un drac. IPIRESCU, L. 252.

Se poate și fără verb predicativ:

Oșlobanu prost, prost, dar să nu-l atingă cineva cu cât e negru sub unghie.

CREANGĂ, A. 78.

În sfârșit, adversativa se mai poate anunța prin inversiunea subiectului cu predicatul în propoziția coordonată, sau prin întrebuintarea afectivă a pronumelui personal:

Face mama plăcinte, dar n-are cine le mînca.

Toți erau toropiți de somn, mai cu samă Cocoran, stătea el cu ochii holbați, dar își tot scăpa capul în jos. CAMILAR, TEM. 234.

Cercați voi marea cu degetul, dar ia! să vedem, cum i-ți da de fund. CREANGĂ, p. 260.

Fraze cu două propoziții adversative

§ 277. Uneori se întâlnesc în aceeași frază două propoziții adversative, dintre care cea de a doua se opune celei dintîi:

Aceleași glasuri cîntă, dar n-o mai mîngîie, ei-i amintesc cu cruzime de nopțile trecutului. SADOVEANU, O. II 117.

Modurile folosite în propoziția adversativă

§ 278. Propozițiile adversative se pot construi cu toate modurile predicative, ținînd seama de modul la care stau verbele cînd propozițiile ar fi independente:

— indicativ:

Pe dumneata nu știu unde te-oi fi văzut, om bun, dar tovarășul dumitale a mai umblat pe aici. SADOVEANU, N. P. 394.

— conjunctiv :

Îți dau cartea, dar să mi-o aduci înapoi.

— optativ-condițional :

N-am timp, dar m-aș duce și eu.

— imperativ :

Nu mă omori, Făt-frumos, ci mai bine dă-mi drumul în apă. ISPIRESCU, L. 43.

PROPOZIȚIILE DISJUNCTIVE

§ 279. Propozițiile disjunctive exprimă acțiuni și stări opuse și contradictorii, dintre care nu se poate realiza decât una :

Țările române ori vor fi unite,

Ori vor fi în parte la străini robite. BOLINTINEANU, P. I 40.

Numărul propozițiilor disjunctive

§ 280. De obicei propozițiile disjunctive sînt în număr de două, dintre care trebuie aleasă numai acțiunea uneia :

Măi bărbate... alege-ți una din două : ori merg eu de unde-am venit, ori alungă-ți copiii de la casă. RETEGANUL, P. I 43.

Nu sînt excluse însă frazele în care intră mai mult decît două disjunctive, dintre care e posibilă numai acțiunea uneia :

Un unghi sau e drept, sau e ascuțit, sau e obtuz.

Conjunțiile care introduc propoziții disjunctive

§ 281. Conjunțiile care introduc propoziții disjunctive sînt *ori* și *sau* :

Las'că-i bine ; ascultă ce-ți spun eu, din asta ori moare, ori înnebunește. VLAHUȚĂ, D. 166.

Gîndurile îmi erau împărțite : să mă duc în Sicilia..., sau să mă întorc în Franța. GHICA, S. 214.

Folosirea conjuncției disjunctive într-o frază cu două propoziții disjunctive

§ 282. De cele mai multe ori conjuncția este pusă în fruntea fiecărei propoziții în parte, lucru explicabil prin faptul că ele sînt puse exact pe același plan, nu este una mai importantă decît cealaltă :

Ori părerea mă înșală, ori s-a strica vremea... din două una trebuie să fie numaidecît. CREANGĂ, P. 265.

Poporul deșteptat sau se ridică mare, triumfător, și recîștigă independența din afară și libertatea dinlăuntru, sau suferă în nemișcare, cersînd dreptul de a trăi de la celelalte nații. BĂLCESCU, O. I 190.

În limba îngrijită, conjuncția este aceeași la ambele propoziții: *ori... ori* (*sau... sau*). Nu pot fi socotite corecte frazele de felul următor:

Ori trimite sol la scaunul domniei mele un boier credincios, **sau** să binevoiască mânia-ta să ne înțelegem din gură în gură. IPIRESCU, M. V. II.

Ori ești hămișliu ca vulpea, **sau** grozav ești de nătîng. DAVILLA, V. V. 20.

Folosirea conjuncției disjunctive într-o frază cu mai multe propoziții disjunctive

§ 283. Când sînt mai mult de două propoziții disjunctive, conjuncția poate fi pusă înaintea fiecăreia dintre ele și este obligatorie înaintea tuturor, afară de prima.

Ori îmi dai înapoi calul, **ori** mi-l plătești, **ori** te dau în judecată.

Îmi dai înapoi calul, **ori** mi-l plătești, **ori** te dau în judecată.

În general, când lipsește conjuncția de la prima propoziție, fraza e interogativă:

Nu știu părerea m-a amăgit, **ori** am auzit mai multe glasuri? CREANGĂ, P. 24.

Oare ochii ei o mint,

Sau aievea-i, adevăru-i? EMINESCU, O. I 103.

Știa femeia că mă-ntorc?... **ori** se sculase de dimineață? CARAGIALE, O. I 146.

Era să țip obraznic,

Ori ce era să fac? COȘBUC, F. T. 135.

Propoziții disjunctive eliptice de predicat

§ 284. Una dintre propozițiile disjunctive este adesea eliptică de predicat, cînd acesta este identic în amîndouă propozițiile:

Încă o dată vă întreb, vă închinați **ori** ba? NEGRUZZI, I 173.

Ori oi putea izbuti **ori** nu, dar îți făgăduiesc dinainte că o dată pornit din casa d-tale, înapoi nu m-oi mai întoarce. CREANGĂ, P. 192.

De multe ori rămîne numai conjuncția repetată, contextul fiind suficient pentru ca să se înțeleagă predicatul în ambele propoziții:

Trebuie să te hotărăști : **ori, ori.**

Perioade cu propoziții disjunctive

§ 285. Adeseori fraza care conține propoziții disjunctive este mai amplă, fiecare dintre disjunctive fiind urmată de o adversativă sau de o concludivă; se aicătuiesc astfel perioade:

Ori tu mă iubesti, și atunci lupta e peste putință cu Cațavencu... **ori** nu, și atuncea mor, și dacă mă lași să mor, după ce-oi muri poate să se întîmple orice.

CARAGIALE, O. VI 113.

Alteori situația e încă mai complicată, ca în exemplul următor:

Ori vine azi de undeva

Iubitul ei și-o va lua,

Ori dacă nu, când va veni,

El n-o va mai afla. COȘBUC, F. T. 163.

Ideea exprimată complet ar fi: « ori vine..., ori nu vine, și dacă nu vine... ».

Propoziții disjunctive coordonate și subordonate

§ 286. Propozițiile disjunctive pot fi amîndouă împreună introduse printr-o conjuncție care le coordonează cu o propoziție anterioară sau le subordonează acesteia. Putem găsi astfel disjunctive conclusive, disjunctive adversative, cauzale, copulative.

Nu-i rămîne nici o posibilitate de victorie, deci ori se supune, ori moare.

De plecat, pleacă, însă sau nu ajunge la timp, sau nu ajunge de loc.

Treaba de astăzi niciodată să nu o lase pentru mine; căci a doua zi sau alta i se poate întîmpla, sau vremea îi va sta împotrivă. GHICA, S. A. 24.

La fel, înaintea conjuncției disjunctive sau după ea poate sta o conjuncție temporală, cauzală etc.:

Pleacă la război, unde sau va învinge, sau va muri.

Într-o zi, sau că nu putuse să încheie socoteli bune cu Ioncu Slătineanu... sau că iar i se făcuse poftă de hagiatic, s-a pas într-o saică să treacă la Nicopoli. GHICA, S. 253.

Observații asupra unor aparente propoziții disjunctive

§ 287. Există propoziții construite întocmai ca disjunctivele, cu deosebirea că dintre două sau mai multe propoziții care alcătuiesc fraza nu există obligația de a alege una singură care se realizează. Acestea sînt în realitate propoziții copulative introduse prin *ori, sau*:

Doriți să vă hodiniți, ori doriți să gustați ceva — vă rog porunciți.

SADOVEANU, N. P. 130.

Răspunsul ar putea fi: *doresc și una și alta sau: nu doresc nici una, nici alta.*

Între acest fel de propoziții și disjunctive este o deosebire de intonație: la disjunctive accentul principal cade pe conjuncție, iar la copulative pe alte cuvinte.

Alteori două propoziții opuse depind ambele de o regentă care are sensul aproximativ de « este indiferent »:

De-o fi una, de-o fi alta... Ce e scris și pentru noi,

Bucuroși le-om duce toate, de e pace, de-i război. EMINESCU, O. I 146.

Plîns ae mamă, plîns de creangă... tot nimic eu nu voi ști,

Fie că-n senin ori nouri va sta soarele ori luna,

Fie că va da zăpadă, ori că iarba va-neverzi. VLARUȚĂ, P. 46.

Îi era, așa se vedea, indiferent dacă sînt ori nu președinte. SLAVICI, Amintiri (1924), 57.

În aceste cazuri nu avem de-a face cu propoziții disjunctive, ci în primul exemplu cu condiționale, iar în ultimul cu subiective.

Se pot alcătui în același fel fraze compuse formal din propoziții principale:

Ori vii, ori nu vii, eu tot merg.

De fapt, prima dintre aceste propoziții poate fi înlocuită cu o condițională, iar a doua cu o conccsivă.

Modurile folosite în propozițiile disjunctive

§ 288. Propozițiile disjunctive se construiesc cu toate modurile predicative, dar mai ales cu indicativul și cu imperativul.

Nu știu : zilele mi-s rele

Ori mă bat faptele mele. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 142.

Ori să se revizuiască, primesc! dar să nu se schimbe nimica; ori să nu se revizuiască, primesc! dar atunci să se schimbe pe ici pe colo și anume în punctele... esențiale. CARAGIALE, O. VI 133.

Ori pe mîndra vamă dă-m,

Ori să stai să ne luptăm. PANN, Ș. T. II 69.

Ori te poartă cum ți-e vorba, ori vorbește cum ți-e portul. (Proverb)

Valoarea modurilor este cea pe care o au ele de obicei în propoziții independente.

PROPOZIȚIA CONCLUSIVĂ

§ 289. Propoziția conclusivă este propoziția care exprimă concluzia acțiunii sau stării din coordonata ei.

Măria-sa îi dăduse ș-un pitac; deci îl socotea prietin al său. SADOVEANU, N. P. 103.

Conjunția conclusivă la începutul unei fraze

§ 290. Uneori propoziția conclusivă exprimă concluzia întregii discuții anterioare, care poate fi alcătuită dintr-o frază sau mai multe.

Or, este limpede că, pe măsura dezvoltării democrației populare pe drumul socialismului, lupta de clasă continuă, și reacțiunea, a cărei rezistență este stimulată și activ susținută de imperialiștii străini, recurge la forme tot mai ascuțite de luptă împotriva regimului de democrație populară.

De aceea, în centrul întregii noastre educații de partid trebuie să stea ideea luptei de clasă atît la orașe cît și la sate. REZ. HOT. 23.

Concluzia pe care o exprimă propoziția conclusivă se poate referi la acțiuni petrecute mai înainte, fără ca ea să fie legată direct de coordonata anterioară. Propoziția conclusivă poate fi despărțită de coordonata ei prin punct și virgulă sau punct.

Dar apoi își aduse aminte că făgăduise a răpi pe fata Genarului, și ceea ce făgăduiește voinicul anevoie o lasă nefăcută.

Deci se porni și înspre sară ajunse la castelul Genarului ce strălucea în întunericul serii ca o uriașă umbră. EMINESCU, L. P. 181.

Într-o zi văzu pe-o rablă
Un tobaș ce lumea cheamă,
Cu mustața ca o greablă
Și c-o trîmbiță de-alamă :
Împăratul prea-nălțatul
M-a trimis s-adun tot satul,
Să dau știre tuturor
Că el caută în latul
Lumii-acestei p-un fciior,
Ce din toți va fi mai tare,
Mai frumos și mai cuminte.

Deci vă strîngeți mic și mare

Și să țineți bine minte,

Căci se poate, — cine știe,
Că la voi prin sat să fie
Voinicel a-i fi pe plac
Să-i dea fata de soție. EMINESCU, L. P. 144.

Prin ce se introduce o propoziție conclusivă

§ 291. Conjunțiile și locuțiunile conjuncționale în propozițiile conclusive sînt următoarele: *decî, dar, așadar, prin urmare, de (pentru, drept) aceea, în concluzie, în consecință, așa fiind, care va să zică, va să zică, așa că.*

Ele pot fi folosite atît la începutul propoziției cît și în cuprinsul ei.

În limba literară conjuncția cea mai folosită este *decî*.

Țăranii între dînsii vorbesc că și de vor face învoieli cu boierii, la muncă nu vor ieși pînă ce nu li se va împărți moșia Babaroaga care nu-i face trebuință cucoanei... că ei nu vor mai sta fără pămînt, că ei asudă și sîngerează muncindu-l și decî al lor trebuie să fie. REBREANU, R. I 272.

Conjuncția *decî* este frecventă în limba veche fără să aibă sens conclusiv:

Dimitrașco vodă după ce au văzut că s-au curățit de leși, ridicatu-s-au cu toată boierimea și s-au dus la scaun la Iași și s-au așezat la scaun. Decî Dimitrașco

vodă temîndu-se de leși să nu sloboadă niscaiva pîdgoazuri cu îndemnarea lui Petriceico vodă, să-l iei, scris-au la vezîrul, de i-au făcut știre de toate aceste, precum s-au tîmplat. **Deci** vezîrul au poroncit să ierneze tătarii în țară, pentru să-l apere și pre dînsul și raiaoa. NECULCE, CR. I 67.

Conjunecția *dar* are o întrebuintare mai variată din cauza sensurilor diferite pe care le are. Sensul conclusiv al conjunecției *dar* apare mai rar.

*Azi fața lor de sînge e spălată,
Iar ochii vād cum ne urcăm spre țel,
Și cînd ni-e greu, un zîmbet bun ne-ndeamnă
« Hai, copăcel, tovarăși, copăcel! »
Vom spune **dar** cît de frumoasă-i lumea.* BANUȘ, B. 90.

Conjunecția apare și sub forma *dară*:

*Iar tovarășului dumitale i se cuvî patru lei, fiindcă patru bucăți de pine a avut de întrecut. Acum **dară**, fă bine de înapoiește un leu tovarășului dumitale.*

CREANGĂ, A. 149.

Forma *dară* era obișnuită în textele vechi. În limba veche se folosea și construcția *decî dară*:

***Decî dară**... poate că și aceștia supuși sint.* SPĂT. MILESCU, LET. I 100.

Împreună cu adverbul *asa*, conjunecția *dar* a dat naștere locuțiunii conjunecționale *asadar*:

*Munca pe om niciodată nu-l lasă a flămînzi...
Asadar, d-aci-nainte să nu ședem lenevoși.* PANN, P. V. II 91.

Alteori adverbul *asa* poate avea singur sens conclusiv:

*Tocmai în ziua aceea bucătarii curții se îmbătaseră... Și **asa**, rugată fiind cu stăruință, se apucă și ea de găti niște bucate înfricoșate.* IPIRESCU, I. 23.

Propoziția conclusivă se poate construi și cu locuțiunea *care va să zică*:

*Un sfert de ceas pînă la hanul lui Mînjoală... de-acolea, pînă-n Popeștii-de-Sus, o poștie : în buiestru potrivit, un ceas și jumătate... Buiestrașu-i bun... dacă-i dau grăunțe la han și-l odihnesc trei sferturi de ceas... merge. **Care va să zică, un sfert și cu trei un ceas, și pînă-n Popești, unu și jumătate, fac două și jumătate.*** CARAGIALE, O. I 139.

Propoziții conclusive juxtapuse

§ 292. Propoziția conclusivă poate fi și juxtapusă:

*Vādura e o femeie care știe să ție piept nevoilor; **să iau o vādura**.* SADOVEANU, O. II 150.

Ține, frate, partea dumitale și fă ce vrei cu dînsa. Ai avut două pîni întregi, doi lei fi se cuvî. CREANGĂ, A. 145.

Locul propoziției conclusive

§ 293. Propozițiile conclusive ocupă un loc deosebit printre coordonate. Dat fiind faptul că servesc drept concluzie propozițiilor coordonate anterioare, ele sînt — într-o oarecare măsură — subordonate acestora. Faptul se poate vedea din imposibilitatea schimbării locului pe care-l ocupă conclusiva față de coordonată. Ele seamănă în această privință cu unele adversative. (Vezi Ordinea propozițiilor în frază, § 450.)

PROPOZIȚIA CAUZALĂ

§ 294. Propoziția coordonată cauzală arată motivul pentru care se săvîrșește sau se cere să se săvîrșească acțiunea din propoziția cu care e coordonată.

Zi-mi Radule, pe nume, că doară sînt copilul d-tale. ALECSANDRI, în CONV.

LIT. IV 316.

Trebuie făcută o deosebire între cauzala coordonată și cauzala subordonată (circumstanțială). În timp ce subordonata arată din ce cauză se produce acțiunea din regentă, coordonata constituie în general numai o explicație, o motivare; foarte adesea ea se petrece în urma coordonatei ei, deci nu poate, din punct de vedere logic, să fie cauza acesteia.

Prin ce se introduce o propoziție cauzală

§ 295. Propozițiile coordonate cauzale sînt introduse prin conjuncțiile *că, căci* și prin locuțiunile (*că*) *doar, vezi că, vezi dumneata (că), pasămite.*

Nu te nita ca un motan blind, că te cunosc eu cîte parale faci. SADOVEANU, N. F. 8.

Rămii cu noi, căci ne zice gîndul că vei pieri. ISPIRESCU, L. 8.

«Unsprezece», spune ea;

Eu zic «bine» pe credință:

Doar o fi avînd știință

Scara cîți fuștei avea. COȘBUC, P. 1 201.

Calul, vedeți d-voastră, era năzdrăvan. ISPIRESCU, L. 162.

Am zburat ca păsăruicile, că doar ne ducem în țară... CAMILAR, N. 1 308.

Iată se întîlnesc cei doi frați și nu le vine să creadă ochilor și se iau în brațe, că pasămite își tănuise unul altuia șiretenia de acasă. CARAGIALE, O. 1 121.

Conjuncția sau locuțiunea conjuncțională cauzală la început de frază

§ 296. Ca și în cazul conjuncțiilor adversative și conclusive, găsim adesea puse la începutul unei fraze și cuvintele care introduc propoziții cauzale coordonate, adică găsim cauzala despărțită prin punct de propoziția anterioară. Este însă foarte

ușor de înlocuit acest punct prin virgulă, contopindu-se astfel într-o singură frază cele două propoziții sau fraze separate:

În deseară frații cei mai mari se întâlneau iară. Pasămite drumurile pe care apucaseră ei se întruneau acolo. ISPIRESCU, L. 275.

Nu se poate apropia nime de Cerb; căci este solomonit și nici un fel de armă nu-l prinde. CREANGĂ, P. 217.

**Ce finațe, măi nebune?*

Doar pământul nu-i al tău. ALECSANDRI, P. P. 99.

De unde știi dumneata? Doar nu ești ghicitor. SADOVEANU, P. M. 45.

Observații asupra propoziției cauzale introduse prin conjuncțiile *că* sau *căci*

§ 297. Coordonata cauzalei introduse prin conjuncțiile *că* sau *căci* are foarte adesea predicatul la imperativ:

Ieșiți, că pre toți vă omor! NEGRUZZI, I 161.

În general, în aceste fraze trebuie subînțeleasă între cele două coordonate o subordonată, mai adesea condițională.

Nu mă omorî, Făt-frumos; ci mai bine dă-mi drumul în apă, că mult bine ți-oi prinde când cu gândul n-ai gândi. ISPIRESCU, L. 43.

Dă-mi drumul... că înseamnă «dă-mi drumul, fiindcă (dacă-mi dai drumul) ți-oi prinde bine».

Modurile folosite în propozițiile coordonate cauzale

§ 298. Propozițiile coordonate cauzale sînt de obicei reale și de aceea se construiesc cu modul indicativ:

Noroc numai c-am găsit pe-o țesitură un boț de mămăligă de-am mâncat, căci îmi gîrîiau mațele de foame. CREANGĂ, P. 145.

Ținînd seama de felul propoziției condiționale, exprimate sau subînțelese, coordonata cauzală poate fi și la modul condițional:

A fost odată ca niciodată; că de n-ar fi nu s-ar mai povesti. ISPIRESCU, L. I.

SUBORDONAREA

NOȚIUNI GENERALE

Definiția propoziției subordonate

§ 299. Propoziția subordonată depinde de o propoziție regentă, în sensul că îndeplinește funcțiunea unei părți de propoziție a regentei sau adaugă o precizare la înțelesul unei propoziții sau al unei părți de propoziție a regentei.

În fraza *Cine râde mai la urmă râde mai cu folos* (ISPIRESCU, L. 36), propoziția subordonată *cine râde mai la urmă* are rol de subiect al propoziției regente *râde mai cu folos*, care singură nu are înțeles.

În fraza :

Urișii, stînd pe coate, au trîntit un hobot mare

Cît s-au răsunit pămîntul într-o lungă depărtare (ALECSANDRI, P. 171),

propoziția subordonată *cît s-au răsunit pămîntul într-o lungă depărtare* precizează înțelesul adjectivului *mare*, care este o parte a propoziției regente (atribut).

Legătura dintre propoziția regentă și subordonată

§ 300. Dacă uneori propoziția regentă este incompletă, ea întregindu-se cu ajutorul subordonatei, element indispensabil, — cum este cazul cu propozițiile regente din frazele citate mai sus, — alteori propoziția regentă apare ca o construcție desăvîrșită, cu înțeles deplin, căreia propoziția subordonată i se adaugă ca ceva dependent, util, dar nu indispensabil.

În fraza *Fiindcă s-a lăsat un ger strașnic, au înghețat apele*, propoziția regentă *au înghețat apele* cuprinde o expunere desăvîrșită și are înțeles deplin; propoziția *s-a lăsat un ger strașnic* are și ea înțeles deplin și e subordonată propoziției regente prin aceea că arată cauza acțiunii exprimate de aceasta.

Raportul de dependență a acțiunii din subordonată față de acțiunea din regentă e exprimat aici cu ajutorul conjuncției *fiindcă*. Fără această conjuncție, deși raportul logic rămîne neschimbat — cauză și efect —, legătura gramaticală nu mai e de subordonare, ci de coordonare: *s-a lăsat un ger strașnic; au înghețat apele*.

Fraze cu mai multe subordonate

§ 301. Într-o frază pot fi mai multe subordonate, fie de același fel, legate între ele prin coordonare, fie de categorii diferite.

În fraza *Pentru că nu a plouat și au suflat vânturi intense, pomii nu au dat roadă*, propozițiile *pentru că nu a plouat și au suflat vânturi intense* sînt propoziții subordonate (de cauză) legate între ele prin coordonare.

În fraza *Deși am fost prevenit, m-am dus la munte fără să iau de mîncare*, propozițiile *deși am fost prevenit și fără să iau de mîncare* sînt subordonate propoziției *m-am dus la munte*; cea dintîi e circumstanțială concesivă, cealaltă circumstanțială de mod.

Propoziții subordonate regente ale altor subordonate

§ 302. Subordonatele pot depinde de propoziții principale sau de propoziții subordonate; de aceea o propoziție poate fi, în același timp, subordonată față de o anumită propoziție și regentă față de alta.

În fraza *Pe cioban l-a cuprins disperarea cînd a aflat că i-au pierit atîtea oi*, propoziția *că i-au pierit atîtea oi* este subordonată propoziției *cînd a aflat*, iar aceasta, deși regentă, este subordonată propoziției precedente.

Corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție

§ 303. Fiind similare părților de propoziție ale regentei, propozițiile subordonate sînt calificate după numele părților de propoziție al căror rol îl au: subiective, predicative, atributive, complementive directe, indirecte, circumstanțiale.

Propoziția fiind capabilă să redea situații mai complexe decît partea de propoziție, propozițiile subordonate cunosc categorii pe care nu le aflăm printre părțile de propoziție, cum ar fi propoziția condițională.

Întocmai ca părțile de propoziție, propozițiile subordonate pot determina substantive (în cazul propozițiilor atributive), verbe la mod predicativ sau nepredicativ (în cazul propozițiilor complementive și circumstanțiale) sau adjective și adverbe (în cazul unor propoziții complementive și circumstanțiale).

Prin ce se leagă o propoziție subordonată de regenta ei

§ 304. Subordonatele se leagă de propozițiile regente fie cu ajutorul conjuncțiilor, al locuțiunilor conjuncționale, al pronomelor relative sau al adverbelor relative, fie prin juxtapunere:

a) prin conjuncții

Se roagă să-i deie și lui ceva de mâncare. CREANGĂ, p. 143.

b) prin locuțiuni conjuncționale

Îmi apăs șapca pe ochi și mă rețem cu ochii mișiți, ca și cum m-aș așeza pe somn. CARAGIALE, o. II 106.

c) prin pronume relativ

Hanul lui Haramin se afla așezat la o răspintene de drumuri care apucau spre Roman și Piatra. SADOVEANU, n. p. 6.

d) prin adverbe relative

Cum mureau amurgurile, tunurile s-auzeau mai tare. CAMILAR, n. I 3.

e) prin juxtapunere

Zic zece, tu taie una. NEGRUZZI, I 149.

Observații asupra conjuncțiilor și a locuțiunilor conjuncționale subordonatoare

§ 305. Conjuncțiile de subordonare sînt într-o continuă mișcare. Ele se înmulțesc pe măsură ce crește nevoia de precizare, dat fiind că unele conjuncții întru-nesc valori variate. Astfel conjuncția *că* apare, între altele, cu sens cauzal sau consecutiv și introduce și propoziții complementive:

a) introduce o propoziție cauzală

Copilul umbla nespălat și murdar, că n-avea cine să-l îngrijească. SADOVEANU, o. III 18.

b) introduce o propoziție modală consecutivă

Era un senin pe ceri și așa de frumos și cald afară, că-ți venea să te scalzi pe uscat ca găinile. CREANGĂ, A. 64.

c) introduce o propoziție complementivă directă

Ce bucuros era tătucă cînd a auzit că te-ai întors. SADOVEANU, o. IV 19.

Pentru precizare s-au creat locuțiunile conjuncționale *deoarece*, *fiindcă*, *pentru că* (cauzale) și *încît* (consecutivă), conjuncția *că* fiind utilizată mai ales spre a introduce propoziții complementive.

Pentru a se evita echivocul dintr-o frază ca: *A înaintat atît de mult, că s-a temut să nu piardă legătura cu ai săi* (că s-a temut putînd avea fie calitatea de propoziție cauzală, fie calitatea de propoziție consecutivă), e preferabil să se spună, potrivit cu intenția vorbitorului: *A înaintat atît de mult, pentru că s-a temut*

să nu piardă legătura cu ai săi, sau *A înaintat atât de mult, încît s-a temut să nu piardă legătura cu ai săi.*

PROPOZIȚIA SUBIECTIVĂ

§ 306. Propoziția subiectivă îndeplinește funcțiunea de subiect într-o propoziție regentă (pe lângă un predicat format fie dintr-un verb, fie dintr-o expresie verbală, fie dintr-un adverb predicativ).

Că te-am zărit e a mea vină

Și vecinî n-o să mi-o mai iert. EMINESCU, O. I 118.

Destul că foarte de dimineață, dumnealor... așteaptă cu multă nerăbdare, pe peronul din urbea X., trenul accelerat. CARAGIALE, O. I 267.

Notă. Subiectul exprimat printr-o propoziție subiectivă este reluat cîteodată în propoziția regentă sub forma unui pronume:

Să-și puie cineva obrazul pentru unul ca tine și să te hrănească ca pe un trîntor, mare minune-i și asta! CREANGĂ, P. 219.

Prin ce se introduce o propoziție subiectivă

§ 307. Propoziția subiectivă poate fi introdusă:

a) printr-un pronume sau adjectiv relativ-interogativ sau nehotărît

Deasupra tuturor se ridică cine poate

Pe cînd alții stînd în umbră și cu inima smerită

Neștiuți se pierd în taină ca și spuma nezărită. EMINESCU, O. I 133.

Cari nu pierise de sabia slujitorilor domnești fugise în pribegie. ODOBESCU, I 160.

Ceea ce auzisem na putea să mă lase netulburat. VLAHUȚĂ, N. 173.

El stăpînul averii, întîmple-se orice s-o întîmpla! CARAGIALE, O. I 170.

b) printr-un adverb interogativ

Într-adevăr e bine cum spune uncheșul, a încuviințat Potcoavă: așa să se facă. SADOVEANU, N. P. 26.

Încotro vin Răzoarele e fără însemnătate. GALACTION, O. I 38.

N-a fost anevoie de înțeles de ce orașul vostru... nu-mi mai păru o vale a desfătărilor. CEZ. PETRESCU, S. R. 6.

c) prin conjuncțiile *că, cum că, să, ca... să și de* (cu sensul «că»)

E adevărat că pînă acolo nu ajunsese, dar nu e mai puțin adevărat că tot eu mă simțeam în pagubă. CAMIL PETRESCU, U. N. 130.

Și adînc privind în ochii-i ți-ar părea cum că înveși

Cum viața preț să aibă și cum moartea s-aibă preț. EMINESCU, O. I 160.

Dacă se întâmplă să plouă, ori răcoare? CARAGIALE, O. I 269.

Și fost-ar fi mai bine

Ca niciodată-n viață să nu te văd pe tine. EMINESCU, O. I 92.

*Nu știu cum s-a întâmplat de a rămas pictura cu totul înlăturată din
cărarea mult cotitei mele colinde de vânător.* ODOBESCU, I 113.

d) prin conjuncțiile *dacă* și *de* (cu sensul «dacă»)

Tot una-i dacă astăzi sau mâine o să mor

Cînd voi să-mi piară urma în mintea tuturor. EMINESCU, O. I 127.

Și în farmecul vieții-mi

Nu știam că-i tot aceea

De te razimi de o umbră

Sau de crezi ce-a zis femeia. EMINESCU, O. I 113.

Propoziții interogative indirecte

§ 308. Propozițiile subiective introduse prin pronume interogative, prin ad-
verbe interogative sau prin conjuncțiile *dacă* și *de* (cu sensul «dacă») sînt numite
interogative indirecte, deoarece întrebarea nu așteaptă răspuns, fiind subordonată
unui verb regent; nici tonul nu este interogativ, de aceea nu se pune la sfîrșitul
lor semnul întrebării.

Regional, înaintea unei interogative indirecte introduse printr-un pronume inte-
rogativ sau printr-un adverb interogativ se pune uneori și conjuncția *că*. În unele
graiuri din Transilvania, sub influență maghiară, *că* este obligator în această con-
strucție:

Nu se știe că cine a făcut asta.

Observații asupra folosirii diferitelor conjuncții

§ 309. Dintre conjuncțiile folosite la construirea unei propoziții subiective,
cele mai frecvente sînt *că* și *să*. Locuțiunea conjuncțională *cum că* este veche și
populară, fiind rar întrebuințată astăzi în limba literară. Conjuncția *de* (cu sensul
«că») apare foarte rar cu această funcțiune.

Întrebuințarea conjuncției *ca... să* este legată de anumite condiții sintactice:
ea apare cu valoarea conjuncției *că*, atunci cînd predicatul subiectivei e despărțit
de predicatul regentei prin părți de propoziție aparținînd dependentei; pentru
a nu se putea crede că aceste părți aparțin regentei, se introduce imediat după regentă
cuvîntul *ca*, în așa fel încît partea de propoziție în discuție să fie intercalată între
ca și *să*, arătîndu-se astfel că aparține dependentei.

E necesar astăzi să-mi dai un răspuns.

E necesar ca astăzi să-mi dai un răspuns.

În primul exemplu, *astăzi* e legat de *e necesar* (în trecut nu era necesar, dar răspunsul poate fi dat și mâine); în al doilea exemplu răspunsul trebuie dat astăzi (mâine va fi prea târziu). În aceste condiții, folosirea conjuncției *ca... să* pentru a introduce o subiectivă este corectă:

Însă tu îmi vei răspunde că e bine ca în lume

Prin frumoasă stilhure să pătrunză al meu nume. EMINESCU, O. I 137.

De asemenea, *ca... să* e corect întrebuițat când între cele două elemente ale lui se intercalează o propoziție incidentă, și tot pentru a se arăta dacă aceasta se leagă de regentă sau de dependentă:

Trebuie ca, pînă nu prind ele de veste, oamenii dinainte să se strecoare unul cîte unul în spatele lor, să se adune acolo pe companii și pe urmă să pornească atacul. CAMIL PETREȘCU, U. N. 309.

În textele vechi, și astăzi în vorbirea neîngrijită, găsim propoziții subiective introduse prin *ca să*, fără nici o intercalare:

Ca să trecem prin pădure e peste poate. ISPIRESCU, L. 6.

Conjuncția *ca să*, fără intercalare, introduce în mod corect numai propoziții finale, fiind uneori dezvoltată cu ajutorul lui *pentru*: *pentru ca să* (vezi Propoziția finală, § 354).

Adverbul interogativ *cum* folosește la construirea propozițiilor subiective atît singur cît mai ales însoțit de conjuncția *de*:

Oameni ca dînsul sînt atît de rari... încît e de mirare cum de se mai găesc încă. NEGRUZZI, I 244.

Construirea propozițiilor subiective în funcție de felul predicatului regent

§ 310. Propozițiile subiective introduse printr-un pronume sint de obicei subiecte ale unor verbe personale.

Socoți domnia-ta, diece, că acel cal... nu înțelege că ce se petrece nu-i bine?

SADOVEANU, N. P. 35.

Cine a cunoscut pe unul a cunoscut și pe celălalt. CARAGIALE, O. I 303.

Subiectivele introduse prin conjuncțiile *că*, *cum că*, *să*, *ca... să* și *de* (cu sensul «că») apar ca subiecte ale unor verbe sau expresii unipersonale (sau folosite ca atare) ori ca subiecte ale unor adverbe predicative.

a) pe lîngă verbe unipersonale

Ah! atuncea fi se pare

Că pe cap îți cade cerul. EMINESCU, O. I 227.

Ne doare e-a fost scris așa. COȘBUC, B. I. 155.

Ți-ar fi plăcut să mă omori? CARAGIALE, O. I 275.

Și nouă nu ne mai rămîne decît să ne întindem lîngă ei. CAMILAR, N. I 221.

b) pe lângă expresii unipersonale

Fiul n-avea poftă de mâncare; îi era degrabă să meargă la neica Stavrache hangiul, frate-său mai mare. CARAGIALE, O. I 165.

Era mai bine ca negura să nu se mai ieie. CAMILAR, N. I 8.

c) pe lângă adverbe predicative

Și poate că nici este loc

Pe-o lume de mizerii

Pentr-un atit de sfînt noroc

Străbătător durerii. EMINESCU, O. I 185.

Biletul era în pamblica pălăriei, și, dacă a zburat pălăria, firește e-a zburat cu pamblică și cu bilet cu tot. CARAGIALE, O. I 268.

Adevărat că la Moldova și vremea umblă fără noimă ca multe altele. SADOVEANU, N. P. 123.

Propozițiile subiective introduse printr-un adverb interogativ sau prin conjuncțiile *dacă* și *de* (cu sensul «dacă») apar ca subiecte ale unor verbe sau expresii unipersonale:

De-aceea una-mi este mie

De ar vorbi, de ar tăce. EMINESCU, O. I 208.

Să nu vă fie cu supărare dacă înștiințăm pe cinstita gazdă să nu treacă slujitori ai săi prin tinda asta. SADOVEANU, N. P. 38.

Modurile folosite în propoziția subiectivă

§ 311. Propozițiile subiective introduse prin pronume sau prin adverbe interogative se pot construi cu modul indicativ, optativ-condițional, prezumtiv sau conjunctiv:

— indicativ

E perfect adevărat ce bănuiești. CAMIL PETRESCU, U. N. 127.

— optativ-condițional

Nu se știe ce s-ar fi întimplat dacă n-aș fi sosit tocmai atunci.

— prezumtiv

Nu se știe cine o fi făcut aceasta.

— conjunctiv

Dar ai pe căpităneasa Marga, frate dragă, este cine să te mîngîie. SADOVEANU, N. P. 113.

Propozițiile subiective introduse prin conjuncțiile *că*, *cum*, *de* și *dacă* se construiesc cu indicativul, optativ-condiționalul sau prezumtivul:

— indicativ

Și prin ferestre sparte, prin uși fiuie vîntul —

Se pare că vrăjește și că-i auzi cuvîntul. EMINESCU, O. I 69.

— optativ-condițional

Părea că-n somn un înger ar trece prin infern. EMINESCU, O. I 95.

— prezumtiv

Pe semne că m-o fi cunoscînd dumnealui! zise bangiul. CARAGIALE, O. I 179.

Subiectivele introduse prin conjuncțiile *să* și *ca... să* au verbul la modul conjunctiv:

Nu-i de nici un folos să stea două gospodării certate. SADOVEANU, O. II 53.

Este drept ca fiecare să poarte ponosul faptelor și ziselor sale. ODOBESCU, III 10.

Predicatul propoziției subiective este pus în general la modul la care ar fi stat dacă propoziția ar fi fost independentă:

E bine că lucrează și e bine să lucreze.

Construcții echivalente cu o propoziție subiectivă

§ 312. Propozițiile subiective construite cu conjuncțiile *să* sau *ca... să* și modul conjunctiv sînt echivalente cu un subiect exprimat prin infinitiv.

Omenirea s-a tupilat în văgăuni după o socotință veche că bine este a te feri de lotri, atît domnești cît și de ceilalți. SADOVEANU, N. P. 122.

Mai rar apare infinitivul echivalent cu un indicativ introdus prin *că*:

Nu mă mir că i se pare ciudat a mă vedea la dînsul. CARAGIALE, O. I 283.

PROPOZIȚIA PREDICATIVĂ

§ 313. Propoziția predicativă îndeplinește funcțiunea de nume predicativ într-o propoziție regentă. Ea se leagă de subiectul regentei printr-un verb copulativ, care face parte din propoziția regentă, ca: *a fi*, *a deveni*, *a se face*, *a părea*, *a rămîne*, *a însemna*, *a se numi*, *a se alege* etc. (vezi Sintaxa părților propoziției — Predicatul, § 119).

Înțelegerea a fost să ne aștepte la drumul Păstrăvenilor. SADOVEANU, N. P. 23.

Bine, băiete, bine, fă-te și tu ce-i putea, dar mai ales un om cumsecade să te faci. SADOVEANU, L. N. 17.

Leonida a tăcut... și a trecut la loc. Dar dacă a tăcut, asta nu înseamnă că n-a gîndit. CARAGIALE, O. I 262.

Verbul copulativ poate fi și la un mod nepredicativ. Așa cum se spune:

Nu floarea vestejită din părul tău bălai,

Căci singura mea rugă-i uitării să mă dai (EMINESCU, O. I 127),

se poate spune și:

Singura mea rugă fi i n d să mă dai uitării, nu-ți cer floarea veștejită din părul tău bălai.

Prin ce se introduce o propoziție predicativă

§ 314. Propozițiile predicative pot fi introduse:

a) printr-un pronume relativ-interogativ sau nehotărît:

Am să fiu ce vreau să fiu! BENIUC, v. 18.

Nu-i pentru cine se pregătește, ci pentru cine se nimerește. (Proverb)

Notă. Propoziția predicativă construită cu pronume corespunde unui nume predicativ exprimat printr-un substantiv sau prin orice altă parte de vorbire cu valoare de substantiv.

b) printr-un adverb interogativ:

Lumea-i cum este... și ca dînsa sîntem noi. EMINESCU, o. I 36.

Notă. Aceste două prime categorii sînt interogative indirecte (vezi Propoziția subiectivă, § 308).

c) prin conjuncțiile *că, să, ca... să* și *de*:

Și unul înspre altul se pleacă-n dezmierdări —

Dar buzele ei roșii păreau că-s sîngerate. EMINESCU, o. I 97.

Porunca mea e să-ți dau acest paloș. SADOVEANU, n. p. 115.

Singurul drept ce se da țăranului rob era ca stăpînul lui să nu-i poată răpi după voință banii, vitele și instrumentele de arătură. BĂLCESCU, o. I 139.

Făceau săpături... și ajungeau chiar de loveau cu hîrleful de ceaunul care suna dedesubt. RĂDULESCU-CODIN, l. 30.

Note. 1. Propoziția predicativă construită cu conjuncțiile *că, să, ca... să* și *de* corespunde unui nume predicativ exprimat printr-un infinitiv, printr-un participiu sau printr-un derivat verbal (abstracți verbal sau nume de agent).

Nimic din ceea ce e pe pămînt nu părea că-l interesează. COCEA, f. sl. 9 [= nu părea a-l interesa].

După vreo trei luni... se pomenește Mircea că-l iau trimișii divanului... și-l întăresc în scaun. RĂDULESCU-CODIN, l. 76 [= se pomenește luat... și întărit...].

Datoria lor este să alerge prin cetate. ODOBESCU, I 94 [= este alergarea prin cetate].

2. Pentru folosirea lui *ca... să* sînt valabile observațiile făcute asupra propoziției subiective.

d) printr-un adverb sau o locuțiune comparativă și prin conjuncția *oricît (de)*:

Ne-au înșelat cum că au să ne deie pămînt. Nu mi-au dat nici măcar pe-a meu... și-am ajuns precum mă vezi. SADOVEANU, n. f. 95.

Înălțimea ta ești

Oricît de slab poștești. ALEXANDRESCU, m. 329.

Notă. Propoziția predicativă construită în acest fel corespunde unui nume predicativ exprimat printr-un adjectiv.

Modurile folosite în propoziția predicativă

§ 315. Propozițiile predicative introduse printr-un pronume și cele introduse printr-un adverb sau o locuțiune comparativă se construiesc cu modul indicativ, optativ-condițional sau prezumtiv.

— indicativ:

Eu, bunicule, aș vrea să mă fac ce ești tu. SADOVEANU, L. N. 16.

Și mai pe urmă, a adăugat uncheșul, uitându-se pe deasupra codrului, — bună, vremea fi-va cum va binevoi... SADOVEANU, N. P. 123.

— optativ-condițional:

Când măriși o fată e parcă ți-ar arde casa! oftă Herdelea încheind socotelile nunții. REBREANU, I. II 7.

— prezumtiv:

A fost el ce-o fi fost; întrebarea este: ce e acum?

Dintre propozițiile predicative introduse prin conjuncții, cele introduse prin *că* și *de* se construiesc cu indicativul, optativ-condiționalul sau prezumtivul:

— indicativ:

Tot ce putem spune deocamdată, în materie de muzică vânătoarească, este că francezii au avut și au păstrat din timp străvechi... o mulțime de cîntece vânătoarești. ODOBESCU, I 95.

— optativ-condițional:

Vulpea pare că ar fi moartă.

Predicativele introduse prin conjuncțiile *să* și *ca... să* se construiesc cu modul conjunctiv.

Îndeletnicirea lui era să iasă de două ori pe an cu învoirea domniei, dincolo de hotare, luînd cu el slujitori pașnici și două chervane de cele mari. SADOVEANU, N. P. 65.

Valoarea modurilor în propozițiile predicative este cea pe care ar avea-o dacă ar fi independente.

PROPOZIȚIA ATRIBUTIVĂ

§ 316. Propoziția atributivă îndeplinește funcțiunea de atribut al unui substantiv sau al substitutului unui substantiv din propoziția regentă. Deoarece se construiește de cele mai multe ori cu un pronume sau un adverb relativ, propoziția atributivă mai poartă și numele de propoziție relativă.

Nu puteți să-mi alinați durerea care-mi pătrunde sufletul. ISPIRESCU, L. 12.

Observație. Uneori o propoziție atributivă nu determină numai un substantiv, ci o întreagă propoziție. În cazul acesta ea este introdusă prin ceea ce:

Nu-și mai bătea capul decât cu copiii oamenilor din sat, ceea ce era și meseria lui de învățător. SLAVICI, o. I. 114.

Formal aceste propoziții pot fi considerate ca atributive determinând pronumele demonstrativ *ceea*, care rezumă propoziția regentă.

Propoziții atributive determinative și explicative

§ 317. Printre propozițiile atributive se disting propoziții determinative și propoziții explicative.

Propozițiile determinative identifică substantivul pe lângă care stau. Ele arată care anume este persoana sau obiectul despre care este vorba, și sînt absolut necesare pentru înțelegerea ideilor exprimate, formînd, împreună cu regenta, un grup de cuvinte strîns legate între ele, nedespărțite prin virgulă.

Înțelesese bine Manlache că șoseaua nu-i patrulată numai de jandarmul care adormise în cantonul lui Gheorghe POPA, v. 81.

Propozițiile atributive explicative califică numele pe lângă care stau. Ele arată cum este obiectul sau persoana despre care este vorba, dar nu sînt suficiente pentru a o identifica; ele adaugă o idee nouă, dar fără ele fraza rămîne inteligibilă. Ele nu formează împreună cu regenta un grup strîns unit, ci sînt despărțite printr-o pauză și prin intonație, iar în scris prin virgulă.

Apoi, iarăși multă vreme, nici un semn, decât urme de pași pe zăpadă, pe care patrulele le urmăreau prin viscol și ceață. DUMITRIU, v. l. 70.

În fraza:

Ne bucurăm de izbînzile tinerilor, care au să ne ia locul. SADOVEANU, N. P. 250,

virgula ne arată că atributiva e explicativă și că trebuie să înțelegem: ne bucurăm de izbînzile tinerilor (noștri), (și aceștia) au să ne ia locul; fără virgulă, propoziția atributivă ar fi determinativă, și ar trebui să înțelegem: ne bucurăm numai de izbînzile acelor tineri care au să ne ia locul (nu și de ale altora).

Prin ce se introduce o propoziție atributivă

§ 318. Propozițiile atributive se introduc printr-un pronume relativ, printr-un adverb relativ, sau printr-o conjunctie.

a) Propozițiile atributive introduse prin pronumele relativ care se pot găsi în diverse situații sintactice, fiind precedate uneori de prepoziții sau de articolul genitival, după rolul pe care-l joacă în propoziție.

Soră-mea care mă purta în cîrcă, ... care nu mă lăsa să plîng niciodată, pierise dintre noi. DELAVRANCEA, T. 37.

Mi-a dat un sfat căruia i-am ghicit resortul interior. CAMIL PETRESCU, U. N. 97.

Se deschidea o prisacă, prin care trecea cu larmă o șușuniță de pîriu. SADOVEANU, O. II 96.

Rogojinaru scoase o foaie galbenă, pe care o arătă conductorului cu o mîndrie ostentativă. REBREANU, R. I 12.

Cum ar glumi, fără să știe nimic, cei al căror tren a și pornit pe o linie pe care alt tren vine dimpotrivă. CAMIL PETRESCU, U. N. 83.

Pronumele relativ *care* se acordă în gen și număr cu substantivul pe care-l determină propoziția atributivă.

Un puț cu cumpănă, în preajma căruia a fost odată dejugătoarea vitelor. SANDU-ALDEA, D. P. 36.

Sînt întîmplări în fața cărorora mintea stă locului. SLAVICI, N. I 18.

O ceată de ofițeri în fruntea cărorora erau trei. NEGRUZZI, I 167.

Observație. Cînd pronumele relativ *care* este în genitiv, el poate sta fie înainte, fie după substantivul determinant (substantivul care determină antecedentul din propoziția regentă), dacă acesta este însoțit de o prepoziție.

O nouă stîncă se ivește în drum de pe creștetul căreia își dă iarăși drumul în gol. BOGZA, G. O. 95.

Dreșina fuge din ce în ce mai repede... pe lângă contoare de a căror ființă n-a bănuț pînă acum. CRZ. PETRESCU, S. R. 44.

Căci sprinten și înșelător este gîndul, pe ale căruia aripi te poartă dorul neconținut. CREANGĂ, A. 36.

În toate aceste exemple s-ar fi putut folosi și ordinea inversă: *de pe al cărei creștet, de pînța cărorora, pe aripile căruia*. Mai obișnuită însă este așezarea substantivului în urma pronumei relativ. Dar cînd același pronume introduce două determinante și mai ales cînd fiecare din ele e construit cu altă prepoziție, e preferabil să se pună pronumele în urma celor două substantive.

Te găsești înlăuntrul unei bolți uriașe din tavanul și de pe pereții căreia atîrnă mii de stalactite. VLAHUȚĂ, O. A. 137.

Dacă s-ar fi pus pronumele înainte, el ar fi trebuit repetat, ceea ce ar fi dat o frază greoaie:

... din al cărei tavan și de pe ai cărei pereți...

Dar chiar dacă prepoziția ar fi fost aceeași, schimbarea ordinii ar fi creat greutăți de acord: *din al cărei tavan și pereți* sau *din ale cărei tavan și pereți* ar fi la fel de supărător, pe cînd *din tavanul și pereții căreia* nu are nici un cusur.

În secolul trecut, pronumele *care* se mai putea pune în urma substantivului chiar dacă acesta nu era însoțit de prepoziție:

Porta una dintr-acele scurte cașaveici numite fermele, broderia căreia, cu fir și tertel, îi acoperea tot pieptul. NEGRUZZI, I 16.

Astăzi, formula obligatorie în asemenea situație este pronume + substantiv (*a cărei broderie*), iar ordinea inversă nu mai apare decît în traduceri stîngace.

Cînd pronumele relativ *care* precedă substantivul determinat de el, înaintea lui se pune articolul *al, a, ai, ale*. Acesta se acordă cu substantivul pe care-l precedă.

Uneori însă pronumele este acordat greșit cu substantivul care urmează și care face parte din propoziția atributivă:

Bătrînul Gligore a cărei nevastă... CAMIL PETRESCU, U. N. 25.

În vorbirea neîngrijită, care tinde să devină nedeclinabil:

Mă recomand Tarsița Popeasca, văduva lui priotel Sava de la Caimata, care a dărimat-o Pache, cînd a făcut bulivardul ăl nou. CARAGIALE, O. II 78.

Adesea, în fraze rău făcute, devine cu totul neclar la ce substantiv se referă *care*, sau nici nu se referă la vreun substantiv, ci e o simplă particulă de introducere a unor propoziții, fie coordonate, fie subordonate. Caragiale a ironizat adesea această greșeală:

De aia și pusesem de gînd de la sfîntu Gheorghe să las prăvălia, care nu mai poate omul de atîtea angarale. CARAGIALE, O. I 84.

Eu dom' judecător, reclam, pardon, onoarea mea, care m-a-njurat, și clondirul cu trei chile mastică prima, care venisem tomn-atunci de la domn' Marinescu. CARAGIALE, O. I 85.

b) Propoziții introduse prin pronumele relativ *ce*:

Un mic negustor ambulant

Străbate pădurea ce leagă un sat de alt sat. BANUȘ, B. 84.

Le privea cu ură, că și cum ar fi vrut să le fie minte toată viața și pe ele și clipa aceasta de deznădejde ce părea a fi cea din urmă înainte de moarte.

DUMITRIU, B. F. 126.

Observație. Pronumele *care* se referă atât la ființe cît și la lucruri. Pronumele *ce* se referă în primul rînd la lucruri. În vorbire, *ce* nu se mai întrebuițează decît în anumite construcții fixate de mult: *cel ce, pe zî ce trece, săptămîna ce vine* etc. Totuși, acolo unde azi, în vorbire, găsim pe *care*, la poezii e frecvent *ce*, ca și în limba veche:

S-au împăcat cu toți crăii ce s-au scris mai sus. NECULCE, CR. I.

Am o mîndră ca ș-o floare,

Ce m-asteaptă cu mîncare. JARNIK-BİRSEANU, D. 24.

Vede-un tînăr, ce alături

Pe-un cal negru stă cătare. EMINESCU, O. I 66.

Bineînțeles, în poezie *ce* este uneori mai potrivit decît *care*, din punctul de vedere al formei. Unii înlocuiesc pe *care* cu *ce* pentru a evita cacofoniile. În general, cînd pronumele se referă la ființe, e preferabilă întrebuițarea lui *care*; *ce*, fiind nedeclinabil, poate da naștere la confuzii, mai ales între nominativ și acuzativ:

Colegul ce-l rugase să-i ajute n-a venit.

De cînd nu se mai putea mișca decît întors de brațele servitorului ce-l îngrijea, viața i se întunecase cu totul. GİRLEANU, C. D. 178.

Din aceste fraze nu se poate înțelege destul de clar dacă, în prima, subiectul (subînțeles) îl rugase pe coleg sau invers și nici dacă, în cea de a doua, subiectul (de asemenea subînțeles) îl îngrijea pe servitor sau invers.

c) În vorbirea populară, atributivele se introduc și cu *de*, pronume relativ. *M-a adus tușa Profira, a de i bucătăreasa boierului ăl bătrîn.* REBREANU, R. I 92.

d) Propozițiile atributive se mai introduc prin adverbe și locuțiuni adverbiale cu rol de conjuncții, ca: *unde, cum, cît, cînd, pe unde, de unde, pînă cînd* etc.

Intră în odăița unde zăcea bătrîna. SADOVEANU, O. II 136.

Era un prieten cum nu se mai află. SADOVEANU O. II 172.

Dar, moș Iolampie, va veni o vreme cînd fiecare va minca după cît muncește.

CAMILAR, N. I 399.

După ce totul se sfîrși, generalul Raskal se furișă după copacul de unde urmărișe toată năprusna CAMILAR, N. I 285.

De multe ori adverbul relativ *unde* este întrebuițat în mod greșit în locul pronomelor relative *care* cu prepoziție și *ce*.

A patra condițiune unde a dat greș. v. ROM. (ian.-mart.) 1937, 78.

e) Atributivele se mai construiesc cu conjuncțiile *că, ca(...)* *să* și cu *să* care introduce modul conjunctiv.

Și el își vîrîse-n cap ideea că e bolnav. VLAHUȚĂ, N. 14.

Se mai gîndesc ei oare la sfîntul legămint...

Să apere cu brațul străbunul lor pămînt? ODOBESCU, I 3.

Veți crede c-aveți dreptul și voi ca să trăiți. EMINESCU, O. I 59.

Observație. Ideea pe care o exprimă propozițiile atributive introduse cu conjuncția *ca (...)* *să* și cele introduse cu modul conjunctiv cu *să* este exprimată și prin construcția cu *de* + infinitivul.

Pentru înția oară în carieră simți nevoia de-a fi aproape de sufletul lor. CAMILAR, N. I 49.

Această construcție este mai puțin populară decît atributivele introduse prin conjuncția *ca (...)* *să* sau prin modul conjunctiv.

În general, astăzi, se folosește *ca (...)* *să* în aceleași condiții ca și la propozițiile subiective.

Modurile folosite în propoziția atributivă

§ 319. Propozițiile atributive se construiesc cu toate timpurile și modurile personale, cu excepția imperativului.

a) cu indicativul:

Ogoarele se întind verzi, îmbrăcate în orz aspru, în trifoi creț și moale, în ovăz orbotat cu grăunțe care se clatină pe firișoare la fitece adiere. DELAVRANCEA, T. 6.

b) cu conjunctivul:

Eu... răspunse Dadaci, pămînt cît să-mi așez pe el cortul găsesec orișîunde.

CAMILAR, N. I 85.

c) cu condițional-optativul:

Am... vreo doi cunoscuți care ar putea să-ți facă înlesnirea asta. SADOVEANU, O. II 155.

d) cu prezumtivul:

Satele să prindă și să deie pe mîna oștenilor mării-sale pe slujitorii păgîni care vor fi umblînd în țară după dabile, peșcheșuri și plocoane. SADOVEANU, N. P. 339.

Observație. Modul conjunctiv, modul optativ și modul prezumtiv se întîlnesc mai ales în propoziții atributive explicative. Propozițiile construite cu modul indicativ sînt reale, iar celelalte realizabile.

Propoziții atributive cu nuanță circumstanțială

§ 320. Unele propoziții atributive exprimă și o nuanță circumstanțială (cauzală, consecutivă, condițională, finală etc.).

Aceste propoziții care lămuresc un substantiv exprimînd în același timp și un raport circumstanțial față de verbul propoziției regente se numesc atributive circumstanțiale. Propozițiile atributive circumstanțiale, mai ales cele construite cu conjunctivul, se întrebuițează mai mult în limba literară decît în cea populară.

— Nuanță cauzală:

Bonjur, bonjur, domnu...! răspunse gazda încîntată de chiriașul ei, care se purta atît de cuviincios. REBREANU, R. I 28.

— Nuanță consecutivă:

Se aflau în acele locuri... puțini nălbări așa de pricepuți, și de asemenea puțini care să biruiască pe cei mai aprinși harmăsari... SADOVEANU, N. P. 297.

— Nuanță condițională:

Ce holeră ar fi aceea, care i-ar lăsa neatînși pe oamenii mei?! SLAVICI, PĂD. II 4.

— Nuanță finală:

Dorobanții să ia călăușe din sat, care să le arate ascunzișurile și să bată pe două poște satele vecine și pădurile. CAMIL PETRESCU, B. 17.

Și aici modul conjunctiv și modul condițional arată acțiuni realizabile.

Construcții echivalente cu o propoziție atributivă

§ 321. Gerunziul și participiul sînt uneori echivalente cu o propoziție atributivă.

Nu auzeam decît tonul lui, urcînd și coborînd... fără să înțeleg nimic.
CAMIL PETRESCU, U. N. 236.

Trăgeau de o sfoară, legată de gîtul balaurului. GALACTION, O. I 41.

PROPOZIȚIA COMPLETIVĂ DIRECTĂ

§ 322. Propoziția completivă directă îndeplinește funcțiunea de complement direct al unui verb din propoziția regentă.

O sărmane! fii tu minte cîte-n lume-ai auzit,

Ce-ți trecu pe dinainte, cîte singur ai vorbit? EMINESCU, O. I 134.

În gînd își zicea că nici o meserie nu-i mai frumoasă pe pămînt ca aceea de a desfeleni mintea tinerelor vlăstare omenеști. REBREANU, I. II 107.

Văzînd eu că mi-am aprins paie-n cap cu asta, am șterpelit-o de acasă, numai cu beșica cea de porc. CREANGĂ, A. 41.

Prin ce se introduce o propoziție completivă directă

§ 323. Propoziția completivă directă poate fi introdusă:

a) prin conjuncțiile *că, (pre)cum că, să, ca... să și de* (cu sensul «să»):

Că te-am iubit atîta putea-vei tu să ierți? EMINESCU, O. I 127.

Înțelege cum că l-au deșteptat picăturile reci ale unei ploii vijeli-oase GALACTION, O. I 48.

Așteptau să vie lumina de aur a primăverii. SADOVEANU, O. II 127.

Am jurat ca peste dînșii să trec fulnic, fără pîs. EMINESCU, O. I 147.

b) printr-un pronume sau adjectiv relativ-interrogativ sau nehotărît, cu rol de conjuncție:

Ab! șoptește el pe moarte — cine ești ghicesc, iubită. EMINESCU, O. I 53.

Bine, să vedem ce este, încuviințată jupîn Manole Păr-Negru. SADOVEANU, F. J. I 144.

Și ceea ce iubim, ei au iubit. BANUȘ, B. 89.

Iară altu-mparte lumea de pe scîndura tărăbii,

Socotind cît aur marea poartă-n negrele-i corăbii. EMINESCU, O. I 130.

Orice-o fi, plătește bărbatu-meu cînd o trece pe aici. CARAGIALE, O. I 134.

c) printr-un adverb interogativ:

Nu știe încotro merge, a uitat de unde vine. SADOVEANU, O. II 217.

Noi n-am știut cînd veniți și nu știm cînd plecați. SADOVEANU, N. P. 97.

Nu mai zîmbi! A ta zîmbire

Mi-arată cît de dulce ești,

Cît poți cu-a farmecului noapte

Să-ntuneci ochii mei pe veci,

Cu-a gurii tale calde șoapte,

Cu-mbrățișări de brațe reci. EMINESCU, O. I 117.

d) prin conjuncțiile *dacă* și *de* (cu sensul «dacă»):

*Mam'mare așașă frumușel beretul lui Goe,... îl întreabă **dacă-l mai doare nasul și-l sărută dulce.*** CARAGIALE, O. I 272.

Și mi-i spune-atunci povești

Și minciuni cu-a ta guriță,

Eu pe-un fir de româniță

*Voi cerca **de mă iubești.*** EMINESCU, O. I 55.

Propoziții interogative indirecte

§ 324. Propozițiile complementive directe introduse printr-un pronume interogativ, printr-un adverb interogativ sau prin conjuncțiile *dacă* și *de* (cu sensul «dacă») sînt propoziții interogative indirecte (vezi Propoziția subiectivă, § 308):

Și cînd se va întoarce pămîntul în pămînt,

*Au cine o să știe **de unde-s, cine sînt?*** EMINESCU, O. I 127.

Regional, în aceleași condiții ca la propoziția subiectivă, apare și aici conjuncția *că* înaintea pronumelui interogativ sau a adverbului interogativ:

*Ortacii... s-or dus să vadă **că ce-i cu el.*** GR. S. VII 181.

Observații asupra folosirii diferitelor conjuncții

§ 325. Cele mai frecvente conjuncții folosite la construirea propozițiilor complementive directe sînt *că* și *să*. Conjuncția *de* este astăzi foarte rară în limba literară, apărînd mai mult în limba veche și în cea populară. Valoarea ei este apropiată de cea a conjuncției *să*, dar, spre deosebire de aceasta, conține ideea de îndeplinire a acțiunii, trimițînd într-o anumită măsură spre o coordonată copulativă.

Și-ncepea

De se ruga. TEODORESCU, P. P. 42.

Locuțiunea conjuncțională *cum că* este veche și populară; ea apare uneori și sub formele *precum că*, *pe cum că*, și astăzi se întrebuițează rar în limba literară.

*Și le-au spus tot sfatul **cum că le este voia să puie pe Mihalache Spătarul domn.*** NECULCE, CR. 209.

*M-am întîlnit azi cu jupîn Traico și mi-a spus să te vestesc **pe cum că te-așteaptă.*** GALACTION, O. I 179.

În limba veche se întrebuița la construirea unei complementive directe și conjuncția *cîm* sau locuțiunea conjuncțională *cum să*:

*Spun... **cum Bolgarii avea un împărat.*** DOSOFTEI, V. S. 88 b.

*Au trimis...soli... de i-au zis **cum să silească el la împăratul Moscului.*** LET. II 318.

Observație. Această locuțiune conjuncțională din limba veche nu trebuie confundată cu cazurile din limba contemporană în care o completivă directă introdusă prin adverbul *cum* e construită cu modul conjunctiv:

Gîngu nu știa cum să-și arate bucuria. CEZ. PETRESCU, s. n. 47.

Conjuncția *ca... să* se folosește în limba contemporană în aceleași condiții sintactice ca și la propoziția subiectivă.

Aș fi dorit ca biserița din Răzoare să-mi iasă înainte mai curînd.

GALACTION, o. I 39.

La scriitorii mai vechi completiva directă apare însă introdusă prin conjuncția *ca să* și fără intercalare:

De n-a vrea ca să vie. ALECSANDRI, p. I 7.

Sinan porunci în grabă ca să se adune lîngă dînsul o seamă de oști.

BĂLCESCU, o. II 95.

Astăzi această construcție este evitată în limba literară, întîlnindu-se numai în vorbirea mai puțin îngrijită.

În aceleași condiții ca la subiectivă apare și *pentru ca să*, ridiculizat de Caragiale:

Pot pentru ca să zic. CARAGIALE, o. I 290.

Conjuncția *să* se întrebuițează și ea în locul conjuncției *ca... să* în vorbirea populară sau atunci cînd completiva directă începe cu o parte de propoziție asupra căreia vorbitorul vrea să insiste în mod deosebit:

Eu te-aș sfătui, bade Ghiță, părăza s-o lepezi la căruță. SADOVEANU, n. p. 78.

Și eu trec de-a lung de maluri,

Parc-ascult și parc-aștept

Ea din trestii să răsară

Și să-mi cadă lin pe piept. EMINESCU, o. I 74.

Uneori conjuncția *să* apare compusă cu *că*:

I-am zis că să nu mai zugrăvească pe pereți și pe uluci cu cărbune și cu cridă fel de fel de ocări. GHICA, c. E. 171.

Această construcție nu e recomandabilă.

Modurile folosite în propoziția completivă directă

§ 326. Propozițiile completive directe introduse prin conjuncțiile *că*, *cum că* și *de* (cu sensul «să») se construiesc cu modul indicativ, optativ-condițional și prezumtiv:

— indicativ:

În acea nemărginire ne-nvîrtim uitînd cu totul

Cum că lumea așta-ntreagă e o clipă suspendată,

Că-ndărātu-i și-nainte-i întuneric se arată. EMINESCU, o. I 132-133.

— optativ-condițional:

Toți îmi șoptiră că n-ar fi bine să-l las singur. DELAVRANCEA, T. 46.

— prezumtiv:

Nu șic că nu va fi existînd, dar încă noi n-am dat peste dînsul. ODOBESCU, IST. ARH. 419.

Completivele introduse prin *să, ca... să* sau prin vechea locuțiune *cum să* se construiesc cu modul conjunctiv.

Îi răspund totuși că nu cred să mai fie mult gerul așa de aspru. CARAGIALĂ, O. I 274.

Propozițiile completive directe introduse printr-un pronume, printr-un adverb interogativ sau prin conjuncțiile *dacă* și *de* (cu sensul «dacă») se construiesc cu modul indicativ, optativ-condițional, prezumtiv și conjunctiv:

— indicativ:

Vede cum din ceruri luna lunecă și se coboară

Și s-apropie de dînsul preschimbată în fecioară. EMINESCU, O. I 142.

— optativ-condițional:

Nu caut vorbe pe ales,

Nici știu cum aș începe. EMINESCU, O. I 173.

— *Da... , comuniștii vor birui... vor zdrobi orice li s-ar pune împotrivă... viitorul e al comunismului.* CAMILAR, TEM. 403.

— prezumtiv:

Cît o fi tăiat voinicul la dușmani, nu știu. RĂDULESCU-CODIN, L. 83.

— conjunctiv:

Începu a se strînge în cete, cete, și a se întreba unii pe alții ce să ceară. NEGRUZZI, I 154.

Valoarea modurilor este aceeași ca în propozițiile independente.

Propoziții completive directe cu subiectul în regentă

§ 327. O categorie specială o constituie propozițiile completive directe introduse prin *cum* sau *că*, subiectul completivei directe fiind transformat în complement direct al verbului regent.

Eu te văd răpit de farmec

Cum îngîni cu glas domol. EMINESCU, O. I 110.

Da... visam odinioară pe acea ce m-ar iubi,

Cînd aș sta pierdut pe gînduri, peste umăr mi-ar privi,

Aș simți-o că-i aproape și ar ști c-o înțeleg. EMINESCU, O. I 157.

Te văd cum îngîni este de fapt *văd că tu îngîni*; *aș simți-o că-i aproape* e pentru *aș simți că ea este aproape*.

Construcții echivalente cu o propoziție completivă directă

§ 328. Propozițiile completive directe construite cu conjuncția *să* sau *ca... să* și modul conjunctiv sînt echivalente cu un complement direct exprimat prin infinitivul verbului respectiv. Echivalent cu *pot să cînt* este *pot cînta*.

Propozițiile completive directe de tipul celor examinate în § 327 se pot reda printr-un gerunziu atributiv: *te văd cum îngîni* (= *văd că tu îngîni*) este o construcție echivalentă cu *te văd îngînînd*.

PROPOZIȚIA COMPLETIVĂ INDIRECTĂ

§ 329. Propoziția completivă indirectă îndeplinește funcțiunea de complement indirect al unui verb sau al unui adjectiv din propoziția regentă.

Cui e obișnuit cu mersul trenurilor, o oprire în afară de cele prevăzute la itinerar îi dă de gîndit. CARAGIALE, O. I 294.

Convins că bătrînul se ducea tot acolo, alergă să-i apuce înainte. VLAHUȚĂ, D. 194.

Prin ce se introduce o propoziție completivă indirectă

§ 330. Propoziția completivă indirectă poate fi introdusă:

a) printr-un pronume sau adjectiv relativ-interogativ sau nehotărît în cazul dativ sau în cazul acuzativ cu propoziție:

Din amîndouă colțurile vine profumul de mititei : e o senzație neplăcută pentru cine e sătul ; dar cui i-e foame, profumul acesta-i pare mai bun decît odagaciul. CARAGIALE, O. I 280.

Să nu răspunzi nici un cuvîntel oricărui te va chema pe nume. ISPIRESCU, L. 153.

b) prin conjuncțiile *că, cum că, să, ca... să, de* (în propozițiile negative *că nu, să nu, ca... să nu, ca nu cumva să, să nu cumva să*).

Numai de un lucru îmi pare rău, că nu știu cum să-ți arăt recunoștința mea. CARAGIALE, O. II 259.

Cred că nu te îndoiiești cum că te iubesc. NEGRUZZI, I 19.

Oamenii de aicea sînt prea doritori să afle cine-s drumeții. SADOVEANU, N. P. 122.

Nu se aștepta deci ca cineva să aită nici măcar o umbră de cugete pingărite pentru dînsa. ISPIRESCU, L. 63.

Ne pune dracul de urnim o stîncă din locul ei, care era numai înținată. CREANGĂ, A. 28.

Vă e teamă ca nu cumva prin mine

Să se-ndrepteze lumea. ALEXANDRESCU, M. 257.

c) prin conjuncțiile *dacă* și *de* (cu sensul «dacă»):

După ce-l văzu pe Ionuț trecut la hodină în cbilioara lui, stătu gândindu-se dacă n-ar fi bine să-l afume prin somn cu păr de lup. SADOVEANU, F. J. I 101.

d) printr-un adverb relativ-interogativ:

Ea a doua zi se miră, cum de firele sînt rupte. EMINESCU, O. I 79.

Se mira singură cît de slabă îi era vocea. DUMITRIU, B. F. 82.

Mult mă minunez eu de ce ies cucoanele sara pe uliță. SADOVEANU, O. II 47.

Condițiile sintactice de folosire a diferitelor părți de vorbire care pot introduce o propoziție completivă indirectă sînt aceleași ca și la completiva directă. (V. Propoziția completivă directă, § 325.)

Propoziții interogative indirecte

§ 331. Propozițiile complete indirecte introduse printr-un pronume interogativ, printr-un adverb interogativ sau prin conjuncțiile *dacă* și *de* (cu sensul «dacă») sînt propoziții interogative indirecte. Ca și la propoziția completivă directă, înaintea unei asemenea complete indirecte apare regional conjuncția *că*:

Se gîndea meren, că oare ce poate să se fi ales de Safta. SLAVICI, N. I 166.

Modurile folosite în propoziția completivă indirectă

§ 332. Propozițiile complete indirecte introduse printr-un pronume, printr-un adverb interogativ sau prin conjuncțiile *dacă* și *de* se construiesc cu modul indicativ, optativ-condițional, prezumtiv și conjunctiv:

— indicativ:

Doi amici, Niță și Gbiță, șed la o masă în berărie și vorbesc încet despre cîne știe ce. CARAGIALE, O. I 193.

Și mi-i cîndă cum de vremea

Să mai treacă se îndură,

Cînd eu stau șoptînd cu draga

Mîna-n mîna, gură-n gură. EMINESCU, O. I 106.

— optativ-condițional:

Mi-e teamă de ce ți s-ar putea întîmpla.

— prezumtiv:

Mă tot gîndesc la ce va fi zis el despre mine.

— conjunctiv:

Se mirau vecinele ce să aibă. SADOVEANU, O. II 98.

Completele indirecte introduse prin conjuncția *că* se construiesc cu modul indicativ, optativ-condițional sau prezumtiv:

— indicativ:

Harun-al Raşid, care văzuse şi auzise tot, a coborît degrabă în salon, bucuros că toate îi ieşiseră după plac. CARAGIALE, O. II 271.

— optativ-condiţional:

Sînt convinsă că ți-ai putea termina lucrarea.

— prezumtiv:

Rămîne să mă încredinţez deplin cum că Cigala s-ar fi aflînd în una din cetăţile Dunării. SADOVEANU, N. P. 260.

Completivele indirecte introduse prin conjuncţiile *să* şi *ca...* *să* se construiesc cu conjunctivul:

Bine, nene, nu ți-e frică s-o laşi singură noaptea pe drum ? CARAGIALE, O. I 194.

Modurile verbelor din propoziţiile complete indirecte au aceeaşi valoare ca în propoziţiile independente.

Construcţii echivalente cu o propoziţie completivă indirectă

§ 333. Propoziţiile complete indirecte construite cu conjuncţia *să* sau *ca...* *să* şi modul conjunctiv sînt echivalente cu un complement indirect exprimat prin infinitivul verbului respectiv, precedat de obicei de prepoziţia *de*:

Nu mă mai săturam să mă uit prin cărţi.

Nu mă mai săturam de a mă uita prin cărţi.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE LOC

§ 334. Propoziţia circumstanţială de loc arată locul în care se petrece acţiunea exprimată de un verb din regentă, avînd funcţiunea unui complement circumstanţial de loc.

Pe o filă de hîrtie, fugara îşi cerea iertare şi arăta foarte firesc şi simplu că s-a dus unde o cheamă inima. CEZ. PETRESCU, S. R. 91.

Prin ce se introduce o propoziţie circumstanţială de loc

§ 335. Propoziţia circumstanţială de loc se introduce prin adverbele relative *unde*, *încotro* şi compusele lor: *de unde*, *pe unde*, *de pe unde*, *oriunde*, *dîncotro*, *oriîncotro*, *ori dîncotro*, *care unde*, *care de unde*, *care pe unde*, *care încotro*, *care dîncotro*, precum şi prin pronumele relative *ce*, *cine* cu prepoziţie: *către ce*, *către cine*, *spre ce*, *spre cine*.

Mergeam ca praful, ca noroiul unde ne duce vîntul şi apa. GHICA, C. E. 7.

Stoicea mergea grăbit... încotro îl mîna vijelia. GALACTION, O. I 48.

De altfel pe aici, oriîncotro te întorci, numai moşii boiereşti ai să vezi. REBREANU, R. I 78.

Ei fugeau care încotro găsea loc de fugă. ODOBESCU, I 157.

Se tologește care unde apucă. CREANGĂ, A. 251.

Le porunci să meargă care de unde a venit. RETEGANUL, P. V 64.

În propozițiile introduse cu locuțiunile *care unde*, *care de unde* etc., în a căror compoziție intră distributivul *care*, se alătură circumstanței de loc aceea de distribuție.

Uneori adverbului relativ din propoziția circumstanțială de loc îi corespunde în regentă adverbul corelativ *acolo* (*de acolo*, *pe acolo*).

Unde prindea omul, acolo îl ocăra. SLAVICI, N. I 16.

De acolo, de unde îl descărcase într-o dimineață cefoasă transatlanticul, scrisese de la început răvașe înspăimîntate. CEZ. PETRESCU, S. R. 87.

Modurile folosite în propoziția circumstanțială de loc

§ 336. Circumstanțialele de loc se pot construi cu toate timpurile modului indicativ și rareori cu conjunctivul și optativ-condiționalul.

— indicativ:

Unde nu gîndești, acolo-l găsești. ALECSANDRI, T. 338.

— optativ-condițional:

Orîncotro te-ai duce, să nu uiți ce-ai învățat.

Absența construcțiilor echivalente cu o propoziție circumstanțială de loc

§ 337. Spre deosebire de celelalte propoziții circumstanțiale, propoziția circumstanțială de loc nu poate fi redată printr-o construcție cu participiul, gerunziul sau infinitivul.

PROPOZIȚIA TEMPORALĂ

§ 338. Propoziția circumstanțială de timp sau temporală arată timpul în care se petrece acțiunea din propoziția regentă, avînd funcțiunea unui complement circumstanțial de timp.

Cînd venea acasă, noaptea, tîrziu, cădea ca butucul. CAMILAR, N. I 19.

Raportul temporal pe care-l exprimă propoziția circumstanțială de timp poate fi:

1) de simultaneitate (acțiunea din subordonată are loc în același timp cu cea din regentă):

Pe cînd cerea telefonic pentru a doua zi douăzeci de soldați..., auzi strigătele de bucurie și uralele țărănilor. DUMITRIU, B. F. 12.

2) de anterioritate (acțiunea din subordonată se petrece înaintea celei din regentă):

După ce feciorul sări de pe capră și deschise ușa cu geamuri a trăsorii, se ivi o doamnă ca de douăzeci și opt de ani. SLAVICI, N. II 99.

3) de posterioritate (acțiunea din subordonată se petrece după cea din regentă):

Vineri seara, când băgă de seamă, isprăvise urzeala. RĂDULESCU-CODIN, L. I.

În acest din urmă caz avem a face cu o «posterioritate» sau o anterioritate aparentă; de fapt raportul e de simultaneitate — *când se uită, văzu.*

Raportul temporal de simultaneitate

§ 339. Când raportul temporal dintre secundară și regentă este de simultaneitate, distingem mai multe cazuri:

A. Cele două acțiuni sînt *d u r a t i v e* (acțiunea din propoziția de timp se desfășoară în aceeași durată de timp ca cea din regentă). În acest caz, propoziția subordonată și regenta ei se construiesc cu aceleași timpuri, care, de obicei, sînt și ele durative (prezent, imperfect, viitor); propoziția subordonată se introduce prin următoarele locuțiuni conjuncționale și adverbe relative: *în timp ce, în vreme ce, pe cînd, cînd, cum*:

Și-n timp ce ei dormeau, ... afară ploile vuiau și pe drum se auzea mersul trudit al altor unități. CAMILAR, N. I 10.

Țărăncile grăiau molcom, unele se strigau peste capetele altora, țipau copii, în vreme ce lemnarii garnizoanei bocăneau de zor cu ciocanele. CAMILAR, N. II 84.

Pe cînd însă pe sub șure și la ratra bordeiului ospățul și paturile se gătesc, după cum pe fiecare-l taie capul, limbile se dezmoțesc. ODOBESCU, III 18-19.

Cînd zicea asemenea cîntec, zîmbea poznaș. SADOVEANU, O. II 5.

Și cum se plimbă-n lung și-n lat,

Cu fețele se-mprietenește. COȘBUC, B. I. 65.

B. Cele două acțiuni sînt *m o m e n t a n e* (acțiunea din propoziția subordonată se petrece în timpul în care are loc și acțiunea din regentă). Și în acest caz propoziția subordonată și regenta ei se construiesc cu aceleași timpuri. Propoziția circumstanțială de timp se introduce prin următoarele locuțiuni conjuncționale și adverbe relative: *tocmai cînd, atunci cînd, cînd și cum.*

*Tocmai cînd soarele e deasupra amiazului, ea sosește la locul de în-
tîlnire al vîndătorilor.* ODOBESCU, III 16.

Cînd dete soarele-n deseară,

Ieșirăm la drumul cel mare. TEODORESCU, P. P. 174.

Și cum zice, încalecă și Dănilă pe burduf. CREANGĂ, P. 59.

Uneori lui *cum* din subordonată îi corespunde în regentă corelativul *cum*.

Cum mă culc, cum te visez. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 16.

C. Propoziția de timp arată intervalul în care se petrece acțiunea din propoziția regentă; ea se introduce prin următoarele conjuncții și locuțiuni conjuncționale: *cîtă vreme, cît timp, cît și pînă*.

Într-adevăr, cîtă vreme au ținut luptele cele mari pentru independență zgomotul armelor împiedică pe romîni ca să-și scrie analele. BĂLCESCU, ÎN MAG. IST. I 5.

Și cît e ziua de mare ea nu-l pierdea din ochi. VLAHUȚĂ, N. II.

Tot polul ăla i-l datoresc, pîn-oi trăi. DUMITRIU, B. F. 29.

Observație. Spre deosebire de *pînă* care arată limita (*Am să umblu pînă l-oi găsi*), *pînă* din propoziția de mai sus e folosit spre a exprima durata.

De cele mai multe ori propoziția de timp arătînd intervalul în care se petrece acțiunea din regentă se introduce prin *cît*. Uneori îi corespunde în regentă corelativul *atît, atîta*.

Raportul temporal de anterioritate

§ 340. Cînd acțiunea din subordonată este anterioară celei din regentă, propoziția circumstanțială de timp se introduce prin următoarele locuțiuni conjuncționale și adverbe relative: *după ce, îndată ce, de cînd, cînd, de cum, cum, cît ce, cît, unde, dacă*.

După ce-i dădu bună ziua, o opri. SADOVEANU, O. II 96.

Din fumul acru al tutunului prost, plămădeam acolo, în vizuina de lut, o lume purificată, care va lua ființă îndată ce vom arunca haina ostășească. CEZ. PETRESCU, S. R. 151.

Ținărul, de cînd plecase conductorul, se uita pe fereastra vagonului. REBREANU, R. I 13.

Iar cînd alaiul s-a oprit

Și Paltin crai a stărostit,

A prins să sune sunet viu. COȘBUC, B. I. 20.

De cum se crăpa de ziuă, i se anzea gura pînă la capătul străzii. COCEA, F. SL. 13.

Cum însera, înhăma căluțul la polobocul pe două roate și pornea încet către cișmea. CAMILAR, N. I 26.

Și la mine-n prag venea,

Mamă-sa cît ce-adurmea. COȘBUC, B. I. 10.

Cît ajunse în Ardeal . . . gîndul cel dintîi al domnului mazîlit fu să strîngă o adunătură de oameni cu simbrii. ODOBESCU, I 96.

Dacă a văzut așa, sora împăratului s-a mai domolit. RĂDULESCU-CODIN,
L. I 4.
Tînărul...,
Unde-și auzea,
Din curteni ieșea,
Domnului vorbea. TEODORESCU, P. P. 45.

Notă. Conjecțiile *dacă, cît, cît ce, unde*, întrebuințate în trecut mai mult, se mai găsesc în literatura populară.

Raportul temporal de posterioritate

§ 341. Cînd acțiunea din dependentă este posterioară celei din regentă, propoziția subordonată de timp se introduce prin următoarele locuțiuni conjuncționale și adverbe relative: *înainte ca, mai înainte ca, înainte să, pînă să, pînă ce, pînă cînd, pînă, pentru cînd, cînd*.

Înăuntru era o buclă de păr blond pe care o tăiasă înainte să se mărite.
DUMITRIU, B. F. 95.

Se lăsa în dusul pașilor domoli, pînă ce scăpăta dincolo de muche, în calea cealaltă. VLAHUȚĂ, N. 23.

Au trecut încă, de atunci încoace, multe zecimi de ani la mijloc, pînă cînd să sune și ora renașterii pentru studiul și prețuirea originalei culturi a artelor neoromane, bizantine și gotice. ODOBESCU, I 587.

Dar ce zgomot se aude?...

Toți se uită cu mirare și nu știu de unde vine,

Pînă văd păienjinișul între tufe ca un pod. EMINESCU, O. I 87.

Cînd Constantin cel Mare ajunse la împărăție și deveni singur stăpîn al lumii romane, mișcarea artistică din timpul Antoninilor era mai cu totul sleită. ODOBESCU, IST. ARH. 202.

Tot neamul Basarabilor, pînă să nu prinză domnul de veste, trecuse Dunărea. ODOBESCU, I 85.

Mai spune-i mămuchiilor că dacă a chema-o cumva la tîrg la judecată cu grădina, să arate acolo la domni că eu mă aflu la război și să lase judecata pentru cînd s-a alege lumea. CAMILAR, N. I 255.

Notă. Ideea pe care o exprimă propozițiile temporale introduse prin *înainte să* și *pînă să* este exprimată în circumstanțialul de timp prin construcțiile infinitivale *înainte de a +* infinitivul și *pînă a +* infinitivul.

I-e frică să nu fie siliu, tot așteptînd zadarnic, să cbeltniască bruma de rest înainte de-a afla vreo ocupație. REBREANU, R. I 20.

Nu te arăta dascăl pînă a nu fi ucenic. PROV. 2205.

Propoziția temporală iterativă

§ 342. Propozițiile circumstanțiale de timp care arată că acțiunea din propoziția regentă se repetă ori de câte ori are loc acțiunea din subordonată se numesc propoziții temporale iterative. Ele se introduc prin următoarele conjuncții, locuțiuni conjuncționale și adverbe relative: *ori de câte ori, oricînd, cînd, cum* și *de*.

Ori de câte ori viitorul a suris Romîniei, fiii ei nu au lipsit de a aspira către unire. GHICA, s. 138.

De câte ori, iubito, de noi mi-aduc aminte,
Oceanul cel de gheață mi-apare înainte. EMINESCU, O. I 114.

Oricînd îți areu neroie, veniți cu mine. CAMILAR, N. I 67.

Cînd sora-mea mă lua în cîrcă și fugea spre nucii de la groapele cu nisip, eu închideam ochii. DELAVRANCEA, T. 21.

Eu de-am avut un singur ban,
L-am împărțit cu tine. COȘBUC, B. I. 54.

Cînd invers

§ 343. Uneori propoziția care din punct de vedere formal este circumstanțială de timp, fiind introdusă prin *cînd*, este regentă din punct de vedere logic, iar regenta formală, care nu exprimă ideea principală ci o nuanță temporală, este, din punct de vedere logic, circumstanțială de timp.

În fraza:

Eram băiat de vreo treisprezece ani cînd am învățat să dau cu pușca. ODOBESCU, III 21, este clar că datarea acțiunii se cuprinde în propoziția [*cînd*] *eram băiat de vreo treisprezece ani*, care ca formă e regentă, nu în *am învățat să dau cu pușca*, unde găsim ideea principală a frazei. Nu putem întreba: *Cînd eram băiat de vreo treisprezece ani?* pentru a afla răspunsul: *Cînd am învățat să dau cu pușca*, ci: *Cînd am învățat să dau cu pușca?* pentru a afla răspunsul: *Cînd eram băiat de treisprezece ani*.

Această construcție, exprimînd situația în mod invers, o numim *cînd invers* (după modelul lui *cum inversum* din latină).

Modurile folosite în propoziția temporală

§ 344. Propozițiile circumstanțiale de timp se construiesc de obicei cu modul indicativ.

De cînd codrul, dragul codru, troienindu-și frunza toată,
Își deschide-a lui adîncuri, fața lunii să le bată,
Tristă-i firea. EMINESCU, O. I 83.

Propozițiile care exprimă un raport temporal de simultaneitate, și anume intervalul în care se petrece acțiunea din propoziția regentă, se pot construi și cu modul condițional:

Garda se aliniea cît ai întoarce palma. CAMILAR, N. II 463.

Propozițiile de timp cu acțiune posterioară introduse prin *înainte să* și *pînă să* se construiesc cu modul conjunctiv,

Pînă să-și lase casa

Pe podele îngenunchea. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 494.

Dintre aceste moduri, indicativul exprimă acțiuni reale, conjunctivul acțiuni realizabile, iar condiționalul realizabile și ireale.

Propoziții temporale exprimînd și alte nuanțe circumstanțiale

§ 345. Uneori propoziția temporală exprimă și alte nuanțe circumstanțiale:

a) nuanță cauzală:

Iar căpitania portului nu poate tolera întreruperea din lucru numai pentru înmormîntarea unui hamal, cînd la chei au sosit vapoare încărcate cu piatră.

SAHIA, N. 41.

b) nuanță concesivă:

Răi și barbari făr'de minte,

Mă ispitîți prin cuvinte

Cînd v-aș putea fi și părinte. TEODORESCU, P. P. 105.

Construcții echivalente cu o propoziție temporală

§ 346. Ideile redade de propozițiile temporale pot fi exprimate în complemente circumstanțiale de timp prin:

1. Gerunziu:

Punînd repede receptorul în furcă, se repezi spre furier și majur. CAMILAR,

N. I 84.

2. Participiu:

Și-ajuns în țară, eu te rog,

Fă-mi cel din urmă bine. COȘBUC, B. I. 56.

PROPOZIȚIA CAUZALĂ

§ 347. Propoziția cauzală exprimă cauza pentru care se săvîrșește acțiunea din propoziția regentă și corespunde complementului circumstanțial de cauză.

Îl inbeau pentru c-avea o privire caldă și liniștită ș-un glas atît de blînd. VLAHUȚĂ, N. 85.

Prin ce se introduce o propoziție cauzală

§ 348. Propozițiile cauzale se pot introduce prin conjuncții, locuțiuni conjuncționale și adverbe.

a) Conjuncțiile prin care se pot introduce propozițiile cauzale sînt următoarele: *fiindcă, pentru că, deoarece, întrucît, căci, de*.

Am stat două zile la Bistrița, fiindcă eu m-am îmbolnăvit ușor. REBREANU,

I. II 57.

Și mi-s dragă mie însămi, pentru că-i sînt dragă lui. EMINESCU, O. I 80.

Nu putem scoate butca din noroi, că e grea. CAMIL PETRESCU, B. 14.

O analiză simplă îmi dovedea că nici ipoteza că l-aș fi pierdut pe cale ori trecînd în ostrov nu e întemeiată, deoarece lanțugul rămăsese la mine și carabina lanțugului își păstrase resortul. SADOVEANU, N. F. 96.

Nici noi, tovarăși, celor ce-au căzut

Cîntec de moarte nu le vom cînta,

Căci pentru bucurie au murit

Și pentru piine, pentru libertate. BANUȘ, B. 89.

Popa Tănase... îi arată cu degetul casa mohorîtă:

Știi, Ioane, strălucește de mîndră ce-i. SADOVEANU, O. II 152.

Conjuncțiile *că* și *de* sînt folosite cu deosebire în limba populară; în limba literară, și mai ales în expunerile științifice, se dă preferință conjuncțiilor *fiindcă, pentru că, deoarece, întrucît*, care exprimă cu mai multă precizie raportul dintre cauză și efect.

b) Locuțiunile conjuncționale prin care se pot introduce propozițiile cauzale sînt următoarele: *din cauză că, din pricină că, de vreme ce, din moment ce, o dată ce*.

Din cauză că se grăbea să nu scape ora de rendez-vous la pavilionul central, a dejunat așa de ușor. CARAGIALE, O. I 279.

Ab! Mă sperii, am strigat. Și de vreme ce este așa, iată făgăduiesc a nu iubi niciodată. NEGRUZZI, I 45.

În limba veche se folosea locuțiunea *derept ce* (*derep ce*):

Iară fariseii murguia, drept ce era sîmbătă. CORESI, la CIPARIU, CREST. 18.

Pentru a evita repetarea aceleiași conjuncții într-o înșirare de propoziții cauzale, scriitorii profită de bogăția de locuțiuni conjuncționale și le fac să alterneze:

Pentru că nu exista moștenirea primogenitului și fiindcă boierii simțeau că în mărimea proprietății teritoriale consistă puterea lor, se introdusese un fel de silnică ereditate. EMINESCU, S. P. 93.

c) Adverbele relative prin care se pot introduce propozițiile cauzale sînt următoarele: *cum, cînd, unde*.

Cum nu mai erau decît vreo sută de metri pînă acasă, Grigore coborî, plăți și continuă pe jos. REBREANU, R. I 18.

Unde mă vezi tăcută, crezi că nu te iubesc? NĂDEJDE, N. I 121.

Adverbul cel mai întrebuițat pentru a introduce propoziția cauzală este *cum*; celelalte adverbe se folosesc destul de rar.

Propoziții cauzale exprimând și alte nuanțe circumstanțiale

§ 349. Uneori propozițiile cauzale exprimă și alte nuanțe circumstanțiale (temporală, condițională etc.). Aceasta explică de ce unele conjuncții temporale și condiționale îndeplinesc și funcțiunea de conjuncții cauzale.

Cînd știa că are să deie peste Ivan, i se tăiau picioarele. CREANGĂ, P. 314.

Ducă mă vede că-s o văduvă sărmană și c-o casă de copii, mai trebuie să-și bată joc de casa mea? CREANGĂ, P. 28.

Corelativul propoziției cauzale

§ 350. Uneori, conjuncției sau locuțiunii conjuncționale care introduce o propoziție cauzală îi corespunde corelativul *de aceea* în propoziția regentă:

Pentru că nu l-am chemat din timp, de aceea n-a venit.

Modurile folosite în propoziția cauzală

§ 351. Propoziția cauzală se construiește în mod obișnuit cu toate timpurile modului indicativ, dat fiind că acțiunea din cauzală e arătată ca reală; ea nu se poate construi cu modul conjunctiv sau imperativ.

Uneori propoziția cauzală se construiește și cu modul optativ sau cu prezumtivul.

Merg și eu cu tine, pentru că aș vrea să-ți spun ceva.

N-a venit pentru că n-o fi avut bani.

Atunci cînd propoziția cauzală apare în vorbirea indirectă, predicatul poate fi la indicativ, cînd cel ce reproduce spusele altcuiva nu ia atitudine, sau la condițional, cînd cel ce reproduce spusele ține să arate că nu-și însușește explicația:

Mi-a spus că nu vine pentru că nu are bani de tren.

Mi-a spus că nu vine pentru că nu ar avea bani de tren.

Mi-a spus că nu vine pentru că nu ar fi avînd bani de tren.

Construcții echivalente cu o propoziție cauzală

§ 352. Propoziția cauzală se poate exprima uneori printr-o construcție participială, printr-un gerunziu sau prin juxtapunere.

Jimborean, ostent din cale afară, se întinse la pămînt. CAMILAR, N. I 156.

Spre sară, apele suindu-se pînă la o palmă de drum, moșneagul începu a se îngrija. SABOVEANU, O. II 141.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE ȘCOP SAU FINALĂ

§ 353. Propoziția circumstanțială de scop sau finală exprimă scopul în vederea căruia se îndeplinește acțiunea din regentă și corespunde complementului circumstanțial de scop.

Veniseră la Călifar ca să-i procopsească. GALACTION, O. I 44.

Prin ce se introduce o propoziție finală

§ 354. Propozițiile finale se introduc prin conjuncțiile *să, ca să, de* și prin locuțiunea *pentru ca să*.

Ștefan-vodă... a dat moșneagului câțiva leișori acolea să-și împace nevoia, și un argat să-i ajute la arătură pînă sara. RĂDULESCU-CODIN, L. 67.

O rup la sănătoasa de se ascund în desișul pădurii. RĂDULESCU-CODIN, L. 23.
Cănuță a dat să ridice coșul și n-a putut. Jupînul, ca să-l îmbărbăteze, i-a dat un pumn în ceafă. CARAGIALE, O. I 132.

Nu era zîină, în care... să nu fi mers măcar de zece ori la straturi, pentru ca să vadă dacă nu erau răsărite semințele. SLAVICI, N. I 22.

În limba veche se întrebuintă în finale și locuțiunea *pentru să*:

Dă mită pentru să poată călca mișei. HASDEU, CUV. II 463.

Ca să și pentru ca să exprimă mai precis decît *să* raportul de scop.

Notă. Conjuncțiile *să* și *ca să* introduc și propoziții subiective, predicative, complementive directe și indirecte. Această situație a dus la greșita folosire a locuțiunii *pentru ca să*, specifică propozițiilor finale, în fruntea acestor propoziții (v. Propoziția subiectivă, § 309).

Finalele negative se introduc prin conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale: *să nu, ca să nu, nu cumva să, să nu cumva să, ca nu cumva să, nu care cumva să, ca nu care cumva să, pentru ca să nu, pentru ca nu cumva să*.

Seara făcură de mîncare într-o groapă adîncă, să nu se vadă lumina focului. GALACTION, O. I 297.

Ca să nu pară preu supărător, femeia a dat o nuanță de glumă lucrurilor. CAMIL PETRESCU, U. N. 125.

Erau îngroșați în apă, ascunși acolo, nu cumva să-i scape sau să-i găsească frații lor. DUMITRIU, B. F. 158.

La dealuri, genunchii se-ndoiau cu băgare de seamă, urcînd încet, ca nu cumva trupurile înlemnite sub căști să se prăbușească. CAMILAR, N. I 8.

Prezența lui *cumva* și *care cumva* în locuțiunile finale adaugă la negație o nuanță modală de întărire, egală cu aceea cuprinsă în locuțiunea *în nici un chip*.

Corelativale propozițiilor finale

§ 355. Citeodată, în regentă se folosesc corelativalele *de asta, anume*, care anunță propoziția finală sau stăruie asupra conținutului ei.

Să știți, de asta ne-au trimis, ca să apărăm moșiile și băncile. CAMILAR, N. I 339.
Boierii de la noi anume au zidit munții aceia negri, pentru ca să nu vedem ce-i dincolo. CAMILAR, N. I 393.

Observații asupra propoziției finale construite cu conjuncția *de*

§ 356. Conjuncția *de* se construiește cu modul indicativ și imperativ, verbul din finală acordându-se în mod și timp cu verbul din regentă.

El trimite o ceată de cuprinde și sfarmă cetatea Brăila. BĂLCESCU, în MAG. IST. IV 7.

La 1501, el merse în Polonia de încheie pacea între Ștefan-voievod și Albert, regele Poloniei. BĂLCESCU, în MAG. IST. I 135.

Mergi de-mi adu dosarul! CARAGIALE, O. I 160.

Cîteodată propoziția introdusă prin conjuncția *de* este o coordonată copulativă, deoarece acțiunea din această propoziție e pe același plan cu acțiunea din regentă și se petrece simultan cu aceasta:

Mai șede el cît șede, de cască gura prin țirg, și-apoi își ia tâlpășița spre casă. CREANGĂ, P. 44.

Propoziția finală introdusă prin *de* prezintă particularitatea că, spre deosebire de celelalte propoziții finale care se construiesc cu conjunctivul și exprimă o acțiune realizabilă, se poate construi și cu indicativul, pentru a exprima o acțiune reală, ideea de circumstanță finală îmbinându-se cu aceea de acțiune săvârșită. *L-a trimis de a cules* înseamnă în același timp *l-a trimis să culeagă și a cules*.

Propoziția în care *de* se construiește cu imperativul exprimă, ca și aceea cu conjunctivul, o acțiune realizabilă. *Du-te de spune* e echivalent cu *du-te să spui*.

În limba veche, ca și în unele graiuri de astăzi, *de* apare construit și cu conjunctivul:

El au trimis soli și cărți și soli de au umblat de să rădice turcul și tătarul asupra noastră. Analele Academiei, XX 473.

Construcții echivalente cu o propoziție finală

§ 357. O idee finală mai poate fi exprimată prin modul infinitiv, precedat de prepozițiile *spre a* sau *pentru a*.

Ceea ce îi plăcea erau gipsurile și busturile care erau aduse în școală spre a fi răstălmăcite în bronz. GALACTION, O. I 116.

Pentru a urma cu succes politica pe care eu o cred salutară pentru țară, ar trebui să pot găsi o putere pe care să mă pot răzema. GHICA, S. 146.

Construcția cu infinitivul se întrebuintează mai bine în fraze cu caracter general, impersonal:

Pentru a fi fruntaș în producție, e nevoie de muncă și eroism.

Construcția cu *pentru a*, *spre a* și infinitivul, lipsită de marca persoanei, poate produce confuzii. Ea nu e clară decît atunci cînd subiectul finalei este comun cu al regentei:

Spre a învăța strungăria m-am înscris la școala medie tehnică.

Este însă echivocă într-o frază ca:

Spre a nu strica grădina, paznicul ne-a recomandat să fim cît mai atenți, fiind preferabilă construcția:

Ca să nu stricăm grădina, paznicul ne-a recomandat să fim cît mai atenți.

Poezia populară mai păstrează o veche construcție a infinitivului cu rol de circumstanțial de scop fără prepoziție:

Iar (cutare), domnul bun,

luă arcul, săgeata

porumb alb a săgeta. TEODORESCU, P. P. 40.

False propoziții finale

§ 358. Un tip de aparentă propoziție finală, în realitate propoziție coordonată, este acela în care locuțiunea *pentru ca să* are funcțiune copulativă:

Ne depărtăm în grabă de acest spectacol înfiorător... pentru ca să dăm peste altul și mai crunt! ALECSANDRI, P. 373
(în loc de: *și dăm peste altul și mai crunt*).

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE MOD

§ 359. Propoziția circumstanțială de mod arată felul cum se desfășoară acțiunea din regentă.

Fugi cît poți de repede. CAMILAR, N. II 61.

Cînd circumstanțiala de mod e exprimată cu ajutorul unei comparații, ea se numește propoziție comparativă.

Și surîzi, cum ride visul într-o inimă-ndrăgită. EMINESCU, O. I 42.

Cînd acțiunea din comparativă nu este socotită reală, ci numai presupusă, propoziția se numește comparativă condițională.

Buduleasa era nerăbdătoare, ca și cînd ar fi stat pe spini și jeratic.

SLAVICI, O. 81.

Cînd circumstanțiala de mod exprimă consecința acțiunii din regentă, ea se numește consecutivă.

E atât de rea, încît nimeni nu calcă pe moșia ei. Ispirescu, l. 4.
 Propozițiilor de mod de tot felul le corespund, în propoziție, diversele circumstanțiale de mod. (V. Complementul circumstanțial de mod, § 220.)

Prin ce se introduce o propoziție circumstanțială de mod propriu-zisă

§ 360. Propozițiile de mod se introduc prin adverbele și locuțiunile conjuncționale *cum, precum, după cum, cît, fără să.*

Iară ei domniră cum se domnește, cînd împărații trec prin fel de fel de ispite, necazuri și nevoi. Ispirescu, l. 61.

Fata asculta cu toate urechile și făcu precum o învăță calul. Ispirescu, l. 18.

Apoi merseră acasă la dînsul ca să dea lui Făt-frumos pe Galben-de-soare, după cum se făgăduise. Ispirescu, l. 19.

Răcni cît îl țineau puterile. Camilar, n. 1 127.

Oamenii care fluierau lingă el se depărtară fără să-i răspundă. Dumitriu, b. f. 9.

Prin ce se introduce o propoziție comparativă

§ 361. Propozițiile comparative se introduc prin adverbele și locuțiunile conjuncționale *cum, așa cum, precum, după cum.*

Tristețe, durere și lacrimi, amor

Azîlul își află în sînu-i de dor

Și pier, cum de boare pier norii. Eminescu, o. 1 11.

Dacă stema îl apasă așa de greu, nici nu se mărește, nici nu se micșorează, ci-l apasă, așa cum atîrnă și el de greu pe perina de pe scaunul împărăției. Delavrancea, v. v. 217.

Vedeam că se ivește a mea tristă gîndire

Precum o piramidă se-nalță în pustii. Alexandrescu, p. 27.

Dă poruncă să-i culce în casa cea de aramă înfocată, ca să doarmă pe vecinicie, după cum pățise și alți pețitori. Creangă, p. 325.

Adverbelor relative din circumstanțiala comparativă le corespund uneori în regentă corelativele *așa, tot așa, astfel.*

Precum Atlas în vechime sprijinea cerul pe umăr,

Așa el sprijină lumea și vecia într-un număr. Eminescu, o. 1 125.

Ca o stîncă naltă

Ce din vîrf de munte saltă,...

Astfel crunt ostașul meu

Își izbește calul său. Alecsandri, p. 11 15.

Prin ce se introduce o propoziție comparativă condițională

§ 362. Locuțiunile conjuncționale care leagă propoziția comparativă condițională de regenta ei sînt: *ca și cum, ca și cînd, parcă, de parcă*, iar în limba mai veche și azi popular: *ca cum, ca cînd, ca în fel cum*.

În sfîrșit, iacătă conductorul cu biletul : primește paralele și liberează pe captiv, pe care toate trei cocoanele îl sărută dulce, ca și cum l-ar vedea după o îndelungată absență. CARAGIALE, O. I 271.

Face ca și cînd nu m-ar cunoaște. CREANGĂ, P. 158.

Se făcu o liniște adîncă, parcă un ocean de plumb ar fi copleșit deodată orașelul. CAMILAR, N. I 170.

*Îmi amintesc de-o liniște deplină,
De vișini înfloriți într-o grădină,
De flori de zarzăr care s-au desprins*

Și au căzut, de parcă ar fi nins. BOTEZ, FL. P. 10.

Și așa se întîlniră la un loc, ca și cum i-ar fi tocmit cineva. NECULCE, CR. I 182.

Măntîncă el bine, bea bine și după ce se scoală și mulțamește ca în fel cum ar fi mulțămit cuiva, îl pălește somnul. VASILIU, P. 78.

Prin ce se introduce o propoziție consecutivă

§ 363. Propozițiile consecutive se introduc prin conjuncțiile *de, că, așa ca să, cît, de cît, încît, să*, cărora în regentă le corespund uneori corelativele *asa, astfel, atît, pînă într-atît*.

Aria popasului era înconjurată cu tufari, cu păducei și cu gheorghinari țesuți între ei și deși, de n-ar fi putut nici vulturul să răzbească. GALACTION, O. I 269.

Și-i atît de slabă puntea

Că-n ea nu te poți încrede. COȘBUC, B. I. 50.

D. Marius-Chicoș Rostogan, distinsul nostru pedagog și director al școlii model «Ulpiu Traian», este destul de cunoscut tuturor acelorora care se interesează de mișcarea noastră culturală, așa ca să ne scutim de a-i mai face vreo reclamă. CARAGIALE, O. I 99.

Aveau fini și cumetri, cît nu le mai știau numărul. SADOVEANU, O. II 7.

Într-una îl ardea cu șfichiul limbii, de cît să turbe băiatul, nu alta. SADOVEANU, O. II 130.

Printr-aceste uneltiri viclene ei slăbiră în urmă într-atît, încît la 1722 turcii îndrăzniră a declara țara pașalic. BĂLCESCU, ÎN MAG. IST. IV 5.

S-au făcut ca ceara albă fața roșă ca un măr

Și atita de subțire, să o tai c-un fir de păr. EMINESCU, O. I 82.

Propoziția consecutivă negativă se construiește cu corelativele *prea... ca să* :
Această stranie povestire... era prea neașteptată ca să-mi pot da bine seama de ce simțeam în momentul acela. VLAHUȚĂ, N. III.

Modurile folosite în diferitele categorii de propoziții circumstanțiale de mod

§ 364. Propozițiile circumstanțiale de mod propriu-zise se construiesc cu modul indicativ la toate timpurile, precum și cu modul conjunctiv.

Băiatul făcu tocmai precum îl învățase calul. IPIRESCU, L. 163.

A privit cu sfială nouă înfățișarea neașteptată a celui care trebuia curînd să plece, fără să știe de dragostea ei. SADOVEANU, N. P. 92.

Propozițiile comparative se construiesc de obicei cu modul indicativ și uneori cu modul condițional-optativ.

Vei rîde tată, cum ai rîs și de surorile mele. CREANGĂ, P. 330.

Sănătatea nu-i permite să lucreze cum ar vrea.

În propoziția comparativă condițională se folosește modul condițional, care arată tocmai caracterul ireal al acțiunii, dar se poate folosi și imperfectul indicativului, care are și valoare de condițional:

Și cînd gîndesc la viața-mi, îmi pare că ea cură

Încet repovestită de o străină gură,

Ca și cînd n-ar fi viața-mi, ca și cînd n-aș fi fost. EMINESCU, O. I 71.

Căpitanul Cozmuța s-a lăsat pe vine și, întorcînd spre undă cupa ispolului, a bătut o dată: clonc! ca și cum ar fi sărit o broască din cele mari în bulboană.

SADOVEANU, N. P. 182.

Toate îmi mergeau după plac, fără leac de supărare, de parcă era toată lumea a mea. CREANGĂ, A. 34.

Propozițiile consecutive se pot construi cu orice mod (exceptînd imperativul), la toate timpurile.

Indicativul:

Tu mă întrebi atîtea lucruri deodată, încît nu știi la care să răspund mai întîi. NEGRUZZI, I 63.

Conjunctivul:

Mă rog, cucoană Gabiță, nu mă socoti un om așa făr'de ispravă, încît eu însumi să poroncesc slugilor mele ca să facă poșne în case străine. ALECSANDRI, T. 993.

Condițional-optativul:

Era o lună către miezul nopții, că ai fi citit la lumina ei. DELAVRANCEA, T. 99.

Propoziții atributive echivalente cu propozițiile consecutive

§ 365. Ideea dintr-o propoziție consecutivă poate fi redată și sub forma unei propoziții atributive legate prin conjuncția *să*.

Cine era nebunul să rivnească cele câteva ciorchine acre? CEZ. PETRESCU, S. R. 13.

Dar dacă o asemenea frază e firească, nu e de loc corectă construcția cu pronumele relativ, ironizată de marii noștri scriitori și altădată mai frecventă în vorbirea neîngrijită, de tipul:

Mi-e așa de somn, care trebuie negreșit pentru ca să mă culc. CARAGIALE, O. I 292.

PROPOZIȚIA CONCESIVĂ

§ 366. Propoziția concesivă arată o împrejurare care ar fi fost de așteptat să împiedice realizarea acțiunii din regentă, dar care nu a reușit s-o împiedice.

Cu toate că fusese înăbușit cu pumnul... glasul Partidului Comunist era mereu viu. CAMILAR, N. II 102.

Prin ce se introduce o propoziție concesivă

§ 367. Propoziția concesivă poate fi introdusă prin:

a) conjuncțiile *deși*, *de*, *că*, *să* și *dacă*:

Deși s'nt proastă precum zici, eu n-am obicei să rîd de oamenii care mă primesc în casa lor. ALECSANDRI, T. 640.

Eu pe cinstea mea vă spun :

De m-ați bate-n toată ziua,

Nici de dascăl n-aș fi bun! COȘBUC, F. T. 25.

Cîinele, că-i cîine, dar și el își ia lumea-n cap de la o vreme. (Proverb)

Acesta le trimitea în fiecare săptămînă cu de-amănuntul știri despre tot ce se-ntîmpla acolo, scrise cu semne învoite, așa că să fi căzut chiar o scrisoare în mîna cuiva străin, nimica n-ar fi înțeles din acea îngrămădire de slove. CARAGIALE, O. II 286.

Și dacă glasul adorat

N-o spune un cuvînt,

Tot înțeleg că m-ai chemat

Dincolo de mormînt. EMINESCU, O. I 230.

b) locuțiunile conjuncționale *chiar de*, *chiar dacă*, *cu toate că*, *măcar că*, *măcar să*, *măcar de* și *fără să*:

Chiar de-ar fi dînșii de o sută de mii de ori mai mulți de cum sînt acuma, nu vor putea dobîndi această țară! ODĂBESCU, I 19.

În casa unui prietin eu am să mă așez, chiar dacă nu mă poștește nimeni.
SADOVEANU, B. 96.

Unde să găsești doi galbeni? E greu! Se duce la unchiu-său, cu toate că-l știa așu de cărpănos. SADOVEANU, L. N. 255.

Tînărul, măcar că și-a întors privirile de multe ori pe calea umbelată, nu a luat seama să mai vină cineva după el. CARAGIALE, O. I 218.

Nu mă duc, mamă, nu mă duc la Socola, măcar să mă omori. CREANGĂ, A. 119.

Nu scap eu de tine, nici tu de mine, măcar de s-ar pune nu știu cine și cruciș și curmeziș. ISPIRESCU, L. 63.

Căpitanul Dimiu, comandantul batalionului, un soi de flăcău ardelean, fără să fie din Ardeal... aproba fără codire hotărîrea juraților. CAMIL PETRESCU, U. N. 9.

Notă. Aici concesiva este pe lângă o apozitie care ar putea fi luată drept propozitie atributivă eliptică de verbul copulativ.

c) adverbele *cît (de)* și *oricît (de)* :

Văzînd eu o vreme ca asta, am șparlit-o la baltă, cu gînd rău asupra mamei, cît îmi era ea de mamă și de năcăjită. CREANGĂ, A. 64.

Așa e omul. Oricît de bun ar fi, tot are cîte un păcat. SLAVICI, N. II 85.

d) prin pronumele și adjectivele nehotărîte *oricare, oricît, orice, oricum* :

N-ai frică,

Oricîte talazuri oceanul ridică

În calea ta, lume. NECULUȚĂ, T. D. 10.

Eu cu drag te văd la horă,

Ochii tăi și toate-mi plac!

Orice-mi zici tu nu mă supăr. COȘBUC, B. I. 195.

Să văd întîi cum iese pîinea colectivîștilor? E-e-e... dar oricum ar ieși tot are să iasă mai bună ca a mea... mai bună și mai multă! CAMILAR, TEM. 377.

Observații asupra întrebuițării diferitelor conjuncții și locuțiuni conjuncționale

§ 368. Conjuncția *de* cu valoare concesivă nu mai apare în limba literară actuală. Pentru accentuarea valorii de concesie, conjuncției *de* i s-a alăturat adverbul *și* (cu sensul « chiar »); din această alăturare a rezultat pe de o parte conjuncția *deși*, cea mai frecventă și cea mai specifică conjuncție concesivă din limba contemporană, iar pe de alta locuțiunea *și de*, întrebuițată numai în limba veche și în cea populară.

Polonia n-ar mai fi îndrăznit atunci a ne supăra, sau, și de o făceau, Mihai ar fi căzut asupra-i cu toate puterile sale. BĂLCESCU, M. V. (Espla, Biblioteca pentru toți), 68.

Albina și de ne mușcă dar cu miere ne îndoaipă. (Proverb)

Conjunția *dacă* se întrebuintează foarte rar cu valoare concesivă.

Și dacă e legat în furmă cu lanțuri, el [Oltul] curge de se prelinge pe lingă zăgăz. RĂDULESCU-CODIN, I. 77.

Sfântul soare, ducă-i soare,

Și tot după tine moare. JARNIK-BÎRSEANU, D. 15.

Pe lângă locuțiunile *măcar că* și *măcar să*, care sînt des folosite la construirea propozițiilor concesive, regional apar și concesive introduse de adverbul *măcar* singur:

Căci cunoștea pe Vlad foarte bine

Măcar era în hainele străine. BUDAI-DELEANU, T. 198.

Eu n-am putut să țin mînie

Că n-am avut, părinte, cui,

Măcar mi-au tot făcut-o unii! COȘBUC, F. T. 18.

Vestitul crai, măcar e crai,

Nu-i vrednic preț de trei surcele. COȘBUC, P. 110.

Corelativele specifice propoziției concesive

§ 369. Propozițiile concesive au adeseori un corelativ în regentă. Corelativele folosite în limba contemporană pentru propozițiile concesive sînt *totuși*, *tot* și *cu toate acestea* (*cu toate astea*)

Și dacă luna bate-n lunci

Și tremură pe lacuri,

Totuși îmi pare că de-atunci

Sînt veacuri. EMINESCU, O. I 188.

Alei, neam de chiaburci,

Noi sîntem ai tari, nu voi!

Ura toată strînsă stivă

De ne-ați pune-o împotrivă,

Tot om face unul mare

Din măruntele ogoare. DEȘLIU, Lazăr de la Rusca.

La scriitorii mai vechi apar drept corelative ale propozițiilor concesive și conjuncțiile *dar* sau *însă* (cu sensul *totuși*).

Deși mulți din boierii cei mai însemnați simțise că se pregătește ceva... dar nici unul n-a venit să aducă un gologan măcar. GHICA, S. 158.

Această majoritate, deși a votat, însă n-a văzut, însă n-a revăzut nici una din legile actuale. KOGĂLNICEANU, O. 177.

Căruța lui, deși era ferecată cu teie, cu curmeie, însă era o căruță bună, încăpătoare și îndeminatecă. CREANGĂ, P. 106.

Construcțiile de acest fel, cu corelativele *dar* sau *însă*, nu sînt recomandabile astăzi.

Propoziții concesive juxtapuse

§ 370. Uneori propozițiile concesive pot apărea și juxtapuse. În aceste cazuri raportul concesiv este exprimat prin verb (modul conjunctiv ori imperativ):

Foiască-n găuri șerpui,

Rinjească fața ciумii,

Nimic nu ne-nspăimintă,

Nici șerpui, nici șacalii. BANUȘ, în Poezia nouă în R.P.R., 24.

Numaidecît să le mărturisească unde-s cheile și unde-i tainița...

— **Ucideți-mă, nu vă duc și nu vă dau.** SADOVEANU, n. p. 135.

Observație. Folosirea conjunctivului fără conjuncție într-o propoziție concesivă este un procedeu care astăzi nu mai e viu; de aceea nu poate fi socotită recomandabilă folosirea lui cînd verbul e neologism:

Este și un alt frumos... care stă în raport direct cu orice om, fie acesta cît de blazat și profeseze el oricît de mult decepționismul. MACEDONSKI, o. iv 130.

Pentru scoaterea în relief a raportului concesiv, se folosesc, în asemenea situații, corelativele proprii concesivelor.

Fie pînea cît de rea,

Tot mai bine-n țara mea. (Poezie populară)

În republică omul se rădică

La vrednicia sa cea deplină,

Fie de viță mare sau mică;

Aibă acușie multă sau puțină,

Totuși asemenea drepturi are

Cu cea care este mai mare. BUDAI-DELEANU, T. 360.

Modurile folosite în propozițiile concesive

§ 371. Propozițiile concesive introduse prin conjuncțiile *deși*, *de*, *că*, *dacă* și prin locuțiunile conjuncționale *chiar de*, *chiar dacă*, *cu toate că*, *măcar că* și *măcar de* se construiesc cu modul indicativ, optativ-condițional și prezumtiv:

— indicativ

Calul, de e cu patru picioare, și tot se poticnește. (Proverb)

Voi toți cei cari — muncind în mină, jos —

Simțiți, chiar de s-a stins în pumn lămpașul,

Că totu-i uimitor de luminos

Cînd vă răsare-n minte copilașul:

Voi toți — vegheați!... Luptați! JEBELEANU, în Poezia nouă în R.P.R., 292.

— optativ-condițional

Octombrie-al Revoluției...

De-ar trece mii de nouri,

Cu fulgerele-n creștet,

Mii de furtuni de-ar rupe

Și-ar răsuci pământul.

Tot nu greșesc poezii :

Octombrie ni-e floarea

Și primăvara vieții. BANUȘ, în Poezia nouă în R.P.R., 23.

Și-apoi chiar dacă ne-am pricepe și noi la câte ceva, cine se mai uită în gura noastră? CREANGĂ, A. 163.

— prezumtiv

Chiar de voi fi avînd asemenea dragoste, fericit nu sînt. SADOVEANU,

F. J. I 51.

Propozițiile concesive construite cu conjuncția *să* și cu locuțiunile conjuncționale *măcar să* și *fără să* se construiesc numai cu modul conjunctiv.

D-apoi că pe mine să mă și omori, don'plutonier, că-n mina d-tale mi-e viața, dar, dacă n-am furat, cum să zic c-am furat, dom'plutonier? REBREANU,

R. I 113.

Așa eram eu la vîrsta cea fericită, și așa cred că au fost toți copiii, de cînd îi lumea asta și pământul, măcar să zică cine ce-a zice. CREANGĂ, A. 37.

Propozițiile concesive introduse prin adverbele *cît (de)* și *oricît (de)*, precum și cele introduse prin pronumele și adjectivele nehotărîte *oricît*, *orice* și *oricum* se pot construi cu modul indicativ, optativ-condițional, conjunctiv sau prezumtiv:

— indicativ

Oricum se sucea și învîrtea el nu putea părăsi gîndul că Lică a fost acela care a călcat pe arîndașul. SLAVICI, N. II 119.

Alături un tovarăș, un om din Uniune

Privea. Și fără veste, deodată mi-a zîmbit.

În zîmbetul acela se deslușea un nume.

Și cît nu știu rusește, ușor l-am deslușit. DEȘLIU, în Poezia nouă în R.P.R., 105.

— optativ-condițional

Veși, oricîtă greutate ar fi... oamenii o birnie numai stînd alături. CAMILAR, TEM. 236.

Cît ar fi toamna de toamnă,

Iarna cît de grea,

Vesel sînt de cînd e omul

Om, în țara mea. FRUNZĂ, în V. ROM. 1953, nr. 3, 82.

— conjunctiv

Dumneata ești, mă-nțelegi, mai îndrăcită decît talpa iadului, și oricît de blajin să fie omul, îl scoți din toate răbdările! CARAGIALE, O. II 227.

Dar ce scriu eu? Oricum să scriu,

E ne-implinit. COȘBUC, B. I. 20.

— prezumtiv

Și oricît oi fi mers eu de tare, vreme trecuse la mijloc. CREANGĂ, A. 54.

Valoarea modurilor

§ 372. Propozițiile concesive se construiesc mai adesea cu modul indicativ și optativ-condițional și mai rar cu conjunctivul și cu prezumtivul. Folosirea unui anumit mod, legată și de conjuncția care introduce propoziția, depinde la concesive îndeosebi de faptul dacă piedica opusă îndeplinirii acțiunii din regentă este reală sau realizabilă.

În general, cu modul optativ-condițional, cu prezumtivul și cu conjunctivul se construiesc propozițiile concesive în care faptul opus îndeplinirii acțiunii din regentă este realizabil:

— optativ-condițional

De-aș trăi o sută de ani, nu voi uita că-i sînt datoare cu viața. ALECSANDRI, T. 945.

— prezumtiv

Și-oricît m-or fi hulind prigonitorii,

Pe-aceștia doi, și demni și plini de glorie,

Fidel îi voi iubi și-acum și-n veci. COȘBUC, P. II 284.

— conjunctiv

Cînd însuși învățătorul,— cît de bun gramatic și filolog să fie,— se afla totuși lipsit de cunoștințele etice și estetice... apoi cum va putea el oare să explice acel text cu succes școlarilor... ODOBESCU, IST. ARH. 340.

Cu toate acestea există cazuri în care concesivele construite cu modul optativ-condițional exprimă un fapt real.

Umilit peste măsură, Moise a plecat... dat afară, deși ar fi vrut bucuros să le dea degeaba apă. V. DEMETRIUS, Nuvele, 46.

Tot astfel concesivele introduse prin locuțiunea conjuncțională *fără să*, deși se construiesc cu conjunctivul, exprimă un fapt real.

Fără să fie esențială, structura tipologică există în opera lui Caragiale ca un schelet susținător. CĂLINESCU, IST. LIT. 446.

În primul exemplu, condiționalul *ar fi vrut* are rolul să arate că acțiunea conjunctivului *să dea* este ireală: *nu le-a dat* (vezi vol. I, § 239). În cel de al doilea exemplu, conjunctivul este obligator din cauza conjuncției *să*.

Indicativul exprimă de obicei fapte reale, mai rar realizabile.

a) indicativ — fapt real

Deși trepte osebite le-au ieșit din urna sorții.

Deopotrivă-i stăpânește raza ta și geniul morții. EMINESCU, O. I 130.

b) indicativ — fapt realizabil

Chiar dacă acest zgomot nu are nici un temei, el însă făcuse o așa mare înțipărire asupra spiritului oștilor, încât sub nici o pricină ei [generalii maghiari] nu vor merge cu dînsul. BĂLCESCU, M. V. (Espla, Biblioteca pentru toți), 699.

Modul propoziției regente

§ 373. În propoziția regentă poate apărea și alt mod decît indicativul: conjunctivul, imperativul sau condițional-optativul, în funcție de sensul propoziției:

Oricare-ar fi sfîrșitul luptei,

Să stai luptînd, căci ești dator. COȘBUC, F. T. 10.

Fă tot ce-ți spune, măcar de-ar fi să-mi sleiești toate lăzile împărăției. CARAGIALE, O. II 262.

De la o vreme ajunsese de s-ar fi dus chiar dacă ar fi trebuit să treacă prin sabie și foc. SEAVICI, PĂD. (cap. XVII).

Propoziții subordonate cu nuanță concesivă

§ 374. Uneori sensul concesiv apare și la alte propoziții subordonate, construite în felul specific lor. În împrejurările de această natură se vorbește de nuanța concesivă a propozițiilor respective:

a) propoziții atributive cu nuanță concesivă

Și ea, care nu urma decît franceza și romîna, care avea oroare de matematici... numai ca să fim împreună, mă însoțea și asculta acum, o oră pe săptămîna... principiile generale ale calculului diferențial. CAMIL PETRESCU, U. N. 24.

b) propoziții temporale cu nuanță concesivă

Un mic voievod de margine... singur din toată împărăția, cînd chiar împăratul se predase, nu vru să se supuie și să cunoască pe biruitor. CARAGIALE, O. II 290.

Nuanța concesivă a unor asemenea propoziții poate fi subliniată și ea prin folosirea corelativelor caracteristice concesivelor:

Și ea... care avea oroare de matematici, ... mă însoțea totuși și asculta acum... principiile generale ale calculului diferențial.

Construcții echivalente cu o propoziție concesivă

§ 375. Ideea exprimată în frază de o propoziție concesivă poate fi redată în cadrul unei propoziții printr-un participiu, un gerunziu sau prin substantive și adjective însoțite de cuvinte introductive specifice propozițiilor concesive (*deși, oricât de, măcar că, chiar*) (vezi Complementul concesiv, § 244).

— participiu cu valoare concesivă

Aici, în liniștea amiezii,

Vănesc sirene din Coreea,

Strivit, copilul mai respiră

Și îl mai leagăna femeia. BANUȘ, în Poezia nouă în R.P.R., 31.

— gerunziu cu valoare concesivă

Slugărint de dimineață pînă noaptea, plină de griji, de treburi și de nemulțumiri, ea venea totuși cît putea de des... ca să-și rotească ochii în gospodăria dragă ei. V. DEMETRIUS, Nuvele, 160.

— substantiv însoțit de o conjuncție sau de o locuțiune concesivă

După ce-au mai crescut puțin, l-au dat împărăteasa, cu toată sărăcia sa, la școală. SBIERA, p. 130.

— adjectiv însoțit de un adverb cu valoare concesivă

Cîteodată fiecare lucru, oricît de mic, își are însemnătatea lui. SADOVEANU, l. n. 203.

PROPOZIȚIA CONDIȚIONALĂ

§ 376. Propoziția condițională exprimă o acțiune de a cărei îndeplinire depinde realizarea acțiunii exprimate de propoziția regentă.

Dacă te afli cu oștenii la vreme la locul hotărît ...bătălia ți-i pe jumătate cîștigată. SADOVEANU, n. p. 297.

Prin ce se introduce o propoziție condițională

§ 377. Propoziția condițională se introduce prin conjuncțiile: *dacă, de, să* (care își păstrează funcțiunea inițială de conjuncție condițională), prin locuțiunile conjuncționale: *numai dacă, numai să, în ipoteza că, în caz că, cu condiția să*, precum și prin adverbul relativ *cînd*.

Dacă mărturisești, scapi cu mai puțină pedeapsă. SADOVEANU, m. c. 34.

De te-i potrivi

Astei rugăminți,

Fericiți vom fi

Și cuminți. EMINESCU, o. iv 442.

Să-l văd venind, aș mai trăi o viață. COȘBUC, f. t. 9.

Lucrurile se fac, numai dacă le știm face. SLAVICI, N. I 7.

Îți poate fi de folos, numai să vrea. DELAVRANCEA, V. V. 219.

Cînd aș ști că-mi vei fi de ajutor să sfîrșesc ce am pus de gînd, mai-mai că aș face așa precum zici tu. IPIRESCU, L. 16.

Propoziții condiționale exprimînd și alte nuanțe circumstanțiale

§ 378. Propozițiile condiționale construite cu conjuncția *cînd*, folosite mai ales în limba vorbită, au nuanță temporală.

Cînd a mai pune mîna pe tine, să știi că are de-a face cu mine. SADOVEANU, O. II 97.

De asemenea, se îmbină noțiunea de timp și de cauză cu aceea de condiție în propozițiile introduse prin *dacă*:

Nu vă temeți și nu vă fie frică, coniță, dacă sînteți cu mine. REBREANU, R. I 200.

Propoziții condiționale juxtapuse

§ 379. Propoziția condițională se poate exprima și prin juxtapunere.

Ai intrat în horă, joacă.

Ai carte, ai parte.

O construcție, neobișnuită și nerecomandabilă, de exprimare a unei propoziții condiționale fără conjuncția caracteristică este cea de tipul următor:

Ar fi avut pe mă-sa lingă el, aceasta l-ar fi întărit mult. VLAHUȚĂ, N. 26.

Modurile folosite în propozițiile condiționale

§ 380. Propoziția condițională se poate construi cu modul indicativ, conjunctiv sau condițional, fiecare din moduri avînd valori distincte. Între modul verbului din propoziția condițională și modul verbului din regentă există concordanță (v. Corespondența timpurilor, § 401).

Modul indicativ

P r e z e n t u l. Propozițiile condiționale construite cu prezentul indicativului exprimă o acțiune realizabilă:

Dacă vă hotărîți să mergeți, mă duc și eu cu voi. SLAVICI, O. 122.

Dacă vrei, eu îți arăt un drum mai scurt. AGÎRBICEANU, ÎNT. 13.

I m p e r f e c t u l. Propozițiile condiționale construite cu imperfectul indicativului exprimă acțiuni ireale:

Dacă eram jurat, și eu îl achitam. CAMIL PETRESCU, U. N. II.

Viitorul. Propozițiile condiționale construite cu viitorul indicativului exprimă acțiuni realizabile.

De-or trece anii cum trecură,

Ea tot mai mult îmi va plăce. EMINESCU, O. I 208.

De nu vă veți supune, în astă noapte cetatea va sălta în nori cu oameni cu toi
ALECSANDRI, T. 1512.

De-or întreba

În sat de-a mea venire

Tu-n loc de adevăr să spui

Că n-ai de mine știre. COȘBUC, B. I. 54.

Modul conjunctiv

Prezentul. Propozițiile condiționale construite cu prezentul conjunctivului exprimă acțiuni realizabile.

Să-l văd venind sănătos, nu m-aș teme de nimic. ISPIRESCU, L. 123.

[Ziarele] te pot face patriot, onorabil, capabil, învățat, bă și frumos, numai să vrea. GRICA, S. 264.

Perfectul. Propozițiile condiționale construite cu perfectul conjunctivului exprimă acțiuni ireale.

Să fi fost eu în locul lui Bozzari, ... nu atacam pe la aripa dreaptă. GRICA, S. 224.

Modul condițional

Prezentul. Propozițiile condiționale construite cu prezentul condiționalului exprimă acțiuni realizabile.

Mi-aș auxi zborul gîndurilor, dac-ar zbură mai pe aproape. VLAHUȚĂ, N. 8.

Că mama, dac-ar ști că-s mort, și-ar pierde firea. COȘBUC, B. I. 54.

Perfectul. Propozițiile condiționale construite cu perfectul condiționalului exprimă acțiuni ireale:

Aceasta era viața mamei Ilincăi pe vremea aceea, și dacă toate aceste lucruri s-ar fi petrecut aievea în ceasurile acelea, ea n-ar fi fost de loc mai fericită. VLAHUȚĂ, N. 21.

VORBIREA DIRECTĂ ȘI INDIRECTĂ

§ 381. În cursul unei expunerii vorbitorul este pus uneori în situația de a reda spusele altei persoane. Acestea pot fi exprimate prin două procedee: vorbirea directă și vorbirea indirectă. În ambele cazuri se exprimă sau se subînțeleg verbe care înseamnă «a spune, a zice, a gândi etc.», așa-numitele verbe de declarație. Deosebirea principală între cele două tipuri constă în faptul că frazele exprimate în vorbirea

directă nu sînt într-un raport de subordonare față de verbul de declarație, în timp ce în vorbirea indirectă întreaga comunicare apare ca o completivă dependentă de verbul care înseamnă « a spune ».

Prietenul meu mi-a spus : — Să vii să mă vezi [vorbire directă].

Prietenul meu mi-a spus să vin să-l văd [vorbire indirectă].

VORBIREA DIRECTĂ

Locul verbului de declarație

§ 382. Verbul care denumește acțiunea de « a vorbi » sau « a gândi » poate preceda comunicarea redată, poate fi intercalat în această comunicare sau se poate afla la sfîrșitul ei; în cazul intercalării există două situații: verbul de declarație poate sta fie în mijlocul unei propoziții, ca propoziție intercalată, fie ca propoziție independentă, între două propoziții sau două fraze ale aceleiași comunicări.

a) Verbul de declarație precedă comunicarea redată:

El păși înaintea domniței și cu buzele tremurînde îi zise : « Domniță! Am cîntecat într-o zi îngrozitoare să răpesc de pe capu-ți acest jalnic vâl ». ODOBESCU,

I 129.

Copiii săreau veseli împrejurul mesei, înghițeau cu poftă și ziceau pe rînd:

— Am să coc patru pite ș-un purcel. DELAVRANCEA, V. V. 240.

Nașa a început să țipe :

— Se-neacă, părinte, copilul!... Ce faci? CARAGIALE, O. I 130.

Horia m-a chemat,

Crișan m-a strigat :

— Vino, Cloșcă, iute vină

Să trîntim cu domni-n tină. BENIUC, V. 155.

Adu-ți aminte, odată

Spuneai : « Voi cînta bucuria! » BANUȘ, B. 31.

b) 1. Verbul de declarație este intercalat în comunicarea redată la mijlocul unei propoziții, ca propoziție intercalată:

Iar cîrpaciul care era cu acești

« Împărate! », zise, mulți ani să trăiești! » PANN, P. V. I 31.

Vișelul atuncea plin de bucurie,

Auzînd că unchiul s-a făcut boier,

Că are clăi sumă și livezi o mie

« Mă duc, zise-ndată, nișel fîn să-i cer ». ALEXANDRESCU, M. 354.

2. Între două propoziții sau două fraze, ca propoziții independente:
 — *Nu-i glumă, domn' primar! făcu țăranul reluându-și glasul umil obișnuit. Că porcul mi l-a luat perceptorul la bir, porumb n-avem, lemne n-avem și-mi țipă copiii toată ziua de foame și de frig.* REBREANU, R. I 235.
 — *Du-te! îi zise apoi. De ce-ai venit?* SLAVICI, N. I 105.
- c) Verbul de declarație urmează după comunicarea redată:
Care dintre băieții ăi mici e aicea? întrebă jupînul. CARAGIALE, O. I 134.

Locuțiuni echivalente cu un verb de declarație

§ 383. În loc de un verb, se poate întîlni o locuțiune care are aceeași valoare ca un verb.

Vorba ceea: «sînt cinci degete la o mînă și nu samănă toate unul cu altul».
 CREANGĂ, P. 19.

Determinarea verbului de declarație prin adverbe sau alte construcții

§ 384. Uneori verbul de declarație poate fi determinat printr-un adverb, un pronume etc. de felul lui *astfel, așa, următoarele, în acest chip*. O asemenea construcție este mai obișnuită cînd verbul stă înaintea comunicării reproduse.

Iar Buzescu Preda, cum îl întîlni,

Îi ieși-nainte, și astfel îi vorbi:

«Dacă nu ți-e frică ș-ai credință-n tine,

O, tătare! vino să te bați cu mine!» BOLINTINEANU, P. I 16.

Deasa folosire a verbului a zice

§ 385. Un caz special îl constituie folosirea deasă a verbului *a zice* la persoana I sau a III-a, astfel că o comunicare este întreruptă de cîteva ori în decursul exprimării ei de intercalarea acestui verb. Repetarea exagerată, devenită tic, a acestui verb are un caracter neliterar (vezi Cuvinte și construcții incidente, § 427).

Că la teatru mereu... Zic: «Are lojă gratis!» «Da, zice el, la șosea cu bicicleta de două ori pe zi, dimineața și seara?» «Tot gratis!» zic eu. «Da vara la Sinaia, tot gratis? zice el; de unde atîta lux?» CARAGIALE, O. I 228-229.

Uneori acest verb capătă rolul unei adevărate unelte gramaticale, invariabile, servind la introducerea vorbirii directe și deosebind-o de cea indirectă. În acest

caz verbul poate sta alături de alt verb de declarație, la un timp diferit de al acestuia :

Mi-a spus, zice : să vă duceți la cutare să-i dați cartea.

Absența verbului de declarație

§ 386. În anumite împrejurări, verbul de declarație poate lipsi. Uneori, absența verbului de declarație este determinată de intențiile stilistice ale autorului.

Cum a intrat în clasă s-a așezat pe catedră încruntat, a strigat catalogul și pe urmă :

— *Cănuță!* CARAGIALE, O. I 131.

De omorît nu l-a omorît jupînul, că jupînul nu era om așa de rău... Dar...

— *Unde ai căzut, ticălosule?* CARAGIALE, O. I 133.

În mod obișnuit, verbul de declarație lipsește în redarea sau introducerea unui dialog :

Cum ajunse acasă, toți copiii îi ieșiră înainte.

— *Tată, mi-e foame.* DELAVRANCEA, V. V. 139.

— *Așa crezi tu, Ionuț?*

— *Așa știu.*

— *Iar măria-sa nu se mai duce la cetate?*

— *Ba se duce.* SADOVEANU, F. J. II 220.

VORBIREA INDIRECTĂ

Deosebirea dintre vorbirea indirectă și propoziția completivă

§ 387. După cum s-a arătat mai sus, în vorbirea indirectă se reproduce comunicarea cuiva, subordonând-o unui verb de declarație. Vorbirea indirectă nu trebuie confundată cu propoziția completivă. Pe de o parte sfera acesteia din urmă este mai restrînsă decît a vorbirii indirecte, prin faptul că în vorbirea indirectă se includ și propoziții care nu sînt complete și care erau subordonate și în vorbirea directă; pe de altă parte sfera este mai largă, deoarece propozițiile complete nu sînt subordonate neapărat unui verb de declarație.

a) *Zice că la Praguri s-ar fi aflînd voinici care uneori se mînie că nu le-a izbîndit bine o treabă și apoi trag cu săgeata în nouri.* SADOVEANU, N. P. 15 [două propoziții atributive și o cauzală în stil indirect].

b) *Adunarea noastră muncitorească îți cere să pleci din fabrică.* CĂLUĞĂRU, O. P. 353 [o propoziție completivă după un verb care nu e de declarație].

Transpunerea propozițiilor principale din vorbirea directă în vorbirea indirectă

§ 388. Propozițiile principale sînt transpuse în mod diferit, după natura lor, cînd vorbirea devine indirectă.

Astfel, propozițiilor enunțiative independente din vorbirea directă le corespund propoziții complete introduse de obicei prin *că*, mai rar prin *cum că*, *precum că* etc., păstrîndu-și caracterul enunțiativ.

Toată lumea știe că el o iubește și că este hotărît a o lua. NEGRUZZI, I 47.

Au început a vorbi ele în de ele că spînul de feli nu samănă în partea lor nici la chip nici la bunătate. CREANGĂ, P. 210.

Striga în gura mare că crapă de foame. CREANGĂ, P. 241.

Cu plecăciune apoi i-arată

Cum că din suflet s-a bucurat

De întîmplarea cea minunată. ALEXANDRESCU, M. 349

Puse om îndată cu un trîmbițaș

Ca să publiceze strigînd prin oraș

Cum că împăratul pe uliți umblînd

A pierdut inelul, din deget căzînd. PANN, P. V. I 30.

Propozițiile exclamative au un pronunțat caracter afectiv, exprimat fie prin interjecții, fie prin adverbe exclamative, la care se adaugă și o intonație caracteristică. În vorbirea indirectă, aceste procedee nu pot fi folosite, deoarece legătura sintactică strînsă impune propoziției subordonate o construcție mai mult ori mai puțin fixă; de aceea ele sînt înlocuite prin procedee gramaticale (superlative etc.).

Vorbire directă: *Mi-a spus*: «Uf! Ce cald e».

Mi-a spus: «Cît de frumos lucrează tovarășul X!»

Vorbire indirectă: *Mi-a spus că e foarte cald.*

Mi-a spus că tovarășul X lucrează foarte frumos.

Notă. Fraza aceasta poate fi redată și cu păstrarea particulei *cît*: *Mi-a spus cît de frumos lucrează tovarășul X*, dar atunci adverbul *cît* nu mai are caracter exclamativ, ci valoare de conjuncție (introduce o interogativă indirectă).

În strînsă legătură cu propozițiile exclamative sînt cele optative. Unele din ele exprimă numai constatarea unei dorințe. Aceste propoziții sînt redată în vorbirea indirectă ca și propozițiile enunțiative: *aș pleca acasă*, în vorbire indirectă: *mi-a spus că ar pleca acasă*. (Cu privire la schimbarea persoanei, vezi mai jos § 391.)

Altele au un pronunțat caracter afectiv care nu poate fi redat în vorbirea indirectă. Printre acestea trebuie să distingem în cadrul propozițiilor optative două categorii diferite: unele sînt în realitate propoziții condiționale a căror regentă este neexprimată: *De-ar veni primăvara! Numai dacă n-aș pierde trenul! Numai să*

nu se supere! (La toate acestea s-ar putea presupune o regentă de felul lui *aș fi bucuros*.) Acestea nu pot fi redată în vorbirea indirectă decât exprimând regenta presupusă sau introducând un verb cu sensul de « a dori ». Frazele de mai sus pot fi exprimate în vorbirea indirectă în felul următor :

Mi-a spus că ar dori să vie primăvara

sau :

Mi-a spus că ar fi bucuros dacă ar veni primăvara.

Mi-a spus că ar dori să nu piardă trenul

sau :

Mi-a spus că ar putea ajunge la timp, numai dacă n-ar pierde trenul.

A doua categorie este constituită din propoziții optative independente (în acest caz putându-se subînțelege o condițională neexprimată) : *Cum aș mai pleca la munte! Ce-aș mai cînta!* (la acestea se poate presupune o subordonată de felul lui *dacă aș avea posibilitatea*).

În vorbirea indirectă, valoarea optativă a acestor propoziții se poate reda prin păstrarea modului optativ (înlăturîndu-se cuvintele introductive *cum, ce... mai*), deși formula introducerii unui verb cu sensul « a dori » nu este exclusă. Exemplele de mai sus se pot transpune așadar prin :

Mi-a spus că ar pleca la munte

sau :

Mi-a spus că dorește să plece la munte.

Mi-a spus că ar cînta (cu plăcere)

sau (mai bine) :

Mi-a spus că ar dori să cînte.

Propozițiile imperative cu conjunctivul se redau în vorbirea indirectă prin completetive introduse prin *să*, adică nu-și modifică, față de exprimarea lor directă, construcția sintactică :

Vorbire directă : *Mi-a spus : « să te duci la școală ! »*

Vorbire indirectă : *Mi-a spus să mă duc la școală.*

Propozițiile imperative cu verbul la imperativ se află față de cele cu verbul la conjunctiv în același raport ca cele exclamative față de enunțiative; propozițiile cu imperativul au un caracter afectiv și volițional care lipsește celor cu conjunctivul; de aceea ele se redau în vorbirea indirectă fără ca elementul afectiv să poată fi transpus :

Vorbire directă : *Mi-a spus : « Fii vigilent ! »*

Vorbire indirectă : *Mi-a spus să fu vigilent.*

Propozițiile interogative sînt de două feluri: la unele întrebarea se referă la întregul conținut al propoziției (*ai fost la școală ?*), la altele numai la un anumit aspect al acestui conținut (vezi Propoziția interogativă, § 51).

Din punct de vedere formal, în vorbirea directă, cele două feluri de propoziții se deosebesc prin faptul că cele din prima categorie nu sînt introduse printr-un pronume sau adverb interogativ.

Sintaxa acestor două feluri de interogative este diferită și în vorbirea indirectă: primele se introduc prin conjuncția *dacă*:

Ce mă mai întrebi dacă am . . . să te mai și iubesc. SLAVICI, N. II 219.

A doua categorie nu-și schimbă în vorbirea indirectă construcția, pronumele sau adverbul interogativ servind la introducerea subordonatei provenite din întrebare:

Mult mă-ntreabă sfîntul soare

Ce m-am uscat din picioare. DOINE, 75.

O prietenă comună m-a întrebat cum pot fi atât de lipsit de inimă. CAMIL PETRESCU, U. N. 135.

Musca vara zbirniind

Și pe fînțar întîlnind,

Oprindu-se l-a-ntrebat

Dă ce e el cocoșat? PANN, P. V. I 8.

Transpunerea propozițiilor subordonate din vorbirea directă în vorbirea indirectă

§ 389. Propozițiile subordonate rămîn în vorbirea indirectă subordonate și nu-și modifică construcția sintactică:

Mi-a spus că, dacă voi lucra bine, voi fi evidențiat.

Mi-a spus că, deși mi-am îmbunătățit munca, mai am încă multe lipsuri.

Mi-a spus că nu poate veni, deoarece pleacă din oraș.

Atitudinea povestitorului față de conținutul comunicării reproduse

§ 390. În vorbirea indirectă povestitorul poate arăta că își însușește sau că nu-și însușește conținutul comunicării reproduse sau poate arăta că are îndoieli asupra ei. Neînsușirea conținutului comunicării se exprimă sintactic prin folosirea modului condițional:

Zice că a lipsit fiindcă a fost bolnav (cu însușirea conținutului).

Zice că a lipsit fiindcă ar fi fost bolnav (fără însușirea conținutului).

De cele mai multe ori, în astfel de cazuri se folosește forma de condițional prezent compusă cu gerunziul:

Pe lângă urs, se spune că ar fi avînd și această pajură care-l priveghează.

SADOVEANU, F. J. I 129.

Într-o frumoasă precuvîntare

Îi dovedește c-ar fi avînd

Niște brisoave arătătoare

Ce-au făcut urșii, zău, nu știu cînd. ALEXANDRESCU, M. 349.

În limba veche neînșușirea de către vorbitor a conținutului comunicării se exprima prin perfectul conjunctivului:

Zicu călugării să fi fost făcut și sfeșnicele cele mari și cele mici și policandrul și hora tot prisne de argînt, și pe urmă să le fi luat un domn și să fi făcut altele de spijă, care le-am apucat și noi. NECULCE, CR. I 10.

Pentru a accentua faptul că povestitorul nu-și însușește conținutul comunicării se folosesc adesea locuțiuni de felul lui: *cică, chipurile, vorba vine* etc.

*Avea nevoie de dînșii în călătoria sa la împăratul Roș, care zice, **cică**, era un om piclesit și răutăcios la culme.* CREANGĂ, P. 247.

Schimbări impuse de transpunerea de la situația vorbitorului la aceea a povestitorului

§ 39 I. Pentru reproducerea spuselor cuiva în vorbirea indirectă este necesară transpunerea de la situația (în timp, în spațiu etc.) a vorbitorului la aceea a povestitorului. Schimbările cele mai importante sînt cele privitoare la persoană, deoarece forma personală a verbului și pronumele personal caracterizează cel mai bine raportul dintre cel care vorbește și cel care îi redă vorbirea.

În vorbirea indirectă, forma personală a verbului și pronumele personal variază numai în funcție de persoana la care se referă comunicarea făcută în vorbire indirectă. Nici persoana care vorbește, nici persoana căreia i se adresează comunicarea nu determină schimbări în această situație.

Tu te lauzi că ai făcut armată? că ai fost sergent? SADOVEANU, O. III 12 [vorbire directă: *tu spui: am făcut armata...*].

Cu plecăciune apoi i-arată

Cum că dorește supus să-i fie

Că totdeauna el l-a iubit,

Că pentru dînsul vieți o mie

Să le jertfească e mulțumit. ALEXANDRESCU, M. 349 [vorbire directă: *îi spune: Doresc să-ți fiu supus, totdeauna te-am iubit*].

I s-a zis cu vorbă scurtă

Porunca dă ce n-ascultă? PANN, P. V. I 92 [Vorbire directă: *îi spune: de ce n-ascuți porunca?*]

I-am explicat că dacă face scandal și se află despre întîmplare, eu o să trec drept nebun, dar pe socoteala ei are să se ridă ca de o paparudă. CAMIL PETRESCU,

u. n. 132 [vorbire directă: *i-am explicat: dacă faci scandal și se află despre întâmplare, eu o să trec drept nebun, dar pe socoteala ta...*].

Adverbele și pronumele de apropiere pot deveni în vorbirea indirectă adverbe și pronume de depărtare sau invers, și pot rămâne neschimbate, după situația respectivă în timp și în spațiu a vorbitorului sau a celui care reproduce vorbirea:

a) Adverbele de apropiere devin de depărtare

Mătușică, vîră-te aici în sacul acesta! CREANGĂ, p. 142 [vorbire indirectă: *i-am spus: să se vîre acolo, în sacul acela*].

Sezi aici pînă despre ziuă că am să vin atunci tot eu să te iau. CREANGĂ, p. 97 [vorbire indirectă: *mi-a spus să stau acolo pînă despre ziuă...*].

Să știi, stăpîne, că aici sintem pe moșia unei Gheonoaie. ISPIRESCU, l. 4 [vorbire indirectă: *i-a spus că acolo se află pe moșia unei Gheonoaie*].

b) Adverbele de depărtare devin de apropiere

Du-te acolo unde lucrează tatăl tău, și spune-i să vină la mine [vorbire indirectă: *mi-a spus să vin aici, unde lucrezi tu, tată, și să-ți spun să te duci la el*].

c) Adverbele de apropiere sau de depărtare rămîn neschimbate

Grigorie vodă de aici din țară nu s-au lăsat cu atîta. NECULCE, în LET. II 427 [vorbire indirectă: *a spus că Grigorie vodă de aici din țară...*].

Văzînd o căsuță tupilată... a bătut la poartă. Atunci se aude un glas...

«Cine-i acolo?» CREANGĂ, p. 90 [vorbire indirectă: *un glas a întrebat cine-i acolo*].

Unde lovea el cu nuiana, acolo fișt și dînsa. ISPIRESCU, l. 34 [vorbire indirectă: *a spus că unde lovea el cu nuiana, acolo fișt și dînsa*].

VORBIREA DIRECTĂ LEGATĂ

§ 392. Limba populară, care se caracterizează printr-un număr mai mic de subordonate, cunoaște și vorbirea directă legată; în acest caz, vorbirea directă este introdusă printr-o conjuncție subordonatoare, de obicei că:

Zicînd că acel borcan

Să-l atrînați de tavan. PANN, p. v. I 113.

Vîzîrul spuse că am auzit

Zicînd eu sint unul ce știu de inel. PANN, p. v. I 35.

S-a pogorît maica domnului la mine și zice precum că, Ioane, cînd ai ajunge la fîntînă sub deal, o să-ți iasă înainte... CARAGIALE, o. VI 280.

Ce să zică... , răspune unul, ia întrebă că muieți-s posmagii? CREANGĂ, p. 331.

În acest din urmă exemplu, faptul că ultima propoziție este în stil direct, cu toată conjuncția care o introduce, este dovedit de inversiunea predicatului și a subiectului.

Construcția aceasta nu este literară și trebuie deci evitată. Dar în textul următor din Creangă, trecerea gradată de la vorbirea indirectă la vorbirea directă legată este folosită intenționat, cu efect artistic, paralel cu creșterea intensității afective.

Îi tolocănea muștrându-i :

Ba, că « nu vorbesc drept românește, cum vorbesc părinții lor, ci au corchezit graiul strămoșesc, de nu-i mai înțelege nimene»; ba că « face omul cu cineva o tovarășie cât de mică, și tot urmează învoiala între părți; iar nu așa cu ochii închiși, căci dacă n-ai carte, n-ai parte, scurtă socoteală»; ba că « de când cu străinătatea, v-ați înstrăinat și legea și limba și inima și chiar dragostea sătenilor; și după nepăsarea și risipa ce o facem, zvrîlind banul pe lucruri de nimica puțin mai avem de înstrăinat». CREANGĂ, A. 153.

Observație. Uneori, pentru a da un caracter afectiv mai pronunțat narațiunii, se poate omite verbul de declarație (vezi mai sus același procedeu la vorbirea directă).

VORBIREA INDIRECTĂ LIBERĂ

§ 393. Acest procedeu constă în redarea comunicării cuiva în vorbirea indirectă fără a o face însă dependentă de un verb de declarație și fără a o introduce printr-o conjuncție. Se folosește în mod obișnuit pentru redarea gândurilor cuiva sau pentru monologuri interioare.

Se spărseseră sticlele și acum se scurgea rămășița vinului. Ce să facă? La mușteriu, cu cioburi de sticlă nu putea merge. Să fugă? Unde să se ducă? Să se-ntoarcă la prăvălie!... N-are să-l omoare doar. CARAGIALE, O. I 133.

Carul stă prăvălit într-o rîndă, în dosul casei, iar boii se scarpină de garduri. Ba la unii nici n-aveau de ce se scărpină bietele dobitoace. Ce mai trebuie gard? Să ai năcaz cu el, să-l proptești și să-l dregi! SADOVEANU, O. III 3.

În literatură, stilul indirect liber este folosit în redarea vorbirii altuia pentru a evita lipsa de afectivitate a stilului indirect și pentru a evita abuzul de dialoguri.

Beizade Alecu îl servi îndată, dîndu-i și celelalte vești de care avea nevoie și pe care i le trecuse, în șoaptă, Toader Fliodor.

Măria-sa Duca-vodă a crezut de cuviință, ascultînd rugărilor părinților catolici din capitală, să lase în această zi, întâia, pe oaspete, să se odihnească între ai săi, la gazda misiunii franciscane. Așa că armașul și coconii au să-l petreacă acolo. Bătrînul pater-praefectus Guido Celesti îl așteaptă cu mare nerăbdare, părăindu-i numai foarte rău că slăbiciunile vârstei l-au împiedicat să-i iasă înainte.

Miercurea, a dona zi, măria-sa îl roagă pe ava Paul să i-o deie lui, pof-tînd la curte, unde va sta de vorbă cu măria-sa și va ospăta cu măria-sa, văzînd și cunoscînd pe toți boierii mării-sale, și ascultînd și mehtherbaneaua mării-sale, întocmită tot așa de bine ca a lui Mehmet, sultan și pađișah.

După ce-l va ști cu plăcere oaspete în al său scaun domnesc, atât cât va bine-voi să steie, îi va da strajă care să-l întovărășească pînă la hotarul Dunării, spre împărăție, unde știe că i-i drumul și solia.

— *Comunică, te rog, domnului armaș, iubite prințule, că nu am nici o solie deosebită cătră turci, vorbi zîmbind abatele.* SADOVEANU, z. c. 93.

Observații. 1. În vorbirea sau scrierea neîngrijită se observă uneori treceri nejustificate de la un procedeu de a reda vorbirea cuiva la altul:

Iar el fără prelungire îi dete răspuns în grab

Cum că părul din cap, zise, îl am de cînd m-am născut. PANN, n. h. 79.

2. Uneori în vorbirea sau scrierea neîngrijită apar fraze în vorbirea indirectă fără conjuncția introductivă. Această formulă nu trebuie confundată cu vorbirea indirectă liberă:

Și zicînd nu-i place,

Se apucă-ndată și iar îl desface. PANN, ș. Ț. II 24.

CORESPONDENȚA TIMPURILOR

§ 394. Prin corespondența timpurilor se înțelege raportul dintre timpul predicatului unei propoziții subordonate și timpul predicatului regentei sale.

Într-o frază dată, acțiunile din subordonată sau subordonate și din regenta sau regentele respective pot sta între ele în două raporturi temporale:

1. de simultaneitate;
2. de nesimultaneitate.

Raportul de nesimultaneitate poate prezenta două cazuri:

1. acțiunea din subordonată este anterioară acțiunii din regentă;
2. acțiunea din subordonată este posterioară acțiunii din regentă.

Pentru a marca aceste raporturi temporale, predicatul propoziției subordonate stă la un anumit timp în raport cu timpul predicatului regentei; raportul dintre timpul predicatului din subordonată și timpul predicatului din regentă variază după felul propoziției subordonate.

Correspondența timpurilor la propozițiile complete directe

§ 395. A. Predicatul subordonatei este la indicativ.

I. Simultaneitatea

1. Cînd în regentă se găsește prezentul, simultaneitatea se marchează prin prezent:

Zici că nu dorești nimica? SADOVEANU, o. II 120.

Văd că pe mine mă auzi foarte bine. CAMIL PETRESCU, u. n. 9.

2. Când în regentă se găsește un timp trecut, există mai multe situații :

a) acțiunea din subordonată este simultană în trecut cu acțiunea din regentă, dar se continuă și după încetarea acțiunii din regentă, pînă în timpul vorbirii ; este deci simultană cu regenta numai într-o parte a desfășurării sale, restul petrecîndu-se posterior acțiunii din regentă.

În această situație, în completivă se folosește timpul prezent, ca și când acțiunea subordonatei ar fi independentă.

Am auzit că teatrul nemțesc este foarte frumos. FILIMON, c. 197.

b) Acțiunea din subordonată are caracter permanent și ca atare nu poate fi localizată în timp, fie că este vorba de fenomene permanente, fie că este vorba de adevăruri considerate ca atare ; ea este deci simultană cu orice altă acțiune, fie ea trecută, prezentă sau viitoare.

În subordonată se folosește și în această situație prezentul, dată fiind calitatea formelor de prezent de a exprima acțiuni permanente, fără limită în timp.

Marx a demonstrat că evenimentele se desfășoară în mod dialectic.

c) Acțiunea din subordonată, desfășurîndu-se paralel cu acțiunea din regentă, se sfîrșește și ea în trecut, adică încetează înainte de timpul vorbirii.

Onofrei și Ieronim... nu vedeau că erau urmăriți de un om. EMINESCU, N. 101.

Nu putui deosebi ce ducea... cu atîta băgare... de seamă. HOGAȘ, M. N. 123.

Dacă în exemplele de mai sus se înlocuiește imperfectul cu prezentul, exprimarea rămîne corectă, cu toate că acțiunea din completivă nu se mai petrece în momentul vorbirii. Prezentul este, în această situație, chiar mai frecvent decît imperfectul.

Mi s-a părut că văd în părul ei... cornițele cu care voise odată să-l împungă.

SADOVEANU, H. A. 39.

Cînd a auzit că-l cheamă așa de aprig boierul, a făcut : Hm! SADOVEANU,

H. A. 34.

Pentru a localiza amîndouă acțiunile în trecut, atît cea din regentă cît și cea din completivă, este suficient să stea la un timp trecut verbul din regentă, care marchează timpul ambelor acțiuni. Se poate însă folosi, corect, și imperfectul în această situație, mai ales în propoziții complementive introduse prin *cum* :

Văzu cum îi aruncau pe cei uciși unii peste alții. CAMIL PETRESCU, N. 17.

Prin valoarea sa specifică de timp al simultaneității în trecut, imperfectul arată și mai limpede că acțiunea din dependentă se petrece în trecut. Acest lucru este mai evident în situații de felul celor prezentate sub a), în care acțiunea din dependentă continuă și în prezent. Vorbitorul însă poate să neglijeze acest lucru și să exprime numai paralelismul în trecut al celor două acțiuni, chiar dacă acțiunea din secundară continuă. În acest caz se folosește imperfectul :

Știa cît erau de stricați. FILIMON, c. 197.

Folosirea imperfectului este însă cu totul greșită în cazul *b*), când acțiunea din secundară are un caracter permanent. Dacă cineva ar spune :

Marx a demonstrat că evenimentele se desfășurau în mod dialectic,
s-ar înțelege că ceea ce exprimă completiva a fost cândva adevărat, dar a încetat să mai fie.

3. Când în regentă se găsește viitorul, simultaneitatea se marchează prin viitor sau prin prezentul cu valoare de viitor, precizat de un circumstanțial de timp :

Vei vedea că va reuși la concurs.

Vei vedea că mâine își dă demisia.

Poimîni te vei împrejura și vezi ce mai este pe la noi. SADOVEANU, F. J. I 180.

II. Anterioritatea

1. Când în regentă se găsește prezentul, anterioritatea se marchează prin perfect sau imperfect.

Știi că în anul 1821 a izbucnit revoluția Greciei și că ea își avu începutul în Iași. NEGRUZZI, I 217.

Arîndașul zice că i se părea ca și când ar fi fost Lică. SLAVICI, N. II 97.

2. Când în regentă se găsește un timp trecut, anterioritatea se marchează nu numai prin mai mult ca perfect, ca timp relativ pentru anterioritate în trecut, ci, foarte des, și prin perfect (chiar într-o exprimare foarte îngrijită) și imperfect (care exprimă acțiuni durative).

Ce se mai întîmplase în sat la curte nu știam. SADOVEANU, H. A. 33.

Încet, încet... își spuse istoria și ce păși pînă să ajungă la dînsule. ISPIRESCU, L. II 4.

Întreabă pe muma vîntului dacă i-a spus fiului său ceva. ISPIRESCU, L. II 5.

S-a aflat... că a ieșit prin părțile scaunului nou al domniei. SADOVEANU, N. P. 138.

Îmi spunea tatăl meu că-i spunea bunul său, care a fost în bătălia aceea cu căpitanul Turculeș, că mulți leși au pierit aici și că împăratul lor de necaz mare își bătea ulanii cu sabia. NEGRUZZI, I 184.

Frecvența perfectului și a imperfectului (cu valoare de timp absolut și durativ) se explică prin faptul că, foarte des, acțiunea trecută din completivă nu este raportată la acțiunea trecută din regentă, ci la prezent, adică fie la timpul când se enunță fraza, fie la timpul când s-a produs vorbirea pe care completiva o redă în stil indirect (vezi citatele de mai sus).

3. Când în regentă se găsește viitorul, anterioritatea acțiunii din completivă poate avea trei grade: anterioară prezentului, prezentă și viitoare, dar anterioară acțiunii din regentă și se marchează prin perfect, prezent, respectiv viitor anterior.

Am să-ți spun cum mi-au fost petrecerile mele prin țări străine. SADOVEANU,

H. A. 102.

Pe urmă om bea un pabar de vin și ți-oi povesti ce nu știi. SADOVEANU, H. A. 45.
Vei afla ce voi fi făcut între timp (dar și voi face).

III. Posterioritatea

1. Față de prezent, posterioritatea se marchează prin viitor sau prin prezent (cu valoare de viitor).

Cred că n-ai să mă faci s-aștept mult. M. CARAGIALE, CR. 10.

Să știți... că are să ningă. SADOVEANU, F. J. III 342.

Fii încredințată că mine n-ai să ieși cu minele goale de la casa mea. CREANGĂ, P. 288.

Rămîne lucru hotărît că se opresc împreună la conac pentru o gustare. CARAGIALE, O. I 220.

2. Față de un timp trecut, posterioritatea se marchează prin viitor, prin prezent (cu valoare de viitor) sau printr-o perifrază, mai ales cînd acțiunea din dependentă, posterioară celei din regentă, este anterioară prezentului.

Bathori putea... fi sigur că nu va fi supărat printr-alte năvăliri în operațiile sale împotriva lui Sinan. BĂLCESCU, O. II 102.

Știam că de cealaltă parte voi găsi casa podarului. SADOVEANU, P. 124.

Ne-am gîndit că vine o furtună cu ploaie. M. COSTIN, LET. 171.

Credeam că nu mai vii. CAMIL PETRESCU, N. 41.

M-a întrebat cînd vine arîndașul. SLAVICI N. II 115.

Parcă aș fi știut că avea să-mi vie prilejul să te vizitez.

Observație. Imperfectul verbelor *a pleca, a sosi, a veni* etc. (toate cu acțiune momentană), precizat de un circumstanțial de timp, indică și el posterioritatea față de un timp trecut.

Cînd am sosit acasă, am aflat că fratele meu pleca peste două zile în alt oraș [= urma să plece].

3. Față de viitor posterioritatea se marchează tot prin viitor, prin prezent (cu valoare de viitor) sau prin perifrază.

[Lupilor] *li se va lua în bagare de seamă reclamația, cînd vor da în scris... că nu vor mai mîncea carne, ci vor paște troscot ca niște dobitoace ce sînt.* NEGRUZZI, I 280.

Poimîne voi ști dacă renunț sau nu.

Vom afla curînd ce urmează să se întîmple.

B. Predicatul subordonatei este la conjunctiv.

1. La conjunctiv prezent

Acțiunea din completiva al cărei predicat este la conjunctiv prezent este întotdeauna, indiferent de timpul din regentă, posterioară acțiunii din regentă, în ipo-

teza că, din posibilă cum este, va deveni reală. *Doresc să citesc* înseamnă că « eu voi citi, dacă voi izbuti să-mi satisfac dorința ».

Vreau să intru la stăpîn. CREANGĂ, P. 147.

Am să încerc să trec... miine pe la dumneavoastră. CĂLINESCU, E. O. I 147.

Două verbe, *a putea* și *a ști* (cu sensul de « a se pricepe la », « a fi capabil de a săvîrși anumite acțiuni în urma experienței sau a învățaturii »), au, prin sensul lor, o situație specială, pentru că ele nu exprimă un proces, ci exprimă ele însele o capacitate, o posibilitate, iar completivele lor conjunctivale nu exprimă o acțiune care se poate realiza la sfîrșitul procesului din regentă (ca în cazul voinței, așteptării, cererii, poruncii etc.). În cazul lor nu se mai poate vorbi, ca mai sus, de posterioritatea acțiunii o dată realizate.

Poți (ai putut, vei putea) să treci riul.

O pălărie neagră și mare putea... să mă apere și de ploaie și de soare. HOGAȘ,

DR. I I.

Știe (a știut, va ști) să zugrăvească.

Completivele acestor verbe nu pot fi supuse analizei raportului de timp, pentru că ele nu exprimă, ca în cazul celorlalte verbe cu conjunctivul, o posibilitate, ci conținutul unei posibilități.

2. La conjunctiv perfect

Perfectul conjunctivului exprimă întotdeauna acțiuni anterioare acțiunii din regentă, indiferent de timpul acesteia, și este întrebuițat în completive numai în anumite situații.

a) După verbele *a crede*, *a-și aminti*, *a ști* (= *a crede*, *a-și aminti*), *a-și închipui*, dar numai cînd aceste verbe sînt predicatele unor regente negative.

Nu cred să fi greșit.

Nu știu să fi primit de cînd sînt o veste mai proastă decît asta.

Observație. Toate aceste verbe pot avea și completive cu indicativul: *Nu cred că am greșit. Nu știu dacă am primit...* etc.

b) După orice verb care se poate construi cu conjunctivul prezent și care admite, prin sensul său, o dependentă anterioară, dar numai cînd acel verb este la condițional sau la imperfectul cu valoare de condițional trecut (ireal).

M-aș bucura să fi prins trenul.

Puteam să nu-l fi întîlnit.

c) După verbul *a părea*.

Cel de al doilea părea să fi fost un ins slab și cu fața suptă. CAMIL PETRESCU, N. 17.

TRESCU, N. 17.

C. Predicatul subordonatei este la condițional.

1. La condițional prezent

a) Când exprimă presupunerea, ipoteza, acțiunea completivelor în care apare este posterioară acțiunii din regentă, pentru că se enunță sub forma ipotetică numai ceea ce nu există încă și poate exista mai târziu, în funcție de realizarea unor anumite condiții.

Mi-a spus că, dacă ar obține un mic concediu, ar pleca la țară (« va pleca la țară când va obține concediul »).

b) Când exprimă dorința și îndoiala, incertitudinea, completiva este totdeauna simultană cu regenta, oricare ar fi timpul acesteia.

M-a întrebat dacă nu cumva aș citi cartea aceea (« dacă nu simțeam dorința de a citi cartea în momentul în care m-a întrebat »).

Mi se spunea (mi se spune) că ar avea multe cărți.

2. La condițional perfect

Perfectul condiționalului exprimă întotdeauna anterioritatea (în cazul valorii ipotetice a condiționalului, și irealitatea).

Mi-a spus că, dacă ar fi obținut un mic concediu, ar fi plecat la țară (dar nu l-a obținut, deci n-a plecat).

Observație. Aceeași situație o au și completivele conținând un imperfect cu valoarea ireală a condiționalului trecut.

Mi-a spus că, dacă obținea un mic concediu, pleca la țară.

M-a întrebat dacă nu cumva aș fi citit cartea aceea în vacanță (o dorință trecută și anterioară întrebării).

Mi s-a spus că ar fi avut multe cărți, dar că le-ar fi dăruit pe toate (în caz de certitudine s-ar fi folosit perfectul indicativului).

Correspondența timpurilor la propozițiile atributive

§ 396. I. Simultaneitatea

1. Când în regentă se găsește prezentul, simultaneitatea se marchează prin prezent.

Toți trei rămân încremeniți la auzul acestui ecou, ce parcă vine dintr-o altă lume. CARAGIALE, O. II 41.

Măria-sa deschide slobozii pentru dreptcredincioșii ruși care fug de sub stăpânirea craiului. SADOVEANU, F. J. I 179.

2. Când în regentă se găsește un timp trecut, atributivele se comportă la fel cu propozițiile complete, cu o singură deosebire: când acțiunea din atributivă se desfășoară și se încheie în trecut, predicatul ei nu poate sta niciodată la prezent (v. § 395, A I 2 c):

a) acțiunea din atributivă continuă și în prezent

A ieșit prin părțile scaunului nou al domniei, la Birnova și la Căpotestii, care-s codri mai adânci decât acesta al nostru. SADOVEANU, N. P. 138.

M-a prezentat un unchi al meu cu care sîntezi prieten. CAMIL PETRESCU, N. 7.
 b) acțiunea din atributivă este permanentă

Reprezentăția improvizată era mai mult o demonstrație de tinerească neastîmpăr și ambiție iscoditoare, care prevestesc de obicei marile cariere în teatru, și în artă în genere. CAMIL PETRESCU, N. 4.

c) acțiunea din atributivă se încheie în trecut

S-au întors de sară la Cetățuie, unde îi era doamna. NECULCE, CR. 280.

Le-a făcut o jalbă... în care dovedea... că... lupii au trăit în bună pace în țară. NEGRUZZI, I 280.

Postașul... glumea cu toate nevestele ce întâlnea pe drum. ALECSANDRI, PR. 278.

În aceste citate înlocuirea imperfectului cu prezentul ar duce la schimbarea raportului de timp, ceea ce nu se întîmplă în cazul completivelor.

3. Cînd în regentă se găsește viitorul, simultaneitatea se marchează prin viitor sau prin prezent (cu valoare de viitor) precizat de un circumstanțial de timp.

Vom primi bine pe delegații care vor sosi (sosesc) mîine.

II. Anterioritatea

1. Față de prezent, anterioritatea se marchează prin perfect sau imperfect (durativ):

Citesc cartea pe care mi-ai împrumutat-o ieri.

Scriu cu tocul cu care scria tata în tinerețe.

2. Față de un timp trecut anterioritatea se marchează prin mai mult ca perfect sau perfect:

Veniră în tabără nobilii Ardealului, care pusese în picioare treisprezece mii oameni. BĂLCESCU, O. II 103.

Doctorul (după care trimisese fără știrea lui) intră. NEGRUZZI, I 209.

Tîrgul Movilăului s-a bucurat... de vestea ce ne-ai trimis. SADOVEANU, N. P. 219.

Ca și în cazul completivei, perfectul se folosește ori de cîte ori acțiunea din atributivă este raportată la prezent, nu la momentul în care se petrece acțiunea din regentă.

3. Față de viitor anterioritatea se marchează:

a) printr-un timp trecut, cînd acțiunea este anterioară și momentului vorbirii

Voi pedepsi pe cel care a tulburat liniștea.

b) prin prezent, cînd acțiunea este simultană cu momentul vorbirii

Voi pedepsi pe cel care tulbură liniștea.

c) prin viitor, prezent (cu valoare de viitor) sau viitor anterior, cînd acțiunea e posterioară momentului vorbirii

Voi pedepsi pe cel care va tulbura (tulbură) liniștea.

Viitorul anterior se folosește rar și are caracter livresc. Din nevoia de precizie, el apare mai frecvent în textele juridice.

Cel mai mare să va certa, ca un ucigătoriu, cu moarte, iară ceilalți, după voia giudețului și după rane ce vor fi făcut fecarele. PRAVILA 150-151.

III. Posterioritatea

1. Față de prezent posterioritatea se marchează prin viitor sau prezent (cu valoare de viitor):

Organizăm căminul de zi care va fi inaugurat (se inaugurează) săptămîna viitoare.

2. Față de un timp trecut posterioritatea se marchează:

a) prin imperfect față de mai mult ca perfect

Figura omului care stătea lângă mine nu-mi atrăsese pînă atunci atenția.

b) prin perifrază sau imperfect față de perfect sau imperfect (spre deosebire de complete, unde poate apărea și viitorul, chiar dacă acțiunea din subordonată se petrece înainte de momentul vorbirii)

Era fața cealaltă a hipersensibilității și emotivității dezordonate care aveau să facă din el un poet. CAMIL PETRESCU, n. 10.

Am vizitat pe delegații străini care urmau să plece (plecau) a doua zi.

Acest mașil de la Bălăbănești, care se uită acum liniștit la noi și grăiește așezat, a fost un om cum nu mai erau mulți în țara Moldovei. SADOVEANU, H. A. 45.

c) prin viitor sau prezent (cu valoare de viitor), cînd acțiunea din atributivă se va petrece după momentul vorbirii

Am vizitat pe delegații care vor pleca (pleacă) mîine.

3. Față de viitor, prin viitor, prezent (cu valoare de viitor) sau perifrază.

Vom selecționa cu grijă semințele care vor fi (urmează să fie) exportate.

Correspondența timpurilor la propozițiile temporale

§ 397. În cazul propoziției temporale, raportul temporal dintre acțiunea din regentă și cea din subordonată se exprimă nu numai prin timpurile verbelor, ci și prin conjuncția subordonatoare.

I. Simultanitatea

1. Față de prezent se exprimă prin prezent. Conjuncția însă precizează natura raportului care, în acest caz, poate fi de două feluri:

a) cele două acțiuni se desfășoară concomitent și paralel:

Pe cînd el salută în dreapta și-n stînga... ajungem la Episcopie, tăiem drumul și intrăm la Tripcovici. CARAGIALE, O. II 46.

Cîtă vreme nu vorbesc, gîndurile lor umblă departe. CARAGIALE, O. II 40.

b) acțiunea din regentă se petrece ori de câte ori are loc acțiunea din subordonată (raport iterativ):

Te mai însușești, mai trăiești un ceas, două... când mai stai de vorbă cu cineva. SADOVEANU, O. VII 213.

N-am trac atunci când vorbesc cu prietenii. CAMIL PETRESCU, N. II.

Citesc de câte ori am timp.

Când lucrează nu vorbește cu nimeni.

Observație. O temporală introdusă cu *când* nu poate fi simultană cu regenta ei la prezent decât în cazul raportului iterativ.

2. Față de un timp trecut se exprimă prin alt timp trecut și anume:

a) când acțiunile se desfășoară concomitent și paralel sau sînt iterative (vezi mai sus), în ambele propoziții stă imperfectul sau, tot în amîndouă, perfectul.

În timp ce tu citeai eu scriam.

Cînd lucra nu vorbea cu nimeni.

Cînd grăia și rîdea i se vedeau măselele ca niște bucăți de criță. SADOVEANU,

H. A. 31.

Cît ai stat la el n-ai avut nimic de suferit.

De cîte ori ai fost pe la el, și-a dat cîte o carte.

Aici perfectul are valoare durativă sau iterativă din pricina conjuncției (*cît, timp, cîtă vreme, de cîte ori*).

Observație. Abaterile sînt rare și constituie erori de limbă:

Cînd a început a boncăni cu surcelele în scînduri, iute-iute corabia se făcea la loc și era gata. RĂDULESCU-CODIN, L. 3.

De cîte ori s-a găsit în fața profesorului examinator... simțea o noapțe grea, compactă în creștetul capului. CAMIL PETRESCU, N. 10.

b) Cînd subordonata precizează momentul sau durata de timp în care s-a petrecut acțiunea din regentă se folosește perfectul (cu conjuncția *cînd*), respectiv imperfectul (cu conjuncțiile *pe cînd, în timp ce*). În regentă se găsește întotdeauna perfectul.

Copiii fură coprinși de frică cînd se văzură închiși în magazie. ISPIRESCU, L. 274.

Se găsesc totuși fraze în care predicatul în regentă stă la imperfect, iar temporală este introdusă prin *cînd* și are predicatul la perfect. În aceste fraze însă, regenta arată în realitate timpul în care se produce acțiunea din temporală (*cînd* invers). Aceste fraze pot fi convertite în fraze de tipul celor de mai sus și anume cu predicatul regentei la perfect, conjuncțiile *pe cînd* sau *în timp ce* și predicatul temporală la imperfect exprimînd astfel și gramatical raportul real dintre cele două propoziții.

O circumstanțială de timp cu predicatul la un timp momentan nu poate determina din punct de vedere temporal o regentă al cărei predicat se găsește la un timp durativ.

Sedeam într-o amiază culcat la tulpina unei răchiți... când zării deodată figura lui Porojan. ALECSANDRI, în GHICA s. 638. [Pe când ședeam culcat, zării deodată...]

3. Față de un timp viitor (viitor, prezent cu valoare de viitor) se exprimă prin viitor sau prezent (cu valoare de viitor):

Cîtă vreme stau eu aici, n-are să moară nici unul. SLAVICI, N. II 154.

Cînd a crește mai mare, îl ia bunicul peste Siret, la coasă, îl ia bunicul la vînat, în zăvoaie. SADOVEANU, O. VII 293.

Cît vei fi tu departe, eu oi tot plînge. EMINESCU, N. 13.

Voi fi sora ta... pînă ce voi muri. CAMIL PETRESCU, B. 33.

Cu grijă și cutremur mă voi înfățișa cînd va bate ceasul. SADOVEANU, F. J. II 93.

II. Anterioritatea

1. Față de prezent se exprimă numai prin perfect:

Acum, după ce ai încurecat lucrurile, te dai la o parte.

Așa pătînesc eu de cînd te-ai dus. CAMILAR, N. I 214.

(Prezentul din regentă exprimă aici o acțiune care începe în momentul realizării acțiunii din subordonată și continuă pînă în prezent.)

2. Față de un timp trecut se exprimă prin alt timp trecut, și anume:

a) Față de perfect, prin perfect sau, mai rar, prin mai mult ca perfect.

După ce s-au așezat în scaune, au și început a se sfădi. NECULCE, CR. 410.

Cum văzură copiii aceste lucruri, o dată se repeziră la dînsule. ISPIRESCU, L. 67.

După ce se deteră jos, — rămaseră dinaintea unui palat... cu porțile de chiparos.

ISPIRESCU, L. 115.

După ce căpătărăm lămuririle trebuincioase, plecarăm înainte. HOGAȘ,

DR. I 4.

De cînd ne-am despărțit... ai pierdut o lumină. SADOVEANU, H. A. 44.

Din pricina conjuncției, care exprimă prin ea însăși anterioritatea subordonatei, se folosește în cele mai multe cazuri perfectul, cu toate că ar fi de așteptat mai mult ca perfectul, timp relativ pentru anterioritatea în trecut. Mai mult ca perfectul se folosește mai ales atunci cînd în regentă se găsește mai mult ca perfectul:

Se auzi atunci că al doilea vizir... impresurase Cenadeul și-l luase, după ce bătuse pe comandantul cetății. BĂLCESCU, O. II 200.

În temporalele introduse cu *îndată ce*, mai mult ca perfectul nu se întrebunțează niciodată, probabil fiindcă acțiunea temporalei este imediat anterioară, aproape simultană. Totuși nici imperfectul, ca timp al simultaneității în trecut, nu este posibil, deoarece temporalele de acest tip presupun o acțiune încheiată.

b) Față de imperfect, numai prin imperfect, cele două acțiuni fiind iterative.

Și dacă trecea acela stol, la un cîas și jumătate sosiia altul. N. COSTIN, LET. 172.

Începea să redacteze după ce (îndată ce) aduna tot materialul.

3. Față de un timp viitor (viitor sau prezent cu valoare de viitor), prin viitor sau prezent cu valoare de viitor (în această situație prezentul are întotdeauna valoare de viitor).

*Când unul din acești o sută **ajunge** stăpîn, apoi taie pe ceilalți nouăzeci și nouă.*

SADOVEANU, N. P. 254.

*Lumina mă va omori cu pietre cînd **va auzi** una ca asta.* ISPIRESCU, L. 273.

*După ce **ne-om închina** acolo... om păși la ostroavele unde trăiesc... zaporozjenii.* SADOVEANU, N. P. 139.

*Cum **se va încheia** în primăvară cel codru verde, m-oi duce să caut pe Nicoară Potcoavă.* SADOVEANU, N. P. 139.

*După ce-**a veni** măria-sa, eu nu mai pot spune nimic.* SADOVEANU, F. J. II 173.

*Cum **o suna** clopotul mitropoliei în dungă, închid prăvăliile și ies cu oamenii lor în stradă.* CAMIL PETRESCU, B. 47.

*După ce **ne-om întoarce**, a fi ce-a fi, dac-om avea noroc.* SADOVEANU, N. S. 60.

*După ce (îndată ce) **primesc** cartea, voi începe să citesc.*

*După ce (îndată ce) **voi primi** cartea, încep să citesc.*

În această situație viitorul anterior este extrem de rar, tot din cauza conjuncției.

III. Posterioritatea

Există două tipuri de fraze, foarte deosebite, în care temporală exprimă posterioritatea și are verbul la un mod personal.

a) Propoziții temporale introduse cu *pînă ce*.

Față de perfect:

*Pînă ce **au învîptat** au tot mers de la Hince în sus pre părau.* NECULCE, CR. 362.

*Iorgu Samson nu m-a cunoscut pînă ce nu **m-am vădit** cine sînt.* SADOVEANU, N. P. 30.

Față de imperfect:

*Citeam în fiecare seară pînă ce **te întorceai**.*

Față de viitor sau prezent cu valoare de viitor:

*Voi citi (citesc) pînă **te vei întoarce** (te întorci).*

*Avem să rătăcim pînă ce-**om ajunge** în Ucraina noastră.* SADOVEANU, O. VII 42.

Observații. 1. Nu se găsesc exemple de fraze de acest tip cu predicatul regentei la prezentul cu valoare strictă de prezent. Sensul frazei implică totdeauna continuitatea în viitor a acțiunii din regentă.

2. Predicatul regentei și cel al subordonatei stau totdeauna la același timp.

b) Propoziții temporale introduse cu *cînd*.

Față de mai mult ca perfect:

Soarele asfințise când ieșiră din cort. SADOVEANU, O. VII 24.

*Când **am** sosit eu, tu plecaseși.*

Față de viitorul anterior:

*Când **voi** sosi eu, tu vei fi plecat.*

În acest caz folosirea timpurilor relative în regentă este absolut necesară.

Correspondența timpurilor la propozițiile cauzale

§ 398. I. Simultaneitatea

Din punct de vedere logic cauza nu poate fi decât anterioară efectului ei, adică acțiunii exprimate în regentă; de aceea, când în regentă și cauzală apare același timp, simultaneitatea este doar formală.

Îl întrerup, deoarece iese din subiect.

Îl întrerup^{am}, deoarece ieșea din subiect.

De fapt acțiunea din cauzală este în chip evident anterioară celei din regenta ei.

II. Anterioritatea

1. Față de prezent anterioritatea se exprimă printr-un timp trecut.

*Traduce bine, pentru că **a** făcut multe exerciții.*

*Traduce bine pentru că **făcea** exerciții de câte ori avea prilejul.*

*Traduce bine pentru că **citise** în întregime pe Vergiliu, încă înainte de a intra în facultate.*

2. Față de perfect anterioritatea se exprimă prin perfect sau imperfect (ca timp absolut), iar față de imperfect prin mai mult ca perfect.

*A reușit, pentru că **a muncit** (**muncen**) ziua și noaptea.*

*Era sobru, pentru că în tinerețe **îndurase** multe lipsuri.*

3. Față de viitor anterioritatea se exprimă ca și în cazul atributivei (vezi § 396).

III. Posterioritatea

Cauza nu poate fi posterioară efectului, deci, în principiu, se exclude posibilitatea unor propoziții cauzale a căror acțiune să fie posterioară acțiunii din regentă. Exemple ca:

Sînt bucuros că voi pleca la munte

nu dezminț principiul, căci aici cauza nu este, direct, plecarea la munte, care nu poate produce nici un efect pentru că nu a avut încă loc, ci faptul că știu, am certitudinea, acum, că voi pleca la munte. În alte cazuri, când nu este vorba de o cauzalitate psihologică, acest raport nu este posibil. Nu se poate spune și gîndi o frază ca:

Se sparge geamul pentru că am să-l lovesc

și nici într-un exemplu ca:

A fost angajat pentru că este un om harnic și cinstit,

cauzala nu este posterioară regentei; ea exprimă o calitate considerată ca permanentă, care la un moment dat, în trecut, a produs un anumit efect. Este evident că însușirile respective au precedat angajarea și n-au apărut după aceea; prezentul are aici valoare permanentă, în cazul de față exprimând o cauză permanentă.

Corespondența timpurilor la propozițiile finale

§ 399. Probleme de corespondență a timpurilor nu pun decît propozițiile finale introduse cu *de* și cu verbul la indicativ, celelalte, cu conjunctivul, avînd verbul întotdeauna la prezent.

La cele cu *de* + indicativul, din punct de vedere logic acțiunea subordonatei este în chip necesar posterioară, formal însă verbul regentei și cel al subordonatei stau întotdeauna la același timp.

*Atunce au trimes împărăția de **au luat** pe Manolachi.* NECULCE, CR. 441.

*Doună escadroane de moldoveni... merg de **asediază**... Cetatea.* BĂLCESCU, O. II 59.

*Și alerga unii și din tîrg de le **ducea** loitre.* NECULCE, CR. 361.

*Trimitea de-i **aducea** lemne.*

Observație. Apariția unui timp trecut într-o propoziție finală se explică prin faptul că scopul este considerat ca realizat (vezi Propozițiile finale, § 356).

Corespondența timpurilor la propozițiile circumstanțiale de mod

§ 400. Propozițiile circumstanțiale de mod (proptiu-zise) și cele comparative (reale) se comportă ca atributivele, fără probleme speciale legate de natura lor:

*Rău îmi pare cum **îți pare** și fie.* NEGRUZZI, I 30.

*Îngrămădise... foi late de podbal rotund care stăteau așternute și mumificate, după cum pe fiecare le **apucase** vremea și le **încremenise** fierbințeala vetrui, popoare întregi de zglăvoace căpătinoase și de boișteni cu ochii bolbași.* HOGAȘ, M. N. 154.

Propozițiile consecutive exprimînd efectul, consecința acțiunii din regentă, nu pot fi din punct de vedere logic decît posterioare:

Se întunecase de nu se mai vedea nimic.

S-a întunecat de nu se mai vede nimic.

Se-ntunecă de n-o să se mai vadă nimic.

Din punct de vedere formal se poate să apară însă și în subordonată același timp ca în regentă, mai ales cînd verbele sînt durative sau exprimă o stare, și acțiunile pot părea simultane, sau în cazul consecutivelor introduse cu *de* (cînd întrebuintarea aceluiași timp este obligatorie).

*Era așa de ostenit, că nici nu mai **putea** vorbi.* SADOVEANU, O. II 112.

Ai venit după noi de nici una dintre surori nu te-a văzut. ISPIRESCU, L. 239.
Puse să-i facă un buzdugan de fier, îl aruncă în sus de despică bolta ceriului. EMINESCU, N. 4.

Ce ai la sufletul tău, de ești tot fără chef și mîhnit. ISPIRESCU, L. 192.

Corespondența timpurilor la propozițiile condiționale

§ 401. I. Cu indicativul

Condiția nu poate fi decît anterioară acțiunii pe care o condiționează. Limba însă nu exprimă formal acest raport, poate tocmai pentru că el este foarte evident. În fraza condițională verbele apar de cele mai multe ori la același timp sau la timpuri cu aceeași valoare (prezent cu valoare de viitor, viitor).

Dac-ajungem cu bine acasă, desfund o bute umplută de bunicul cu hidromel.
 SADOVEANU, O. VII 36.

Dacă duc cu dinșii doi oșteni turci... răzășii s-or teme și i-or primi bine.
 SADOVEANU, N. P. 194.

De v-a apuca ploaia-n pădure, apoi are să vă fie greu de tot. HOGAȘ, M. N. 153.

Dacă înveți știi.

Dacă înveți vei ști.

Dacă vei învăța, vei ști.

Dacă învețai, știai (imperfect cu valoare ireală sau iterativă).

Observații. 1. Cu toate că propoziția condițională exprimă o acțiune viitoare anterioară unei alte acțiuni viitoare, nu se folosește niciodată viitorul anterior.

2. Cînd condiționala este la prezent (cu valoare de prezent) sau la un timp trecut (cu excepția imperfectului care are valoare de condițional trecut), condiția este considerată ca realizată și propoziția capătă sens cauzal (vezi Propozițiile condiționale, § 376).

II. Cu condiționalul (sau imperfectul cu valoare de condițional trecut)

Sînt posibile numai următoarele raporturi temporale:

1. Prezentul în regentă

a) anterioritate

Dacă te-ar găsi mama, ea te-ar omorî. EMINESCU, N. 9.

Dacă ai învăța, ai ști.

b) anterioritate mai îndepărtată

Dacă ai fi învățat, ai ști.

2. Trecutul în regentă

— anterioritate

Dacă ai fi învățat, ai fi știut.

Dacă nu era canalie d-l Georgescu, eu tot aș fi rămas în slujbă. CARAGIALE,

O. II 46.

Conjunctivul în propoziția condițională se comportă exact în același mod.

Concluzii

§ 402. Corespondența timpurilor în limba română depinde deci de următorii factori:

1. Valorile multiple ale timpurilor: prezent cu valoare de prezent, prezent cu valoare de viitor, prezent permanent; imperfect ca marcă a simultaneității în trecut (timp relativ), imperfect ca timp absolut durativ sau iterativ etc.
2. Legătura mai strânsă sau mai liberă dintre regentă și subordonată.
3. Prezența conjuncțiilor temporale și a complementelor circumstanțiale de timp.
4. Natura logică a raportului dintre regentă și subordonată.
5. Valoarea modurilor.
6. Caracterul durativ sau momentan al verbelor (evident după sens, în limba română neexistând marcă gramaticală a aspectului).

ELIPSA

§ 403. În exprimare există posibilitatea de a se reda o gândire deplină prin comunicări, propoziții sau fraze incomplete din punct de vedere formal, întrucât s-au suprimat unele elemente.

Omiterea unor elemente fără ca înțelesul comunicării să sufere se numește elipsă.

Elipsa poate avea mai multe cauze: nevoia de concizie, graba în exprimare, evitarea repetiției sau nevoia de expresivitate, care poate fi realizată și prin concentrarea sensului în cât mai puțini termeni. Natura sintactică a părților eliminate variază de la caz la caz. Faptul că lipsește uneori subiectul, alteori predicatul sau alte părți de propoziție etc. nu e motivat decât de posibilitatea subînțelegerii elementului respectiv. Împrejurările în care este posibilă subînțelegerea sînt de diferite feluri.

Elipsa unor elemente exprimate într-o propoziție anterioară

§ 404. Se subînțeleg ușor și deci nu se mai repetă, sau se repetă numai în parte, elementele care au apărut o dată într-o propoziție anterioară:

Printre gratii luna moale

Sficioasă și smerită și-au vărsat razele sale;

Unde-ajung [razele] par zăgrăvite zid, podele ca de cridă,

Pe-unde nu [ajung] — părea că umbra cu cărbune-i zăgrăvită. EMINESCU, O. I 76.

— Desigur, vorbi cineva, directorul va înștiința poliția.

— Nu face nimic [dacă va înștiința poliția], răspunse un muncitor din comitet.

SAHIA, N. 36.

Pantași însă mă lămurii că el venise de-a dreptul de-acasă, iar Pașadia și cu Pirgu [veniseră] de-a dreptul și ei de la « club ». M. I. CARAGIALE, CR. 9.

— I-am făcut eu o mulțime de meșteșuguri și degeaba [i le-am făcut]! SADOVEANU, O. II 17.

Cine de cuvînt nu înțelege, nici de ciomege [nu înțelege]. (Proverb)

În mod general răspunsurile la întrebări sînt eliptice. În loc să se reia cuvintele din propoziția interogativă se răspunde prin *da* sau *nu*, sau cu elementul nou pe care-l aduce răspunsul:

- *Cîți domni a avut țara romînească?*
- [Țara romînească a avut domni] *Mulți, domnule.* CARAGIALE, O. I 131.
- *Cine a trecut astăzi pe aici?*
- [Pe aici au trecut astăzi] *Oameni, fel de fel.* SLAVICI, O. 181.
- *Cum trebuie să stea școlarul în bancă?*
- [Școlarul trebuie să stea în bancă] *Drept, cu căciula pe spate și cu ochii fe carte.* DELAVRANCEA, H. T. 107.

În vorbirea obișnuită, răspunsul poate avea și altă formă eliptică, constînd în reluarea unui cuvînt din propoziția interogativă, de obicei a cuvîntului pe care cade accentul întrebării:

- *De departe vii, de departe?*
- *De departe.* DUMITRIU, B. F. 16.
- *E frig tare afară? — Tare.* (Vezi Afirmăția, § 81.)

Elipsa unor elemente care denumesc noțiuni generale și obișnuite

§ 405. În alte cazuri, ceea ce face posibilă subînțelegerea elementelor eliminate nu este exprimarea lor imediat anterioară, ci faptul că ele sînt prezente, într-un anumit mediu, în mintea tuturor, ca denumind noțiuni generale și obișnuite.

1. În cele mai multe cazuri de acest tip lipsește substantivul din grupul substantiv + atribut, lipsește adică elementul mai general și mai cunoscut, rămînd numai specificarea:

Nouă, la [compania] *întîia din* [regimentul] *307, de opt săptămîni nu ne-a dat dom'majur tabacul.* CAMILAR, N. 112.

Cobor la [stația de tramvai] *Bălcescu.*

2. Tot prin frecvența și prin generalitatea noțiunii exprimate se explică și eliminarea unor verbe ca: *a avea, a găsi, a țice* etc. și mai ales a verbului *a fi* care, în funcțiune de verb copulativ, e foarte frecvent și nu aduce nimic nou pentru înțelesul propoziției.

Cu ochi mari la ea se uită

Plini de vis, duioși plutind.

[Avea] *Flori de tei în păru-i negru*

Și la sold un corn de-argint. EMINESCU, O. I 103

[E] *Fire moartă.* [E] *Iarnă aspră.*

Prin văzduburi [nu e] nici o rază. NECULUȚĂ, p. 117.

[Are] *Note bune peste tot — la desen [e] detestabil!* KLOPSTOCK, F. 205.

Îi cel mai rău om din divizie... Și mă dușmănește amar. El [e] locotenent, *și*
[sînt] *leat prost.* CAMILAR, N. I 14.

Elipsa de acest tip se întâlnește mai ales în proverbe și în sentințe.

După bună dimineața [vine] și mulțămăita.

Cu un ac tot sărac [ești].

În buze [are] miere și în inimă [are] fiere.

Pe brumă [umblă] desculț și pe rouă [umblă] încălțat.

Elipsa în vorbirea afectivă

§ 406. Deosebit de frecventă este elipsa în vorbirea afectivă, când o întregă situație poate fi exprimată printr-un cuvînt sau printr-o serie de cuvinte neînchegate într-o înlănțuire gramaticală. În aceste cazuri se elimină ceea ce, fiind neesențial, poate atenua sau întîrzia exprimarea stării sufletești.

Trag clopotele... își fac semne... [E] *Prăpăd.* DUMITRIU, B. F. 58.

[Să vină] *Alții... altă sută... striga cineva în răstimpuri printre rafale.*

CAMILAR, N. I 92.

[Dați] *Foc!*

[Vine] *Mașina!*

[Se vede] *Dușmanul!*

Din categoria faptelor de această natură face parte și *suspensia*, adică întreruperea voită a comunicării, în momentul în care restul poate și este preferabil să fie subînțeles.

Am înțeles, zic, du-te și n-ai grijă: aibi curaj!... cu metodele moderne...

CARAGIALE, O. II 182.

Dai cartea asta, căpitane Cozmuță. Dacă este vreo pricină de împotrivire...

SADOVEANU, N. P. 175.

Învață, că de nu...

În vorbirea afectivă elipsa apare ca un procedeu care mărește expresivitatea comunicării, concentrînd ideea în elementele ei esențiale.

Expresii eliptice

§ 407. În toate cazurile citate mai sus omiterea anumitor elemente se bazează pe subînțelegerea lor, pe prezența lor în mintea vorbitorului ca și a ascultătorului. Sînt cazuri însă în care o expresia eliptică, avînd punctul de plecare în situațiile de mai sus, devine absolută, adică vorbitorul nu mai subînțelege nimic și o folosește ca pe un tot cu înțeles deplin. Repetarea construcțiilor eliptice în condiții

identice duc la formarea unor expresii care, păstrînd înţelesul general, dar aproximativ al propoziţiei din care au fost extrase, ajung să fie întrebuinţate şi în situaţii mult diferite de aceea în care au luat naştere, căpătînd o valoare proprie.

Expresiile eliptice au putut lua naştere:

- 1) în propoziţie, prin eliminarea unor părţi de propoziţie şi
- 2) în frază, prin eliminarea unor propoziţii.

Expresii eliptice rezultate din elipsa unor părţi de propoziţie

§ 408. În propoziţie poate rămîne neexprimat atributul care determină un substantiv.

Pornind de la construcţiile din limba veche:

Acesta au fost în zilele împăratului Maximilian... de neam mare şi luminos (GASTER, CR. I 322), prin lăsarea de o parte a atributului s-a format expresia de *neam, a fi de neam*.

În aceeaşi situaţie gramaticală se găsesc formulele des întrebuinţate în vorbirea zilnică sau familiară: *marfă* sau *stofă de calitate* (pentru *marfă* sau *stofă de calitate bună*), *are temperatură*, *are tensiune* (pentru *are temperatură ridicată*, *tensiune mare*).

În alte cazuri poate fi lăsat de o parte substantivul determinat. Astfel au luat naştere *roşie*, *vinătă* pentru *pătlăgea roşie* şi *pătlăgea vinătă*, relevîndu-se în acest fel tocmai ceea ce era caracteristic unui termen faţă de ce'ă'alt.

De asemenea pot fi eliminate complinirile verbale, adjectivale sau adverbiale.

1. Complement direct. Expresia negativă *ţi-ai găsit*, ca în acest exemplu:

— *Vine la şcoală, nu-i așa?* — *Aş! Ți-ai găsit!*

îşi are originea în *ţi-ai găsit omul care să vină la şcoală*, din care au fost eliminate, împreună cu complementul direct, şi determinările lui.

2. Complementul indirect. În construcţia sintactică *sărac lipit pămîntului*, prin eliminarea complementului indirect în dativ, s-a ajuns la formula: *sărac lipit* « foarte sărac ».

În loc de: *a vorbi de rău* (de, pe cineva) se întilneşte destul de des *a vorbi* (pe cineva):

Așa era Lupescu, nu te vorbea, își arunca în față. H. PAPADAT-BENGESCU, Logodnicul, 295.

3. Complemente circumstanțiale. Expresia *a-și ține gura* « a tăcea » își poate avea originea într-o construcție mai veche, de felul:

Cade-se tainicilor să ție gura închisă. GASTER, CR. I 244.

În propoziție pot fi eliminate și părți principale:

1. Predicatul. Expresiile *cum nu*, *cum să nu* « da »:

Îl cunoști? — *Cum nu!* SANDU-ALDEA, A. M. 137.

— ...*Fă-mi și mie rost, mă băiete, poți?*

— *Cum să nu!* BRĂESCU, s. p. 119

își au originea în răspunsuri de acest fel:

Frunză, dac-o ajuns la babă, o cerut să-i deie olecuță de apă, că tare i-i sete :

— *Cum nu ți-aș da, dragul mătușii...* VASILIU, p. 143.

Te-nvoiești cu asta? — Cum să nu mă-nvoiesc. PAMFILE, POV. 66.

Expresia eliptică de unde « nu »:

— *Drept să-ți spun, cu boierii în cârcă nu mă bag...*

— *De unde boieri? sînt negustori.* CARAGIALE, O. II 233

s-a născut în condiții în care de unde avea sensul propriu, local: — *Ai luat cărțile?*
— *De unde [să le iau]?* În răspunsuri de felul acestuia ceea ce interesa în primul rînd era că acțiunea nu s-a putut îndeplini, indiferent din ce motive. Formula eliptică de unde a început să circule cu valoarea de negație, fără a mai fi apropiată de construcția completă originară. Pe de altă parte din construcții ca:

Aș cumpăra eu cărți multe, dar n-am de unde lua bani ca să pot cumpăra, a a luat naștere expresia a avea de unde « a avea bani » (a avea cu ce):

Cum să nu se îmbrace elegant? Are de unde.

Expresiile eliptice *atîta pagubă, atîta rău* au fost create pornindu-se de la răspunsuri care arătau nepăsarea, precum: *Am spart un pahar.* [Numai] *atîta pagubă [să fie].*

— *Bine, tare bine, — Ei și, atîta pagubă [să fie] dac-a fi rău.* PAMFILE, Pov. 66

sau din fraze ca:

Fă, cuscruleț, cum te îndemnai eu și dă ți-o bi rău așa, atîta rău să-mi cazdă pă casa mea. HASDEU, ET. M. 2039.

O altă categorie de construcții eliptice în care a fost eliminat predicatul o constituie expresiile: *nici gînd, nici vorbă, nici pomeneală, nici discuție*, care se pot explica prin încrucișarea unor construcții sintactice. Între aceste expresii există o strînsă legătură, ele influențindu-se reciproc.

Nici gînd a apărut din construcții în care *gînd* intră în sensul de « intenție » (ex. *Vine cu gîndul să mă țină.* CREANGĂ, p. 311) prin omiterea verbului: *Mergi diseară la teatru? — Nici gînd (nu am).*

Nici vorbă poate avea și sens puternic negativ, dar și sens pozitiv. Diferențierea între aceste două înțelesuri se face cu ajutorul modului verbului care urmează: *Nici vorbă că plec* (cu indicativul) înseamnă « cu siguranță că plec »; *nici vorbă să plec* (cu conjunctivul) înseamnă « nu am intenția să plec ». Pentru amîndouă cazurile la bază stă o expresie ca *nu încapă vorbă, nu poate fi vorbă* (cf. *nu încapă glumă, nu încapă discuție*) în care *vorbă* înseamnă « discuție »:

Acum încalte nu mai poate încăpea vorba, era în completă miserie.

CARAGIALE, N. 24.

Expresia *nici pomeneală* este direct legată de construcția *nici nu se pomenește*, unde *a pomeni* are ca scop să adauge negației ideea că nu există asupra unui fapt nici măcar amintirea că ar fi existat odată. În această expresie a fost întrebuințat un substantiv derivat de la *a pomeni* cu sufixul *-eală*, ca *îndoială* (cf. *nici îndoială*).

2. Subiectul. Formule eliptice rezultate din omiterea subiectului se găsesc mai ales în blesteme și înjurături, în care se evită pronunțarea unui cuvânt neplăcut, interzis sau urât:

Câlca-te-ar [relele, boala etc.]!

Bată-te să te bată! SADOVEANU, O. II 16.

Expresii eliptice rezultate din elipsa unor propoziții

§ 409. Prin elipsă pot fi eliminate și propoziții întregi. În acest fel au fost create o serie de expresii care numai în rare cazuri mai pot fi reconstituite.

Uneori se mai pot recunoaște cuvintele care au fost înlăturate în urma suspensiei:

Mă veți ierta să vă spun că mini e sfântul Andrei? — Ei și... HASDEU, ET. M. II 81.

A venit la mine să ne roage să-l iertăm. — Ei și!

De cele mai multe ori o serie de expresii eliptice s-au cristalizat, izolându-se definitiv de construcțiile de origine.

În frază poate lipsi propoziția completivă directă:

N-ai decît « poți să faci » a putut să ia naștere în dialog, spre a evita repetarea verbului: *Îți iau caii! N-ai decît* [să-i iei], după o construcție ca: *N-are decît să facă plîngere, eu voi face tot ceea ce știu.*

A nu avea încotro « a nu avea altă posibilitate » a fost extras din construcții în care avea sensul concret « a nu avea încotro merge »:

De păcate greale n-am încotro face. DOSOFTEI, PS. 126.

De-acu n-ai încotro șovăi. ALECSANDRI, T. 1451.

În construcții de acest fel s-a putut dezvolta sensul « a nu avea de ales altă posibilitate »: *Ceialți nemaiavind încotro șovăi, diata rămase bună făcută* (CREANGĂ, P. 15). Lăsîndu-se la o parte propoziția completivă directă s-a ajuns la:

Spunea el că nu vrea, dar n-are încotro. RUSSO, S. 23.

N-am încotro, mort-copt, trebuie să te iau cu mine. CREANGĂ, P. 203.

Tot așa s-au creat expresiile *n-am cînd* « nu am timp », *n-am unde* « nu am loc », « nu am direcție precisă », *n-am cum* « nu am posibilitatea » din *n-am cînd să merg, n-am unde să merg, n-am cum să fac.*

Elipsa propoziției atributive (comparative sau consecutive) o întâlnim într-o expresie eliptică des întrebuințată cu valoare de superlativ: *ca aceea*.

Juruiseră amîndoi romînului o bătaie ca aceea. SADOVEANU, O. II 31
în care se poate subînțelege o propoziție comparativă, ca în fraza:

Unde-i mîngîiere ca aceea care nu numai cu ochii, ce nice cu inima noastră nu putem gîndi. VARLAAM, CAZ. 320;
sau o propoziție consecutivă, ca în fraza:

S-o făcut un foc ca acela, că nu te puteai apropie cît colo de el. VASILIU, P. 191.

Concluzii

§ 411. Prin omiterea unor elemente care nu sînt strict indispensabile pentru transmiterea conținutului unei comunicări se ajunge la crearea unor construcții sintactice noi, care îmbogățesc posibilitățile limbii de a reda gîndirea, dînd vorbirii o mai mare putere de expresivitate.

REPETIȚIA

§ 411. Repetiția este procedeul sintactic care constă în repetarea unui cuvânt sau a unui grup de cuvinte, cu scopul de a se exprima intensitatea unei acțiuni sau a unei calități, precum și pentru a se exprima unele situații circumstanțiale, ca: durata, distribuția, progresia etc.

Încet, încet nora s-a dat la brazdă. CREANGĂ, p. 7.

De departe, de departe se auzeau abia tălângi. SADOVEANU, O. II 31.

Tu torci. Pe vatra veche ard

Pocnind din vreme-n vreme,

Trei vreascuri rupte dintr-un gard,

Iar flacăra lor geme.

Clipește-abia din cînd în cînd

Cu stingerea-n bătaie,

Lumini cu umbre-amestecînd

Prin colțuri de odaie. COȘBUC, F. T. 6.

Repetiția prezintă, în general, o foarte mare varietate de combinații. Din punctul de vedere al formei sînt două feluri de repetiții: repetiția imediată, cînd cuvintele repetate sînt așezate alături, și repetiția la distanță, cînd termenii repetiției sînt separați prin diferite părți de vorbire.

Repetiția imediată

§ 412. 1. Cuvîntul se repetă în aceeași formă:
substantiv:

Părul... undeață, făcînd ape-ape. DELAVRANCEA, S. 108.

adjectiv:

Un cal frumos, frumos cu o stea în frunte. SBIERA, P. 96.

numeral :

Îndată începură a intra în odaie țărani... câte unu-unu. Russo, Opere alese 148.

verb :

Rise, rise mult, nervos. BASSARABESCU, Schițe și nuvele 154.

interjecție :

Haide-haide, încetșor cum se merge cu carul cu boi. SLAVICI, p. 1 140.

Un cuvânt se poate repeta nu numai o dată, ci și de mai multe ori :

Atunci lupul nostru începe a minca hilpav ; și gogîlț, gogîlț, gogîlț, îi mergeau sarmalele întregi pe gît. CREANGĂ, p. 32.

Repetarea de mai multe ori a unui cuvânt trebuie considerată, în anumite cazuri, ca o dublă repetiție, adică repetarea unui grup format prin repetiție. Astfel în :

Apoi o ia la papuc și hai! hai! hai! hai! ajunge în sat la frate-său. CREANGĂ,

p. 47.

se vede repetarea grupului *hai-hai*, manifestată și prin repetarea ritmică a accentului : *hai-hăi/hăi-hăi*.

2. A doua oară cuvântul este în genitiv :

substantiv + genitiv :

Nepoșica zînelor,

Frumoasa frumoaselor. TEODORESCU, p. p. 81.

pronume precedat de un genitiv :

În totului tot, a fi trecut la mijloc jumătate de ceas. CREANGĂ, în CONV. LIT.

VII 13.

3. Cuvântul este urmat de un derivat al lui :

substantiv + adverb derivat :

Cu spînul tot am dus-o, cum am dus-o cîne-cînește până acum. CREANGĂ,

p. 234.

adjectiv + diminutiv :

Mi-l dezbrăcară... gol golișor, cum l-a făcut maică-sa. URECHE, în LET. 18.

verb + derivat :

Gînditu-m-am răzgîndit

Ș-acum iată-mă-s aicea, bucuros că te-am găsit. HASDEU, Pagini alese 126.

pronume + diminutiv :

Nimica-nimicuța nu se mai alegea de gospodăria ei. BOGDAN, Povești 98.

Repetiția la distanță

§ 413. În această categorie intră repetițiile ai căror termeni sînt legați prin diferite unelte gramaticale (conjunctii, prepoziții) sau prin alte părți de vorbire (adverbe, pronume) care, în combinațiile respective, devin elemente auxiliare.

De pe cuptor, scoteau capete mirate, cînd și cînd, copii bălani numai în cămăsuici. SADOVEANU, O. III 77-78.

Spunea ce spunea, pîndă ce veneau cerbii la el, de-i apuca de coarne. SADOVEANU, V. F. 99.

1. Substantiv

substantiv + prepoziție + substantiv :

Munte cu munte se întîlnește, darămite om cu om.

prepoziție + substantiv + prepoziție + substantiv :

Dacă nu știi, ți-aș arăta

Din bob în bob amorul. EMINESCU, O. I 174.

substantiv + prepoziție + derivat :

De-aș fi om rău, ți s-ar cădea altminterea; dară eu rămîn ca om de omenie la învoiala noastră. SBIERA, P. 20.

2. Adjectiv

adjectiv + conjuncție + adverb + adjectiv :

verde și iar verde

sau adjectiv repetat + conjuncție + adverb + adjectiv :

Verde, verde și iar verde,

Ce-am iubit nu se mai vede. TEODORESCU, P. P. 277.

3. Pronume

pronume + prepoziție + pronume :

Pe sub poartă și pe lângă poartă iarăși flori, care de care mai frumoase.

SLAVICI, P. I 34.

prepoziție + pronume + prepoziție + pronume :

Dar din ce în ce s-alină

Toate zgomotele-n sat. COȘBUC, B. I. 6.

4. Numeral

numeral + prepoziție + numeral :

Pîn'ce izvorăsc, din veacuri, stele una cîte una. EMINESCU, O. I 148.

Vine oastea dinapoi

Înșirați tot doi cu doi. TEODORESCU, P. P. 179.

numeral + prepoziție + numeral substantivat :

Cafea așa bună... nu găsea el, să fi dat mult cu multul. BASSARABESCU, Vulturii 105.

5. Verb

verb + conjuncție + verb :

De-i vedea și-i vedea că s-a trezit și năvălește la tine, zvîrle-i pielea cea de urs și apoi fugi încoace. CREANGĂ, P. 215.

6. Adverb

adverb + prepoziție + adverb :

De-i izbuti, bine de bine, iară de nu, au mai pățit și alți voinici ca tine.

CREANGĂ, p. 187.

adverb + conjuncție + adverb :

E făcută parcă numai și numai să fie admirată de dinafară. CARAGIALE, O. IV 6.*Trebuie să-l găsesc eu o dată și o dată.* SADOVEANU, V. F. 61.

prepoziție + adverb + prepoziție + adverb :

Smărăndița începe din când în când a mă fura cu ochiul. CREANGĂ, A. 7.

7. Interjecție

interjecție + conjuncție + adverb + interjecție :

Oș și iar oș!

Repetiția propoziției și a frazei

§ 414. Repetiția este folosită și în cazul unor propoziții sau chiar al unor fraze întregi.

Merge el cât merge pînă ajunge acasă la moșneag. CREANGĂ, p. 68.*Mai rumegă el cât mai rumegă și pe urmă se așterne pe somn.* CREANGĂ,

p. 226.

Tot am să-l amăgesc, tot am să-l amăgesc pînă ce l-oi scoate pe poartă.

VASILIU, p. 121.

Un loc aparte ocupă în această categorie repetițiile ale căror elemente sînt separate prin părți de propoziție (vocativ, imperativ etc.), care au un caracter incident :

Am să mor, mămucă, am să mor!... SADOVEANU, O. I 290.*Ce moșneag! își face de cap, zău își face de cap!* SADOVEANU, O. I 329.

Repetiția eliptică

§ 415. Adeseori, repetarea unui grup de cuvinte sau a unei propoziții se face eliminîndu-se, din cel de al doilea termen al repetiției, unul sau mai multe elemente (v. Elipsa, § 404); repetiția este în acest caz eliptică :

Vai de mine și de mine, Harap Alb, zise sfînta Duminecă. CREANGĂ, p. 222,
vai de mine și de mine avînd ca origine construcția *vai de mine și vai de mine*.

Funcțiunile repetiției

§ 416. Repetiția îndeplinește mai multe funcțiuni. Ea poate să exprime intensitatea unei acțiuni sau a unei calități, precum și o serie de situații circumstanțiale: periodicitatea, cantitatea, densitatea etc.

1. Intensitatea

Funcțiunea de intensitate are o importanță deosebită în cazul repetiției adjectivului și a adverbului. Acest tip de repetiție constituie un procedeu de formare a superlativului frecvent în limbajul afectiv.

— substantiv :

În veci de veci.

Frumoasa frumoaselor.

— adjectiv :

Niște turnuri nalte... nalte... pînă dincolo de împărăția norilor. SLAVICI, P. I 29.

Chilia era goală-goluță. RETEGANUL, P. II 5.

Baba moșneagului, mătușa Angbelina, era firește mititică,... și bună, și bună, de nu-i găseai păreche în toată țara Moldovei. SADOVEANU, O. II 4.

— adverb :

Porunci dar ca iute-iute să încalce cu toții și s-o urmărească pe Lia. SLAVICI, P. I 183.

Notă. Același rol îl indeplinește și repetarea sau lungirea vocalei accentuate :

Un șarpe maare. GR. N. I 239 (v. vol. I, Adjectivul, § 151).

— verb :

Baba, cînd vede că și-a bătut găina joc de dînsa, o prinde și-o bate, și-o bate, pîn-o omoară în bătaie! CREANGĂ, P. 70.

2. Durata

— substantiv :

Vorbă, corbă, ba di una, ba di alta. GR. N. I 261.

— adjectiv :

El, mut și mut, nu vrea neam să vorbească. ȘEZ. XIV 25.

— verb :

Am stat noi, am stat, am stat... Cînd pe-aproape de zîuă, iaca auzim pîrîind desigurile prin codru. SADOVEANU, O. I 291.

3. Succesiunea

— substantiv :

Păstrăvii sar de pe treaptă pe treaptă la deal. SADOVEANU, V. F. 152.

Aud cîvintele-n cadență

În grele ritmuri, rînd pe rînd,

Sosind ca stoluri primăvara,

Foșnind din aripi și cîntînd. BENIUC, C. 6.

— numeral :

Pe cînd vorbea feciorul împăratului pernele sărea una cite una de sub țișan. IȘPIRESCU, L. 257-258.

4. Progresia

— substantiv :

*L-a tăiat **bucăți-bucățele**.*

— pronume :

*Tomșa, **din ce în ce** mai neliniștit, își pipăi zăua de sîrmă de sub haina-**i** de catifea înflorită cu noduri de argint. SADOVEANU, O. VII 9.*

5. Cantitatea

— substantiv :

*Jur-împrejur păreții erau acoperiți cu **fel de fel** de mătăsuri. SLAVICI, P. I 35.*

— pronume :

*Pisică sau arici sau pîlș sau nevăstuică sau veveriță și **ș-atele-atele** cîte sînt necurate. HASDEU, ET. M. 917.*

— numeral :

*În **mii și mii** de ani, codrii de brad s-au întins. SADOVEANU, V. F. 131.*

6. Calitatea

— substantiv :

*Am cumpărat niște porumb **bob și bob**.*

— numeral :

*Împăratul acela avea trei feciori... tot **unul și unul**. VASILIU, P. III.*

7. Densitatea

— substantiv :

*Un copil ca de vro opt ani, bălai, cîrlionțat, îmbrăcat într-o cămașă **petec de petec**. DELAVRANCEA, T. II 8.*

8. Distribuția

— substantiv :

*Au împărțit și via **butuc cu butuc**, și livezi **pom, cu pom**, și crîngurile **copac cu copac**. SLAVICI, P. I 131.*

— numeral :

*Ea se puse pe muncă grea și lungă, ca să le scoată scăieții din lîină, **unul cîte unul**. SLAVICI, P. I 161.*

9. Alternanța

— substantiv :

*Ivan atunci lasă capul în jos, și tăcînd începe a face **fețe, fețe**. CREANGĂ, P. 318.*

10. Periodicitatea

— substantiv :

*Ne ducem **dumineca-dumineca**. GR. N. I 7.*

— numeral :

*Din **cinci în cinci** minute gusta cîte-un gît de apă. SADOVEANU, O. II 293.*

— adverb :

*Ochiul cel din stînga lăcrăma acuma numai **din cînd în cînd**. SLAVICI, P. I 9.*

11. Repartiția

— substantiv:

Am împărțit locul jumătate-jumătate.

— numeral:

Mă duc la boier și mă-nvoiesc — dijma una ș-una. GR. N. I 190.

12. Exclusivitatea

— substantiv:

Pe toată întinderea lacului, gheață și gheață.

13. Reciprocitatea

— substantiv:

Era o negură ș-un întuneric de se păleau cap în cap. SADOVEANU, O. III 132.

14. Narațiune și descriere rezumată

— adverb:

Ariciu a zis așa, așa, așa. GR. N. I 173.

— propoziție:

Iacă ce-am păfit și ce-am păfit, și-i povestește popa toată pătărania. VASILIU, P. 124.

Valoarea afectivă a repetiției

§ 417. Unele repetiții au valoare afectivă: *gol-goluț, mult cu multul, ciine-ciinește* etc. Altele sînt lipsite de afectivitate, de pildă cele de tipul locuțiunilor adverbiale: *cînd și cînd, din cînd în cînd, din ce în ce, întii și întii, din loc în loc* etc., sau de tipul locuțiunilor adjectivale și adverbiale: *așa și-așa, nici prea-prea nici foarte-foarte.*

Repetiția mai poate exprima și starea psihică sau atitudinea vorbitorului față de acțiune, împrejurări, obiecte etc. În acest caz, vorbitorul își manifestă sentimentele, folosind de cele mai multe ori exclamații, vocative, imperative etc.

Exclamație

— bucurie:

Berzele! berzele! a venit primăvara.

— teroare:

Turcii, turcii pîn siliște! GR. N. I 239.

— admirație:

Crescură feciorii împăratului. Ce feciori! ce feciori! SLAVICI, P. I 8.

Vocativ

— durere:

Tătucă, tătucă! s-a dus! ni l-au ucis dușmanii! SADOVEANU, O. I 256.

— reproș:

Băiete, băiete, fi-am spus să nu faci una ca asta.

Imperativ

— admirație :

Auzi, auzi, ce curaj!

— amenințare :

Bine, bine, o să vedeți voi.

Concesiv

Frate, frate, dar pita-i cu bani, bărbate. CREANGĂ, p. 38.

Imprecatie

Înghiți-te-ar pământul să te înghită!

Repetiții lipsite de valoare sintactică

§ 418. Nu întotdeauna repetiția exprimă valori sintactice. Repetiția nu are rol sintactic atunci când cuvântul (substantiv comun sau propriu în cazul vocativ) este repetat cu scopul de a se atrage atenția cuiva :

Lio fata mea, Lio! — strigă ea după ce alaiul se apropie. SLAVICI, p. I 180.

În exemplul :

Ei Petre! Petre! oare cine te-a învățat să stai?... Oare n-ar fi mai bine să te pleci la sfatul Murgului? SLAVICI, p. I 39.

situația repetiției se schimbă, deoarece vocativul exprimă reproșul povestitorului.

Nu poate fi considerată ca având valoare sintactică nici repetarea unuia sau a mai multor cuvinte care are loc cu scopul obținerii unor efecte stilistice, al sublinierii unei anumite idei etc., procedeu folosit de scriitori :

Moartea cea mai cruntă nu mă pedepsește —

Nu mă pedepsește îndestul de greu. HASDEU, Poezii alese 53.

CUVINTELE ȘI CONSTRUCȚIILE INCIDENTE

Ce exprimă cuvintele și construcțiile incidente

§ 419. În general, cuvintele și construcțiile incidente arată atitudinea vorbitorului față de gândirea exprimată. Ele sînt observații, explicații, remarce privitoare la întreaga propoziție sau numai la o anumită parte a ei:

Și ce socotești d-ta, leliță, c-aici, adică, să nu fie nici o potrivă? DELAVRANCEA, H. T. 134.

Profesorul — e și el om de familie bună — zice :

— Bine! dacă sînt de familie bună, vom căuta să le dăm la toți nota șase. CARAGIALE, O. II 33.

Într-o zi, dintr-un nimic, iarăși pentru un moft, — ceruse împrumut o mică sumă unui prieten pe care l-a fost îndatorat pe vremuri cu mai mult, și acesta îl refuzase, — s-a iritat așa de grozav din ceartă, încît i-a venit un fel de necăciune. CARAGIALE, O. I 138.

Iată steaua aceasta — din ce constelație face parte? — ...pare că ar fi sigiliul înțelepciunii, pare că ar fi talismanul păcii sufletești. GALACTION, O. I 614.

Care sînt cuvintele și construcțiile incidente

§ 420. Se consideră cuvinte incidente:

1. Substantivul în cazul vocativ

Apoi stăi, băiete, că nu merge treaba așa. VLAHUȚĂ, N. 17.

Zîna s-a dus, dragii mei, și anii au trecut. SADOVEANU, O. III 157. (Vezi vol. I, Vocativul, § 123.)

2. Apoziția

Sora mea, mama lui, a murit de puțină vreme. SADOVEANU, F. J. I 24.

Stăteam în gazdă la o mătușă — fața Elena. VLAHUȚĂ, C. L. 6. (Vezi Apozitia, § 153.)

3. Cuvintele care exprimă atitudinea vorbitorului față de cele relatate.

După sens, cuvintele incidente din această grupă pot fi împărțite în mai multe grupe:

a) cuvinte incidente care exprimă o apreciere a celor relatate: *din fericire, din nefericire, din păcate, cu părere de rău* etc.

Din nenorocire, ei își dăruiesc așa povețe serioase tocmai după o săptămână de la luarea lefii. CARAGIALE, O. I 305.

b) cuvinte incidente care exprimă gradul de convingere cu privire la cele relatate: când acțiunea este sigură sînt folosite cuvintele incidente *desigur, neîndoielnic, firește, într-adevăr, pe drept cuvînt* etc.; iar când acțiunea este îndoielnică, cuvintele incidente *se pare, se vede, posibil, poate* etc.

În adevăr, de cîtva timp, îl cerca în răstimpuri un junghi în piept. VLAHUȚĂ, N. 14.

c) cuvinte incidente care exprimă legătura logică dintre două noțiuni sau acțiuni, din punctul de vedere al vorbitorului sau al persoanei despre care se vorbește: *la urma urmei* sau *la urma urmelor, dimpotrivă*.

Pentru Aurel nu simte, la urma urmelor, decît o simpatie nevinovată.

REBREANU, I. I 102.

Lui Titu, dimpotrivă, îi plăceau îngăimările bețivului. REBREANU, I. I 30.

d) Cuvintele incidente pot indica cui aparține ideea respectivă (vorbitorului însuși sau altor persoane): *se zice, cică, după cum se zice, după mine, după părerea mea, după el* etc.

Fecioru-meu, auzînd că aveți fată de măritat, m-a trimis, din partea lui, să aduc la cunoștința mării-voastre, — că el, cică, poate să vă facă podul.

CREANGĂ, P. 80.

Dumitru se va întoarce acasă mîine-poimîine, știindu-se că nu poate trăi fără Paraschiva, singura femeie — se zice — pe care a iubit-o el cu adevărat. REBREANU,

I. II 36.

e) Cuvintele incidente care arată modul de exprimare a gândirii: *în general, pe scurt* etc.

Propoziții incidente

§ 421. În majoritatea cazurilor, propozițiile incidente sînt intercalate în propoziția la care se referă.

Sosi toamna și, nu știu cum, cu dînsa veni și sașiul în casa lui. NEGRUZZI, I 73.

Ele se pot pune însă și înainte sau după ea.

Propoziții incidente în afara legăturilor sintactice cu restul frazei

§ 422. Propozițiile incidente pot exprima o apreciere pe care vorbitorul o face în trecut asupra acțiunii propoziției sau a unei părți din propoziția înăuntrul căreia se află:

Probabil că intra și oarecare exagerare, multă dacă vrei, în judecata pe care mi-o făceam despre mine. VLAHUȚĂ, c. l. 8.

Numai în grădina ursului, dacă-i fi auzit de dînsa, se află sălăți de aceste. CREANGĂ, p. 211.

Intervenția vorbitorului în dialog se face adeseori sub formă de propoziții incidente, avînd ca predicat verbe de declarație:

Nicule, zic, lume multă, mă-năbuș. SADOVEANU, o. II 84.

Închipuiește-ți, zice mama emoționată. Să-l persecute pe băiat! CARAGIALE, o. II 31.

Propoziții incidente legate sintactic de restul frazei

§ 423. Nu în toate cazurile propozițiile incidente sînt în afara legăturilor sintactice cu celelalte propoziții sau părți ale propoziției. Pot fi incidente propozițiile subordonate intercalate în regenta de care sînt dependente.

Vineri seara, cînd băgă de seamă, isprăvise urzeala. RĂDULESCU-CODIN, l. I [temporală].

Iar Dadaci, dacă nu știa serie, umbla de la unul la altul. CAMILAR, n. I 254 [cauzală].

Aceste dibanii, chiar dacă nu erau din soi de fiare crunte, trăiau în pace. SADOVEANU, n. p. 102 [concesivă].

Sînt de asemenea incidente propozițiile subordonate, intercalate între conjuncțiile prin care sînt introduse unele propoziții dependente și propoziția respectivă sau între regentă și o propoziție dependentă.

Propozițiile intercalate pot apărea uneori între conjuncția *că* și propoziția completivă introdusă de această conjuncție.

Înțelesese că, dacă nu face un efort, pierde examenul.

Propozițiile intercalate apar întotdeauna între conjuncțiile *ca... să*, care introduc o propoziție completivă sau subiectivă:

M-a rugat ca, dacă îmi e la îndemînă, să trec pe la chioșc să-i cumpăr ziarul.

Propozițiile și construcțiile intercalate mai pot apărea și între conjuncția care introduce o concesivă și restul propoziției.

La grive, pe latinește turdus, nu este cîtuși de puțin graurele românesc, cu toate că, judecînd dupe asemuirea lor, aceste două numiri par a fi rudite. ODOBESCU, III 29.

De asemenea, propozițiile intercalate apar între regentă și propoziția complementivă, între regentă și finală etc. :

Ne-am gândit dar, fiindcă aveam acuma mijloace, să trimetem un corespondent special, întâi la Turnu-Măgurele și apoi chiar la Plevna. CARAGIALE, O. I 216.

Categoriile de propoziții subordonate care pot fi incidente

§ 424. Propoziții intercalate pot fi, în general, propozițiile atributive explicative, ca și propozițiile circumstanțiale:

1. Atributivă:

Avantajele hotărâtoare ale sistemului socialist al economiei — care nu cunoaște flagelul crizelor, al șomajului și al tuturor celorlalte boli ce macină capitalismul — asigură statului sovietic o imensă forță economică. SCÎNTEIA, 1953, nr. 2810, I.

2. Circumstanțială de loc:

Pe aici e numai șes și iar șes, cât vezi cu ochii, nețed ca-n palmă, cu lanuri nesfârșite de grâu. REBREANU, I. II 59.

3. Circumstanțială de timp:

Seara, când are să joace, își aduce fiecare actriță slujnica, s-o aibă de ajutor la costumat. CARAGIALE, O. I II.

Și toți, când grăiau acum cu căpitanul, luau poziție de dreptți. CAMILAR, N. I 53.

4. Circumstanțială de cauză:

El, dacă s-a văzut strîmtorat, s-a înbăitat cu vreo câțiva flăcăi cu care copilărise... și au apucat cîmpii. GHICA, S. 242.

5. Circumstanțială de scop:

În zadar, ca s-o mai cate, tu trimiți în lume crainic,

Nimeni n-a afla locașul unde ea s-ascunde tainic. EMINESCU, O. I 83.

6. Circumstanțială de mod:

Trubadurul — cum îl porecliserăm noi — trecuse examenul de latinește și de grecește. DELAVRANCEA, T. 95.

7. Concesivă:

Finul Iorgu a sărutat mîna întinsă, albă și subțire. Diacul, deși nu-i era fin, a făcut la fel. SADOVEANU, N. P. 45.

8. Condițională:

Iar Linii, de s-ar întîmpla

Să vă-ntîlniți vreodată,

Să-i spui că-s sănătos și-aș vrea

S-o aflu măritată. COȘBUC, B. I. 55.

Propozițiile concesive introduse prin conjuncția *că* sînt întotdeauna intercalate în regentă:

Cîinele, că-i cîine, dar și el își ia lumea-n cap de la o vreme. Proverbe, 4230

Propozițiile intercalate sînt întotdeauna încadrate de virgule (vezi Punctuația, § 473).

Cuvintele de umplură

§ 425. Cuvintele de umplură sînt cuvinte incidente care marchează o întrerupere a șirului expunerii logice, introducînd uneori o manifestare afectivă.

Prin urmare, care va să zică, dacă nici dv., poliția, nu ne protejați contra bandiților, atunci, mă rog, ce mai rămîne? CARAGIALE, O. I 157.

Cuvintele de umplură și-au pierdut sensul lexical, fapt care s-a produs în mod treptat, în special cu acele expresii care sînt folosite mai des în vorbire.

Astfel expresia *va să zică*, utilizată frecvent în limba vorbită cu valoare de cuvînt de umplură, este justificată atît din punct de vedere sintactic (joacă rol de verb copulativ) cît și lexical, în următoarele exemple:

Asta nu vra să zică nimica. ALECSANDRI, Modista și cinovnicul.

O soțietate fără prințipuri va să zică că nu le are!... CARAGIALE, O. VI 82.

În exemplul: *Bravos d-le Iancule! mă lucrași car'va-s'zică?* (CARAGIALE, O. II 76), este evident faptul că expresia a pierdut, în parte, sensul inițial; ea nu mai are rol de parte de propoziție.

Pierzîndu-și sensul lexical, expresia devine cuvînt de umplură, ca în acest exemplu:

Și după ce l-am fiert, vra să zică ...am pus pămîntul acela între ferestre. SADOVEANU, O. II 370.

Categoriile de cuvinte de umplură

§ 426. În general cuvintele de umplură pot fi grupate în două categorii.

1. Din prima categorie fac parte cuvintele de adresare:

a) substantive în cazul vocativ

Și pornește, domnule, și ninge, și ninge, prăpădenie! SADOVEANU, O. II 368.

b) adjective substantivate în vocativ

Am luat, dragă, două oacă de pămînt și le-am fiert bine, bine! SADOVEANU, O. II 370.

c) interjecții

Degeaba bre, orice comoară cu stăpînul ei. SADOVEANU, O. II 68.

Și printre păduri curg ape, măi... și vîjîie... și vîjîie... cum vîjîie pe aicea vîntul iarna. SADOVEANU, O. II 515.

d) grupuri de cuvinte formate dintr-o interjecție și un substantiv sau un pronume și un substantiv

*Mai stăm noi oleacă, și, pe urmă, numai ce s-arată, **măi, tată**, o groază de mistreți.* SADOVEANU, O. I 291.

*Și-auzi! Îi umblă-n cap, **tu soră**,*

S-ajungă ea Luxandei noră! COȘBUC, P. I 126.

Cuvintele de adresare, care intră în această categorie, intervin întotdeauna în vorbire cu diverse valori afective. Ele pot exprima:

— indignare

*Aș! vorbă să fie! Ce te pomenești vorbind, **domnule?*** CARAGIALE, O. I 94.

— admirație

*Ei! cum le spui dumneata, să tot stai s-ascuți: ca dumneata, **bobocule**, mai rar cineva.* CARAGIALE, O. VI 62.

— supărare

*Lasă-mă, **bre omule!** strigă cu îndărătnicie bărbatul.* SADOVEANU, O. III 505.

— duioșie

Mă-sa se uita la el cu durere. Arareori îndrăznea să-l întrebe:

*— De ce stai, **mamă**, așa mîbnit?* VLAHUȚĂ, N. 12.

2. În cea de a doua categorie intră orice alte părți de vorbire devenite expresii: *mă rog, mă-nțelegi, în fine, dragă doamne, păcatele mele* etc.

*Unii secerau, alții legau snoși, alții făceau clăi... — **mă rog, claca dracului** era.* CREANGĂ, P. 158.

*Prost monșer... Este o criză, **mă-nțelegi**, care poți pentru ca să zici că nu se poate mai oribilă.* CARAGIALE, O. I 288.

*Cînd să ieșim din sat, — erau acolo o mulțime de oameni — un deal de omăt, **domnule**, — trei case puse una peste alta **în fine!*** SADOVEANU, O. II 368.

*Eram și noi acumă, **dragă doamne**, cu mustață, intrasem în lume.* SADOVEANU, O. III 153.

*Bine, nene, **păcatele mele!** de ce n-ai venit la berărie?* CARAGIALE, O. I 149.

Rolul cuvintelor de umplură

§ 427. Cuvintele de umplură dau uneori celui care le folosește impresia că subliniază ideea exprimată:

*Omul cu bine și cu pace, **mă-nțelegi**, devine că poate pentru ca să, **mă-nțelegi**, să... cum să zic... să... în sfîrșit, să fie toate cu bine și cu pace.* CARAGIALE, O. IV III.

În anumite cazuri, cuvintele de umplură sînt repetate în mod inconștient de cel care vorbește:

M-am dus eu la el chiar în persoană; zic: pe ce bază nu vrei să vii mîine la exîrciș, domnule? zice: sînt bolnav, domnule sergent, zice, de-abia mă țin pe picioare, nu pot să merg nici pîn'la prăvălie, zice. CARAGIALE, O. VI 9.

Această repetare inconștientă a anumitor cuvinte sau expresii stă la baza ticurilor verbale, ticuri care pot fi individuale, dar și specifice unui grup mai mare de oameni:

Ascultați ce vă spun eu, grăi gros moș Căliman. Ptiu drace! Dacă nu doriți să aflați, nu vă spun. SADOVEANU, F. J. I 14.

Ptiu, drace! urmă starostele, cîrnind spre stînga nasul și uitîndu-se urît.

SADOVEANU, F. J. I 15.

Ptiu, drace! Bine c-ați aușit. SADOVEANU, F. J. I 15.

Rolul stilistic al cuvintelor de umplură

§ 428. În limba unei opere literare, cuvintele de umplură apar de obicei în dialog. Scriitorul le poate utiliza cu succes pentru a caracteriza un anumit personaj sau o categorie întreagă de personaje. De exemplu, în opera lui Caragiale, expresiile: *parol, pardon, mașer* etc. sînt frecvente în limbajul personajelor:

Ești teribil, monșer, cînd îți abate ție ceva; ești teribil, parol! CARAGIALE, O. II 56.

Uf! fățico, mașer, bine că m-a scăpat dumnezeu de traiul cu pastramagiul! CARAGIALE, O. VI 21.

ORDINEA CUVINTELOR ÎN PROPOZIȚIE

Observații generale

§ 429. În limba română ordinea cuvintelor în propoziție nu este fixă. Acest fapt se datorește, într-o anumită măsură, existenței flexiunii nominale: substantivele și pronumele exprimând prin forma lor raporturile dintre ele și celelalte părți de vorbire, pot fi așezate, în general, în orice ordine fără ca sensul propoziției să sufere.

Există totuși o ordine obișnuită, ordinea cea mai frecventă în limbă, care corespunde desfășurării logice a gândirii: subiect + atribut + predicat + complement direct și indirect + complement circumstanțial.

Explicația acestei ordini a părților propoziției se găsește în desfășurarea logică a gândirii: de la autorul unei acțiuni, la acțiunea propriu-zisă, apoi la obiectul ei și, în sfârșit, la împrejurările în care ea se desfășoară sau s-a desfășurat.

Din nevoia de a se mări expresivitatea, această ordine este de multe ori inversată. Ordinea schimbată a diverselor părți de propoziție corespunde uneori schimbării rolului gramatical, alteori schimbării sensului cuvintelor. De multe ori însă schimbarea ordinii obișnuite corespunde unor stări afective.

Locul subiectului și al predicatului

§ 430. Ordinea cea mai frecventă a subiectului și a predicatului în propoziție este subiect + predicat, urmîndu-se astfel principiul logic potrivit căruia într-o judecată se exprimă întîi elementul cunoscut, determinatul, și după aceea elementul nou, determinantul.

Moldova curgea la vale...prin locuri acoperite de lunci bătrîne. SADOVEANU, N. P. 18.

Hyperion vedea de sus

Uimirea-n a lor față. EMINESCU, O. I 179.

Niță se plimba singur pînă curte cu o carte în mînă. CARAGIALE, O. I 22.

Ordinea subiect + predicat se menține și atunci cînd predicatul este nominal.

Năvoadele și oriile erau întinse la vînt, pe pari strîmbi de sălcie, ca să se usuce. SADOVEANU, N. P. 205.

În cazul numelui predicativ exprimat printr-un substantiv, ordinea subiect + predicat se impune; ea ajută să se distingă subiectul de numele predicativ, schimbarea locului corespunzînd schimbării felului părților de propoziție.

Ordinea aceasta este cea mai obișnuită și atunci cînd între subiect și predicat se intercalează alte părți de propoziție sau propoziții întregi.

Lonca de sălcii vechi deschidea bolți în jur. SADOVEANU, N. P. 25.

Pomul care nu face roadă se taie și-n foc se aruncă. CREANGĂ, P. 118.

Doctorul, un om de spirit, cînd părintele-directorul i-a prezentat pe Niță, l-a mîngîiat pe tînr. CARAGIALE, O. I 25.

De asemenea, cînd între subiect și predicatul nominal, sau între verbul copulativ și numele predicativ, se intercalează alte părți de propoziție sau alte propoziții:

Legea domniei lui Ștefan-vodă a fost împușinarea puterii boierilor: dreptățile poporului să fie mai presus de îndîrjirea lor. SADOVEANU, N. P. 50.

Humuleștii în care m-am trezît nu-i un sat lăturalnic, mocnit și lipsit de privesitea lumii ca alte sate. CREANGĂ, A. 71.

Pentru mine însă această concentrare era o lungă deznădejde. CAMIL PETRESCU, U. N. 7.

Ordinea subiect + predicat se inversează atunci cînd se pune accent pe elementul nou, necunoscut, exprimat de predicat.

Bate vînt de primăvară și pe muguri îi deschide. ALECSANDRI, P. III 47.

Venea pînă la foc sunet de ape de la un vad al Moldovei. SADOVEANU, N. P. 25.

Porni luceafărul. Creșteau

În cer a lui aripe. EMINESCU, O. I 176.

Ordinea predicat + subiect (subiectul fiind exprimat printr-un substantiv sau un pronume) este un procedeu al limbajului afectiv, folosit uneori pentru că se pune accentul pe predicat. Pentru a realiza expresivitatea construcției, procedeu de inversiunii este însă completat cu o intonație deosebită (tonul cel mai înalt cade pe predicat), și uneori cu repetarea subiectului (pronume + substantiv).

∨ **Vine el tata!**

Numele predicativ apare înaintea verbului copulativ atunci cînd accentul cade asupra lui.

Răzăși am fost și-am rămas la sapă de lemn și pentru o pită ne-am dat robi. SADOVEANU, N. P. 134.

În propozițiile interogative care încep cu un pronume sau cu un adverb interogativ, când predicatul este nominal (numele predicativ fiind pronumele sau adverbul interogativ), subiectul este așezat după predicat.

Cine ești domnia-ta? SADOVEANU, N. P. 54.

*Cum **is** ochii stăpînului nostru astăzi?* SADOVEANU, N. P. 53.

Tot așa în propozițiile interogative care încep cu un adverb interogativ, când predicatul este verbal.

*Și **cînd ai vrea domnia-ta să ieșim la asemenea vînătoare?*** SADOVEANU, N. P. 59.

Cînd propoziția interogativă începe cu un pronume interogativ și predicatul este verbal, subiectul (fiind exprimat prin acest pronume) este așezat înaintea predicatului.

*Știi **dumneata, cumătră Margă, cine l-a doborît pe acest godin?*** SADOVEANU, N. P. 83.

În propozițiile care încep cu un complement circumstanțial, predicatul este așezat de cele mai multe ori înaintea subiectului, pentru că circumstanțialul stă de obicei lîngă predicat.

Mai întîi s-a întîmplat minunea care bucură pe călătorii singuratici de mii și mii de ani. SADOVEANU, N. P. 25.

În vorbirea directă, când verbul de declarație este intercalat în comunicare, predicatul este întotdeauna așezat înaintea subiectului.

— *Ce **socoți, Bogdane, zise după puțină tăcere, izbîndi-vom oare?***

— *Să nu te **îndoiști măria-ta, răspunse curtezanul.*** NEGRUZZI, I 138.

Stăi, Roibule, zise el blînd calului, stăi aici oleacă și rabdă. SADOVEANU, O. I 370.

În formulele cu care încep basmele, predicatul, exprimat prin verbul *a fi*, este așezat înaintea subiectului (chiar dacă între predicat și subiect sînt intercalate și alte părți de vorbire).

*Era odată **un moșneag ș-o babă.*** CREANGĂ, P. 283.

*Amu **cică era odată într-o țară un crai.*** CREANGĂ, P. 183.

A fost odată un împărat. ISPIRESCU, I. II.

Ordinea predicat + subiect este caracteristică stilului basmelor și în cazurile cînd predicatul este exprimat prin alt verb decît *a fi*.

Mers-au ei și și noapte. CREANGĂ, P. 275.

Merse Făt-frumos, merse și iar merse, cale lungă și mai lungă. ISPIRESCU, I. 5.

Locul atributului adjectival

Adjectivul în urma substantivului

§ 431. În limba romînă atributul adjectival apare în mod obișnuit în urma substantivului, atît în limba vorbită, cît și în limba literaturii științifice și politice, în poezie ca și în proza artistică:

Ciobanii stăteau tocmai la masă, care-n picioare, care tolăniți pe jos pe pământul gol și mincau, de-și era mai mare pofta, niște mămligi ca vai de lume, cu niște brânză sărată foc și niște pastramă arsă pe o parte. GR. S. III 120.

Pîn-acuma n-am putut închide ochii : toată noaptea a fost masă mare la băcanul din colț. CARAGIALE, O. VI 71.

A aprins focușor slăbuș, din câteva vreascuri mărunte și mușchi uscat. SADOVEANU, N. P. 25.

Trecut-au anii ca nori lungi pe șesuri

Și niciodată n-or să vie iară,

.....

Pierdut e totu-n zărea tinereții

Și mută-i gura dulce-a altor vremuri. EMINESCU, O. I 201.

Notă. Această ordine este cea mai frecventă fie că este vorba de un singur adjectiv, fie că este vorba de mai multe :

Granguri galbeni speriați se săltau din țiblicuri. SADOVEANU, N. P. 22.

Atributele adjectivale urmează după substantiv și atunci când sînt legate între ele prin conjuncția și sau sînt juxtapuse.

Urît mi-a fost în viața mea omul viclean și lingău. CREANGĂ, A. 45.

Cu ochii mari, albaștri, vii ca niște întrebări de cleștar, cu neastîmpărul trupului tînăr, cu gura neconținut umedă și fragedă... era de altfel un spectacol minunat. CAMIL PETRESCU, U. N. 24.

De jur împrejur atîrnau

Numai boabe mari, cristaline. BANUȘ, B. II.

Din valurile vremii, iubita mea răsai,

Cu brațele de marmur, cu părul lung, bălai. EMINESCU, O. I 213.

> Adjectivul înaintea substantivului

§ 432. Adjectivul apare înaintea substantivului când vorbitorul îl pune în evidență. În aceste cazuri adjectivul poartă asupra lui și un accent mai intens.

DA A! Ce coruptă soțietate! CARAGIALE, O. VI 82.

Mare pișicher! Strajnic prefect ar fi ăsta! CARAGIALE, O. VI 115.

Grea misie, misia de polițai. CARAGIALE, O. VI 82.

Drept cuvînt, a gîngăvit maxilul de la Miroslăvești. SADOVEANU, N. P. 7.

Cu mare minie atunci, măria-sa, numai cu zaporojenii și răzășii, a pălit din săbii pe năvălitori. SADOVEANU, N. P. 12.

Notă. În această ordine pot să se înșire și mai multe adjective, cînd vorbitorul pune un accent mai puternic pe ele :

Iubitul, scumpul, venerabilul nenea Zabaria... CARAGIALE, O. VI 115.

Ea cu adevărat... știa a face multe și mari minunății. CREANGĂ, A. 34.

Poezii și unii prozatori folosesc această ordine pentru a obține efecte de stil:

*Înecat de vecinici visuri, răsărit din sfinte-izvoară,
Nilul mișc-a lui legendă și oglinda-i galben-clară.* EMINESCU, O. I 43.
Dar inima noastră îi cere și freamătă-n dirză nădejde :
Tot ne va strînge cîndva tinăru viață, peste durere! BANUȘ, B. 44.
*Peste cîteva zile cărăușii sosesc, și tinăru nevastă vîzîndu-și bărbățelul mai uită
cele năcazuri!* CREANGĂ, P. 7.

Locul adjectivului și gradele de comparație

§ 433. Adjectivul își are locul fixat indiferent de gradul de comparație la care se găsește:

Craînl acela mai avea un frate mai mare. CREANGĂ, P. 183.
*Nora cea mai mare tîlmăci apoi celeilalte despre ochiul soacră-sa, cel a toate
văzători.* CREANGĂ, P. 7.

*Rușine pentru guvernul vitreg, care dă unul din cele mai frumoase județe
ale Romîniei pradă în ghiarele unui vampir.* CARAGIALE, O. VI 75.

Locul atributului adjectival exprimat printr-un numeral

§ 434. Numeralele cardinale nu pot fi așezate decît înaintea substantivului.

*Și merg ei și merg cale lungă să le-ajungă, trecînd peste nouă mări, peste nouă
tări și peste nouă ape mari.* CREANGĂ, P. 207-208.

Măria-sa a biruit multe oști ale asupritorilor. SADOVEANU, N. P. 11.

Numai regional mai apar construcții cu numeralul cardinal așezat în urma substantivului:

*Tare-ți mulțămesc, domnu Toma, pentru ajutorul care-l dai, adăogi ea cu glas
blînd; și-i fi bun să mai trimiți aicea, mini, căruța cu părintele... Pune în căruță
o dată cu părintele, pîni douăzeci, masline două chile, și scrumbii zece și
rachiu cinci gărăfi de cîte-o oacă.* SADOVEANU, B. 236.

Situații gramaticale care determină locul atributului adjectival

§ 435. Cînd adjectivul este determinat de un articol adjectival nu poate fi așezat decît după substantiv.

*Baba pune la cale și pe feciorul cel mijlociu; și-și ie un suflet de noră, întocmai
după chipul și asemănarea celei de-ntîi.* CREANGĂ, P. 7.

Sărutu-ți ochii frumoși, jupîniță... îi răspunde gropnița cea veche. SADOVEANU, N. P. 98.

Cînd adjectivul este de origine verbală (de exemplu un participiu) și este determinat de un complement circumstanțial sau de un complement de agent, adjectivul este așezat după substantiv.

A rămas cu ochii ațintiți în licărirea undelor. SADOVEANU, N. P. 34 [circumstanțial de loc].

Rafael, pierdut în visuri ca-ntr-o noapte înstelată,

Suflet îmbătut de raze și d-eterne primăveri,

Te-a văzut și-a visat raiul cu grădini îmbălsămate. EMINESCU, O. I 29 [complement de agent].

Situații semantice care determină locul atributului adjectival

§ 436. Sint cazuri cînd locul atributului adjectival corespunde unei situații de ordin semantic.

În fraza:

Aceia erau rămășițele unui vechi pod, care unea odinioară prundurile. ODOBESCU, I 386,

cuvîntul *vechi* așezat înaintea substantivului are sensul de « de demult », « care nu mai este »; pe cînd în *haine vechi* adjectivul are sensul de « uzat ».

Cînd adjectivul are rolul de a denumi specia, categoria din care face parte obiectul exprimat de substantiv, el nu poate fi așezat decît după substantiv; în acest caz construcția apare ca un cuvînt compus. Dacă ordinea ar fi inversă, și sensul ar fi altul, adjectivul ar fi calificativ.

Acolo, zice-se, a doborît Dragoș-vodă vaca sălbatică. SADOVEANU, N. P. 22.

Vaca sălbatică este o specie de vacă, deci adjectivul denumește specia din care face parte această vacă; dacă ordinea cuvintelor ar fi *sălbatica vacă*, adjectivul s-ar referi la însușirea de a fi sălbatică a unei vaci oarecare, care poate fi și domestică.

Principiile generale ale calculului diferențial. CAMIL PETRESCU, U. N. 24.

Unele adjective, precum și numele de popoare cu valoare de adjectiv, datorită faptului că nu comportă mai multe nuanțe, nu pot fi așezate decît după substantiv.

Cîteva sute de metri de tranșee-jucării erau menite să illustreze principiile tactice ale armatei romîne de neînving. CAMIL PETRESCU, U. N. 6.

Cîte oștiri străine, și o droaie de cătane călări, tot nemți de cei mari, îmbrăcați numai în fir, au trecut... prin Humulești. CREANGĂ, P. 74.

Notă. Adjectivul *biet* nu apare decît înaintea substantivelor.

Așa se munci biata noră pînă după miezul nopții. CREANGĂ, P. 6.

Dumneavoastră știți că bietul polițai n-are și el ceas de mîncare, de bănutură... CARAGIALE, O. VI 76.

Uneori ordinea substantiv + adjectiv nu se poate inversa decît cu schimbarea sensului lexical al adjectivului; în unele cazuri construcția inversată ar fi nefirească sau chiar fără sens.

Masa e, firește, de brad ca la circumile de drum mare și acoperită cu pinză țărănească. CAMIL PETRESCU, U. N. 8 [*drum mare* înseamnă aici drum umblat, în afara satelor sau orașelor; *mare drum* poate fi orice drum, dacă are însușirea de a fi mare].

O bășicuță de aer d-ar fi pătruns în căile circulației mi-ar fi răpit pe loc sărmanul meu ideal care începuse a se deștepta. DELAVRANCEA, T. 244 [= bictul meu ideal; *idealul meu sărman* = idealul meu sărac, în opoziție cu bogat].

Sărmane calcușuri strivite,

Sărmană cenușă risipită în vînt. BANUȘ, B. 93.

Teiul vechi un ram întins-a

Ea să poată să-l îndoaie. EMINESCU, O. I 122 [față de *vechiul tei*].

Situații stilistice sau prosodice care determină locul atributului adjectival

§ 437. Uneori locul atributului adjectival este cerut și de motive de ordin stilistic sau de prosodie:

a) Uneori în stilul arhaizant al unor scriitori adjectivul așezat după substantiv devine substantiv și capătă funcțiunea de apozitie, pe cînd dacă ar sta înaintea substantivului ar fi atribut adjectival.

Alexandru mezinul era însă, în acel ceas, cercetat de un demon al neliniștii.

SADOVEANU, N. P. 48.

De două ori s-au pus pe urmele lui Irimia hainul. SADOVEANU, N. P. 19.

b) Mai neobișnuit este procedeul intercalării între substantiv și adjectiv, sau între adjectiv și substantiv, a unui atribut, complement circumstanțial și chiar predicat:

Trandafiri ar un că roșii peste unda fermecată. EMINESCU, O. I 72 [predicat].

Lacul codrilor albastru

Nuferi galbeni îl încarcă. EMINESCU, O. I 74 [atribut substantival].

Locul atributului substantival

Observații asupra atributului substantival în general

§ 438. Atributul substantival stă de obicei după substantivul pe care îl determină:

Ascultau de departe, din fundul poienii, pufniturile cailor la pășune, care se tot depărtau pînă ce nu s-au mai auzit. SADOVEANU, N. P. 27.

Ordinea substantiv + atribut substantival este explicabilă prin faptul că atributul reprezintă, de obicei, ceea ce este nou și determină elementul cunoscut.

Aceeași ordine se folosește și atunci cînd substantivul este determinat de mai multe atribute.

Iară tei cu umbra lată și cu flori pînă-n pămînt

Înspre apa-ntunecată lin se scutură de vînt. EMINESCU, O. I 154.

În inima sa nu mai era loc decît pentru această înverșunată dragoste de viață a miilor de muncitori. JAR, S. J. 481.

Elementul principal care influențează locul atributului substantival este caracterul atributului substantival. Atributul substantival determinativ este legat mai strîns de substantivul determinat; de aceea locul atributului determinativ este de cele mai multe ori imediat după substantivul determinat. Atributul explicativ are un caracter incidental; de aceea, topica lui este mai puțin fixă, atributul explicativ putînd să fie despărțit prin alte atribute de numele pe care îl lămurește.

Cînd substantivul este urmat de atribute substantivale și adjectivale, atributul adjectival ocupă primul loc după substantiv, urmat fiind de atributul substantival. Această ordine se datorește faptului că atributul adjectival exprimă o însușire a obiectului, proprie lui, considerată ca făcînd parte integrantă din el; de aceea trebuie să fie lipit de substantiv. Pe de altă parte, raportul atributului substantival cu substantivul pe care îl determină, redat cu ajutorul prepozițiilor sau al articolelor, fiind foarte clar, atributul poate sta mai departe de substantivul determinat.

Irinuca avea o cocioabă veche de birne cu ferestrele cît palma, acoperită cu scînduri, îngrădită cu răzlogi de brad. CREANGĂ, A. 26.

În clipa aceea, un lup sur, cu ochii încruntați, care venea din tufis, se abătu din cale și căută să-și verse fuga pe margini. SADOVEANU, O. I 65.

Cînd substantivul este urmat de un atribut adjectival și de mai multe feluri de atribute substantivale, ordinea lor este următoarea: substantiv + atribut adjectival + atribut prepozițional + atribut genitival. Atributul genitival se poate așeza mai departe de substantiv, pentru că, avînd articol, indică precis prin forma sa la cine se referă.

Pușca veche de vînătoare a tatei zace de mult uitată într-un cui la vie.

În poezie, atributul substantival, și împreună cu el și cel adjectival, se pot așeza înaintea substantivului determinat.

Cînd cu gene ostenite sara suflu-n lumînare,

Doar ceasornicul urmează lung-a timpului cărare. EMINESCU, O. I 130.

Locul atributului genitival

§ 439. Atributul genitival se așază de obicei după substantivul determinat.

Tu nici nu știi a ta apropiere

Cum inima-mi de-adînc o liniștește,

Ca răsărirea stelei în tăcere. EMINESCU, O. I 120.

Cînd substantivul este determinat de mai multe atribute în genitiv, acestea sînt puse toate după substantivul determinat. În locul substantivului, care nu se mai repetă, se alătură celorlalte atribute în genitiv articolul genitival.

Noaptea stelelor, a lunii, a oglinzilor din rîu

Nu-i ca noaptea cea mocnită și pustie din sicriu. EMINESCU, O. I 82.

Omiterea articolului genitival nu e recomandabilă; ea dă naștere la dificultăți în ceea ce privește înțelegerea textului.

Lumina lichidă ștergea umbrele zbîrciturilor de pe fețe... Incendia vîrfurile degetelor, unghiilor. JAR. S. J. 5.

Intercalarea unui atribut prepozițional între substantiv și atributul genitival impune de asemenea folosirea articolului genitival.

A aprins focșor slăbuț din cîteva vreascuri mărunte și mușchi uscat, după care au izbucnit limbile de aur ale pojarului. SADOVEANU, N. P. 25.

Între substantivul determinat și atributul genitival se pot introduce și determinări formate din mai multe cuvinte, dintre care primul este un atribut adjectival.

Blocului zguduit de contradicții interne al imperialiștilor ațîțători la război i se opune lagărul democratic, format din popoarele iubitoare de pace. GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 214.

Atributul genitival poate primi, la rîndul lui, mai multe atribute.

Cazurile în care atributul adjectival nu precedă atributul genitival sînt rare. Ele apar mai ales în poezie.

Lacul codrilor albastru

Nuferi galbeni îl încarcă. EMINESCU, O. I 74.

Tot imediat după substantiv stă și atributul genitival precedat de articol nehotărît.

Sînt copilul unui neam sărac,

Bieți romîni ce scormonesc pămîntul,

Unde-și au părinții lor mormîntul.

Tare-mi este neamul ăsta drag. BENIUC, V. 10.

Schimbarea locului atributului genitival apare doar în poezie sau în proza poetică:

El răscoală în popoare a distrugerii scînteie

Și în inimi pustiite samănă gîndiri rebele. EMINESCU, O. I 52.

Dar eu aș putea spune cu dreptate că a lui Ion-vodă sabie a tăiat mai mulți boieri decît a bătrînului. SADOVEANU, N. P. 7.

Locul atributului prepozițional

§ 440. În mod obișnuit atributul prepozițional e așezat după substantivul determinat.

Căci amîndoi vom fi cumînți,

Vom fi voioși și teferi,

Vei pierde dorul de părinți

Și visul de luceferi. EMINESCU, O. I 176.

Cînd substantivul e determinat de un atribut adjectival și de un atribut substantival prepozițional, se pune întîi atributul adjectival.

Și albinele-aduc miere, aduc colb mărunt de aur. EMINESCU, O. I 87.

Între eșarfa albastră cu dungi și căciula brunărie cu vârful înfundat, fața se reducea la dimensiunea unei farfurii mici de cafea turcească. JAR, S. J. 8.

Acel loc era o măgură verde cu muchea lată și rotundă. ODOBESCU, I 166.

În felul acesta se evită raportarea la alt substantiv decît cel determinat; atributul verde în o măgură cu muchea lată și rotundă, verde, ar putea fi luat drept determinant al lui mucbe, nu al lui măgură.

Cazuri în care atributul prepozițional se pune înaintea atributului adjectival se întîlesc în poezie:

Te văd ca o umbră de-argint strălucită

Cu-aripi ridicate, la ceruri pornită. EMINESCU, O. I 60.

El ștergarul i-l desprinde și-l împinge lin la vale,

Drept în creștet o sărută pe-al ei păr de aur moale. EMINESCU, O. I 84.

Între două atribute substantivale, unul genitival și altul prepozițional, locul întîi îl ocupă de obicei atributul prepozițional.

Cînd privesc zilele de-aur a scripturelor romîne.

Mă cufund ca într-o mare de visări, dulci și senine. EMINESCU, O. I 31.

Atributul genitival se pune înaintea atributului prepozițional, atunci cînd acesta este o determinare a întregului grup substantiv + atribut genitival:

Nimeni dintre ceilalți tovarăși ai lui Potcoavă nu întrebuița doftoria lui moș

Petrea pentru alinarea necazului și adormirea gîndului. SADOVEANU,

N. P. 27.

Uneori schimbarea ordinii atributului prepozițional duce la confuzii, ca în:
Acoperișul de aramă al casei față de: Acoperișul casei de aramă.

În vorbirea neîngrijită apar asemenea construcții echivoce, și scriitorii noștri, în special Caragiale, le-au ironizat în operele lor.

O lampă sistem cu două fitiluri de porțolan cu abajur. CARAGIALE, O. I 190.

Substantivul poate fi determinat de mai multe atribute prepoziționale, înșirate unul după altul.

Să treci tu prin ele, o sfîntă regină,

Cu păr lung de raze, cu ochi de lumină. EMINESCU, O. I 38.

Atributele prepoziționale pot avea, la rîndul lor, determinări.

Mirele-și puse cămașă de tort de raze de lună, brîu de mărgăritare, manta albă ca ninsoarea. EMINESCU, L. P. 191.

Cînd sînt mai multe atribute prepoziționale, ordinea în care sînt așezate depinde de importanța pe care le-o acordă vorbitorul.

În adunare petreceau, cu minciuni înțelepte culese de la iarmaroc, vreo zece-doisprezece gospodari; și, pe lângă minciuni înțelepte, fără de care nu poate fi divan în țara Moldovei, nu uitau să-și împărtășească vestile din primăvara aceea despre năcazurile țării, pomenind și patimile din altă vară ale lui Ion-vodă cel ce se prăpădise în războiul cu ismailitenii. SADOVEANU, N. P. 6.

Se poate stabili totuși o ordine de preferință generală:

a) atributul conținutului înaintea celui de timp:

Sacul cu povești din ziua aceea.

b) atributul de timp înaintea celui obiectiv:

Vestile din primăvara aceea despre năcazurile țării.

c) atributul de timp înaintea celui de loc:

Grevele din acest an din Franța.

În poezie atributul prepozițional poate sta și înaintea substantivului determinat.

Miroase-adormitoare văzduhul îl îngreun

Căci vîntul adunat-a de flori de tei troiene

Și le așterne-n calea reginei dunărene. EMINESCU, O. I 97.

S-adun flori în șezătoare

De painjen tort să rumpă,

Și anină-n haina nopții

Boabe mari de piatră scumpă. EMINESCU, O. I 72.

Locul apozitiei

§ 441. Apozitia, ca orice atribut substantival, stă în general după substantivul determinat.

E-ntinsă-n baine albe cu fața spre altar

Logodnica lui Arald, stăpîn peste avari. EMINESCU, O. I 88.

Între apozitie și substantivul determinat nu există de obicei un raport de subordonare; ele stau pe același plan și numai locul fiecăruia îi determină calitatea de determinat sau determinant. Astfel în propoziția:

Se auzea, printre șuri, glasul lui moș Chiril — argatul. CAMILAR, N. I 330, atributul substantival *argatul* este apozitie pe lângă *moș Chiril*. Schimbîndu-se ordinea cuvintelor, se obține o propoziție în care cuvîntul *argatul* este determinat, iar *moș Chiril* are rol de apozitie.

Se auzea, printre șuri, argatul, moș Chiril.

Textele literare înregistrează amîndouă construcțiile:

Mă Mitre, prietene; tu clocești în tine o boală. SADOVEANU, M. C. 124, alături de:

Află, prietene Mitre, că nu-i departe vremea când și la noi va face rînduială partidul. SADOVEANU, M. C. 124.

Substantivul putînd fi determinat, în afară de apozitie, și de alte atribute, lanțul determinărilor ocupă totdeauna locul în urma apozitiei, referindu-se atît la substantivul determinat, cit și la apozitie:

Istoria acuză pe unul din cei mai glorioși papi ai Romei, pe sfîntul Grigorie cel mare, întemeietorul calendarului creștin și al ordinelor noastre de călugărie, în al VII-lea secol, de a fi contribuit la surparea statuielor din Roma și la aruncarea lor în apele Tibrului. ODOBESCU, IST. ARH. 207.

Uneori, în limba literaturii artistice, apozitia stă înaintea substantivului determinat.

Liră de argint, Sibleanu... EMINESCU, O. I 31.

Crainici, iepurii cei repezi,

Purtători ei sînt de vești. EMINESCU, O. I 100.

Tot literatura artistică atestă construcția în care apozitia, în loc să urmeze imediat după substantivul determinat, e separată de acesta prin alte cuvinte:

Sara vine din ariniști,

Cu miroase o îmbată,

Cerul stelele-și arată,

Sotii dulci ai lungii liniști. EMINESCU, O. I 103.

Locul atributului pronominal

§ 442. Atributul pronominal exprimat printr-un pronume propriu-zis are același loc ca și atributul substantival corespunzător (atributul genitival, prepozițional și apozitia). Atributul pronominal în dativ nu poate sta decît în urma substantivului determinat, fiind exprimat prin formele neaccentuate conjuncte ale pronumelui personal.

În ceea ce privește atributele pronominale exprimate prin adjective de natură pronominală, locul lor variază după felul adjectivelor respective.

Atributul exprimat printr-un adjectiv demonstrativ poate fi așezat și înainte și după substantiv:

Mulți ani trecuse la mijloc, de cînd acești frați nu mai avuse prilej a se întîlni amîndoi. CREANGĂ, P. 183.

Locurile acestea sînt șugubețe. CREANGĂ, P. 201.

Notă. Cînd substantivul este determinat de două adjective, unul demonstrativ și altul calificativ, ordinea corectă este adjectiv demonstrativ + substantiv + adjectiv calificativ, sau substantiv + adjectiv demonstrativ + adjectiv calificativ: *Aceste cărți postale* sau *cărțile acestea postale*. Construcția *cărțile postale acestea* e nerecomandabilă.

Atributul exprimat printr-un adjectiv posesiv stă de obicei în urma substantivului determinat:

*Ești demon copilă, că numai c-o țare
Din genele-ți lunge, din ochiul tău mare*

Făcuși pe-al meu înger cu spaimă să zboare. EMINESCU, O. I 41.

În fața noastră stă sarcina măreață de a pune stăpînire pe milioanele de cai-putere care se irosesc în apele noastre. GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 485.

Ordinea adjectiv posesiv + substantiv este afectată și nefirească:

Tînărul Socol sărută dulce pe a sa iubită. ODOBESCU, I 146.

Foarte rar, într-un vers măiestrit alcătuit, atributul exprimat printr-un pronume personal în genitiv sau printr-un adjectiv posesiv poate apărea înaintea substantivului fără ca această construcție să pară nenaturală:

Dar cînd inima-ți frămîntă

Doruri vii și patimi multe,

Ș-a lor glasuri a ta minte

Stă pe toate să le-asculte. EMINESCU, O. I 226.

Cînd e însoțit de un adjectiv demonstrativ și de unul posesiv, substantivul apare încadrat între cele două adjective care îl determină.

Am fost cu acest soț al meu la Roșcani. SADOVEANU, N. P. 9.

Atributul exprimat printr-un adjectiv nehotărît nu este așezat decît înaintea substantivului.

Împărăția ridică alte puhoie de oști. SADOVEANU, N. P. 11.

Locul complementului direct

§ 443. În mod obișnuit, complementul direct apare după verb, conform tendinței generale a limbii romîne de a așeza determinanțele după determinate.

Vederea aceasta o încîntă pe coana Anica. CARAGIALE, O. II 7.

N-ași văzut un copilăș frumușel, îmbrăcat în uniformă... ? CARAGIALE, O. II 4.

Cu toate acestea complementul direct poate sta și înaintea verbului determinat:

Trăsura o lăsasem la mal. ODOBESCU, I 387.

Toate le așlam de la o damă din societate. CARAGIALE, O. II 23.

Complementul direct poate apărea alături de predicat, ca în exemplele de mai sus, dar poate fi și despărțit de predicat prin alte părți de propoziție:

a) un complement circumstanțial:

Ești cu conștiința împăcată că ți-ai împlinit pînă-n capăt datoria.

CARAGIALE, O. II 8.

b) un atribut al complementului exprimat printr-un substantiv:

Voi păstra întreg amarul

Și norocul ăstor foi. EMINESCU, O. I 126.

c) un complement circumstanțial și un atribut:

Vom urma cu atenție călduroasa lor dispută. CARAGIALE, O. II 14.

Locul complementului indirect

§ 444. De cele mai multe ori complementul indirect, exprimat printr-un substantiv sau pronume în dativ sau în acuzativ cu prepoziție, apare imediat după verb.

*Madam' Georgescu a promis «**puiului**» să-l ducă o dată și pe el la Sinaia.*
CARAGIALE, O. II 1.

*De câte ori îl însoțește la scaunul Sucevei, jupîneasa Candachia nu se arată niciodată bucuroasă, așa cum s-ar cuveni **soției** unui ispravnic.* SADOVEANU, F. J. I 168.

— *Cum? Cînd lumea mi-e deschisă, a privi gîndești că pot*

*Ca întreg Aliotmanul să se-mpiedece **de-un ciot**?* EMINESCU, O. I 146.

Cînd verbul are două complemente, unul direct și unul indirect, complementul direct apare de cele mai multe ori alături de verb, fiind urmat de cel indirect.

*Du-te și adă cele de trebuință **cinstitului ispravnic**.* SADOVEANU, F. J. I 181.

Am venit să mi te-ncini,

*Să nuschimb a ta coroană **într-o ramură de spini**.* EMINESCU, O. I 146.

Complementul indirect apare mai rar înaintea verbului:

*Eu **soțului** îi pot lega urechea să n-audă și înțelegerea să nu priceapă.* SADOVEANU, F. J. I 174.

*Despre **cinstiți oaspeții noștri** nu știe nimenea nimic în Dăvideni.* SADOVEANU, N. P. 57.

Între verb și complementul indirect se pot intercala și alte părți de propoziție care determină verbul.

*Spune jupînesei Candachia că mă închin cu plecăciune **la frumusețile și harurile** domniei-sale.* SADOVEANU, F. J. I 164.

*Îndată ce vor fi îndestulați caii, vrednicul hangiu trebuia să se înfățișeze cu cele de trebuință **oamenilor**.* SADOVEANU, F. J. I 166.

Observație. Complementul indirect exprimat prin forma neaccentuată a pronumelui personal apare numai alături de verb, fie alături, fie înainte de el.

Vintu-o foarte vestejită

***Mi**-au adus mișcând fereastra*

*Este moartea ce-**mi** primită*

Fără plic scrisoarea-aceasta. EMINESCU, O. I 185.

Locul complementelor circumstanțiale

§ 445. De cele mai multe ori complementele circumstanțiale sînt așezate la sfîrșitul propoziției, urmînd după subiect, predicat și celelalte complemente (direct și indirect).

*Un foc mare ardea **în mijlocul stînei**.* SADOVEANU, O. II 219.

*Ion umbla acum **aproape la pas**.* DUMITRIU, V. L. 92.

Badea Ghiță Botgros s-a zvrilit în sus ca dintr-un arc. SADOVEANU, N. P. 88.

Darie rânji de bucurie. CAMILAR, N. I 22.

Se întrebau despre năcazuri cu glasuri stăpînite. SADOVEANU, O. II 134.

Locul unui circumstanțial față de celelalte, într-o propoziție cu mai multe circumstanțiale, este determinat de interesul vorbitorului pentru o împrejurare sau alta în care se petrece acțiunea: loc, timp, mod etc.

În fraza:

S-a întîmplat să se întâlnească așa, pe negîndite, prin mulțime, cu prietenul lui cel bun. SADOVEANU, O. II 169,

în care ordinea circumstanțialelor este: mod, loc, sociativ, se atrage atenția că cineva s-a întîlnit *pe negîndite* cu prietenul lui. Dacă fraza ar fi sunat astfel: *S-a întîmplat să se întâlnească cu prietenul lui cel bun, pe neașteptate, prin mulțime* (ordinea fiind sociativ, mod, loc), cititorul ar fi reținut în primul rînd faptul că cineva s-a întîlnit *cu prietenul cel bun*, pe neașteptate, iar dacă autorul ar fi vrut să sublinieze că tocmai *prin mulțime* s-a întîlnit cineva cu prietenul lui, ar fi scris: *S-a întîmplat să se întâlnească prin mulțime, pe neașteptate, cu prietenul lui cel bun* (ordinea circumstanțialelor: loc, mod, sociativ). Bineînțeles, în reliefaarea circumstanțialului, are un rol important intonația, pe lîngă locul lui în propoziție.

Ploile căzute din abundență în ultima vreme, în întreaga țară, au înlesnit simțitor grăbirea ritmului însămînțărilor. SCÎNTEIA, 1952, nr. 2479.

Ordinea circumstanțialelor (mod, timp, loc) poate fi transformată aici după intenția autorului.

Ploile căzute în ultima vreme, din abundență, în întreaga țară, au înlesnit simțitor grăbirea ritmului însămînțărilor (timp, mod, loc).

Ploile căzute în întreaga țară, din abundență, în ultima vreme, au înlesnit... (loc, mod, timp).

Ploile căzute în ultima vreme, în întreaga țară, din abundență, au înlesnit... (timp, loc, mod).

Din cele arătate putem trage concluzia că nu există o ordine fixă a circumstanțialelor. Circumstanțialul de timp poate preceda pe cel de loc și poate urma pe cel de mod; circumstanțialul de mod poate sta între cel de timp și cel de loc ș.a.m.d. Totdeauna însă, dintr-un șir de circumstanțiale, cel mai apropiat de verb este acela care atrage atenția în primul rînd, cel pus în evidență.

Interesul scriitorului sau al vorbitorului poate interveni nu numai în ordinea circumstanțialelor unele față de celelalte, ci și în schimbarea locului unei părți de propoziție față de celelalte. Astfel, un circumstanțial poate apărea înaintea complementului direct, atunci cînd locul, timpul, instrumentul etc. interesează mai mult decît obiectul acțiunii, și trebuie scos în relief.

Trecea cu luntrea iazul pînă dincolo. SADOVEANU, O. II 98.

În descrieri, de cele mai multe ori, circumstanțialele de loc și de timp se pun la începutul propoziției atunci când vin în concurență cu alte circumstanțiale, spre a situa tabloul în loc și în timp.

Mai aproape de noi însă, sub forme și colori mai reale, se vedeau pe vârful Bisocci și pe al Ulmușorului mari pietroaie sure și murgji... Apoi, sub aceste muchii, la stînga, pămîntul se lăsa la vale în costișe și pripoare gradate...; tot pe acolo, la locul ce se zice Între Rîmnice, se zăreau încă poienile fragede...; și în fund de tot... se pierdeau culmile păduroase ale Steșicului. ODOBESCU, III 195.

Tot la începutul propoziției stau circumstanțialele de timp și de loc în narațiuni, atunci când vorbitorul vrea să indice de la început ascultătorului timpul și spațiul în care se petrec cele povestite.

După noaptea aceea, flăcăul Zadoinei își simți sufletul înfierbîntat. SADOVEANU, O. II 96.

Odată, la Blagoviștenii, a făcut ce a făcut și din toată sărăcia a cumpărat un crap mare. CARAGIALE, O. I 137.

În moara Zadoinei vijitau apele limpezi. SADOVEANU, O. II 133.

În casa lui Danciu Tepeleș stau adunați într-o seară trei oameni. ODOBESCU, I 100.

Complementul circumstanțial mai poate apărea la începutul propoziției și în alte cazuri, atunci când accentul cade asupra lui.

Bine am petrecut noi aici la Moldova, fraților oșteni. SADOVEANU, N. P. 150.

Scump a trebuit să-și plătească pasul imprudent. CARAGIALE, O. I 300.

Destul a trăit tatăl și destule a făcut. NEGRUZZI, I 162.

ORDINEA PROPOZIȚIILOR ÎN FRAZĂ

Observații generale

§ 446. Ordinea propozițiilor coordonate, cu excepția unor copulative și a disjunctivelor, este fixă. Ordinea acestor propoziții nu se poate schimba decât cu alterarea funcțiunii lor gramaticale, cu transformarea lor în propoziții deosebite. De altfel, însăși ordinea stabilește funcțiunea acestor propoziții.

Propozițiile subordonate au în frază, în general, același loc pe care îl au în propoziție părțile de propoziție corespunzătoare lor. În acest sens ordinea propozițiilor subordonate este liberă. Această libertate în așezarea propozițiilor subordonate se datorește faptului că ele au sensul gramatical bine definit în interiorul lor, prin mijloace proprii și caracteristice fiecăreia dintre ele.

În general însă, posibilitățile de abatere de la ordinea obișnuită a propozițiilor în frază sînt mai reduse decât acelea pe care le are la îndemîna vorbitorul în cazul părților de propoziție. Propozițiile sînt mai greu de mînuit și e mai greu de obținut efecte stilistice din aranjarea lor fără a strica echilibrul frazei și fără a-i denatura înțelesul.

ORDINEA PROPOZIȚIILOR COORDONATE

Ordinea propozițiilor copulative

§ 447. Copulativele care exprimă o înșirare de idei neierarhizate din punctul de vedere al interesului vorbitorului și al căror conținut nu-l formează desfășurarea în timp a unei acțiuni nu au o ordine fixă în frază. În fraza :

Afară-i vînt și e-nnorat,

Și noaptea e tîrzie. COȘBUC, F. T. 8,

ordinea propozițiilor poate fi modificată, fără ca înțelesul frazei să se schimbe. (*Noaptea e tîrzie și e-nnorat și e vînt.*) În fraza următoare însă :

Bărbații voștri așteaptă prânzișorul, pruncii vi s-au răsturnat din covățele, găinile s-au suit în vârful șurii! SADOVEANU, N. P. 76,
 locul propozițiilor este determinat de o anumită logică, de importanța pe care o prezintă pentru vorbitor fiecare acțiune în parte: *bărbații...*, *pruncii...*, *găinile...* și nu ar fi firească în situația dată fraza care ar începe cu *găinile*, ar continua cu *pruncii* și s-ar sfârși cu *bărbații*.

Legătura dintre copulative este și mai strânsă, atunci când ele exprimă desfășurarea mai multor acțiuni care se succed în timp. Fraze ca:

A deschis, a apucat frîul, a sărit în șa și în câteva clipe a fost deasupra priporului. SADOVEANU, N. P. 106, sau:

Niță s-a suit în dormitor, s-a aruncat în pat, a scos din sîn floarea și biletul și a cetit încă o dată. CARAGIALE, O. I 23,

nu pot suferi modificări în ordinea propozițiilor care le alcătuiesc. Nu este posibilă fraza: *În câteva clipe a fost deasupra priporului, a sărit în șa, a apucat frîul, a deschis* și nici: *Niță a citit încă o dată, a scos din sîn floarea și biletul...*, întrucît ar fi contrare desfășurării normale a faptelor.

Ordinea propozițiilor adversative

§ 448. În ceea ce privește adversativele, locul unei propoziții față de cealaltă nu e indiferent pentru înțelesul frazei, propoziția care e introdusă prin conjuncție adversativă fiind aceea care comunică ideea de bază (opusă, neașteptată față de ideea din cealaltă adversativă) și deci al cărei conținut ne interesează în primul rînd. Făcînd o apropiere între adversative și concessive, observăm că propoziția care se găsește înaintea conjuncției adversative este în același raport față de cealaltă, ca și propoziția concesivă față de regentă. Dar pe cîtă vreme o concesivă poate sta și înainte și după principală, o adversativă nu-și poate schimba locul, fără ca înțelesul frazei să se modifice. Faptul acesta se explică prin aceea că toate conjuncțiile concessive pot sta atît la începutul frazei (introducînd concesiva care se găsește înaintea regentei), cît și la mijlocul frazei (introducînd concesiva după regentă), pe cînd conjuncțiile adversative nu pot sta decît între cele două propoziții, și, prin urmare, o dată cu schimbarea propoziției care urmează după conjuncția adversativă, se modifică și înțelesul întregii fraze. Dacă în versurile:

E sfios ca și copiii,

Dar zîmbirea-i e vicleană;

Dară galeși îi sînt ochii,

Ca și ochii de vădană. EMINESCU, O. I 109,

am schimba ordinea propozițiilor și am trece conjuncția la altă propoziție, în felul următor: *zîmbirea pajului Cupidon e vicleană, ochii îi sînt galeși, dar el e sfios ca și copiii.*

am transforma propoziția coordonată într-o adversativă și vice-versa, deci am schimba complet sensul frazei. De asemenea în fraza:

*În spatele oștirii muntene s-aruncă
Urlînd ianicerii, prin flinte și fum, —
Dar Pașa rămîne alături de drum*

Departa de luncă. COȘBUC, F. T. 28,

față de: *Pașa rămîne alături de drum, dar în spatele oștirii muntene se aruncă urlînd ianicerii prin flinte și fum*, sau:

Poate îi era foame, însă trebuia să aștepte pe bădița său. SADOVEANU.

N. P. 173,

față de: *trebuia să aștepte pe bădița său, însă îi era foame.*

Prin urmare: *a ajuns tîrziu, deși a plecat devreme*, are același sens cu: *deși a plecat devreme, a ajuns tîrziu*; dar *îi era foame, însă trebuia să aștepte* nu poate fi transformată în: *însă trebuia să aștepte, îi era foame*, ci numai în *trebuia să aștepte, însă îi era foame*, ceea ce, după cum am văzut, nu înseamnă același lucru.

Notă. O situație deosebită prezintă adversativele legate prin conjuncția *ci*, deoarece propoziția introdusă prin *ci* nu poate fi decît o afirmativă care urmează după o negativă. Schimbînd locul acestor propoziții trebuie sau să transformăm negatîva în afirmativă și invers, sau să eliminăm conjuncția, atenuînd astfel, în bună măsură, sensul adversativ. Fraza:

Nicoară n-a răspuns, ci a privit țintă lacrimile vatamanului Agapie

(SADOVEANU, N. P. 157)

nu poate fi transformată în:

Nicoară n-a privit țintă lacrimile vatamanului Agapie, ci a răspuns,

sau în:

Nicoară a privit țintă lacrimile vatamanului Agapie, n-a răspuns.

Ordinea propozițiilor disjunctive

§ 449. Locul unei propoziții disjunctive față de alta (sau de altele) este indiferent din punctul de vedere al sensului frazei, deoarece alternativele au aceeași importanță pentru vorbitor, interesează în egală măsură.

Într-o frază ca:

Ori plătești chiria, ori te muți,

ordinea poate fi inversată, dar înțelesul rămîne neschimbat:

Ori te muți, ori plătești chiria.

Locul propoziției conclusive

§ 450. Coordonata conclusivă nu-și poate schimba locul în frază, ea trebuie să stea întotdeauna după propoziția a cărei concluzie firească este:

*Munca pe om niciodată nu-l lasă a flămânzi,
Cînd cu firea-mbărbătată noaptea o va face și,
Așadar, d-aci nainte să nu ședem lenevoși.* PANN, P. V. II 91.
Măria-sa îi dăduse ș-un pîtac, deci îl socotea prietin al său. SADOVEANU,
N. P. 103.

Inversînd totuși locurile, schimbăm și raportul logic:

*Ține, frate, partea dumatăle și fă ce vrei cu dînsa. Ai avut două pîni întregi,
doi lei și se cuvin.* CREANGĂ, A. 145,
față de :

Doi lei și se cuvin, ai avut două pîni întregi.

Locul propoziției cauzale coordonate

§ 451. Cauzala introdusă cu *că* se pune întotdeauna după coordonata ei :

Zădarnică și-e ura, că-n pieptu-mi fără moarte

Dragostea mea viază. ALEXANDRESCU, M. 153.

Lăsați, vă rog, vorba teatrului, că iar începeți a vă sfădi. ALECSANDRI,
T. 1024.

Să nu te pui

La tot satul să mă spui :

C-or porni minciunile

Repezi ca furtunile. NECULUȚĂ, T. D. 33.

*Grăbiți-vă și vă faceți dreptate, că altfel grea pedeapsă va cădea asupra
voastră.* DUMITRIU, B. F. 10.

LOCUL PROPOZIȚIILOR SUBORDONATE

Locul propoziției subiective și predicative

§ 452. În frază, ordinea propozițiilor subiective și predicative urmează în general topica subiectului și a predicatului în propoziție.

Propoziția subiectivă precedă de obicei propoziția careia îi servește de subiect.

Dar cui i-e frică de război

E liber de-a pleca-napoi.

Iar cine-i vînzător vîndut

Să iasă dintre noi! COȘBUC, F. T. 119.

Ceea ce auzisem nu putea să mă lase netulburat. VLAHUȚĂ, N. 173.

Cine plătește bine este bine păzit. CARAGIALE, O. I 56.

Cine nu pierise de sabia slujitorilor domnești fugise în pribegie. ODOBESCU, I 87.

Cine poate oase roade. CREANGĂ, O. 112.

Ce naște din pisică șoareci mănincă. (Proverb)

Cui i-e foame codri visează. (Proverb)

Cînd joacă rol de subiect al unei expresii impersonale sau al unui verb la forma impersonală, propoziția subiectivă se pune după propoziția regentă:

Ș-acum ar vrea un neam călău

S-arunce jug în gîtul tău —

E rău destul că ne-am născut,

Mai vrem și-al doilea rău? COȘBUC, F. T. 117.

E bine ca la drum lung să nu pleci cu pas pripit.

Se știe că pămîntul se învîrtește în jurul soarelui.

Propoziția predicativă este așezată după verbul copulativ al cărui nume predicativ este.

Înălțimea ta ești

Oricit de slab poștești. ALEXANDRESCU, M. 329.

Vremurile sînt așa cum și le face omul.

Această rochie este așa cum îmi place mie.

Locul propoziției atributive

§ 453. Propoziția atributivă apare imediat după substantivul pe care îl determină.

Cuconu' Tudorache e un om care știe să trăiască. SADOVEANU, O. V 631.

Am pornit spre casa pe care n-o cunoșteam și care avea să mă adăpostescă. SADOVEANU, O. V 61.

Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă

Prin care trece albă regina nopții moartă. EMINESCU, O. I 69.

Între substantiv și propoziția atributivă pot apărea și alte determinări atributive.

Vedeam pe fereastră curtea largă în care se încrucișau servitorii, bărbați și femei. SADOVEANU, O. V 626.

Nu știu ce vei mai fi cugetînd de această manie a mea, care se pare că nu mai are sfîrșit. SADOVEANU, O. V 609.

Ș-acel rege-al poeziei, vecinic tînăr și fericit,

Ce din frunze îți doinește, ce cu fluierul îți zice. EMINESCU, O. I 32.

Uneori, între pronumele care introduce propoziția atributivă și restul propoziției se intercalează o întreagă propoziție:

N-aveam treabă multă cu fetița lor, o copilă slabă și neagră, pe care o pedepseam des, și care totdeauna cînd o pedepseam, se uita urît, pe sub sprîncene, la mine și bolborosea vorbe neînțelese. SADOVEANU, O. V 612.

Foarte rar, în poezie, între substantiv și propoziția atributivă care îl determină apare intercalat predicatul regentei:

Nu voi părul să mi-l taie,

Ce-mi ajunge la călcâie. EMINESCU, O. I 65.

Locul propoziției complementive directe

§ 454. Propoziția complementivă directă apare de cele mai multe ori după verbul de care depinde:

Zece soli ai răzbunării cuteseră să între în țară și să înfrunte pe Petru-vodă, păpușa Stambulului, în însuși scaunul domniei lui, străjuit de ieniceri. SADOVEANU, O. I 3.

Spuindu-i că doream să vorbesc cu stăpînul aceluia cuprins, ne-a introdus grațios într-o cameră din stînga tindei. GHICA, S. 416.

Această ordine este respectată și atunci cînd între verb și propoziția complementivă este intercalată altă parte de propoziție:

Domnul a dat poruncă buciunmașilor să sune pe cei risipiți. SADOVEANU, O. I 5 [complement indirect].

Fostul vizir rugase pe Ahmed Weffyke, fostul comisar în Principate, la 1849 și 1850, ca împreună cu Alleon și cu mine să-i facem un bilanț de starea sa financiară. GHICA, S. 280.

Rareori apare propoziția complementivă directă înaintea regentei:

Ce-un secol ne-o zice, ceilalți o deszic. EMINESCU, O. I 40.

Locul propoziției complementive indirecte

§ 455. Propoziția complementivă indirectă se poate găsi și înainte și după predicatul regentei:

a) *De ce ți-e frică, nu scapi.* (Proverb)

b) *Ești designat să faci ziarului nostru un important serviciu.*

CARAGIALE, O. II 166.

Uneori, între predicatul regentei și propoziția complementivă indirectă pot apărea și alte părți de propoziție, mai ales subiectul regentei.

Poate de la aceste vorbe ar fi luat aminte pîrcălabul Irimie, să se ajungă prin solii ascunse cu păgînii. SADOVEANU, N. P. 12.

M-au merit bătrînii mei să mă fac călugăr. SADOVEANU, A. U. 33.

Locul propozițiilor circumstanțiale

§ 456. Propozițiile circumstanțiale ocupă în frază, în ordine normală, același loc pe care îl ocupă complementele circumstanțiale în propoziție.

Locul propoziției circumstanțiale de loc

§ 457. În ordine normală, propoziția circumstanțială de loc se pune după regentă :

Fă-ne giurământ că, ieșind noi de aici, vom avea voie a merge unde vom vroi și că leșii vor lăsa cetatea întreagă. ALECSANDRI, T. 1512.

Dintre toate tunurile care trăgeau, obuz după obuz, Filipoiu desluși unul cu un geamăt sec, că o tuse, urmărindu-l oriîncotro fugea el. CAMILAR, N. I 297.

Ca și circumstanțialul de loc, în narațiuni și în descrieri propoziția circumstanțială de loc se pune înaintea regentei la începutul frazei :

Oriunde întâlnea oameni, se oprea, cerca să fie vesel. SADOVEANU, O. II 156.

Unde creșteam trei, puteam crește și pe al patrulea. STANCU, D. 28.

Deci unde au căzut săgeata vâtarului de copii, au făcut poarta, iară unde au căzut săgeata unui copil din casă, au făcut clopotnița. NECULCE, CR. I 10.

Atunci când mai multe propoziții circumstanțiale depind de aceeași regentă, ele se așază după cum trebuie să se scoată în evidență una sau alta dintre propoziții.

Locul propoziției circumstanțiale de timp

§ 458. Ca și circumstanțialul de timp, în ordinea obișnuită, mai ales în descrieri și narațiuni, propoziția temporală e așezată înaintea regentei :

Când toamna se arată al iernii rece soare,

Copacii plini de jale pierd frunza, se usuc. ALEXANDRESCU, M. 151.

Cum a ajuns la scară, a descălicat de pe scîndură și s-a suit în fugă pe scară.

GHICA, S. 407.

De cum se crăpa de ziuă i se auzea gura pînă la capătul străzii. COCEA,

F. SL. 13.

Cum însera, înbăma căluțul la polobocul pe două roate și pornea încet către cișmea. CAMILAR, N. I 26.

Propozițiile temporale introduse prin adverbul *cum* se pun întotdeauna înaintea regentei dacă aceasta începe cu corelativul *cum* :

Cum se făcea ziuă, cum eram pe cal. SADOVEANU, O. V 116.

Cum aduci ceva mii, cum te urc la proșent... CAMILAR, N. II 129.

În aceste cazuri, schimbarea ordinii propozițiilor ar aduce schimbarea sensului lor: regenta ar deveni temporală și temporală regentă.

Locul propoziției cauzale

§ 459. În ordine normală, locul propoziției cauzale este după regenta ei :

D-l Tiberiu este tânăr, și este un secret public în tot orașul că acest tânăr adoră-n tăcere pe grațioasa Aglaia, care nu poate să sufere pe tânărul Tiberiu, fiindcă acesta se uită foarte cruciș. CARAGIALE, O. I 113.

Cauzala se poate pune înaintea regentei, când autorul vrea să insiste asupra ei :

De vreme ce d-ta ai bunătate să ne despăgubești, ne facem blînzi...

ALECSANDRI, T. 1074-75.

Pentru că nici el nu făcuse cunoștință cu Iuga, dădu indiferent din cap și se strecură după Rogojinaru. REBREANU, R. I 15.

Fiindcă însă astfel îmi căzuseră sorții, nu-mi mai rămînea acum decît să aflu despre ce e vorba. CEZ. PETRESCU, S. R. 86.

Cauzala introdusă cu *cum* se pune numai înaintea regentei :

I-a scris un răvaș lung, în care-i spunea c-a descoperit un talent grozav într-un băiat de acolo din sat, și, cum băiatul e sărac și ar vrea să învețe mai departe, ar fi bine să-i facă vrun chip, să-l ia pe lingă dînsul. VLAHUȚĂ, N. 6.

Cum eram un derbedeu fără pereche, nu mai dădeam pe acasă în tîrg.

SADOVEANU, O. II 31.

Locul propoziției finale

§ 460. În ordine normală, propoziția finală se pune după regenta ei :

Înarmați-vă cu ce-ți găsi, și dați de moarte, ca să nu zică lifta c-o intrat în țara noastră ca-ntr-un sat fără cîni. ALECSANDRI, T. 1483.

Lucește c-un amor nespus

Durerea să-mi alunge,

Dar se înalță tot mai sus,

Ca să nu-l pot ajunge. EMINESCU, O. I 175.

Apoi, se zice că i-ar fi dat pe sama unuia dintre boieri, să li fie cuvînt, ca să-i facă a înțelege scopul chemării lor la Iași. CREANGĂ, A. 161.

Pentru a se accentua ideea exprimată de ea, finala este așezată înaintea regentei :

Ca să vad-un chip, se uită

Cum aleargă apa-n cercuri... EMINESCU, O. I 72.

Mai e mult! Și ca să-i fie

Scurtă vremea pînă pleacă,

El se uită pe cîmpie,

Fluieră și nu mai știe

Ce să facă. COȘBUC, F. T. 60.

Nu toate propozițiile finale însă pot apărea înaintea regentei. Propozițiile finale introduse cu conjuncțiile *să* sau *de* nu se pot pune înaintea regentei :

M-aduseră la spitalul din Craiova în casele lui Priscoveanu, de mi-a scos plumbul de sub coastă. GHICA, s. 46.

Zburător cu negre plete, vin la noapte de mă fură. EMINESCU, o. I 79.

O persoană de naltă influență, aflînd despre vrajba celor doi cumnați, a stăruit de i-a împăcat. CARAGIALE, o. I 83.

Locul propoziției circumstanțiale de mod

§ 461. În ordine obișnuită propozițiile circumstanțiale de mod se pun după regentă:

Acesta a tras cu coada ochiului și a luat aminte, fără să se tulbure. SADOVEANU, n. p. 142.

Ce delicat și fără de veste liniștea dimprejur mi se strecoară în creier, parc-ar fi un fum care-mi înfașă ideile. DELAVRANCEA, t. 140.

Întîmplările au și ele o orînduire cuminte, nu sînt oarbe, cum le socotesc bieții muritori. SADOVEANU, o. v 367.

Și totdeauna vorbește drept și cumpănit ca și cînd ar citi din carte. SLAVICI, o. I 5.

Spre a insista asupra ei, propoziția modală se pune înaintea regentei:

Și fără să mai aștepte să-și recapete răsuflarea, se întoarse, apucă sacul de gură, îl săltă în sus și se strecură sub el. DUMITRIU, b. f. 100.

După cit am înțeles din ce mi-a mărturisit diacul, nu se putea face altfel. SADOVEANU, n. p. III.

În cazul cînd comparativa precedă regenta, ea are, în general, un corelativ:

Iar noi locului ne ținem,

Cum am fost așa rămînem. EMINESCU, o. I 124.

Cum poruncești măria ta, așa vom face. SADOVEANU, n. p. 157.

Ca și cum l-ar fi gonit din urmă, așa fugea.

Parcă e alt om, atît e de schimbat.

Propozițiile comparative introduse cu *de parcă* nu pot preceda regenta, din cauză că au o nuanță consecutivă.

Atît de tare s-a bucurat cînd m-a văzut, de parcă nu ne-am fi întîlnit de un an.

Propoziția consecutivă se pune totdeauna după regentă. Niciodată ordinea propozițiilor consecutive nu se schimbă:

Ea se simțea așa de proastă în fața unui om atît de învățat, încît se temea să-i vorbească; și închipuia că-l supăra cu înșăfășirea ei. VLAHUȚĂ, n. 12.

De peste vîrfurile de brazi, venea un suflu rece că mă făcea să-mi simt pielea. CAMIL PETRESCU, u. n. 222.

Locul propoziției concesive

§ 462. În mod obișnuit propoziția concesivă apare înaintea regentei:

Cei ce se luptă blestemînd,

De s-ar lupta și-n primul rînd,

Ei tot atît de buni ne par

Ca orișicare laș fugar. COȘBUC, F. T. 118.

Cînd vorbitorul vrea să scoată în evidență regenta, concesiva se pune după ea:

Se vede că balul s-o și început, deși n-o sosit încă nici un musafir. ALECSANDRI, T. 452.

Jură-mi-te pe ascuțișul paloșului tău că mi-i da ascultare și supunere întru toate, chiar și-n foc de fi-aș zice, să te arunci. CREANGĂ, P. 206.

Nu-și astîmpăra gura cătră mai marii săi, măcar să-l fi picat cu lumina. CREANGĂ, A. 134.

Era zdravăn Pîrvu, măcar că-l supsese boala. DUMITRIU, B. F. 100.

Propozițiile concesive introduse prin unele conjuncții păstrează întotdeauna aceeași poziție față de regentă

Astfel, concesivele introduse prin *că* sînt întotdeauna intercalate în regentă:

Cum naiba dor să nu-mi fie?

Cînd și muntele, că-i munte,

Și-ncă are doruri multe. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 144.

Concesivele juxtapuse și cele legate de regentă prin *și* stau întotdeauna înaintea regentei:

Îi vorbesc, și nu-mi răspunde. COȘBUC, B. I. 8.

Dacă le inversăm, trebuie să introducem concesiva printr-o conjuncție.

Nu-mi răspunde, deși îi vorbesc.

Locul propoziției condiționale

§ 463. Condiționala, în ordine normală, este așezată înaintea regentei:

De treci codri de aramă, de departe vezi albînd

S-auzi mindra glăsuire a pădurii de argint. EMINESCU, O. I 85.

De-i vezi murînd, să-i lași să moară,

Căci moartea e menirea lor. COȘBUC, F. T. II.

Dacă aș fi pierit, rămînea în veci neîmplinită diata fratelui nostru Ion-vodă. SADOVEANU, N. P. 125.

Rar, pentru a se accentua asupra regentei, condiționala urmează după regenta ei:

Om veni cu toții, de-om trăi. ALECSANDRI, T. 151.

O pace durabilă în lume nu poate fi concepută decît dacă toate forțele progresiste ale lumii vor continua să lupte pentru asigurarea unei democrații reale și active. GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 8.

Condiționalele juxtapuse nu se pot pune în orice ordine. Întotdeauna condiționala precedă regenta :

Primești ordin, te duci. CAMILAR, N. I 12.

Dacă le inversăm, e nevoie să introducem condiționala printr-o conjuncție, altminteri prima e secundară.

Te duci, dacă primești ordin.

În legătură cu locul propozițiilor incidente, v. Cuvinte și construcții incidente, § 420.

ACCENTUL ȘI INTONAȚIA

Rolul sintactic și stilistic al accentului

§ 464. După cum s-a văzut la fonetică, prin accent înțelegem în general scoaterea în evidență a unei silabe cu ajutorul pronunțării, față de silabele înconjurătoare care alcătuiesc un cuvânt. Rolul accentului nu se limitează însă numai la scoaterea în evidență a unei silabe. Pe lângă rolul său fonetic, accentul are și un rol sintactic și stilistic, scoțind în evidență și cuvinte în cadrul unei propoziții, și propoziții în cadrul unei fraze, și anume cuvintele și propozițiile cărora vorbitorul vrea să le dea importanță mai mare.

În propoziția: *Aseară am primit cartea*, accentul poate sta pe *aseară* (a s e a r ă, nu în alt moment, am primit cartea), pe *am primit* (aseară am p r i m i t cartea, nu am dat-o, nici nu am citit-o etc.), sau pe *carte* (aseară am primit c a r t e a, nu alt obiect).

Chiar sensul unor fraze sau propoziții se poate schimba numai prin așezarea accentului pe un cuvânt sau pe altul. Astfel fraza: *Zburătoru-ți este tată și pe el Călin îl cheamă* (EMINESCU, o. I 84) nu are același sens dacă accentul cade pe conjuncția *și* sau pe *Călin*. De aceea accentuarea corectă după sens a cuvintelor în cadrul unei propoziții e absolut necesară pentru înțelegerea acesteia. O accentuare defecțuoasă poate duce la confuzii. Astfel dacă în versurile:

Care cu poveri de muncă

Vin încet și scîrțîind. COȘBUC, p. I 47,

nu se accentuează cuvântul *care*, se poate înțelege că e vorba nu de o propoziție principală, ci de o propoziție atributivă, din cauza confuziei dintre pluralul substantivului *car* cu pronumele relativ *care*, ceea ce denaturează sensul.

Accentul în propoziție

§ 465. De foarte multe ori, în cadrul propozițiilor enunțiative, accentul cade pe adverbe.

A plecat chiar acum de acasă.

În propozițiile afirmative care urmează ca răspuns după o interogativă se accentuează adverbul întăritor:

Așa este, Lixandre. SADOVEANU, N. P. III.

În propozițiile enunțiative negative se accentuează aproape întotdeauna cuvintele de negație.

Nu vă grăbiți, prietino Agapie. SADOVEANU, N. P. 157.

Dacă într-o propoziție negativă, în afară de *nu*, se găsește un cuvânt de negație, accentul cade pe acesta.

Edgar nu pricepe de loc. CARAGIALE, O. I 211.

Acel căpitan buiac nu mai avea nici o luare-aminte asupra lor. SADOVEANU, N. P. 340.

La propozițiile disjunctive și deliberative se accentuează conjuncțiile *ori, sau* etc. mai ales când acestea se repetă în ambele propoziții.

Ori n-avea nici el chef de joc în dimineața ceea, ori îl supăraseră prea tare semnul ei de dragoste. CARAGIALE, O. I 37.

În general, în orice propoziție sau frază, cuvintele care se află în opoziție între ele se accentuează.

Bucurată a fost plecarea aceea pentru unii și întristată pentru alții. SADOVEANU, N. P. 119.

Propoziția dubitativă introdusă cu conjuncția *dacă* poartă accentul totdeauna chiar pe conjuncție. În cazul acesta accentul contribuie la indicarea caracterului dubitativ al propoziției, deoarece, spre deosebire de *dacă* dubitativ, *dacă* condițional nu e accentuat.

Ce-i un pol de bani? Dacă mi-oi cumpăra pe ei o mână de cuie. CAMILAR, N. I 168.

Într-o propoziție interogativă care conține un cuvânt de interogație ca: *cine, ce, cum, unde* etc., accentul cade pe acesta.

Cine să fie? Cum îi cheamă? SADOVEANU, N. P. 53.

De unde să știu eu, căpitane? SADOVEANU, N. P. 207.

Ce s-a făcut praf? CARAGIALE, O. I 85.

La propozițiile exclamative importanța accentului e mai mare; intensitatea lui e mai puternică după gradul de tărie al emoției exprimate de vorbitor.

Dacă o propoziție conține un cuvânt specific exclamativ ca *ce, cât* etc. sau interjecții ca *oh, ah*, imperative sau vocative, accentul cade de obicei pe acestea.

Ah, ce bine-mi pare!

Faptul că intensitatea exclamației cade pe cuvintele mai sus amintite se marchează uneori prin semnul exclamării, care urmează imediat după ele.

Ei! doamna nu m-a văzut. CARAGIALE, O. I 114.

Cuvîntul exclamativ e caracterizat uneori, pe lîngă creșterea considerabilă a intensității accentului, prin lungirea unei vocale sau geminarea unei consoane.

Viiino! Vorrba!

Măă! să vii degrabă. CARAGIALE, O. I 133.

Accentul în frază

§ 466. După cum în propoziție cuvîntul pe care vorbitorul vrea să-l scoată în relief e accentuat, tot așa și în frază una din propoziții poartă accent mai puternic.

Accentul nu cade întotdeauna pe o propoziție principală, sau pe cele regente, ci pe o secundară care exprimă o idee importantă pentru înțelegerea frazei. Astfel, în cazul propoziției atributive, explicativele care nu exprimă o idee absolut necesară pentru înțelegerea regentei nu sînt accentuate în frază.

La căldura soarelui de primăvară, care începuse să încingă fața mlaștinelor, o moliciune plăcută cuprinse nervii omului. CARAGIALE, O. I 57.

În schimb în fraza:

Iar Vicenty Hleba era un prietin cum nu se mai află. SADOVEANU, O. II 172, accentul îl poartă atributiva determinativă.

În cazul propozițiilor complete, secundara constituie de obicei elementul care interesează, de aceea accentul cade pe ea.

Am auzit că batmanul a trecut pe la Moghilău. SADOVEANU, N. P. 249.

De multe ori deosebirea de accent în frază corespunde unor deosebiri de sens. Una e ideea pe care o exprimăm cînd accentuăm: *Vrei să te duci?* (cu accentul pe regentă) și alta cînd accentuăm: *Vrei să te duci?* (cu accentul pe subordonată).
Sau: *Să vii.* cînd te chem și *Să vii cînd te chem.*

Intonația

§ 467. În afară de accentul de intensitate, care joacă un rol preponderent în limba noastră, are o importanță deosebită din punct de vedere sintactic și stilistic accentul muzical sau tonul, realizat prin coborîrea și mai ales ridicarea vocii. Tonul e unul din mijloacele cele mai importante de care se servește vorbitorul pentru a da un anumit sens spuselor sale și mai ales pentru a exprima anumite stări afective.

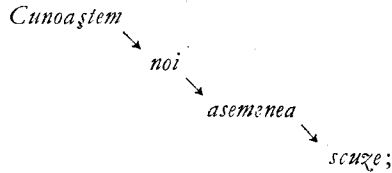
Una și aceeași interjecție poate exprima cele mai variate sentimente numai după felul deosebit în care e intonată. *Vai!* în *vai! ce bine-mi pare*, care exprimă satisfacția, se pronunță pe un ton mai ridicat decît *vai!* în *vai! cît mă doare*, care exprimă durerea sau disperarea (v. vol. I Interjecția, § 436).

Același cuvînt poate avea diverse înțelesuri, după tonul cu care e rostit. De exemplu verbul *mănîncă* la persoana a treia singular a indicativului prezent poate fi folosit cu diverse înțelesuri, după tonul diferit cu care e rostit. *Mănîncă* (constatare), *Mănîncă?* (întrebare), *Mănîncă!* (mirare) etc.

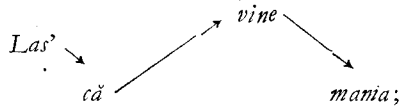
O propoziție enunțiativă se distinge de alta interogativă sau exclamativă numai prin intonația deosebită cu care e rostită.

Mergi acasă. Mergi acasă? Mergi acasă!

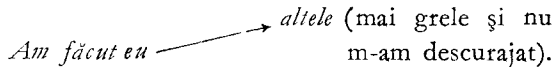
În general, propozițiile enunțiative la care participarea afectivă a vorbitorului este minimă, sînt rostite cu același ton, vocea coborînd doar la sfîrșitul propoziției înainte de punct. Totuși și o propoziție enunțiativă poate exprima diverse stări sufletești după felul în care sînt intonate cuvintele. Astfel, de exemplu, cînd vorbitorul ține să-și exprime convingerea cu mai multă intensitate, intonația este descendentă :

cînd exprimă o amenințare, intonația este ascendentă-descendentă :

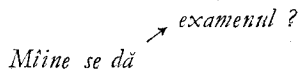

cînd exprimă starea sufletească a celui care nu se mai sperie de nimic după ce a trecut prin încercări grele, intonația e ascendentă :

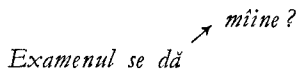

La propozițiile enunțiative întrerupte, marcate în scris prin puncte de suspensie tonul nu coboară la ultimul cuvînt.

Un rol mai important joacă intonația în cadrul propozițiilor interogative, marcate, în general, prin faptul că tonul, în loc să coboare la sfîrșit, urcă :

Intonația aceasta se menține chiar dacă ordinea cuvintelor se inversează :

Tonul se ridică la sfârșitul propoziției interogative chiar dacă accentul de intensitate cade pe cuvântul de la începutul propoziției:

Așa-i c-a → *fost?*

SADOVEANU, O. VIII 232.

În cazul de față tonul se ridică atât la sfârșitul propoziției pentru a indica că e vorba de o întrebare, cât și la cuvântul *așa*, fiind atras de accentul de intensitate.

Atracția exercitată de accentul de intensitate asupra accentului muzical e foarte frecventă. Astfel adverbele accentuate din propozițiile enunțiative pozitive sau cuvintele de negație din enunțiativele negative nu sînt numai accentuate cu o intensitate mai mare, dar sînt rostite și cu un ton mai ridicat.

Am plecat chiar → *acum* → *de* → *acasă.*

Ai → *aflat? Sigur* → *c-am* → *aflat.*

SEBASTIAN, T. 59.

Nu → *vă grăbiți, prietino* → *Agapie.*

SADOVEANU, N. P. 157.

Atunci cînd propoziția interogativă începe cu un pronume interogativ sau un adverb interogativ, tonul nu se mai ridică la sfârșitul ei:

Cine → *să fie? și Cum* → *îi cheamă?* SADOVEANU, N. P. 53.

Alteori dintre cele două accente iese învingător cel muzical. Astfel, dacă într-o propoziție enunțiativă accentul de intensitate cade asupra ultimului cuvînt din propoziție, acesta nu e rostit cu un ton mai ridicat, ci, dimpotrivă, tonul coboară ca la orice propoziție enunțiativă.

Edgar nu pricepe → *de loc.* CARAGIALE, O. I 211.

Marcarea grafică a intonației prin punctuație

§ 468. Pentru a înregistra în scris felul cum sînt intonate cuvintele în propoziție sau propozițiile în frază se face apel la punctuație. Aceasta izbuteste într-o oarecare măsură să redea unele nuanțe afective mai obișnuite; nuanțele mai complexe nu pot fi redade, de aceea lectura e în astfel de cazuri mai dificilă (v. Punctuația).

PUNCTUAȚIA

§ 469. Punctuația este un auxiliar grafic al sintaxei. Ea separă fraze, propoziții sau părți de propoziție, marchează felul propozițiilor și atrage atenția asupra intonației corespunzătoare diverselor idei exprimate.

Semnele de punctuație sînt: punctul, semnul întrebării, semnul exclamării, virgula, punctul și virgula, două puncte, semnele citării sau ghilimelele, linia de dialog și de despărțire, parantezele și punctele de suspensie.

Punctul

§ 470. Punctul (.) se pune:

1. la sfîrșitul unei propoziții enunțiative:

Era o zi de iunie, luminoasă și caldă. GALACTION, O. I 37.

2. la sfîrșitul unei fraze alcătuite din propoziții enunțiative:

Cînd l-a lăsat meșterul, Cozmuță și-a așezat bine ciolanele pe pașul virtos, a pus tîmpla pe pumnul drept și a adormit numaidecît. SADOVEANU, N. P. 184-185.

3. la sfîrșitul unei fraze alcătuite din propoziții dependente de o propoziție enunțiativă:

A glumit într-o zi cu tată-său : o tot întreba de ce stă vecinic închisă-n casă, și ea, ca să scape, i-a spus că scrie. VLAHUȚĂ, D. 199.

4. la sfîrșitul unei propoziții optative și la sfîrșitul unei fraze alcătuite din propoziții dependente de o propoziție optativă:

*M-aș duce unde zboară atîtea rîndunele,
Cînd viscolul începe, cînd vin vremile rele;
Pe pasurile verdeții ca ele m-aș ivi.*

*Din loc în loc aș trece în climate străine,
Unde sînt alte stele, și ceruri mai senine,*

Dar iarăși m-aș întoarce cînd firea ar zîmbi. ALEXANDRESCU, M. 113.

Unii scriitori pun câteodată punct:

a) la sfârșitul unei propoziții exclamative sau la sfârșitul unei fraze alcătuite din propoziții dependente de o exclamativă (v. Semnul exclamării, § 472):

E tragedie-nălțătoare

Cînd biruiți oștenii mor,

Dar sînt eroi de epopee

Cînd brațul li-e biruitor. COȘBUC, F. T. 10.

b) la sfârșitul unei propoziții imperative care exprimă o recomandare, o invitație, un îndemn sau o rugămintă, făcută pe un ton liniștit:

Du-te și înghite trei plăcinte de-a comisoaiei. SADOVEANU, F. J. I 99.

Octav!... testamentul acestui suflet mare nu-l trece cu vederea, nu-l ascunde prietenului tău. GALACTION, O. I 247.

c) între propoziții coordonate, cînd autorul ține să accentueze nuanța de independență a acestora:

Hagiul se rostogolește în pat. Prea e fericit. Nu poate dormi. DELAVRANCEA, H. T. 25.

Observație. Punctul este în același timp și un semn ortografic, întrebuințat după cele mai multe abrevieri: U.R.S.S., P.M.R., U.T.M., tov., etc., ș.a.m.d., de ex.
Nu se pune punct după abrevieri ca: *d-ta, km, N* (nord).

Semnul întrebării

§ 471. Semnul întrebării (?) se pune:

1. a) la sfârșitul unei propoziții interogative:

— *Cum te cheamă, măi copile?* — *Ca pe tată-meu,* CĂLIN. EMINESCU, O. I 84.

De ce-l necăjeau ca niște fantasmе lucruri așa de vechi, dintr-un trecut plin de amărăciuni? SADOVEANU, O. III 587.

b) după cuvinte sau grupuri de cuvinte interogative, care sînt de fapt propoziții eliptice:

— *M-a omorît, domnule.*

— *De ce?*

— *Am fost și eu...*

— *Unde?*

— *La revoluție.* CARAGIALE, O. I 238.

Adesea pe cîmpie

Auz o armonie,

Un ce melodios:

Un glas care se pare

Ascuns în depărtare,

Un imn misterios.

De unde oare vine ?

Din sferele senine ?

Din zefirii ce zbor ?

Din iarba ce șoptește ?

Din planta ce trăiește ?

Din floare ? din izvor ? ALEXANDRESCU, M. 49.

2. la sfârșitul unei fraze alcătuite din propoziții interogative:

La ce să fii proastă și să-ți strici inima ? VLAHUȚĂ, N. 35.

3. la sfârșitul unei fraze alcătuite din propoziții dependente de o propoziție interogativă:

Cine e nerod să ardă în cărbuni smarandul rar

Ș-a lui vecinică lucire s-o strivească în zadar ? EMINESCU, O. I 83.

Vai! tot mai gîndești la anii cînd visam în academii,

Ascultînd pe vechii dascăli cîrpecind la baina vremii,

Ale clipelor cadavre din volume stînd s-adune

Și-n a lucrurilor peteci căutînd înțelepciune ? EMINESCU, O. I 140.

Care

Liman e prea departe cînd prin viață

Cu noi mergi tu, Speranța-nălțătoare ? NECULUȚĂ, T. D. 120.

Cînd fraza este alcătuită din propoziții dependente de o propoziție interogativă, semnul întrebării se pune la sfârșitul frazei. Totuși unii scriitori pun semnul întrebării atît după propoziția regentă cît și după subordonatele ei, marcîndu-se astfel pauza făcută de vorbitor între întrebare și propozițiile dependente de această întrebare:

Se întrebă trist izvorul:

Unde mi-i crăiasa oare ?

Părul moale despletindu-și,

Fața-n apa mea privindu-și,

Să m-atingă visătoare

Cu piciorul ? EMINESCU, O. I 122.

Semnul întrebării marchează sfârșitul propozițiilor interogative cu sens dubitativ, exclamativ sau imperativ.

a) Dubitativă (deliberativă):

Însă cel mare se dă după ușă, și să tragă, să nu tragă ? În sfîrșit trage zăvorul... cînd ia!... Ce să vadă ? CREANGĂ, P. 23.

Ea văzîndu-se acum așa de nenorocită și horcopsită, ce să facă și încotro s-apuce ? Să se ducă la părinți ? — se temea de așprimăa tată-său și de sugubața defăimare a oamenilor ; să rămîie pe loc ? — nu avea cele trebuitoare și-i era lehamite de muștrările socrilor. CREANGĂ, P. 89.

b) Exclamativă:

Cît o să umblu după d-ta? CARAGIALE, O. I 202.

În cazul propozițiilor interogative cu caracter exclamativ, pentru a arăta intensitatea sentimentului, unii scriitori adaugă semnului exclamării semnul întrebării:

Va s'zică te-ai întors!? DAVIDOGLU, M. 10.

Nu se pune semnul întrebării:

1. După propoziția interogativă indirectă:

Ea a doua zi se miră cum de firele sînt rupte. EMINESCU, O. I 79.

Nu mai țin minte care școli sau care școală filozofică din vechime se întreba și discuta dacă femeia are sau nu un suflet. GALACTION, O. I 96.

2. După unele titluri ca: *Cine a inventat telescopul, Cum funcționează inima*, considerate ca propoziții interogative indirecte, dependente de o regentă neexprimată.

Semnul exclamării

§ 472. Semnul exclamării (!) se pune:

1. la sfîrșitul unei propoziții sau al unei fraze exclamative:

Unde se pomenea trotuar sau bulevard pe acel timp! GHICA, S. 42.

Ce minune! Ce bucurie pe mine! DELAVRANCEA, H. T. 123.

Ce comoară de frumuseți doarme îngrepată în pzeziile poporului nostru, și bieții băieți habar n-au cîte cunoștinți ar putea ieși de-acolo! VLAHUȚĂ, D. 48.

Fetelor — a zis ea — o să intrați în gura satului. Măre rușine! SADOVEANU, M. C. 76.

Viața asta-i bun pierdut

Cînd n-o trăiești cum ai fi vrut! COȘBUC, F. T. 117.

2. la sfîrșitul unei propoziții imperative sau al unei fraze cu propoziții dependente de o imperativă:

Destul! strigă Lăpușneanul, nu te mai boci ca o muiere! NEGRUZZI, I 155-156.

Zdrobiți orînduiala cea crudă și nedreaptă,

Ce lumea o împarte în mizeri și bogați!

Atunci cînd după moarte răsplată nu v-așteaptă,

Făceți ca-n astă lume să aibă parte dreaptă,

Egală fiecare și să trăim ca frați! EMINESCU, O. I 60.

3. după interjecții:

He!... cînd e să fie Radu, inima ei îl simte de dincolo de bătaia ochilor. VLAHUȚĂ, N. 10.

Ei! acuma, unde mergem? îl întreabă Costică. CARAGIALE, O. II 215.

Hura! strigară toți. NEGRUZZI, I 74.

Cînd o propoziție exclamativă începe cu o interjecție, se pune semnul exclamării atît după interjecție, cît și la sfîrșitul propoziției, atunci cînd scriitorul trebuie să sublinieze rolul independent, de propoziție, al interjecției:

Ab! garafa pîntecoasă doar de sfeșnic mai e bună! EMINESCU, O. I 46.

Ei! ea n-avea o mamă ca Floarea! CARAGIALE, O. II 294.

Vai! de ce n-am înțeles că viața mi-i dată s-o trăiesc și tinerețea și frumusețea ca să mă bucur de ele! SADOVEANU, O. IV 110.

Unii scriitori nu pun semnul exclamării, ci virgulă, sau nici un semn, după interjecției. Punîndu-se semnul exclamării numai la sfîrșitul propoziției, se subliniază strînsa dependență a interjecției de restul propoziției, cu care alcătuiește o unitate:

O, dar e mișelnic lucru singur zăilele să-ți curmi! VLAHUȚĂ, P. 45.

O ce foc! NEGRUZZI, I 164.

Cînd într-o propoziție exclamativă apare o interjecție repetată, semnul exclamării se pune după fiecare interjecție în parte, marcîndu-se astfel pauzele:

Of! Of! Of! Tare sînt nenorocită!

Cînd interjecțiile repetate apar ca o unitate, fără pauze, semnul exclamării se pune numai după cea din urmă, iar ele se despart prin virgulă, sau se pune la sfîrșitul propoziției:

Uf, uf, uf! rău mă frămîntă! Mi-e și cald, mi-e și răcoare! HASDEU, Pagini alese 116.

Vai, vai! Omule! Vai, vai! Cu toți învoitorii se poartă boier Gogu așa? STANCU, DUL. 205.

Pentru a arăta intensitatea sentimentului, unii scriitori repetă semnul exclamării sau îi adaugă semnul întrebării (vezi și Semnul întrebării, § 471):

Tu!!... nu vezi... nu-ți aflu nume... Limba-n gură mi se leagă

Și nu pot să-ți spun o dată cît — ab! cît îmi ești de dragă! EMINESCU, O. I 82.

4. după cuvinte care, în realitate, sînt propoziții exclamative eliptice:

Moșturi! ia fii bună și te-astîmpără. CARAGIALE, O. II 118.

Nu! moartea cu viața a stîns toată plăcerea —

Cel ce în astă lume a dus numai durerea

Nimic n-are dincolo, căci morți sînt cei muriți. EMINESCU, O. I 59.

5. după cuvinte incidente exclamative, intercalate într-o propoziție enunțiativă:

Într-o seară boierul, zărînd cîțiva inși care se pitulasera lîngă uluci ca să asculte frumoasele melodii ale junei diletante, s-a zăbirlit de gelozie, și cînd a doua zi tînăra femeie s-a trezît, nenorocita!... a găsit clavirul spart în mii de bucăți.

GHICA, S. 42.

6. după unele vocative:

a) cînd sînt, în realitate, propoziții exclamative:

Guraliuc! *mugi înăbușit Florescu; eu îmi tot bat gura și el doarme!*

SADOVEANU, O. VI 149.

b) când sînt rostite mai intens, potrivit cu o anumită stare afectivă și se izolează de restul frazei printr-o pauză :

Părinte! *șopti boierul cu mîbnire, toată noaptea m-am gîndit la o întîmplare din tinereță.* SADOVEANU, O. I 344.

c) când sînt în fruntea unui discurs, a unui apel sau a unui manifest :

Muncitori, tehnicieni, ingineri, funcționari! *Descoperiți și folosiți din plin rezervele interne de producție, pentru dezvoltarea economiei naționale și ridicarea nivelului de trai al poporului muncitor de la orașe și sate!* SCÎNTEIA, 1951, nr. 2763, I.

În mod obișnuit vocativul se izolează de restul frazei prin virgulă (vezi Virgula, § 473).

Pentru a reda intensificarea progresivă a tonului în rostirea cuvintelor exclamative, unii scriitori recurg la alăturarea a două sau trei semne de exclamare :

Ionel! Ionel!! Ionel!!! *Du-te dincolo, mamă; spargi urechile dumnealui! Nu e frumos, cînd sînt musafiri.* CARAGIALE, O. I 274.

Virgula

§ 473. I. Virgula (,) se folosește la marcarea pauzelor dintre cuvinte și dintre propoziții.

1. În propoziție, ea desparte :

a) părțile de același fel ale propoziției, care nu sînt legate prin *și* ori *sau* :

Subiecte :

Dar atuncea greieri, șoareci,

Cu ușor-măruntul mers,

Readuc melancolia-mi,

Iară ea se face vers. EMINESCU, O. I 106.

Nume predicative :

Băiatul era frumos, vorbăreț, purtat prin lume. SADOVEANU, O. VII 222.

Atribute :

De-aș fi și eu o floare

Mîndră, dulce, răpitoare

Ca și florile din mai. EMINESCU, O. I 2.

Complemente directe :

Deodat-aud foșnirea unei rochii,

Un moale pas *abia atins de scînduri.* EMINESCU, O. I 119.

Complemente indirecte :

Și junimei generoase, domnișoarelor *ce scapăr*

Le arăt că lumea vis e. EMINESCU, O. I 48.

Complemente circumstanțiale :

de loc :

Și din neguri, dintre codri, tremurînd s-arată luna. EMINESCU, O. I 148.

de mod :

Pășea iute, mărunț, ușor, ca un șoarece. DELAVRANCEA, H. T. 99.

b) elemente ale propoziției desprinse de celelalte părți printr-o intonație deosebită :

Interjecțiile :

Ab, aș vrea să cadă o stîncă din peretele ăsta al defileului, să mă strivească, pentru că înțeleg că privirile erau mai mult de ironie... CAMIL PETRESCU, U. N. 239.

Particule de afirmație și de negație :

Mitrea dădu din cap mirat. Da, aușise. SADOVEANU, M. C. 60.

Vocativul :

La începutul propoziției :

Andrei, tată, sînt bătrîn ca tată-tău mare, de va mai fi trăind. GALACTION, O. II 252.

Intercalat :

— *Fii cuminte, Cocor, și așteaptă: așa-ți poruncește Castaflora.* SADOVEANU, M. C. 119.

La sfîrșitul propoziției :

Frumos meșteșug este meșteșugul dumitale, nene Floriene! CARAGIALE, O. II 137.

c) Părțile incidente ale propoziției :

Eu, zicea Radu, voi să arăt că acest tînăr, înzestrat de talent, își merită soarta. VLAHUȚĂ, N. 56.

d) Apozitia, fie că e formată dintr-un singur cuvînt sau din mai multe :

Somn, a gîndului odihnă,

O, acoperă ființa-mi cu-a ta mută armonie. EMINESCU, O. I 49.

e) Se desparte prin virgulă, în cazul elipsei numelui predicativ sau a predicatului, subiectul de numele predicativ sau de complement :

Pe strada Polonă, nimeni. Pomi încărcăți de zăpadă. În apropierea unor case mari, o țigăncușă ghemuită într-un palton, vechi, cu buzunarele scoase afară. DELAVRANCEA, H. T. 265.

În fața casei, o grădiniță de flori, îngrădită cu uluci subțiri. REBREANU, I. II 69.

f) Construcțiile de orice fel, echivalente cu o propoziție care se desparte prin virgule :

Pentru a fi mai ușor înțelese de ascultători, conferințele au fost exemplificate prin schițe, grafice, planșe. SCÎNTEIA, 1952, nr. 2002.

În frază se despart prin virgule :

1. Coordonatele juxtapuse:

Uite, mi-e rău de tot, o să mor. GHICA, s. 229.

2. Coordonatele de orice fel când nu sînt despărțite prin *și* ori *sau*:

Pot să-i dau și eu măriei-sale lămuririle pe care le dorești, ca să-și aducă aminte de domnia-ta, să dea din cap și să zîmbească. SADOVEANU, F. J. I 132.

a) Copulativele legate prin *iar*:

Soarele de primăvară pîrjolise cu putere, iar subț strășina codrului căldura prindea a se potoli. SADOVEANU, N. P. 22.

b) Adversativele:

Să se știe că e mare viteaz, dar nu s-a urnit mai departe decît tîrgul Romanului.

SADOVEANU, N. P. 10.

Adversativele se despart prin virgulă, chiar cînd sînt legate prin *și*:

Eu mi-am făcut un cîntec,

Și n-aș fi vrut să-l fac. COȘBUC, B. I. 24.

3. Propozițiile subordonate, în special cele care nu sînt în ordine normală:

a) Completiva directă, pusă înaintea regentei:

Ce ție nu-ți place, altuia nu face. (Proverb)

b) Completiva indirectă, dacă e înainte de regentă:

De ce ți-e frică, nu scapi. (Proverb)

c) Concesiva:

Deși mi-era foame, nu puteam minca.

d) Finala:

Pentru ca iarăși să-i împace, îi cioplea Antiței o păpușă și-i făcea lui Toderică o morișcă de vînt ori un arc lui Mărian. SLAVICI, N. I 53.

Se duce drept la frate-său, ca să-i ducă bucuria. CREANGĂ, P. 44.

e) Consecutiva:

E atît de rea, încît nimeni nu calcă pe moșia ei. ISPIRESCU, L. 4.

f) Condiționala:

De eram acolo..., așteptam austrul și ardeam toate corăbiile turcești. GHICA, s. 224.

g) Cauzala:

Pentru că n-ai înțeles, iacătă viu eu, dubovnicul, la tine și mă spovedesc ție. CARAGIALE, O. I 49.

Au să ne ajungă iar, zise Nicoară, pentru că noi trebuie să poposim o firă.

SADOVEANU, O. I 151.

h) Temporală:

După ce am aflat de întîmplarea cu hoții, m-am suit în polog cu făclioara de trestie. SADOVEANU, O. A. I 246.

i) Modala:

Cum copacu-și uită foaia

Ce pe vînt mi-a fost trimisă,

Astfel ea uitat-au poate

Aste foi de dînsa scrise. EMINESCU, O. I 125.

Îmi apăs șapca pe ochi și mă razem cu ochii mijiiși, ca și cum m-aș așeza pe semn. CARAGIALE, O. II 106.

j) Propozițiile atributive explicative:

Prin ferestrele arcate, după geamuri, tremur numa

Lungi perdele încrețite, care scînteie ca bruma. EMINESCU, O. I 152.

Un soare cald de primăvară, o lumină moale, aurie, în care parcă fi se topea sufletul. SADOVEANU, O. VI 261.

4. Propozițiile incidente de orice fel se pun între virgule:

În acel sobor, după cît înțelegea el, se afla și jupînița Marusia. SADOVEANU, F. J. II 235.

Mă ridic de pe banchetă și, fără să mă uit în partea opusă, ies după cocoana în coridor. CARAGIALE, O. II 109.

Din acea vreme povestea el multe, cînd avea chef, despre drumuri lungi prin țări străine, despre bătălii sîngeroase... și despre petreceri mari. SADOVEANU, O. V 51.

II. Nu se despart prin virgulă:

1. În propoziție:

a) Părțile de propoziție legate prin *și* ori *sau*:

Subiect:

Flăcăii și fetele începeau a veni dinspre Broșteni, chiuind și fiptînd prin umbra livezilor. SADOVEANU, O. II 61.

Atribut:

Gîfîie, scofînd pe gură și pe nas aburi albi și groși, ce-i cărunțesc părul și genele. DELAVRANCEA, S. 33.

Complement direct:

De ce dorești singurătate

Și glasul tainic de izvor? EMINESCU, O. I 228.

Complement indirect:

Dar mai cu samă își aducea aminte de întîmplările din urmă, de rătăcirea lui și de popasul de la stîină. SADOVEANU, O. II 236.

Circumstanțial de loc:

Din izvoare și din gîrle

Apa sună somnoroasă. EMINESCU, O. I 121.

Circumstanțial de timp:

Viscolul se potoli a doua zi dimineată, dar ninsoarea mai ținu o zi ș-o noapte. SADOVEANU, O. II 553.

b) Subiectul de predicat, când nu se află intercalate părți de propoziție sau propoziții care trebuie despărțite prin virgulă :

Tinerimea entuziastă a voit să urmeze pe bravul ei tribun. CARAGIALE, O. I 247.

Trei făclii de ceară ardeau pe masa cu fața albă de in. SADOVEANU, N. P. 111.

Nici când ordinea subiectului și a predicatului nu este cea obișnuită, între ele nu intervin semne de punctuație :

Mi-au fost de mare folos cărțile pe care le-am citit.

c) Substantivul de atribut :

În clasele primare, odinioară, cunoșteam un băiat care avea o colecție de peste cinci mii de nasturi. CARAGIALE, O. II 186.

Fire lungi de aur se strecoară în umbră, — și pretutindeni stăpânește coplesitor mirosul proaspăt al bradului. SADOVEANU, O. VII 256.

d) Complementul direct și complementul indirect de verbul pe lângă care stă :

*El, cu ochii, caută **vînatul**.* ODOBESCU, III 17.

*Marin isprăvnicelul s-apropie încetișor **de tata**.* GHICA, S. 236.

Nu se desparte de verb, prin virgulă, nici complementul indirect în acuzativ cu prepoziție :

Și tu citești scrisori din roase plicuri

*Și într-un ceas gîndești **la viața toată**.* EMINESCU, O. I 119.

e) Complementul direct de cel indirect puse pe lângă același verb :

*Polcovnicul Ioniță... le împărțea iarba și alice..., desemnînd **fiecăruia locul unde să se fie**.* GHICA, S. 239.

f) Complementele circumstanțiale de natură diferită :

*N-a luat nimica **în gură de dimineață**.* SADOVEANU, O. VII 460.

g) Atributul substantival de cel adjectival sau două atribute substantivale, unul genitival și unul prepozițional :

*Ți-aduci aminte de un **stejar stufoș din grădina**?* GHICA, S. 236.

În frază :

a) Propozițiile subiective și predicative de regenta lor :

Cui nu-i place să nu se uite.

b) Coordonatele legate prin și ori sau :

Zburătoru-ți este tată și pe el Călin îl cheamă. EMINESCU, O. I 84.

În vaduri ape repezi curg

Și viiet dau în cale. COȘBUC, F. T. 5.

c) Completivele directe când stau după propoziția regentă :

*Familia Georgescu știa perfect **ce are să facă pas cu pas și minută cu minută**.* CARAGIALE, O. II 3.

d) Completiva indirectă, când este așezată după regentă :

Cu durerea asta sînt incapabil să scriu un rînd măcar. CARAGIALE, O. II 181.

e) Finalele care încep cu *să*:

Se duce la pădure să-și aducă un car de lemne. CREANGĂ, p. 143.

f) Propozițiile atributive determinative:

Strînse mai bine chinga care-i ținea brațul legat la chimir și nu răspunse.
SADOVEANU, o. VII 162.

Există și excepții la regulile amintite. Dacă scriitorul ține să marcheze că subordonata este partea cea mai importantă din frază, n-o desparte de regenta ei:

Bate fierul pînă e cald. NEGRUZZI, I 247.

Cîteva momente se petrec fără ca să se schimbe ceva. CARAGIALE, o. II 20.

Se simți cuprins dintr-o dată ca și cum cineva ar fi vrut să-l sugrume. SADOVEANU, F. J. I 245.

Aceeași observație este valabilă și pentru părțile de propoziție:

A doua zi nepoată-sa îl găsi pe jumătate înghețat. DELAVRANCEA, H. T. 36.

Din încrețirea lungii rochii

Rădai ca marmura în loc. EMINESCU, o. I 117.

Notă. Virgula poate fi pusă înainte de o enumerare, în loc de două puncte.

În scrisori se pune virgulă după numele sau titlul celui căruia i se adresează:

Dragă Ioane,

Îți scriu din nou...

Tovarășe director,

Vă rog să binevoiți...

Punctul și virgula

§ 474. 1. Punctul și virgula (;) se folosesc în interiorul unei fraze pentru a despărți propoziții independente sau grupuri de propoziții:

A fost o zarvă cum nu s-a mai pomenit la Costești de la vremea cînd au dat nobăii. Ca și atunci au ieșit femeile cu cociorvele aprinse; unele au apucat furcile; dulăii s-au înșurubat pe sub porți; buhaiul lui Frunză a prins a boncălui împungînd c-un corn în pămînt și s-a luat după năvrăpul cu strai roș; oștenii domnești și cei împărătești nu s-au mai putut cățăra pe cai. SADOVEANU, N. P. 195.

Tată-său iar l-a luat, el iar a fugit; l-a închis în casă, el a sărit pe fereastră; l-a închis în pivniță, el a spart ușa. GHICA, S. 242.

Spui de una o vorbă bună, superi pe alta; spui rău de alta, atunci nu mai poți pretinde că ești om galant; insiști cu deosebire asupra uneia, dai loc la bănușeli; neglijezi pe vreuna, îi inspiți o ură primejdioasă. CARAGIALE, o. I 208.

Cînd punea mina pe plug, trosneau coarnele; cînd da cu sapa, intra cu muchie cu tot; coasa în minile lui rădea ca briciul; fînul cădea pale-pale și din fitece pală făceau un snop. DELAVRANCEA, S. 18.

2. Între propoziții coordonate se pune punct și virgulă atunci cînd autorul accentuează o idee:

a) Adversative:

Pentru atîta încredere, nu am cum să-ți mulțumesc; dar, teamă mi-e că, acordîndu-mi mie o așa amicală și lingusitoare precădere, n-ai nimerit tocmai bine, o iscusite vînătorule! ODOBESCU, III 9.¹

De mult căpitanul negrean doarme în țințirumul satului său; dar pomenirea încă nu i s-a șters, iar vînturile și valurile îl mai așteaptă, să-i cînte și să-l oglindească. SADOVEANU, N. P. 178.

b) Conclusive:

Îi dăduse ș-un pitac; deci îl socotea prietin al său. SADOVEANU, N. P. 103.

c) Cauzale:

Spune babei ce te chinuiește; că, de unde știi, poate să-ți ajute și ea ceva. CREANGĂ, P. 189.

Două puncte

§ 475. Două puncte (:) se pun:

1. în urma verbului sau a propoziției care anunță o vorbire directă:

Ziceau ei:

— Acolo se coace al mai bun grîu al ciocoiului. SADOVEANU, M. C. 5.

La toate aceste întrebări, el nu avea alt răspuns decît: «Asta, zău, nu știu!» ODOBESCU, III 190.

Ce să facă Harap-Alb? Stă el oleacă și se sfătuește cu gîndul: să trec peste dînsule, am să omor o mulțime; să dau prin apă, mă tem că m-oi îneca cu cal cu tot. CREANGĂ, P. 237.

2. cînd urmează o enumerare, o concluzie sau o explicație:

Iară copiii n-avea dascălul Pintilie decît doi: o fată, pe care a măritat-o după Petrea Țapului, și pe Trandafir. SLAVICI, N. I 5.

Ea l-a privit lung și a zîmbit răutăcios: părea a-l înțelege. SADOVEANU, M. C. 10.

Îi plăcea băutura asta, o bea cu măsură: o litră în fitece diminează. SADOVEANU, M. C. 11.

Și n-am fost slab și nici fricos:

Pe opt ți-i dam grămadă jos. COȘBUC, F. T. 18.

În mod obișnuit se pun două puncte în urma unor cuvinte caracteristice enumerărilor sau explicațiilor: *adică, anume, astfel, de pildă, de exemplu.*

3. în construcții eliptice, marcîndu-se locul verbului copulativ absent între subiect și numele predicativ sau locul predicatului absent între celelalte.

Sufletul vostru: un înger, inima voastră: o liră. EMINESCU, O. I 56.

Pentru nota « rău » nu dădeai nimic; pentru « bineșor »: pîne, brînză, măsline. DELAVRANCEA, H. T. 101.

Semnele citării (ghilimelele)

§ 476. 1. Semnele citării sau ghilimelele (« » sau „ „) închid reproducerea unei vorbiri directe sau a unui text, a unui cuvânt sau a unui grup de cuvinte.

Feciorul de împărat deodată își opri armăsarul în loc și în gura mare strigă așa către soții săi : « Măi frații vedeți colo drept în sus muchea naltă și pleșură a Penteleului ; acolo am să mă duc, tot în fuga calului. Cine poate ție-se după mine! » ODOBESCU, III 178.

— *Cum, toată viața ai să rămii judecător de pace?*

Ce înțeles trist, sfîșietor, capătă unele vorbe citeodată! „Toată viața?” În su sfetul lui Dan aceste cuvinte cad cu un răsunset lugubru și-l umplu de-o neînchipuită jale și disperare. VLAHUȚĂ, D. 294.

Auzii bine un „ah!” năbușit. DELAVRANCEA, T. 194.

Iată ce scrie Caragiale (O. III 78) despre oamenii fără talent :

« Cea mai mare supărare ce un om poate face altuia e să-i tăgăduiască talentul cu care acesta se crede, pe nedrept, înzestrat. Niciodată cu lauda și cu stima nu vei ajunge să mulțumești pe un om lipsit de talent atît cît îl poți mîbni cu tăgăduirea sau nesocotirea talentului pe care nu-l are. Un poet închipuit nu se va măguli atîta de aplauzele unanime ale cunoscătorilor, pe cît se va irita de critica sau indiferența unui singur amator ».

Elezii mai vechi decît mine, adică repetenții sau « babacii » cum le spuneam noi, generația tînără, pretindeau că domnul Ciolac, chiar de la sosirea sa la catedra de matematică a gimnaziului nostru, duce tratative de însurătoare cu o moștenitoare bogată, fată a unui negustor, « tot botoșenean și tot armean ». SADOVEANU, N. F. 136.

Vorba românului : « Nu e pentru cine se gătește, ci pentru cine se nimerește ». ODOBESCU, III 190.

2. Semnele citării exprimă citeodată ironie față de cel care a folosit cuvîntul sau grupul de cuvinte citate :

Ca să faci parte din « societate », ți se cer mai multe condiții, între care două par a fi mai de căpetenie : înții, să n-ai nevoie să muncești, ca să-ți cîștigi viața (munca e o înjosire), ș-al doilea, să cheltuiești mai mult decît ai. VLAHUȚĂ, D. 116.

Comandamentele oștilor germane se laudau cu război « științific » pentru că puseseră în slujba morții și a distrugerii toate născocirile științei. SADOVEANU, M. C. 73.

3. Se pun între semnele citării titlurile operelor de literatură, de artă sau de știință, ale publicațiilor, ale unor instituții :

În « Marxismul și problemele lingvisticii », I. V. Stalin pune în lumina legile generale de dezvoltare a limbilor.

Biblioteci întregi s-au scris numai despre « Hamlet ». CARAGIALE, O. III 13.

Linia de dialog și de despărțire

§ 477. a) Linia de dialog (—) marchează începutul vorbirii fiecărei persoane care ia parte la o convorbire:

Unul din bătrâni întrebă pe cititor :

— *Ce bani a lăsat?*

— *Un milion, răspuse cititorul.*

— *Cît face un milion?*

— *Un milion? De zece ori cît o sută de mii.*

— *Dacă ar vedea el cum se cheltuiește cu înmormîntarea lui...*

— *Ar muri! răspuse unul din bătrâni.* DELAVRANCEA, H. T. 43.

Cînd se folosește linia de dialog, nu se mai pun semnele citării.

b) Linia de despărțire se folosește în interiorul propoziției sau al frazei, pentru a se scoate în evidență cuvintele și construcțiile incidente. Uneori ea este însoțită de o virgulă:

Eram așîțat și, — spun drept, — îmi era frică să mă culc. SADOVEANU, O. I 363.

Mă apropiam repede de locul unde a fost odată școala, unde m-am jucat, unde domnul și-a petrecut atîția ani — treizeci — dăscălînd șiruri după șiruri de copilandri cu ochii neliniștiți. SADOVEANU, O. VII 322.

Ceasuri întregi am tras cu urechea la conversația lui cu ceilalți călători și, din cîte am putut înțelege, am rămas cu convingerea — care, mai tîrziu, trebuia să mi se confirme cu prisos — că mă aflu în fața unui om extraordinar. CARAGIALE, O. II 205.

Le vedeam însă mereu înaintea ochilor și le vedeam mai ales — cum le văd și astăzi — primăvara, cînd înfloresc bujorii. GALACTION, O. I 331.

Statul nu plătește impiegații, ca să facă beții noaptea și ziua să zacă — uite ce prăpădit ești! — în loc să vie la datorie... CARAGIALE, O. I 160.

Linia de despărțire se folosește și în construcții eliptice, marcîndu-se locul verbului copulativ absent între subiect și numele predicativ sau locul predicatului absent între celelalte părți de propoziție:

Plîngeri... revoltă — de prisos. CARAGIALE, O. I 27.

Religia — o frază de dinșii inventată

Ca cu a ei putere să vă aplece-n jug. EMINESCU, O. I 59.

Moara, — ca orice moară. GALACTION, O. I 47.

Cîteodată se folosește linia de despărțire între propoziții adversative:

Ea îl chemă — el n-ascultă... Merse după el, el nu vru... Se răsti la el — Prian fugi. CARAGIALE, O. I 37.

Parantezele

§ 478. Parantezele () se folosesc pentru a cuprinde o explicație sau un adaos accesoriu:

Cu câteva zile înainte de nuntă, dacă mirele și mireasa erau de neam de boier, se făcea cherofilime (sărutare de mină). GHICA, s. 33.

Limbile moarte și vii (baos de sunete noi pentru noțiunile vechi și indifereente). Aritmetica, Geometria și Algebra, cu socotelile lor reci, simbolice, micșorară focul sufletului meu, încet, încet, pe nesimțite. DELAVRANCEA, H. T. 174.

În piesele de teatru se dau în paranteze indicații privitoare la jocul actorilor:

Millo. — (în parte) Nu cumva aş putea să-l angajez în trupa mea? ... (tare) Doamne Serviescu, pre cât înțeleg, ai dori să mergi la București! ALECSANDRI, T. II 865.

Punctele de suspensie

§ 479. Punctele de suspensie (...) se pun:

1. când se redă întreruperea pentru o clipă a șirului gândirii:

— Doamne colonel, aduceți-vă aminte... când se ținea măcelară după dumneavoastră... la grajd... de zicea că nu ne mai dă carne. BRĂESCU, V. A. 41.

Se află pe lume, prietene Mitreo, oameni care luptă pentru dreptatea sărmanilor și luminarea celor neștiutori... — a urmat fierarul cu glas moale de poveste.

SADOVEANU, M. C. 60.

2. când vorbitorul nu vrea să-și exprime gândirea întreagă, dar se subînțelege foarte bine despre ce-i vorba:

Dacă nu mă crezi, camarade... dacă nu mă crezi... CAMILAR, N. I 100.

Și-i arată pumnul cu grenada: — Ascunde-te... că de nu... CAMILAR, N. I 58.

3. când se redă întreruperea numai pentru o clipă a vorbirii, cu scopul de a-l face atent pe ascultător asupra celor ce urmează, sau pentru a spune ceva la care ascultătorul nu se așteaptă:

De aceea, cum se vedea singur, își punea o carte deschisă la-ndemână, se lungea în pat, închidea ochii și... cugeta. VLAHUȚĂ, N. 64.

Aș fi ajuns... ori poate aș fi rămas ca ei. SADOVEANU, M. C. 55.

4. în construcții eliptice, punctele de suspensie marcând locul verbului copulativ absent, între subiect și numele predicativ, sau absența predicatului între subiect și complement (vezi Virgula, § 473 și Linia de despărțire, § 477):

Mamă nu, state... de nicăieri. VLAHUȚĂ, N. 138.

5. la sfârșitul propozițiilor dubitative deliberative:

— Dar te mai duce capul ca să-l botezi? Să-i zici Păsărilă... nu greșești să-i zici Lățilă... nici atita; să-i zici Lungilă... asemenea; să-i zici Păsări-Lăți-Lungilă mi se pare că e mai potrivit cu năravul și apucăturile lui, zise Harap-Alb. CREANGĂ, P. 245.

6. Punctele de suspensie marchează și lipsa unor cuvinte sau pasaje întregi dintr-un text citat:

Eu dar, ce din cruda-mi vîrstă, de cînd ochii am deschis,

Am iubit deopotrivă tot ce mi-a părut frumos,

Tot ce sufletul înalță și e minții de folos,

Poet cum poci a mă crede, cînd... ALEXANDRESCU, M. 248.

SEMNE ORTOGRAFICE

§ 480. Înrudite cu semnele de punctuație sînt semnele ortografice. Uneori chiar semnele de punctuație se folosesc ca semne ortografice, de exemplu punctul marchează de obicei abrevierile (vezi § 470). Semnele ortografice propriu-zise sînt apostroful și liniuța de unire.

Apostroful

§ 481. Apostroful (') marchează absența accidentală în rostire a unor sunete:

Mai e pîn'la ziuă? DELAVRANCEA, V. V. 115.

Las'că te-i tîlmăci cu pitarin Enachi. ALECSANDRI, T. 1023.

Mam'mare, de ce nu mai vine? CARAGIALE, O. I 267.

Dom'Mitică?... nu-l cunoști pe dom'Mitică? CARAGIALE, O. I 86.

Bi'jar!... pă'ria lu'nea Iancu! CARAGIALE, O. II 214 (= Birjar!... pălăria lui nenea Iancu!).

Cînd cuvintele cărora le lipsesc sunete formează corp comun, prin contopirea a două vocale, cu un cuvînt vecin, fiind rostite împreună, în locul apostrofului se pune liniuța de unire (v. Liniuța de unire, § 482).

Liniuța de unire

§ 482. Liniuța de unire (-) se întrebunțează:

1. pentru a marca rostirea împreună a două sau mai multe cuvinte, înlocuind apostroful din vechea ortografie atunci cînd lipsesc sunete:

Teme-te și dă-ne drumul. SADOVEANU, N. P. 195.

Venit-ați să tulburați lumea și să spărieți copiii. SADOVEANU, N. P. 195.

Îa spune-mi, rogu-te, cum te cheamă? GHICA, S. 168.

Parcă i-ar fi necaz că n-o vede. VLAHUȚĂ, D. 146.

Puțină vreme încă și glasul-mi se va stinge,

Și inima-mi d-a bate în pieptul-mi va-nceta!

Atunci fără-ndoială eu soarta voi învinge. ALEXANDRESCU, M. 103.

Am izbutit, măicuță, să facem și acum pe cheful spinului, rămînere-aș păgubaș de dînsul să rămîn și să-l văd cînd mi-oi vedea ceafa; atunci și nici atunci, că tare mi-i negru înaintea ochilor. CREANGĂ, P. 227.

Duce-v-ați învîrtindu-vă, ca ciocîrlia. CREANGĂ, A. 115.

2. la scrierea unor cuvinte compuse:

Acolo se afla ostrovul de la Nada-Florilor. SADOVEANU, N. F. 143.

După prînz Zmeul duse pe Făt-frumos în cămara cu armele. ISPIRESCU, L. 21.

Pe urmă lasă bucatele la foc să fiarbă și se duce prin pădure să caute pe cumătru-său și să-l poftască la praznic. CREANGĂ, P. 30.

3. între numere, înlocuind prepoziția *pînă la*:

S-au adînat 20-30 de tovarăși.

4. ca liniuță de despărțire a silabelor:

a) pentru a se marca rostirea răspicată a cuvintelor, datorită voinței de a fi mai bine înțeles sau datorită unor stări afective:

Da bine, soro, am auzit, am a-u-șit; cum s-auz ce nu era? ce-am auzit dacă nu era nimica? CARAGIALE, O. VI 66.

Un profesor bătrîn și rău. Tace ca o momie. Deschide gura parc-ar fi un mort care-și scuipe pămîntul din gură, și slomnește îndesat prin știrbiturile dinților: «afu-ri-situl!» DELAVRANCEA, H. T. 167.

Cuvintele inspectorului finanțiar produc asupra camarazilor o așa de puternică zguduitură, încît unul, fără să vrea și fără să știe pentru ce, zice: «An-ghe-la-che...» CARAGIALE, O. II 62.

- b) la sfîrșit de rînd, cînd cuvîntul întreg nu mai are loc:

Agerimea negustorului pătrundea și mai adînc în acel suflet tulburat. Acest bărbat domnesc a lepădat de la sine bucuriile trecătoare și-n el stă mai presus de toate lumina cea fără de amurg a unei iubiri cătră cei pe care răposatul vodă Ion i-a numit «sarea pămîntului». SADOVEANU, N. P. 204.

La despărțirea cuvintelor în silabe se ține seamă de următoarele norme:

a) dacă vocala e urmată de o singură consoană, aceasta trece la silaba următoare (cu excepția consoanelor finale): *le-ge, o-ră* (dar *de-get*);

b) dintre două vocale succesive care nu formează diftong, prima aparține silabei dinainte, a doua celei următoare: *ce-re-a-le, lu-a*; *i* și *u* semivocale, între două vocale, trec la silaba următoare: *ba-ia, no-uă*;

c) dacă vocala e urmată de două sau mai multe consoane, prima consoană trece la silaba dinainte, cealaltă sau celelalte la silaba următoare (cu excepțiile de mai jos): *ac-tiv, as-tăzji, mul-te, as-pru, con-tra, mon-stru*;

d) cînd prima consoană este *b, d, g, v, p, t, c* sau *f*, iar a doua este *l* sau *r*, amîndouă consoanele trec la silaba următoare: *a-flu, a-cru, ca-dru, li-tru, su-plu*;

e) grupurile *ct, cf, pt* precedate de consoane se despart: *onc-tu-os, punc-taj, func-ți-e, sanc-ți-u-ne, somp-tu-os*;

f) cuvîntul *jertfă* se desparte *jert-fă*;

g) la cuvintele compuse despărțirea în silabe se face ținîndu-se seama de părțile componente: *in-egal* (nu *i-negal*), *ne-stabil* (nu *nes-tabil*), *sub-linia* (nu *su-blinia*).

BIBLIOGRAFIE

- ALECSANDRI, P. I-II: VASILE ALECSANDRI. Opere complete. Poezii. Vol. I. Doine și lacrimioare; vol. II. Mărgăritărele; vol. III. Pasteluri și legende. Editura Librăriei Socec și Comp. București, 1875.
- ALECSANDRI, P. P. VASILE ALECSANDRI. Poezii populare ale românilor, adunate și întocmite de... Tipografia lucrătorilor asociați. București, 1866.
- ALECSANDRI, P.R. VASILE ALECSANDRI. Opere complete. Proza. A doua ediție populară. Minerva. București, 1910.
- ALECSANDRI, T. VASILE ALECSANDRI. Opere complete. Partea întâi. Teatru. Vol. I. Cântonete comice, scenete și operete; vol. II. Vodeviluri; vol. III. Comedii. Editura Librăriei Socec & Comp. București, 1875.
- ALEXANDRESCU, M. GRIGORE MIHAIL ALEXANDRESCU. Meditații, elegii, epistole, satire și fabule. Tipografia Națională a lui Ștefan Rassidescu. București, 1863.
- ANTIM ANTIM IVIREANUL. Didahiile ținute în Mitropolia din București... 1709-1716. Publicate... și corectate de Constantin Erbiceanu. Vol. I-II. București, 1886-1889.
- BACALBAȘA, M. T. ANTON BACALBAȘA. Moș Teacă. Din cazarmă. Editura librăriei E. Graeve & Comp. București, 1893.
- BĂLCESCU, O. I-II N. BĂLCESCU. Opere. Vol. I. Studii și articole; vol. II. Istoria românilor sub Mihai-Vodă Viteazul. Editura Academiei Republicii Populare Române. București, 1953.
- BANUȘ, B. MARIA BANUȘ. Bucurie. Poeme. Editura pentru literatură și artă a Societății scriitorilor din R.P.R. București, 1949.
- BENIUC, S. MIHAI BENIUC. Steaguri. Poeme. Editura pentru literatură și artă. [București] 1951.
- BENIUC, V. MIHAI BENIUC. Versuri alese. Editura pentru literatură și artă a Societății scriitorilor din R.P.R. [București] 1949.
- BIBICESCU, P. P. I. G. BIBICESCU. Poezii populare din Transilvania, culese și adnotate de... Imprimeria Statului. București, 1893.
- BIBLIA 1688 BIBLIA, adevărată dumnezeiască scriptură ale cei vechi și ale cei noao lcage. 1688.

- BÎRLEA, C. P.
- BOGZA, C. O.
- BOLINTINEANU, P. I-II
- BOTEZ, FL. P.
- BRĂESCU, C. D.
- BRĂESCU, C. S.
- BRĂESCU, D. V.
- BRĂESCU, S. P.
- BRĂESCU, S. V.
- BRĂESCU, V. A.
- BUDAI - DELEANU, T.
- CĂLINESCU, E. O. I-II
- CĂLINESCU, V. F.
- CĂLUGĂRU, O. P.
- CAMILAR, N. I-II
- CAMILAR, T.
- CAMILAR, TEM.
- CANTEMIR, IST. IER.
- CARAGIALE, O. I-VII
- PR. I. BÎRLEA. Cîntece poporane din Maramureș, culese de...
Vol. I. Balade, colinde și bocete; Vol. II. Descîntece, vrăji,
farmece și desfaceri. Editura Casei Școalelor. București, 1924.
- GEO BOGZA. Cartea Oltului. Editura pentru literatură și artă.
București, 1945.
- DIMITRIE BOLINTINEANU. Poezii, culegere ordinară de chiar
autorul, cu o prefață de G. Sion. Vol. I. Legende istorice,
Florile Bosforului, Basme, Note; Vol. II. Macedoncle, Reverii,
Diverse. Editura Librăriei Sococ & Comp. București, 1877.
- DEMOSTENE BOTEZ. Floarea pămîntului. Iași, 1920.
- GH. BRĂESCU. La clubul decavațiilor. Schițe humoristice. Cartea
Românească, 1929.
- MAIOR BRĂESCU. Cum sînt ei. Schițe umoristice. Alcalay &
Calafeteanu. Colecțiunea «Ancora». Brăila [f.a.].
- MAIOR GH. BRĂESCU. Doi vulpoi. Alcalay & Calafeteanu.
Colecțiunea «Ancora». București [f.a.].
- G. BRĂESCU. Un scos din pepeni. Schițe umoristice. Editura
Ancora, S. Benvenisti & Co. [București, f.a.].
- GHEORGHE BRĂESCU. Schițe vesele. Cultura Națională. Bucu-
rești, 1924.
- GH. BRĂESCU. Din vechea armată. Schițe umoristice. Editura
de Stat pentru literatură și artă. București, 1951.
- I. BUDAI - DELEANU. Țiganiada. Ediție îngrijită de J. Byck.
Editura de Stat pentru literatură și artă. București [1953].
- G. CĂLINESCU. Enigma Otilicii. [Ediția a II-a] 2 vol. Editura
pentru literatură și artă. București, 1946.
- G. CĂLINESCU. Viața lui Mihai Eminescu. Editura pentru lite-
ratură și artă. București, 1939.
- ION CĂLUGĂRU. Oțel și pîine. Roman. Editura de Stat pentru
literatură și artă. București, 1951.
- EUSEBIU CAMILAR. Negura. Roman. Vol. I-II. Editura de
Stat. București, 1949-1950.
- EUSEBIU CAMILAR. Turmele. Roman. Ediția a II-a. Editura de
stat. [București] 1946.
- EUSEBIU CAMILAR. Temelia. Roman. București.
- PRINCIPELE DEMETRIU CANTEMIR. Operele... Tomul VI:
Istoria ieroglifică. Publicată de Academia Română. București,
1893.
- I. L. CARAGIALE. Opere. Vol. I. Nuvele și schițe. Ed. «Cultura
Națională». București, 1930; vol. II. Nuvele și schițe. Ed.
«Cultura națională». București, 1931; vol. III. Reminiscențe
și notițe critice. Ed. «Cultura Națională». București, 1932;
vol. IV. Notițe critice, literatură și versuri. Fundația pentru
literatură și artă. București, 1938; vol. V. Articole politice și
cronici dramatice. București, 1938; vol. VI. Teatru. Fundația
pentru literatură și artă. București, 1939; vol. VII. Corespon-
dență. Editura pentru literatură și artă. București, 1942.

- M. I. CARAGIALE, CR. MATEI ION CARAGIALE. Craii de Curtea Veche. Roman. Editura Cartea Românească. București, [1929].
- CARTOJAN, I.L.R.V. I N. CARTOJAN. Istoria literaturii române vechi. Vol. I: De la origini pînă la epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu. Fundația pentru literatură și artă. București, 1940.
- CIPARIU, CREST. TİMOTEI CIPARIU. Crestomatia seau Analecte literare dein cărțile mai vechi și noue romanesci... Blaj, 1858.
- COCEA, F. SL. N. D. COCEA. Fecior de slugă. Roman. București.
- COD. VOR. Codicele Voronețean cu un vocabulariu și studiu asupra lui de Ion al lui G. Sbiera. Edițiunea Academiei Române. Cernăuți, 1885.
- CONST. R.P.R. Constituția Republicii Populare Române. [București] 1952.
- CONTEMPORANUL. Săptămînal politic-social-cultural. Seria a II-a. CONVORBIRI LITERARE. Iași, 1867 ș.u.
- CORESI, C. DIACONUL CORESI. Carte cu învătătură (1581). Comisia istorică a Romîniei. Atelierele grafice Socec & Co. [București] 1914.
- CORESI, T. DIACONUL CORESI. Tetraevanghelul. București, 1889.
- COȘBUC, B. I. GEORGE COȘBUC. Balade și idile. Editura Librăriei Socec & Comp. București, 1893.
- COȘBUC, F. T. GEORGE COȘBUC. Fire de tort. Versuri. Ediția a II-a. Editura Librăriei Casa Școalelor C. Sfetea. București, 1898.
- COȘBUC, P. GEORGE COȘBUC. Poezii. Editura de Stat pentru literatură și artă. București, 1952.
- COȘBUC, Z. P. GEORGE COȘBUC. Ziarul unui Pierde-Vară. Versuri. Socec. București, 1902.
- COSTIN, LET. MIRON COSTIN. Letopisețul țării Moldovei de la Aron vodă încoace. Fundația pentru literatură și artă. București, 1944.
- CREANGĂ, A. IOAN CREANGĂ. Scrierile lui... Vol. II. Diverse. Iași, 1892.
- CREANGĂ, P. IOAN CREANGĂ. Scrierile lui... Vol. I. Povești. Iași, 1890.
- CURIER A. S. CURIER DE AMBE SENE. Ediția a II-a. Perioada II, III, IV. Tipografia Heliade și Asociați. București, 1862.
- DELAVRANCEA, H. T. DELAVRANCEA. Hagi-Tudose. Tipuri și moravuri. Socec & Comp. București, 1903.
- DELAVRANCEA, P. B. DELAVRANCEA. Paraziții. Ed. Ig. Haimann. București, 1893.
- DELAVRANCEA, T. B. DELAVRANCEA. Trubadurul. Ed. Ig. Haimann. București, 1887.
- DELAVRANCEA, S. DELAVRANCEA. Sultănica. București, 1885.
- DELAVRANCEA, V. V. DELAVRANCEA. Între vis și viață. Socec & Comp. București, 1903.
- DEȘLIU, M. M. DAN DEȘLIU. Minerii din Maramureș. Poem. Editura de Stat pentru literatură și artă. [București, 1951.]
- DOINE 1000 doine, strigături și chiuțuri, culese de mai mulți învățători zeloși. Ed. Ciurcu, Brașov, 1891.
- DOSOFTI, V. S. DOSOFTI. Viața și petrecerea svinților. Iași, 1682.
- DRAGOMIR, S. P. MIHU DRAGOMIR. Stelele păcii. Versuri. Editura de Stat pentru literatură și artă. București, 1952.

- DUMITRIU, B. F. PETRU DUMITRIU. Bijuterii de familie. Editura pentru literatură și artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R. București, 1949.
- DUMITRIU, N. I. PETRU DUMITRIU. Noptile din iunie. Editura pentru literatură și artă. București, 1950.
- DUMITRIU, V. L. PETRU DUMITRIU. Vinătoare de lupi. Nuvele. Editura Tineretului. București, 1949.
- EMINESCU, L. P. M. EMINESCU. Opere complete. I. Literatura populară. Scrieri inedite. Editura institutului de arte grafice Minerva. București, 1902.
- EMINESCU, N. M. EMINESCU. Nuvele. Editura Librăriei Școalelor Frații Șaraga. Iași [f.a.].
- EMINESCU, O. I-IV M. EMINESCU. Opere. Ediție critică îngrijită de Perpessicius. Vol. I. Fundația pentru literatură și artă. București, 1939; vol. II. Fundația pentru literatură și artă. București, 1943; vol. III. Fundația pentru literatură și artă. București, 1944; vol. IV. Editura Academiei R.P.R. București, 1952.
- EMINESCU, S. P. M. EMINESCU. Scrieri politice și literare. Minerva. București, 1905.
- FILIMON, C. NICOLAE PHILIMON. Ciocoi vechi și noi. București, 1863.
- GALACTON, O. I. GALA GALACTON. Opere, Vol. I. Editura pentru literatură și artă a Societății Scriitorilor din R.P.R. București, 1949.
- GASTER, CR. M. GASTER. Chrestomatie română. Vol. I și II. Ed. F. A. Brockhaus Leipzig; Socec & Co. București, 1891.
- GASTER, I. P. D. M. GASTER. Literatura populară română. Ed. I. G. Haimann, București, 1883.
- GEORGESCU-TISTU, B. N. GEORGESCU-TISTU. Folklor din județul Buzău. Academia Română. Din viața poporului român XXXIV. Cultura Națională. București, 1928.
- GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. GH. GHEORGHIU-DEJ. Articole și cuvântări. Ediția a III-a. Editura pentru literatură politică. București, 1952.
- GHEREA, ST. CR. I-III I. GHEREA (C. DOBROGEANU). Studii critice. Vol. I. Edițiunea a III-a. Editura Librăriei « Universala » Alcalay & Comp. București; vol. II. Edițiunea a II-a. « Viața Românească ». București, 1923; vol. III. Edițiunea a III-a. Ed. « Viața românească ».
- GHICA, C. E. ION GHICA. Convorbiri economice. Edițiunea a II-a. București, 1863.
- GHICA, S. ION GHICA. Scrisori către V. Alecsandri. București, 1940.
- GÎRLEANU, D. EM. GÎRLEANU. Cea dintii durere. Nuvele și schițe. Ediția a III-a. Editura Librăriei « Universala » Alcalay & Comp. București, 1909.
- GR. S. I-VII GRAI ȘI SUFLET. Revista Institutului de filologie și folklor. Publicată de Ovid Densusianu. Vol. I-VII. București, 1923-1937.
- GR. N. I-II Graiul nostru. Texte din toate părțile locuite de romini, publicate de I. A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Sperantia. Vol. I-II. Socec. București, 1906-1907.

- HASDEU, CUV. B. PETRICEIGU HASDEU. Cuvinte din bătrâni. Limba română vorbită între 1550-1600. Studiu paleografico-lingvistic, cu observațiuni filologice de Hugo Schuchardt. 4 vol. (tom. I, supl., II, III). Direcțiunea generală a Arhivelor Statului. Publicațiuni istorico-filologice. București, 1878-1881.
- HASDEU, ET. M. B. P. HASDEU. Etymologicum Magnum Romaniae. Dictionarul limbii istorice și poporane a românilor. Tomul I-II. Stabilimentul grafic Socec & Teclu. București, 1887; Tomul III. Stabilimentul grafic I. V. Socec. București, 1893; tomul IV. Stabilimentul grafic I. V. Socecu. București, 1898.
- HOGAȘ, DR. C. HOGAȘ. Pe drumuri de munte. Răzlețe și diverse. Fundația pentru literatură și artă. București, 1947.
- HOGAȘ, M. N. CALISTRAT HOGAȘ. În Munții Neamțului. Ediția a III-a. Editura Cartea Românească. București [1937].
- IBRĂILEANU, A. G. IBRĂILEANU. Adela. Fragment din jurnalul lui Emil Codrescu (Iulie-August 189...). București.
- JORGA, S. D. I Ș.U. N. JORGA. Studii și documente cu privire la istoria românilor. Vol. I ș.u. București, 1901 ș.u.
- IOSIF, P. ST. O. IOSIF. Poezii, 1901-1902. Editura Librăriei Socec & Comp. București, 1902.
- IOSIF, PATR. ST. O. IOSIF. Patriarhale. Poezii. Editura Librăriei Universala Alcalay & Co. București [1901].
- ISPIRESCU, L. P. ISPIRESCU. Legende sau basmele românilor. Adunate din gura poporului. București, 1892.
- ISPIRESCU, M. V. P. ISPIRESCU. Isprăvile și viața lui Michai-Viteazul. Ediția a II-a. Tipografia Academiei Române (Laboratorii români). București, 1885.
- ISTRATI, GR. ION ISTRATI. Grîu înfrățit. Roman. Editura pentru literatură și artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R. București, 1950.
- IST. R.P.R. ISTORIA R.P.R. Manual pentru învățămîntul mediu. Sub redacția acad. Mihail Roller. Editura de stat didactică și pedagogică. [București] 1952.
- JAR, S. J. ALEXANDRU JAR. Sfirșitul jalbelor. Roman. Ediția a II-a. Editura de stat pentru literatură și artă. [București] 1951.
- JARNÍK-BİRSEANU, D. DR. IOAN URBAN JARNÍK și ANDREI BİRSEANU. Doine și strigături din Ardeal. Ediția Academiei Române. București, 1885.
- JEBELEANU, C. EUGEN JEBELEANU. Ceea ce nu se uită. București, 1945.
- KOGĂLNICEANU, O. M. KOGĂLNICEANU. Opere. Editura Scrisul românesc. Craiova.
- KONAKI, P. LOGOFĂȚUL COSTACHI KONAKI. Poezii. Alcătuirii și tălmăcirii. Partea I. Editura Frații Șaraga. Iași [1888].
- LET. Letopisețele Țării Moldovei publicate pentru întâiași dată de M. Kogălniceanu. Vol. I Iași, 1852. Vol. II Iași, 1843.
- MAG. IST. I-V Magazin istoric pentru Dacia sub redacția lui A. Treb. Laurianu și N. Bălcescu. Cu tiparul Colegiului Național. București, 1845-1847.
- MERA, L. B. I. T. MERA. Din lumea basmelor. Ed. Minerva. București, 1906.
- NĂDEJDE, N. SOFIA NĂDEJDE. Nuvele. Colecția Șaraga. Iași.

- NECULCE, CR.
 NECULUȚĂ, T. D.
 NEGRUZZI, I-III
 ODOBESCU, I-III
 ODOBESCU, IST. ARH.
 PALIA (1582)
 PAMFILE, C. T.
 PAMFILE, J. III
 PANN, CAL.
 PANN, N.
 PANN, P. V.
 PĂUN-PINCIO, P.
 CAMIL PETRESCU, B.
 CAMIL PETRESCU, T. II
 CAMIL PETRESCU, N.
 CAMIL PETRESCU, U. N.
 CEZ. PETRESCU, C. V.
 CEZ. PETRESCU, D. O.
 CEZ. PETRESCU, Î. I-II
 CEZ. PETRESCU, S. R.
 CEZ. PETRESCU, 1907 I-III
- IOAN NECULCE. Cronica Vol. I-II. Ed. Scrisul românesc. Craiova, 1932.
 D. TH. NECULUȚĂ. Spre țărmul dreptății. Poezii. Cercul de editură socialistă. București, 1907.
 CONSTANTIN NEGRUZZI. Scrierile lui... Vol. I. Păcatele tineretelor. Librăria Socec & Comp. București, 1872; vol. II. Poezii. Librăria Socec & Comp. București, 1872; vol. III. Teatru. Librăria Socec & Comp. București, 1873.
 A. I. ODOBESCU. Scrieri literare și istorice. Vol. I-III. Editura Librăriei Socec & Comp. București, 1887.
 A. I. ODOBESCU. Istoria archeologiei. Prelegeri ținute la Facultatea de litere din București. I. Anticitatea. Renascerea. Librăria Socec și C-nia. București, 1877.
 Pălia d'Orăștie (1581-1582). I: Préface et livre de la Génèse, publiés... par Mario Roques. Champion, Paris, 1925.
 TUDOR PAMFILE. Cîntece de țară, Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii XII. Librăria Socecu & Comp., C. Sfetea și Librăria Națională. București, 1913.
 TUDOR PAMFILE. Jocuri de copii, adunate din satul Țepu (jud. Tecuciu). Analele Academiei Române. Tom. XXVIII. București, 1906.
 ANTON PANN. Calendarul lui Bonifatie Setosul publicat de... București, 1838.
 ANTON PANN. Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogea. București, 1853.
 ANTON PANN. Culegere de proverburile sau Povestea vorbii. De prin lume adunate și iarăși la lume date. București, 1852.
 ION PĂUN-PINCIO. Poezii, proză, scrisori. Editura pentru literatură și artă a Uniunii scriitorilor din R.P.R. [București] 1950.
 CAMIL PETRESCU. Bălcescu. 3 acte, 15 tablouri. [Ed. a II-a] Editura de Stat pentru literatură și artă. București, 1952.
 CAMIL PETRESCU. Teatru. Editura pentru literatură și artă. [București] 1946.
 CAMIL PETRESCU. Nuvele. Editura de Stat pentru literatură și artă. Biblioteca pentru toți. București, 1953.
 CAMIL PETRESCU. Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război. Fundația pentru literatură și artă. București, 1946.
 CEZAR PETRESCU. Calea Victoriei. Roman. Editura Națională Ciornei. București [f.a.].
 CEZAR PETRESCU. Duminica orbului. Roman. Alcalay. București [f.a.].
 CEZAR PETRESCU. Întunecare. Roman. Partea I-II. Scrisul Românesc. Craiova, 1928.
 CEZAR PETRESCU. Scrisorile unui răzeș. Cultura Națională. București, 1922.
 CEZAR PETRESCU. 1907. Roman. Ediția a II-a. Vol. I-III [București, 1938].

- N. D. POPESCU, B. I-IV N. D. POPESCU. Carte de basme. Culegere de basme populare și legende populare. Vol. I-IV. Ediția a II-a și a III-a. București, 1892.
- POPA, V. VICTOR ION POPA. Velerim și Veler Doamne. Roman. Ediția a IV-a. București [1942].
- R. POPESCU, CR. R. POPESCU. Cronica țării românești în : Magazin istoric pentru Dacia. Tomul IV. București, 1847.
- POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. ION POPOVICI-BĂNĂȚEANU. Din viața meseriașilor. Nuvele. Ediția a II-a. Edit. Librăriei Leon Alcalay. București [f.a.].
- PORUMBACU, A. A. VERONICA PORUMBACU. Anii aceștia. Versuri. Editura de Stat pentru literatură și artă. București, 1950.
- PRAVILA Carte românească de învățătură de la pravilele împăratești și de la alte giudeațe. Iași, 1646.
- PSALT. HURM. Psaltirea Hurmuzachi.
- PSALT. SCH. Psaltirea Scheiană (1482). Publicată de Prof. I. Bianu. Tomul I. București, 1889.
- RĂDULESCU-CODIN, L. RĂDULESCU-CODIN. Legende, tradiții și amintiri istorice, adunate din Oltenia și din Muscel. Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. X. București [1910].
- REBREANU, I. I-II LIVIU REBREANU. Ion. Roman. Vol. I-II. Edit. Cartea Românească. București, 1939.
- REBREANU, R. I-II LIVIU REBREANU. Răscoala. Roman, Vol. I-II. Editura Ade-vărul. București, [1932].
- RETEGANUL, CH. IOAN POPU-RETEGANUL. 125 chiuitori de cari strigă feciorii în joc. Adunate din popor de ... și date poporului de A. Todoran [Gherla].
- RETEGANUL, P. I-V IOAN POPU-RETEGANUL. Povești ardelenesti culese din gura poporului de... Partea I-V. Editura Librăriei Nicolae I. Ciurcu. Brașov, 1888.
- RETEGANUL, P. V. IOAN POPU-RETEGANUL. Povestiri din viața țăranilor români. 2 vol. Sibiu 1900-1901.
- RETEGANUL, ȚIG. REZ. HOT. IOAN POPU-RETEGANUL. Țiganii. Blaj, 1886.
- ROMÂNIA LIBERĂ ROMÂNIA LIBERĂ. Organul Sfaturilor populare din Republica Populară Română.
- ROSETTI, B. A. ROSETTI. Scrisori românești din arhivele Bistriței (1592-1638). Ed. Casa Școalelor. București, 1944.
- SADOVEANU, A. U. MIHAIL SADOVEANU. Anii de ucenicie. Edit. Cartea Românească. București [1944].
- SADOVEANU, B. MIHAIL SADOVEANU. Baltagul. Roman. Edit. Cartea Românească. București, 1930.
- SADOVEANU, D. P. MIHAIL SADOVEANU. Divanul persian. Poveste orientală. Edit. Cartea Românească. București, 1943.
- SADOVEANU, H. A. MIHAIL SADOVEANU. Hanu-Ancuței. Roman. Ediția a V-a. Edit. Cartea Românească. București [1947].

- SADOVEANU, F. J. I-III MIHAIL SADOVEANU, Frații Jderi. Roman istoric. Vol. I. București [1943]; Vol. II. București [1943]; Vol. III. București [1942]. Edit. Cartea Românească.
- SADOVEANU, I. A. MIHAIL SADOVEANU. Împărăția apelor. Edit. Cartea Românească. București [1928].
- SADOVEANU, L. N. MIHAIL SADOVEANU. La noi în Viișoara. Scrisori către un prieten. Ediția a III-a. Edit. Cartea Românească. București, 1921.
- SADOVEANU, M. C. MIHAIL SADOVEANU. Mitrea Cocor. Ediția a II-a. Edit. pentru literatură și artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R. [București, 1950].
- SADOVEANU, N. D. MIHAIL SADOVEANU. Nunta Domniței Ruxanda. Edit. Cartea Românească.
- SADOVEANU, N. F. MIHAIL SADOVEANU. Năda Florilor. Edit. Tineretului. [București, 1951].
- SADOVEANU, N. P. MIHAIL SADOVEANU. Nicoară Potcoavă. Povestire istorică. Edit. Tineretului. București, 1952.
- SADOVEANU, N. S. MIHAIL SADOVEANU. Noptile de Sînzienec. Roman. Edit. Cartea Românească. București, 1934.
- SADOVEANU, O. I-VIII MIHAIL SADOVEANU. Opere. Vol. I-VIII. Editura de stat pentru literatură și artă. București, 1940 - 1954.
- SADOVEANU, O. U. MIHAIL SADOVEANU. Ochi de urs. Roman. Ediția a III-a. Edit. Cartea Românească. București, 1944.
- SADOVEANU, P. MIHAIL SADOVEANU. Povestiri. Edit. Minerva. București, 1904.
- SADOVEANU, P. M. MIHAIL SADOVEANU. Păuna-Mică. Edit. Cartea Românească. București, 1948.
- SADOVEANU, P. S. MIHAIL SADOVEANU. Povestiri de sără. Edit. Minerva. București [1910].
- SADOVEANU, V. F. MIHAIL SADOVEANU. Valea Frumoasei. Edit. Cartea Românească. București, 1938.
- SADOVEANU, Z. C. MIHAIL SADOVEANU. Zodia Cancerului. Roman istoric. Edit. Cartea Românească. București, 1946.
- SAHIA, N. ALEXANDRU SAHIA. Nuvele. Editura de Stat [1948].
- SANDU-ALDEA, D. P. C. SANDU-ALDEA. Drum și popas. Note de drum, schițe. Ediția a III-a. București, 1928.
- SBIERA, P. ION AL LUI G. SBIERA. Povești populare românești. Din popor luate și poporului date. Cernăuți, 1886.
- SCÎNTEIA SCÎNTEIA. Organ al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român.
- S.C.L. STUDII ȘI CERCETĂRI LINGVISTICE. Editura Academiei R.P.R.
- SEBASTIAN, T. MIHAIL SEBASTIAN. Teatru. E.P.L.A. București, 1946.
- SEVASTOS, N. ELENA D. O. SEVASTOS. Nunta la romîni. Studiu istorico-etnografic comparativ. Edit. Academiei Romîne. București, 1889.
- SEVASTOS, P. ELENA D. O. SEVASTOS. Povești. Colecțiunea Șaraga. Iași [f.a.].
- SLAVICI, N. I-II IOAN SLAVICI. Novele. Vol. I-II. Edit. Librăriei Socec & Comp. București, 1892-1896.
- SLAVICI, N. P. I. SLAVICI. Novele din popor. București, 1881.
- SLAVICI, P. I. SLAVICI. Povești. București, 1943.
- SLAVICI, PĂD. IOAN SLAVICI. Pădureanca. Novele. Sibiu, 1884.

- SLAVICI, V. P. I. SLAVICI. Vatra părăsită. Novelă din popor. Edit. Minerva. București, 1900.
- STANCU, D. ZAHARIA STANCU. Desculț. Editura de Stat. București, 1949.
- STANCU, DUL. ZAHARIA STANCU. Dulăii. E.S.P.L.A. 1952.
- ȘEZĂTOAREA, revistă pentru literatură și tradițiuni populare. Vol. I ș. u. Fălțiceni, 1892/3 ș.u.
- TEODORESCU, P. P. G. DEM. TEODORESCU. Poezii populare române. Culegere de... București, 1885.
- ȚICHINDEAL, F. D. ȚICHINDEAL. Filozoficești și politicești prin fabule moralece învătățuri.
- TOMA, C. V. A. TOMA. Cîntul vieții. Versuri alese. 1894-1949. Editura de Stat. [București] 1952.
- TOPÎRCEANU, B. G. TOPÎRCEANU. Balade vesele și triste. Ediția a IV-a. București, 1931.
- TULBURE, H. VICTOR TULBURE. Holde. Versuri. București, 1949.
- VARLAAM, CAZ. VARLAAM (Mitropolitul Moldovei). Cazania. 1643. Fundația pentru literatură și artă. București, 1943.
- VASILIU, P. ALEXANDRU VASILIU. Povești și legende. Editura Academiei Române. București, 1928.
- VLAHUȚĂ, C. L. A. VLAHUȚĂ. Clipe de liniște. Nuvele. Editura Librăriei Socec & Comp. București, 1899.
- VLAHUȚĂ, D. A. VLAHUȚĂ. Dan. Editura Librăriei E. Graeve & Comp. București, 1894.
- VLAHUȚĂ, F. R. A. VLAHUȚĂ. File rupte. Edit. Socec. București, 1909.
- VLAHUȚĂ, G. S. A. VLAHUȚĂ. La gura sobei. Editura Albert Baier. București, 1912.
- VLAHUȚĂ, G. V. A. VLAHUȚĂ. Din goana vieții. Ediția a II-a. București, 1892.
- VLAHUȚĂ, I. Ș. AL. VLAHUȚĂ. Icoane șterse. Editura Librăriei Alcalay. Biblioteca pentru toți. București [f.a.].
- VLAHUȚĂ, N. A. VLAHUȚĂ. Nuvele. Stabilimentul [grafic Socec & Teclu. București, 1886.
- VLAHUȚĂ, O. A. ALEXANDRU VLAHUȚĂ. Opere alese. Editura de Stat. București, 1949.
- VLAHUȚĂ, P. A. VLAHUȚĂ. Poezii. 1880-1908. Edit. Minerva. București.
- V. ROM. VIAȚA ROMÎNEASCĂ. Revistă lunară de literatură a Uniunii Scriitorilor din R.P.R. București, 1952 ș.u.

LISTA ABREVIERILOR

adj.	= adjectiv	pl.	= plural
art.	= articol	prep.	= prepoziție
cf.	= confer (compară, vezi)	pron.	= pronume
f.	= feminin	refl.	= reflexiv
f. a.	= fără an	sing.	= singular
imper.	= imperativ	s. v.	= sub cuvântul (în trimiterile la un dicționar)
interj.	= interjecție	v.	= vezi
pers.	= persoana	vol.	= volumul

INDICE DE MATERIE *)

- ABLATIV**, complement al comparativului (în latină) 18.
- ACCENTUL** definiție 290, ~ muzical 292, ~ de intensitate 292-294, ~ în propoziție 290-292, ~ în frază 292, rolul sintactic și stilistic al ~ 290.
- ACORD** definiție 62;
 ~ a poziției cu termenul determinat 93;
 ~ atributului cu substantivul determinat 7, 108-112, ~ adjectival 106-111, ~ adjectival în caz 108-110, în gen 110, în număr 111, ~ articolului posesiv 111-112;
 ~ predicatului cu subiectul 7, 55-81, ~ în persoană 76, în număr 76-77, în gen 77, ~ multiplu 76-77, predicatul e la pluralul politeței 77, situații morfologice regionale 81, subiectul e la pluralul maiestății sau al modestiei 77, predicatul e un verb reflexiv pasiv 80-81, abateri 78, ~ după înțeles 78-80, ~ prin atracție 80.
- ACUZATIV** cu infinitiv în latină 19-20; ~ complement direct 116-117, complement indirect 119-120; ~ în construcții prepoziționale echivalente cu dativul 119-120;
- ADJECTIV** negativ 56, ~ nehotărît introduce propoziția completivă directă 186, în propoziția completivă indirectă 190, în propoziția concessivă 208, 211, ~ relativ-interogativ în propoziția interogativă 35, exclamativă 44, subiectivă 174-175, completivă directă 186, indirectă 190, ~ și repetiția 249-251.
- ADVERB**, introduce propoziția circumstanțială de mod 204, propoziția comparativă 204, concessivă 208, 211, dubitativă 38, predicativă 180, ~ și conjuncțiile corelative 153-154, ~ și repetiția 247-251, ~ accentuat în propoziție 290-291, ~ afirmativ 47, ~ de apropiere și depărtare în vorbirea indirectă 224; ~ de comparație în atributul pronominal prepozițional 102, în atributul substantival 90-91, ~ compus, introduce propoziția circumstanțială de loc 192-193, ~ explicativ în a poziție 93, ~ interogativ, introduce propoziția subiectivă 174-175, ~ de mod în propoziția exclamativă 44, ~ negativ 55;
 ~ relativ, introduce propoziția atributivă 181-184, circumstanțială de cauză 199-200, de loc 192-193, de timp 194, 195, 196, 197, propoziția condițională 214-215, propoziții subordonate 173;
 ~ relativ-interogativ în propoziții 6, ~ introduce propoziția completivă directă 186-187, indirectă 191, propoziția exclamativă 44, interogativă 35, v. **LOCUȚIUNE ADVERBIALĂ**.
- ADVERSATIVĂ**, propoziție ~, definiție 157, procedee de construire 157-160, 162, juxtapunerea ~ 160, modurile folosite 162-163, ordinea ~ 280-281, ~ inversate devin propoziții concesive 280-281, punctuația ~ 306-307.
- APECTIV**, vorbirea ~ și elipsa 243.
- AFIRMATIV**, aspectul ~ al propozițiilor 28-29.
- AFIRMAȚIA** 46-50, adverbe de ~ 47, adverbe de negație în ~ 47, locuțiune adverbială cu sens afirmativ 47, ~ sigură, procedee de exprimare 47, ~ întărită, procedee de exprimare 49, ~ nesigură, procedee de exprimare 49, ~ făcută cu ezitare 50.
- AGENT**, complementul de ~ 17, 64, 121, definiție 121, în latină 17-18, procedee de exprimare 121.
- ANTERIORITATEA** în corespondența timpurilor 228-229, față de prezent 228, 232, 235-236, față de trecut 228, 232, 235-236; față de viitor 232-233, 236;
 ~ în propozițiile atributive 231-233, circumstanțiale de cauză față de prezent 237,

*) Indicele trimite la pagini. Tilda (~) ține locul cuvintului matcă la orice formă flexionară.

- față de trecut 237, față de viitor 237, în propozițiile circumstanțiale de timp 235-236.
- APOSTROF** 311.
- APOZIȚIE** 86, 93-98, definiție 93, ~ în latină 15, ~ simplă 94, dezvoltată 94, 95, falsă ~ 98, ~ coordonate 94, juxtapuse 97, funcțiuni 95-97, construcții apozitionale imitate după limbi străine 97-98, ~ atribut pronominal 99, 103, ~ cuvânt sau construcție incidentă 256-257, punctuația ~ 302.
- ARTICOL** adjectival în atributul adjectival 82, ~ enclitic în atributul adjectival 82, ~ posesiv și acordul atributului substantival 111-112.
- ATRIBUT**, definiție 81, elipsa ~ 242, expresii eliptice de ~ 244-246, punctuația ~ 301, 304-306;
- ~ adjectival 81-85, funcțiuni 84, locul ~ 265-269, procedee de exprimare 81-84, punctuația ~ 305;
- ~ adverbial 81, 105-106, procedee de exprimare 105-106;
- ~ pronominal 81, 98-105, felurile ~ 99, ~ și atributul substantival 99, ~ în genitiv 99-100, ~ în dativ 99, 101-102, ~ prepozițional 99, 102-103, ~ exprimat prin adjective de natură pronominală 103-105, locul ~ 274-275;
- ~ substantival 14-15, 81, 85-98, felurile ~ 85-86, ~ genitival 14, 85, 86-89, procedee de exprimare 86, ~ exprimat printr-un numeral 98, funcțiunile ~ 87-89, locul ~ 270-271; ~ în dativ 85, 89-90, ce determină ~ 89, funcțiunile ~ 89-90; ~ prepozițional 86, 90-93, ~ exprimat printr-un numeral 98, procedee de exprimare 90-91, funcțiunile ~ 91-93, locul ~ 271-273, punctuația ~ 305; ~ verbal 81, 106-107, procedee de exprimare 106-107.
- ATRIBUTIVĂ**, propoziția ~ 180-186, definiție 180, ~ în latină 9-10, ~ explicativă și determinativă 181, procedee de construire 181-184, modurile folosite 184-185, corespondența timpurilor în ~ 231-233, ~ cu nuanțe circumstanțiale 185, nuanță cauzală 185, concesivă 213, condițională 185, consecutivă 185, finală 185, construcții echivalente cu ~ 185-186, ~ echivalentă cu propoziția consecutivă 207, locul ~ 283-284, ~ incidentă 259, elipsa ~ în expresii 247, punctuația ~ 304, 306.
- CAUZĂ**, complement circumstanțial de ~, definiție 130, procedee de exprimare 130-131, în construcții eliptice 131;
- propoziția cauzală coordonată, definiție 169, procedee de construire 169, 170, modurile folosite 170, ordinea ~ 281;
- propoziția cauzală subordonată, definiție 198, procedee de construire 199-200, corelativile ~ 200, modurile folosite 200, ~ cu nuanță condițională 200, temporală 200, corespondența timpurilor în ~ 237-238, ordinea ~ 286, ~ incidentă 258, 259; punctuația ~ 303.
- COMPARATIV**, complementul ~ în latină 18; propoziția ~, definiție 203, corelativile ~ 204, ~ devenite expresii eliptice 247; propoziția ~ condițională, definiție 203, procedee de construire 205.
- COMPLEMENT**, definiție 112, ~ determinând alt complement 112, felurile ~ 112, 113, procedee de exprimare 114.
- COMPLEMENT DE AGENT**, V. AGENT.
- COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL**, definiție 133, ~ în latină 18, locul ~ 276-278, ~ și propoziția atributivă 185, expresii eliptice de ~ 244, punctuația ~ 302.
- COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL DE CAUZĂ**, V. CAUZĂ.
- COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL CONCESIV**, V. CONCESIV.
- COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL INSTRUMENTAL**, V. INSTRUMENTAL.
- COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL DE LOC**, V. LOC.
- COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL DE MOD**, V. MOD.
- COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL DE RELAȚIE**, V. RELAȚIE.
- COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL DE SCOP**, V. SCOP.
- COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL SOCIATIV**, V. SOCIATIV.
- COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL DE TIMP**, V. TIMP.
- COMPLEMENT DIRECT** 114-117, definiție 114, ~ în latină 15-16, verbe cu două ~ 115-116, 118, ~ și construcțiile pasive 115, procedee de exprimare 114-117, ~ și atributul substantival 88, 92, ~ și atributul pronominal 100, 103, ~ și cel indirect 113-114, ~ și propoziția completivă directă 190, expresii eliptice de ~ 244, locul ~ 275, punctuația ~ 301-306;
- propoziție completivă directă, definiție 186, procedee de construire 186-187, modurile folosite 188-189, corespondența timpurilor în ~ 226-231, ~ în construcții eliptice 246, ordinea ~ 284, punctuația ~ 303, 305;
- propoziție interogativă indirectă 187, definiție 36, 176, în latină 19-20, punctuația ~ 299.
- COMPLEMENT INDIRECT**, definiție 117, ~ în latină 16-17, verbe determinate de ~ 118, procedee de exprimare 17, 118-119, ~ al adjectivului, procedee de exprimare 120, ~ și atributul substantival 88, 92, ~ și atributul pronominal 100, 102, 103, ~ și complementul de agent 121, ~ și cel direct 113-114, ~ și propoziția completivă indirectă 192, expresii eliptice de ~ 244, locul ~ 276, punctuația ~ 301-302, 304-306;

- propoziție completivă indirectă, definiție 190, procedee de construire 190-191, modurile folosite 191-192, ordinea ~ 284, punctuația ~ 303, 304;
- propoziție interogativă indirectă 191.
- CONCESIV**, complementul circumstanțial~, definiție 145, procedee de exprimare 145-146;
- propoziție~, definiție 207, procedee de construire 207-209, corelativele ~ 209-210, juxtapunerea ~ 210, modurile folosite 210, valoarea modurilor în ~ 212, modul propoziției regente 213, ~ contrasă 145-146, ordinea ~ 288, ~ inversate devin propoziții adversative 280-281, ~ incidente 258, 259, 260, punctuația ~ 301.
- CONCLUSIVĂ**, propoziție~, definiție 166, procedee de construire 167-168, juxtapunerea ~ 168, ordinea 169, 281-282, punctuația ~ 306-307.
- CONCORDANȚA TIMPURILOR** în limba latină 8, 11, 12.
- CONDIȚIONALĂ**, propoziție~, definiție 214, propoziția optativă regentă a ~ 32, procedee de construire 204, 214-215, juxtapunerea ~ 215, modurile folosite 215-216, ~ cu nuanță temporală 215, ~ cu nuanță temporală și cauzală 215, corespondența timpurilor în ~ 239, ordinea ~ 287-288, ~ incidentă 258, punctuația ~ 302.
- CONDIȚIONAL-OPTATIV**, modul~, în propoziția dubitativă 37, în propozițiile adversative 162-163, cauzale coordonate 170, în propoziția subiectivă 177-178, predicativă 180, atributivă 184-185, completivă directă 189, circumstanțială de loc 193, de timp 198, de cauză 200, comparativă 206, comparativă condițională 206, consecutivă 206, concesivă 211, 212, condițională 215, 216, ~ perfect, în propoziția condițională 216, 230-231, ~ și corespondența timpurilor 239, ~ prezent și corespondența timpurilor 230-231.
- CONJUNCTIV**, modul~, în latină 8, în română 12, înlocuirea înfinitivului prin ~ 12; ~ și corespondența timpurilor 21, în propoziția condițională 239, ~ exprimă anterioritatea 230, posterioritatea 229-230;
- în propozițiile negative 13, adversative 162-163, copulative 156-157, dubitative 37, imperative 41-42, optative 31; ~ în propoziția subiectivă 177-178, atributivă 184-185, circumstanțială de mod 206, de scop 202, de timp 198, completivă directă 19-20, 189, indirectă 191, 192, concesivă 210, 211-212, consecutivă 206, condițională 215-216.
- CONJUNCTIE** 150, 175-176, ~ în latină 20, repetiția la distanță 248-250;
- ~ coordonatoare 6, 154, 155, 156, adversativă 145, 158, 160, 161, 279-280, conclusivă 166-168, disjunctivă 163-164, 165.
- ~ subordonatoare 6, 173-174, 224, 233, subiectivă 174-175, 176-179, predicativă 179, 180, atributivă 181-184, completivă directă 186, 187-188, completivă indirectă 190, 191, cauzală 169-170, 199, concesivă 146, 207, 208-209, 211, 214, 287, condițională 214, consecutivă 205-206, 207, finală 201, 202, 285-286, temporală 195, 196, 197.
- CONSECUTIV**, complementul circumstanțial de mod ~ 133, 137;
- propoziție circumstanțială de mod~, definiție 203, procedee de construire 205-206, corelativele ~ 205-206, modurile folosite 206, corespondența timpurilor în ~ 238, ~ devenite expresii eliptice 247, punctuația 302.
- CONSTRUCȚIE** infinitivală în propoziția temporală 196; ~ participială în propoziția cauzală 200; ~ partitivă 66; ~ prepozițională la atributul substantival 14-15, la complementele circumstanțiale 18, echivalentă cu dativul 119-120.
- COORDONARE** 6, 152, definiție 152, procedee de ~ 153, ~ în propoziție 154, ~ și subordonare 149-150, ~ propozițiilor subordonate 149-151.
- COORDONATE**, propoziții ~ 279, ~ adversative și subordonate concesivă 160-161, ~ și circumstanțialul de relație 145, separarea ~ prin subordonate 153, punctuația ~ 306-307, punctuația ~ juxtapuse 303.
- COPULATIVE**, propoziții~, definiție 154, ~ pozitive 155, negative 155-156, procedee de construire 154-155, modurile folosite 156-157, ~ și propoziția finală 202, 203, raporturile între ~ 157, ordinea ~ 279-280, punctuația ~ 303.
- CORELATIVUL** conjuncției adversative 161-162, ~ complementului circumstanțial concesiv 145, ~ propoziției cauzale 200, comparative 204, concesive 209-210, consecutive 205-206, finale 201-202.
- CORESPONDENȚA TIMPURILOR** 12, 20-21, 226-240, definiție 226, factorii de care depinde ~ 240, ~ la propozițiile atributive 231-233, 233-237, circumstanțiale de cauză 237, de scop 238, de mod 238-239, ~ la propozițiile condiționale 239, ~ și atracția în frază 150-151.
- CUVINTE** compuse, punctuația ~ 312.
- CUVINTE** incidente, v. INCIDENTE.
- CUVINTE** DE UMLUTURĂ 260-262, definiție 260, rolul ~ 261-262, cuvinte de adresare ca ~ 260-261.
- DATIVUL**, complement indirect în limba latină 16-17, ~ apartenenței 102, dependenței 89, final 90, obiectiv 90, 102, posesiv 102, subiectiv 102.
- DETERMINANT**, definiție 62.
- DETERMINAT**, termen~, definiție 62.
- DISJUNCTIVE**, propoziții ~ 163-166, definiție 163, numărul lor 163, ~ coordonate și subordonate 165, procedee de construire 163, modu-

- rile folosite 166, ~ eliptice 164, aparente ~ 165-166, ordinea ~ 281, accentul ~ 291-292.
- DOUĂ PUNCTE** 307.
- DUBITATIVĂ**, propoziție ~ 36, clasificare 36, modurile folosite 37, procedee de construire 38, accentul ~ 291-292; propoziție dubitativ-deliberativă, definiție 37, punctuația ~ 310-311.
- DURATIV**, acțiune ~ în propoziția circumstanțială de timp 194.
- ELIPSA** 241-247, definiție 241, ~ elementelor exprimate într-o propoziție anterioară 241, ~ elementelor care denumesc noțiuni generale 242-243, ~ în vorbirea afectivă 243.
- ENUNȚIATIVĂ**, propoziție ~, definiție 28, ~ pozitivă și negativă 28, ~ subordonată 29, modurile folosite 29, ~ cu aspect de propoziție optativă 31, ~ independentă și vorbirea indirectă 220, accentul în ~ 290-292, intonația ~ 292-295, punctuația ~ 296, 300.
- EXCLAMATIVĂ**, propoziția ~ 43-46, definiție 43, clasificare 43, jurăminte 43, imprecății 43, injurii 43, procedee de construire 44, 45, modurile folosite 45, ~ ca mijloc de scurtare a frazei 46, ~ și vorbirea indirectă 220, punctuația 296-297, 299-301, ~ eliptică 299-301, accentul în ~ 292, intonația în ~ 46, 292, ordinea cuvintelor în ~ 45.
- EXPRESIE**, cu sens dubitativ 38; ~ cuvinte de umplură 261; ~ eliptică 243-247, definiție 243; ~ unipersonale 71, ~ și propoziția subiectivă 177-178.
- FINALĂ**, v. scop.
- FRAZĂ**, definiție 5, 149, structura ~ în latină 10-11, ~ care conține propoziții adversative 162, disjunctive 164-165, subordonate 172, atributive determinative 181, atracția propozițiilor în ~ 150-151, ordinea propozițiilor în ~ 151, 277-289, accentul în ~ 292, punctuația în ~ 296-297, 298-299.
- GENITIV**, atributul substantival în ~ 14-15, ~ apartenenței 87, 100, ~ autorului 87, 100, ~ denumirii 88, ~ explicativ 88, ~ dependenței 87, 100, ~ materiei 88, ~ obiectiv 87-88, 100, ~ posesiv 87, 100, ~ subiectiv 87, 100, ~ substituit al superlativului 88, ~ calității 89, ~ conținutului 88, ~ final 89, ~ local 88, ~ originii 88, ~ temporal 88, ~ termenului calificat 89, ~ termenului comparat 89, atributul pronominal în ~ 93-100, aparent ~ 117, ~ cu prepoziții 119, ~ și repetiția imediată 249.
- GERUNZIU** cu valoare adjectivală 83-84, atributul verbal exprimat printr-un ~ 106-107, complementul direct exprimat printr-un ~ 114-115, complementul circumstanțial exprimat printr-un ~ 126-128, ~ echivalent cu o propoziție atributivă 185-186, cu o temporală 198, cu o concesivă 214.
- GRAMATICA**, definiție 5.
- IMPERATIV**, modul ~ în propozițiile adversative 162-163, în propoziția atributivă 184-185, cauzală coordonată 170, în propozițiile disjunctive 166, în propoziția finală 202, imperativă 41, 42, în propozițiile negative 13; propoziție ~ 13, definiție 39, procedee de construire 13, interjecția cu valoare de ~ 40, modurile folosite 41-42, ~ și vorbirea indirectă ~ 40, ~ eliptică 40, intonația ~ 42, punctuația ~ 297, 299-301; propoziția ~ prohibitivă 40, în latină 13.
- IMPERFECTUL** în propoziția condițională 215-216, exprimă simultaneitatea în trecut 226-228, în propozițiile temporale 233-235; exprimă anterioritatea 228, în propozițiile atributive 232-233, temporale 235-236; exprimă posterioritatea în propozițiile atributive 233, temporale 236.
- INCIDENTE**, cuvinte și construcții ~ 256-262, definiție 256, ~ exclamative 300, punctuația ~ 309; propoziție ~ 257-259, ~ ca propoziție subiectivă 176, punctuația ~ 304.
- INDICATIVUL** în propozițiile adversative. În propoziția atributivă 184-185, circumstanțială de cauză 200, de loc 193, de mod 206, de timp 197, în propoziția comparativă 206, comparativă condițională 206, completivă directă 188, 189, indirectă 191, 192, în propoziția concesivă 210, 213, condițională 215, consecutivă 206, coordonată cauzală 170, în propozițiile copulative 156-157, disjunctive 166, în propoziția dubitativă 37, enunțiativă 29, imperativă 42, optativă 31, predicativă 180, subiectivă 177-178; ~ și corespondența timpurilor în propozițiile complementive directe 226-231, circumstanțiale de scop 238, condiționale 239.
- INFINITIV**, înlocuirea ~ prin conjunctiv 12, acuzativ cu ~ 19-20, ~ atribut verbal 106-107, complement circumstanțial de mod 136-137, de scop 132, de timp 126-128, complement direct 15-16, 114-115, complement indirect al adjectivului 120, în propoziția subiectivă 178, completivă directă 190, indirectă 192, în propoziția circumstanțială de scop 202-203, în propoziția imperativă 42.
- INSTRUMENTAL**, complement circumstanțial ~, definiție 137, aspectul negativ al ~ 139, procedee de exprimare 137-138, ~ în locuțiuni verbale și adjectivale 138.
- INTERCALATĂ**, propoziție ~, v. incidentă.
- INTERIECȚIE** cu valoare de propoziție imperativă 40, ~ în propoziția exclamativă 44, ~ cuvânt de umplură 260, ~ și punctuația 299-301, 306.

INTEROGATIVĂ, propoziție ~, definiție 32, procedee de construire 35, modurile folosite 35, ~ negativă 60, clasificare după conținut 34, ~ cu sens dubitativ 298-299, imperativ 40, 298-299, ordinea cuvintelor în ~ 36, 265, obiectul întrebării în ~ 32, ~ și vorbirea indirectă 221-222, elipsa ~ 242, accentul în ~ 291-292, intonația ~ 292-295, punctuația ~ 298-299;
 propoziție interogativă retorică 34, 60;
 propoziție interogativă indirectă, v. **COMPLEMENT DIRECT ȘI INDIRECT.**

INTONAȚIE 292-295, ~ în rostirea propozițiilor 7, ~ și accentul 292, ~ și locul subiectului și al predicatului 264, marcarea grafică a ~ prin punctuație 295, ~ în propozițiile determinative și explicative 181.

INTRANZITIV, verb ~ cu complement direct 115-116, ~ determinat de un complement indirect 118.

INVERSIUNEA formelor verbale în propoziția optativă 30, interogativă 35.

JUSTAPUNERE 6, ~ propozițiilor în frază 150, ~ propozițiilor coordonate 153, adversative 160, conclusivă 168, ~ propozițiilor subordonate 172, cauzale 200, condiționale 215.

LIMBAJUL AFECTIV 7-8, locul subiectului și al predicatului în ~ 264.

LINE DE DIALOG (de despărțire) 309.

LINIUȚA DE UNIRE 311-312.

LOC, complement circumstanțial de ~, definiție 122, procedee de exprimare 122, 123-125, ~ și cel de timp 125-129, punctuația 304;
 propoziția circumstanțială de ~, definiție 192, procedee de construire 192-193, modurile folosite 193, ordinea 285, ~ incidentă 285.

LOCUȚIUNE ADVERBIALĂ 38, ~ afirmativă 47, negativă 55, ~ de timp 126-128, cu valoare afectivă 53, atributul exprimat prin ~ 106, ~ de loc 123, circumstanțialul de mod exprimat prin ~ 133, 134, circumstanțialul de mod consecutiv exprimat prin ~ 137, ~ interogativă introduce o propoziție interogativă 35.

LOCUȚIUNE COMPARATIVĂ, introduce o propoziție predicativă 179-180.

LOCUȚIUNE CONJUNCȚIONALĂ 173, ~ introduce propoziția completivă directă 187, circumstanțială de timp 194, 195, 196, 197, de cauză 199, finală 201, modală 204, comparativă 204, comparativă condițională 205, concesivă 208, 209, 211, 212, condițională 214-215; propozițiile conclusivă 167-168, adversative, locul lor 157-160; ~ cauzală, la început de frază 169-170.

LOCUȚIUNE PREPOZIȚIONALĂ în atributul substantival 90-91, în atributul pronominal prepozițional 102, în complementul circumstanțial

122-123, de loc 123-125, 132, de timp 126-129, de scop 132-133, de mod comparativ 136, instrumental 138, sociativ 139-141, de relație 142-145, de cauză 130-131, omisiunea ~ în circumstanțialul de cauză 131.

MAI MULT CA PERFECTUL, indică anterioritatea 228, anterioritatea la propozițiile atributive 232-233, temporale 235-236, indică posterioritatea la propozițiile atributive 233.

MOD, complementul circumstanțial de ~, definiție 133, ce determină ~ 133, procedee de exprimare 134-137, ~ și atributul adjectival 84, ~ și complementul circumstanțial sociativ 141;
 propoziția circumstanțială de ~, definiție 203, procedee de construire 204, corespondența timpurilor în ~ 238-239, ordinea 285, 287, ~ incidentă 259, punctuația ~ 303, 304.

MOD predicativ 70, 166, ~ în propoziția adversativă 162-163, ~ în propozițiile coordonate cauzale 170, ~ în propoziția subiectivă 177-178; predicativă 180, atributivă 184-185.

MOMENTAN, acțiune ~ în propoziția circumstanțială de timp 194-195.

MORFOLOGIE, definiție 5, legătura dintre sintaxă și ~ 6.

NEGATIV, definiție 50, ~ părților de propoziție 51, ~ dublă 56, ~ în subordonare 59, în coordonare 59, ~ în propoziția interogativă 60, adverbe și locuțiuni adverbiale de ~ 55, mijloace afective de exprimare a ~ 56.

NEGATIV, aspectul ~ al propozițiilor 28, 29, al complementului circumstanțial instrumental 139, sociativ 141.

NEUTRU, întărirea ~ prin limba slavă 12.

NUMELE PREDICATIV și propoziția predicativă 178, locul ~ în propoziție 264.

OPTATIV, v. CONDIȚIONAL-OPTATIV.

OPTATIVĂ, propoziție ~, definiție 30, ~ pozitivă și negativă 31, modurile folosite 31, repetarea verbului în ~ 30, inversiunea formelor verbale în ~ 30, ~ și urările 32, ~ și formulele de salut 32, ~ și vorbirea indirectă 220-221, punctuația ~ 296-297.

OPTATIV-CONDIȚIONAL, v. CONDIȚIONAL-OPTATIV.

ORDINEA cuvintelor 12, ~ în latină 9-10, ~ în propoziție 7, 12, 263-278, ~ în propoziția interogativă 36;
 ~ propozițiilor în frază 7, 279-289, ~ propozițiilor coordonate adversative 279-280, disjunctive 281.

PARANTEZE 309-310.

PARTE DE PROPOZIȚIE, definiție 61, corespondența dintre ~ și părțile judecății 61, ~ determinate 6, ~ determinante 6, ~ principale 25, 63, ~ secundare 25, 63, ~ multiple 26, propoziția cu o singură ~ principală 63, ~ ca

- expresie eliptică 244-246, corespondența dintre ~ și propozițiile subordonate 172.
- PARTICIPIU** absolut echivalent cu o propoziție circumstanțială 8-10, conjunct ~ echivalent cu o propoziție atributivă 8, ~ atribut adjectival 83, ~ complement circumstanțial de mod comparativ 136-137, de timp 126-128, ~ în propoziția atributivă 185-186, concesivă 214, temporală 198.
- PARTICULĂ** afirmativă 302, interogativă 35, negativă 302.
- PERFECT** exprimând anterioritatea 228, în propozițiile atributive 232-233, temporale 235-236; posterioritatea în propozițiile temporale 236-237; simultaneitatea în propozițiile temporale 234-235; atracția exercitată de ~ în frază 150-151.
- PERIOADĂ** cu propoziții disjunctive 164-165.
- PERSOANA** în vorbirea indirectă 224.
- POSTERIORITATE** 229-231, față de prezent 233, trecut 229, 233, viitor 229, 233, ~ în corespondența timpurilor la propozițiile atributive 233, cauzale 237-238, temporale 236-237.
- PREDICAT**, definiție 69, ~ în latină și română 14, locul ~ în propoziție 263-265; ~ verbal, procedee de exprimare 70-72; ~ nominal 70, structura ~ 72, numele predicativ 73-74, verbele copulative 72-73, locul în propoziție 264-265; ~ în expresii eliptice 244-245; propoziție predicativă 178-180, definiție 178, procedee de construire 179-180, ordinea ~ 282-283, punctuația ~ 305.
- PROPOZIȚIE**, construcții cu ~ în latină 14, construcții cu ~ echivalente cu dativul 119-120; ~ însoțind un subiect 66, un atribut substantival 86, 90-91, pronominal 102-103, adverbial 105-106, verbal 107; complemente construite cu sau fără ~; ~ ajută la construirea complementului de agent 17, 18, 121, a complementului direct 15-16, 117, indirect 119, a complementului circumstanțial de loc 122-123, de timp 126-128, 129, 130, de cauză 130-131, de scop 132-133, de relație 142-144, de mod 134-136, 137, instrumental 137-138, sociativ 139-141, omisiunea ~ în circumstanțialul de cauză 131; ~ în propozițiile adversative 162, atributive 181-182, finale 202, ~ în repetiție 249-251.
- PREPOZIȚIONAL** atributul substantival ~ 90-93, atributul pronominal ~ 102-103.
- PREZENTUL** și corespondența timpurilor 226, ~ în propoziția condițională 215, ~ exprimând anterioritatea în propozițiile temporale 235-236, posterioritatea în propozițiile atributive 233.
- PREZUMTIVUL** în propoziția dubitativă 37, subiectivă 177-178, predicativă 180, atributivă 184-185, cauzală 200, completivă directă 189, indirectă 191, 192, concesivă 212.
- PRONUME** subiect, în latină 13-14, cu propoziție 122-123, ~ repetat la distanță 249-251; ~ nehotărât în propoziția completivă directă 186, indirectă 190, concesivă 208, 211; ~ personal feminin cu rol de neutru 7, neaccentuat 16, neaccentuat complement direct 16, indirect 16-17, reluarea subiectului prin ~ 67-68; ~ subiect 68; ~ relativ-interogativ complement indirect 16-17, introduce propoziții subordonate 173, predicative 179-180, atributive 181-184, complete directe 186, indirecte 190, consecutive 207, exclamative 44, interogative 35, interogative indirecte 175.
- PROPOZIȚIE**, definiție 5, 25, raporturile dintre ~ și judecată 25, ~ infinitivală, în latină 8-12; ~ simplă 6, 25, 62, 63, dezvoltată 6, 25, 62, 63, părțile componente ale ~ 6, părți principale care pot fi eliminate 244-246, ~ incompletă din punct de vedere formal 241, expresii eliptice rezultate din elipsa unor ~ 246-247; **V. PARTE DE PROPOZIȚIE**. aspectul pozitiv și negativ al ~ 27, ~ pozitivă 50, negativă 13, 10; felurile ~ 5, 6, întrepătrunderea categoriilor de ~ 28; legătura ~ în frază 6, 150, ordinea ~ în frază 151, 279, coordonate și subordonate 149-150, coordonate 152-153, subordonate 171; accentul și intonația ~ 290, rolul intonației în ~ 28, accentul ~ în frază 292, punctuația ~ 286, 301, 309.
- PROPOZIȚIE ADVERSATIVĂ**, **V. ADVERSATIVĂ**.
- PROPOZIȚIE ATRIBUTIVĂ**, **V. ATRIBUTIVĂ**.
- PROPOZIȚIE CAUZALĂ**, **V. CAUZALĂ**.
- PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ DE CAUZĂ**, **V. CAUZĂ**.
- PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ DE LOC**, **V. LOC**.
- PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ DE MOD**, **V. MOD**.
- PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ DE SCOP**, **V. SCOP**.
- PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ DE TIMP**, **V. TIMP**.
- PROPOZIȚIE COMPARATIVĂ**, **V. COMPARATIVĂ**.
- PROPOZIȚIE COMPLETIVĂ DIRECTĂ**, **V. COMPLEMENT DIRECT**.
- PROPOZIȚIE COMPLETIVĂ INDIRECTĂ**, **V. COMPLEMENT INDIRECT**.
- PROPOZIȚIE CONCESIVĂ**, **V. CONCESIV**.
- PROPOZIȚIE CONCLUSIVĂ**, **V. CONCLUSIVĂ**.
- PROPOZIȚIE CONDIȚIONALĂ**, **V. CONDIȚIONALĂ**.
- PROPOZIȚIE CONSECUTIVĂ**, **V. CONSECUTIV**.
- PROPOZIȚIE COPULATIVĂ**, **V. COPULATIVĂ**.
- PROPOZIȚIE DISJUNCTIVĂ**, **V. DISJUNCTIVĂ**.
- PROPOZIȚIE DUBITATIVĂ**, **V. DUBITATIVĂ**.
- PROPOZIȚIE ENUNȚIATIVĂ**, **V. ENUNȚIATIVĂ**.
- PROPOZIȚIE EXCLAMATIVĂ**, **V. EXCLAMATIVĂ**.
- PROPOZIȚIE FINALĂ**, **V. SCOP**.
- PROPOZIȚIE IMPERATIVĂ**, **V. IMPERATIVĂ**.
- PROPOZIȚIE INTEROGATIVĂ**, **V. INTEROGATIVĂ**.
- PROPOZIȚIE MODALĂ**, **V. MOD**.
- PROPOZIȚIE OPTATIVĂ**, **V. OPTATIVĂ**.

PROPOZIȚIE PREDICATIVĂ, v. PREDICAT.
 PROPOZIȚIE RELATIVĂ, v. ATRIBUTIVĂ.
 PROPOZIȚIE SUBIECTIVĂ, v. SUBIECTIVĂ.
 PROPOZIȚIE TEMPORALĂ, v. TIMP.
 PUNCT 296-297.
 PUNCTE DE SUSPENSIE 310-311.
 PUNCT ȘI VIRGULĂ 306-307.
 PUNCTUAȚIA 8, 296-312, definiție 296, ~ propozițiilor în frază 151.

RAPORT temporal de anterioritate 193, 195-196 ~ de posterioritate 194, 196, de simultaneitate 193, 194-195, 226, de nesimultaneitate 226; ~ de determinare 62.

REFLEXIV, verb ~ determinat de complement indirect 118.

REGENTĂ, propoziție ~ 6, legătura dintre ~ și subordonată 171, ~ propoziției predicative 178, ~ și corespondența timpurilor 226, ~ negativă și corespondența timpurilor 230-231.

RELAȚIE, complement circumstanțial de ~, definiție 141-142, ce determină ~ 142, procedee de exprimare 142-143, reluarea cuvântului prin care se exprimă ~ 144-145.

REPETIȚIE 248-255, definiție 248, ~ imediată 248-249, ~ la distanță 248-251, ~ verbului în propoziția optativă 30, ~ propoziției și a frazei 251; ~ eliptică 251, funcțiunile ~ 251-254, valoarea afectivă a ~ 254-255, ~ lipsită de valoare sintactică 255.

SCOP, complement circumstanțial de ~, definiție 132, procedee de exprimare 132-133; propoziție circumstanțială de ~ sau finală, definiție 201, falsă ~ 203, procedee de construire 201, corelativele ~ 201-202, corespondența timpurilor în ~ 238, construcții echivalente cu ~ 202-203, ordinea ~ 286-287, ~ incidentă 259, punctuația ~ 303.

SEMNELE CITĂRII 308.

SEMNE ORTOGRAFICE 311-312.

SEMNLUL EXCLAMĂRII 299-301.

SEMNLUL ÎNTREBĂRII 297-299.

SIMULTANEAȚIE, exprimă acțiuni permanente 226-228, ~ la corespondența timpurilor în propozițiile complete directe 226-228, ~ în trecut 227, marcarea ~ când în regentă se găsește prezentul 231, ~ la propozițiile atributive 231-233, marcarea ~ când în regentă se găsește viitorul 232, ~ la propozițiile temporale 233-235, ~ față de un timp viitor 235, ~ la propozițiile cauzale 237.

SINTAXĂ, definiție 5, ~ limbajului activ 7, evoluția ~ 13, ~ istorică 8, 13, legătura dintre ~ și morfologie 6, legătura ~ cu vocabularul 7, ~ frazei 19, 149, ~ în latină 8-11, elemente nelatine în ~ limbii române 12, elementul slav în ~ limbii române 12, ~ limbii române în comparație cu ~ latină 12, ~

părților propoziției 61, punctuația ca auxiliar grafic al ~ 296.

SOCIATIV, complementul circumstanțial ~, definiție 139, aspectul negativ al ~ 141, procedee de exprimare 139-141, ~ inclus în subiectul gramatical 141, ~ și cel de mod 141, ~ și cel de timp 130.

STIL INDIRECT în latină 9, 11, v. VORBIREA INDIRECTĂ.

SUBIECT definiție 64, ~ în latină 13-14, procedee de exprimare 64-66, cazul ~ 66, ~ subînțeles 68, inclus 68, ~ nedeterminat 68-69; ~ gramatical, definiție 67, ~ și complementul direct în construcțiile pasive 115, ~ și atracția în frază; ~ logic, definiție 67, ~ și complementul de agent 121, ~ și acordul predicatului 150-151; acordul predicatului cu ~ 7, 75-81, valoarea afectivă a reluării ~ 67, omiterea ~ 246, locul ~ în propoziție 263-265, punctuația ~ 310-311.

SUBIECTIVĂ, propoziție ~ 174-178, definiție 174, procedee de construire 174-176, modurile folosite 177-178, propoziția ~ echivalentă cu un subiect exprimat printr-un infinitiv 178, ~ interogativă indirectă 175, ordinea ~ și predicative 282-283, punctuația ~ 305.

SUBORDONARE 8-10, raporturile de ~ 6, ~ în latina tirzie 11-12, raport de coordonare și de ~ 149-150.

SUBORDONATĂ, propoziție ~, definiție 171, ~ copulative 156, legătura dintre propoziția regentă și propoziția ~ 171-172, corespondența dintre propozițiile ~ și părțile de propoziție 172, ~ regente ale altor ~ 172, prin ce se leagă propoziția ~ de regenta ei 173, ~ și valoarea indirectă 222, propoziția ~ la corespondența timpurilor 226, ordinea propozițiilor ~ în frază 279, 282-283, punctuația ~ 303.

SUPIN, atribut verbal exprimat prin ~ 106-107, complement direct exprimat prin ~ 115, complement indirect exprimat prin ~ 120, circumstanțial de mod consecutiv exprimat prin ~ 137.

SUSPENSIE, de definiție 243, ~ în limbajul afectiv 7-8.

TIMP, complement circumstanțial de ~, definiție 125, procedee de exprimare 126-129, ~ și cel de loc 125-129, ~ și cel sociativ 130, 140, ~ și propoziția temporală 198, punctuația ~ 304;

propoziția circumstanțială de ~, definiție 193, modurile folosite 197-198, corespondența timpurilor în 233-237, ~ iterativă 197, ~ cu nuanță cauzală 198, ~ cu nuanță concesivă 198, 213, ordinea ~ 285, ~ incidentă 258, 259, punctuația ~ 303.

TON 292.

TRANZITIV, verb ~ determinat de complement indirect 118.

UNIPERSONAL, verb ~, în construirea propozițiilor subiective 176.

VERB DE DECLARAȚIE 217-219, determinarea ~ prin adverbe sau alte construcții 218, locuțiuni echivalente cu ~ 218, absența ~ 219, locul ~ 217-218.

VITOR în propoziția condițională 215; ~ indică posterioritatea în propozițiile atributive 233.

VIRGULA 301-306.

VOCABULAR, definiție 7, legătura dintre ~ și sintaxă 7.

VOCATIV 7, 256, 260, ~ în repetiție 254, punctuația ~ 300-301, 302.

VORBIREA DIRECTĂ 217-219, locul subiectului și al predicatului în ~ 264, punctuația ~ 307, 308; ~ legată 224-225, definiție 224.

VORBIREA INDIRECTĂ 219-224; ~ liberă 225-226.

INDICE DE CUVINTE

A

a (art. posesiv) 111, 182
a (prep.) 14, 16, 17, 86, 136
aceasta 132
aceea 132
aci ... *aci* 156
acolo 193
acum ... *acum* 156
adecăte 93
adevărat (adj.) 161
adevărat (adverb) 47
adică 93, 306
afară din 123
ah (interj.) 290
ai (art. posesiv) 111, 182
al (art. posesiv) 111, 182
alături cu 124, 140
alături de 124
ale (art. posesiv) 111, 182
alege (*a se* ~) 178
aminti (*a-și* ~) 230
anume 93, 201, 307
aproape de 124
asemenea 136
astfel 204, 205, 218, 307
asupra (prep.) 119, 123, 144
așa 44, 47, 168, 204, 205, 218
așa ca să 205
așa că 167
așa cum 204
așadar 167, 168
așa fiind 167
așa și-așa 254
aitt 44, 195, 205
aitta 195
aitta pagubă 245
aitta rău 245
atunci când 194
au (particulă interogativă) 35
avea (*a* ~) 242

avea de unde (*a* ~) 245
avea încotro (*a nu* ~) 246

B

ba 47, 52, 54, 55
ba (că) ... *ba (că)* 156
ba da 47
ba nici 155
basam că 38
biet 268
bine 47
bună ziua 32

C

că 18, 90, 136, 137
ca aceea 248
ca când 205
ca cum 205
ca în fel cum 205
calitate 244
cam 49, 50
ca mai ba 55
cam așa 50
ca nu care cumva să 201
ca nu cumva să 190, 201
care 181, 182, 183, 184, 193
care cumva 201
care de unde 192, 193
care dincolo 192
care încotro 192
care pe unde 192
care unde 192, 193
care va să zică 167
ca (...) *să* 20, 174, 175, 176, 178, 179, 180, 184, 186, 188, 189, 190, 192, 201, 258
ca (...) *să nu* 190, 201
ca și 136

ca și când 205
ca și cum 205
că 19, 44, 169, 170, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 184, 186, 187, 189, 190, 191, 199, 205, 207, 210, 220, 224, 258, 260, 282, 288
căci 169, 170, 199
călca-te-ar 246
că nu 190
că să 188
către 90, 120, 123
către ce 192
către cine 192
ce 44, 116, 183, 184, 192, 291
ce de 67
ceea ce 181
ce... *mai* 221
chema (*a se* ~) 72
chiar 145, 214
chiar dacă 207, 210
chiar de 207, 210
chipurile 223
ci 59, 157, 158, 159, 161, 281
cică 223, 257
cine 192, 291
cine știe 38
cinema 79
cîne-cînește 254
cînd 44, 184, 194, 195, 196, 197, 199, 214, 215, 234, 236
cînd cu 141
cînd și cînd 254
cît (adverb) 44, 90, 184, 195, 196, 204, 205, 220, 234, 291
cîtă vreme 195, 234
cît ce 195, 196
cît (de) 208, 211
cît despre 144, 145
cît pentru 144, 145

cît timp 195, 234
cîtuși de puțin 55
contra 119
cot la cot cu 141
crede (a ~) 230
cu 76, 90, 95, 128, 130, 136, 138, 140, 141, 144
cu ajutorul 138
cu cît... cu atît 155
cu condiția să 214
cu... cu toți 140
cum (conjunție) 19, 44, 177, 184, 187, 188, 189, 194, 195, 197, 199, 200, 204, 221, 227, 285, 286, 291
cum (adverb interogativ) 176
cum că 174, 175, 176, 187, 188, 190, 220
(pre)cum că 186
cum nu 244
cum să 187, 189
cum să nu 244
cumva 201
cu noaptea-n cap 141
cu părere de rău 257
cu soare 141
cu toată 145
cu toate 145
cu toate acestea 209
cu toate astea 209
cu toate că 207, 210
cu tot 145
cu tot cu 140
cu toți 145
(de) cu ziuă 141

D

da 33, 47, 53, 242
dacă 20, 175, 177, 187, 189, 191, 195, 196, 207, 210, 214, 215, 222, 291
dar 59, 153, 157, 159, 167, 168, 209, 210
dară 168
dar însă 158
dar în schimb 158
dar totuși 158
datorită 138
de (conjunție) 19, 156, 174, 175, 176, 177, 179, 180, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 197, 199, 201, 202, 205, 207, 208, 210, 214, 238, 286
de (prep.) 17, 18, 66, 84, 90, 105, 106, 107, 117, 121, 128, 131, 137, 143, 162, 184, 192
de (pron. relativ) 184
de aceea 167, 200

de acolo 193
de-a curmezișul 124
de-a dreapta 124
de-a lungul 124
de asta 201
de-a sînga 124
deasupra 124
de bună seamă 47
deca (conjunție) 20
de către 18, 121
dece (conjunție) 20
deci 167
deci dară 168
de cînd 195
deciți 18, 136, 137
de cît (conjunție) 205
de cîte ori 234
de cu 128
de cum 195
dedesubtul 124
de din vale de 124
de exemplu 307
de fel 52, 55
de la 123, 128
de leac 55
de loc 52, 55
de neam 244
deoarece 173, 199
de parcă 205, 287
departe de 123
de pe 123
de pe unde 192
de pildă 307
de prin 128
derep aceea 20
derep ce 20, 199
derept ce 199
de se 20
desigur 47, 257
despre 123, 128, 144
deși 146, 207, 208, 210, 214
de unde 184, 192, 245
deveni (a ~) 72, 178
de vreme ce 199
dimpotrivă 257
dîmpreună cu 140
din 66, 105, 117, 123, 128, 131, 138, 144
dinainte 106
dinaintea 124
dinapoia 124
dinăuntru 106
din cauză 131
din cauză că 199
din cauză de 131
din ce în ce 254
din cînd în cînd 254
dincoace de 123
dincolo de 124, 128

dincotro 192
dinădrătul 124
din dosul 124
din dreptul 124
din fața 124
din fericire 257
din loc în loc 254
din moment ce 199
din nefericire 257
din păcate 257
din pricina 131
din pricină că 199
din punct de vedere 143
dinspre 123, 128
din susul 124
dintru 123, 131, 138
doamne ferește 44
dori (a ~) 31
dragă doamne 260
drept (adj.) 161
drept aceea 167
d-ta 296
după 123, 128, 136, 144
după ce 195
după cum 20, 204
după cum se zice 257
după el 257
după mine 257
după părerea mea 257

E

ea 68
el 67, 68
este 49
exact (adverb) 47

F

face (a se ~) 72, 178
fără 52, 57, 139, 141, 158
fără a 58
fără cale 58
fără căpătîi 58
fără (de) 57, 90, 136, 141
fără de margini 58
fără de măsură 58
fără de minte 58
fără greș 58
fără îndoială 58
fără să 58, 159, 204, 207, 211, 212
fără soț 58
ferit-a sfîntul 44
fi (a ~) 72, 178, 242, 263
fie 49
fiecare 79
fîndcă 20, 172, 173, 199
firește 47, 257
formidabil de 45

G

găsi (a ~) 242
gol-goluț 254
grație (+ dativul) 138
grozav de 45

H

hai (interj.) 40
haide (interj.) 40
hai-hai 249
hائی (interj.) 40
ho (interj.) 40

I

iaca (interj.) 72
iar 155, 157, 159, 303
iată (interj.) 72
jeși (a ~) 72

I

împotriva 119, 124
împreună cu 76, 128, 140, 141
în 90, 123, 128, 136, 138, 143
în acest chip 218
în acord cu 76
înaintea 124
înainte ca 196
înainte de 128
înainte de a 196
înainte să 196, 198
în alianță cu 141
înapoia 124
în apropiere de 124
în caz că 214
începează (imper.) 40
în chip de 136
închipui (a-și ~) 230
în ciuda 145
înclăt 173, 205
în concluzie 167
în consecință 167
în contra 119
încotro 192
în cursul 128
îndată ce 195, 235
îndărătul 124
îndoi (a se ~) 38
în dosul 124
în dreptul 124
în fața 124
în fine 261
în general 257
în ipoteza că 214
în jos de 124
în josul 124
în loc să 59, 159
în materie (de) 143

în mijlocul 128
în nici un chip 201
în preajma 124
în privința 143, 145
în răstimpul 128
în rînd cu 124
însă (conjunție) 59, 157, 159, 160, 209, 210
însă în schimb 158
în schimb 157, 158, 160
în schimb însă 158
însoțit de 141
înspre 123, 128
în sus de 124
în susul 124
în timp ce 157, 194, 234
în timp de 128
în timpul 128
întii 110
întîia 110
întii și întii 254
întocmai 47
întovărășit de 141
între-adevăr 47, 257
între 123, 128
între 123, 128, 144
întreținut 199
în vremea 128
în vreme ce 194

J

jerisă 312
jumătate 78

K

km 297

L

la (prep.) 16, 17, 67, 86, 117, 119, 120, 123, 128, 143
la data 128
la începutul 124, 128
la miez de 124
la mijlocul 124
la mulți ani 32
laolaltă cu 140, 141
la rînd cu 141
la sfîrșitul 124, 128
la spatele 124
la un loc cu 140
la urma urmei 257
la urma urmelor 257
lîngă 123

M

mai 45
mai înainte ca 196
mai presus de 124

mașer 262
mai știi 38
măcar 209
măcar că 207, 209, 210, 214
măcar de 207, 210
măcar să 207, 209, 211
măntîncă 293
mă-nfelegi 261
mă rog 261
mă tem că 38
mă tîncă 38
mă (afirmație) 49
măda (afirmație) 49
mult cu multul 254
mulțumită 138

N

na (interj.) 72
n-ai decti 246
n-am cînd 246
n-am cum 246
n-am unde 246
naște (a se ~) 72
neam (a fi de ~) 244
neapărat 47
negreșit 47
neîndoielnic 257
neînsoțit de 141
neîntovărășit de 141
nicăieri 52, 55
nici 52, 58
nici ca cît 55
nici cît 58
nici cîtși de puțin 55
nicicum 55, 58
nicidecît 55
nicidecum 55
nici de fel 55
nici discuție 245
nici gînd 245
nimeni 52, 56, 79
nimic 52, 56
nici ... nici 59, 153, 155
nici nu ... nici nu 59
nici nu se pomenește 246
nici o 56
niciodată 52, 55, 58
nici pomeneală 245, 246
nici prea-prea, nici foarte-foarte 254
nici un 56
nici una 56
nici un (ul) 52, 56, 58, 79
nici vorbă 47, 245
nord 297
noroc 32
nu 33, 52, 53, 54, 55, 242, 291
nu care cumva să 201
nu ... ci 59, 153
nu cumva 35

nu cumva să 201
 nu încapе vorbă 245
 numai (că) 159
 numai dacă 214
 numai să 214
 nu... nici 59, 155
 nu... nici nu 59
 numi (a se ~) 72, 178
 nu numai (că)... dar și 155
 nu numai... ci încă 59
 nu numai... ci și 59, 155
 nu poate fi vorbă 245

O

o (pron. f.) 7
 oare 35
 oare nu cumva 35
 o dată ce 199
 o dată cu 128
 o dată cu găinile 141
 ob (interj.) 291
 ori (conjunție) 163, 165, 291
 oricare 208
 orice 208, 211
 oricînd 197
 oricît 208, 211
 oricît (de) 179, 208, 211, 214
 oricum 208, 211
 ori de cîte ori 197
 ori dincoțro 192
 oriîncotro 192
 ori (...) ori 153, 154, 156, 164
 oriunde 192

P

păcatele mele 261
 parcă 50, 205
 pardon 262
 parol 262
 pasămite 169
 părea (a ~) 72, 178, 230
 pe 15, 116, 117, 123, 128, 136
 pe acolo 193
 pe cînd 157, 194, 234
 pe cum că 187
 pe drept cuvînt 257
 pe la 128
 pe loc 125
 pentru 90, 107, 128, 131, 144
 pentru a 202, 203
 pentru aceasta 132
 pentru aceea 132, 167
 pentru ca 203
 pentru ca nu cumva să 201
 pentru ca să 176, 188, 201
 pentru ca să nu 201
 pentru că 173, 199
 pentru cînd 196
 pentru să 201
 perfect (adverb) 47

pe scurt 257
 peste 123, 128
 pe timpul 128
 pe unde 184, 192
 pe vremea 128
 pînă 123, 128, 195, 196
 pînă a 196
 pînă ce 196, 236
 pînă cînd 184, 196
 pînă într-attî 205
 pînă la 128, 312
 pînă să 196, 198
 pleca (a ~) 229
 poate 50, 257
 poate fi 38
 poate hi 38
 poate hi că 38
 poftă bună 32
 poftii (a ~) 31
 posibil 257
 prea... ca să 206
 precum 137, 204
 precum că 187, 220
 precum și 155
 preș de 128
 prin 123, 128, 138
 prin dosul 124
 prin fața 24
 prin mijlocirea 138
 printre 123
 printru 123, 138
 prin urmare 167
 ps (interj.) 40
 putea (a ~) 230

R

rămîne (a ~) 72, 178
 roșie 244

S

sau (conjunție) 163, 165, 291, 301, 303, 304, 305
 sau (... sau) 156, 164
 să 19, 174, 175, 176, 178, 179, 180, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 201, 205, 207, 211, 212, 214, 221, 286, 305
 să nu 19, 201
 să nu cumva să 190, 201
 sărac lipii 244
 sărac lipii pămîntului 244
 se (conjunție) 20
 se (pron. refl.) 80
 se pare 257
 se vede 257
 se zice 257
 sfert (un ~) 78
 sigur 47
 sosi (a ~) 229
 spre 123, 128

spre a 202, 203
 spre ce 192
 spre cine 192
 st (interj.) 40
 sta (a ~) 72
 sub 123, 128

Ș

șede (a ~) 72
 și (adverb) 208
 și (conjunție) 58, 141, 153, 155, 157, 159, 266, 288, 301, 303, 304, 305
 și de 208
 ști (a ~) 230
 știu și eu 38

T

temperatură 244
 tensiune 244
 termină (imper.) 40
 tocmai cînd 194
 tot (adverb) 209
 tot (numeral) 66
 tot așa 204
 totuși 209
 trăiești (să ~) 32

Ț

Ți-ai găsit 244
 ține gura (a-și ~) 244
 ține să (a ~) 31

U

umăr la umăr cu 192
 unde 44, 45, 184, 192, 195, 196, 199, 291
 unul (numeral) 79
 unul din (tre) 79
 următoarele 218

V

vai (interj.) 292
 vai de mine și de mine 251
 va să zică 167, 260
 veci 268
 veni (a ~) 229
 vezi că 169
 vezi dumneata (că) 169
 vîndată 244
 vorba vine 223
 vorbi (a ~) 244
 vorbi de rău (a ~) 244
 vrea (a ~) 31

Z

zice (a ~) 212, 242
 zice ba (a ~) 55

CUPRINSUL

NOȚIUNI GENERALE DE SINTAXĂ	Pag.
§ 1. Definiția sintaxei	5
§ 2. Propoziție, frază, îmbinare de cuvinte	5
§ 3. Felurile propozițiilor, părțile lor componente și raportul lor în frază ..	6
§ 4. Legătura dintre sintaxă și morfologie	6
§ 5. Legătura dintre sintaxă și vocabular	7
§ 6. Acordul, ordinea cuvintelor și a propozițiilor, accentul și intonația	7
§ 7. Sintaxa limbajului afectiv	7
§ 8. Punctuația	8
Noțiuni de sintaxă istorică	8
§ 9. Sintaxa limbii latine din textele literare clasice.....	8
§ 10. Sintaxa limbii latine târzii	11
§ 11. Sintaxa limbii române în comparație cu sintaxa latină	12
§ 12. Elemente nelatine în sintaxa limbii române	12
§ 13. Elementul slav în sintaxa limbii române	12
Evoluția sintaxei limbii române	13
Sintaxa propoziției	13
§ 14. Propozițiile negative	13
§ 15. Subiectul	13
§ 16. Predicatul	14
§ 17. Atributul adjectival	14
§ 18. Atributul substantival	14
§ 19. Complementul direct	15
§ 20. Complementul indirect	16
§ 21. Complementul de agent	17
§ 22. Complementul comparativului	18
§ 23. Complementele circumstanțiale	18
Sintaxa frazei	19
§ 24. Propozițiile complete	19
§ 25. Situația conjuncțiilor	20
§ 26. Corespondența timpurilor	20
SINTAXA PROPOZIȚIEI	
Noțiuni generale	25
§ 27. Definiția propoziției	25
§ 28. Părțile propoziției; propoziție simplă și dezvoltată	25

§ 29. Părți de propoziție multiple	26
§ 30. Marcarea rolului părților de propoziție și a legăturii dintre ele.....	26

FELURILE PROPOZIȚIILOR DUPĂ ÎNȚELES

§ 31. Categoriile propozițiilor după sensul și scopul lor	27
Noțiuni generale	27
§ 32. Aspectul pozitiv și cel negativ al propozițiilor	27
§ 33. Întrepătrunderea categoriilor de propoziții	28
§ 34. Rolul intonației	28
Propoziția enunțiativă	28
§ 35. Definiția	28
§ 36. Propoziții enunțiative pozitive și negative.....	28
§ 37. Modul predicatului din propoziția enunțiativă	29
§ 38. Propoziții enunțiative subordonate	29
Propoziția optativă	30
§ 39. Definiție.....	30
§ 40. Raportul dintre persoana care vorbește și persoana căreia i se atribuie dorința exprimată.....	30
§ 41. Inversiunea formelor verbale.....	30
§ 42. Repetarea verbului	30
§ 43. Propoziții enunțiative cu aspect de propoziții optative	31
§ 44. Modurile folosite în propozițiile optative	31
§ 45. Propoziții optative și negative	31
§ 46. Folosirea unor verbe care exprimă noțiunea de « a dori ».....	31
§ 47. Propoziții optative eliptice: formule de salut și urări	32
§ 48. Propoziția optativă ca regentă a unei propoziții condiționale	32
Propoziția interogativă	32
§ 49. Definiție	32
§ 50. Obiectul întrebării dintr-o propoziție interogativă	32
§ 51. Categoriile de propoziții interogative după conținutul lor	34
§ 52. Propoziții interogative retorice	34
§ 53. Mijloace specifice pentru exprimarea întrebării	35
§ 54. Modurile folosite în propozițiile interogative	35
§ 55. Inversiunea formelor verbale	35
§ 56. Ordinea cuvintelor	36
§ 57. Propoziții interogative indirecte	36
Propoziția dubitativă	36
§ 58. Definiție	36
§ 59. Categoriile de propoziții dubitative	36
§ 60. Modurile folosite în propozițiile dubitative	37
§ 61. Exprimarea îndoielii prin adverbe și locuțiuni adverbiale cu sens dubitativ	38
§ 62. Exprimarea îndoielii prin verbe cu sensul de « a se îndoii ».....	38
§ 63. Folosirea unor expresii cu sens dubitativ	38
Propoziția imperativă	39
§ 64. Definiție	39
§ 65. Propoziții imperative prohibitive	40
§ 66. Propoziții imperative eliptice	40

§ 67. Interjecții cu valoare de propoziții imperative	40
§ 68. Propoziții interogative cu rol de propoziții imperative	40
§ 69. Modurile folosite în propoziția imperativă	41
§ 70. Intonația	42
Propoziția exclamativă	43
§ 71. Definiție	43
§ 72. Injuriile și insultele	43
§ 73. Imprecațiile și jurămintele	43
§ 74. Prin ce se introduce o propoziție exclamativă	44
§ 75. Alte elemente care marchează o propoziție exclamativă	45
§ 76. Modurile folosite în propoziția exclamativă	45
§ 77. Schimbarea ordinii cuvintelor	45
§ 78. Scurtarea frazei	46
§ 79. Intonația	46
Afirmația	46
§ 80. Definiție	46
§ 81. Afirmația sigură	47
§ 82. Afirmația nesigură	49
§ 83. Afirmația întărită	49
§ 84. Afirmația făcută cu ezitare	50
Negația	50
§ 85. Definiție	51
§ 86. Aspectul negativ al propozițiilor	51
§ 87. Negația părților de propoziție	52
§ 88. Cuvintele de negație	53
§ 89. <i>Nu</i>	54
§ 90. <i>Ba</i>	55
§ 91. Adverbe și locuțiuni adverbiale negative	56
§ 92. Pronume și adjective negative	56
§ 93. Negația dublă	56
§ 94. Mijloace afective de exprimare a negației	57
§ 95. Prepoziția <i>fără</i>	58
§ 96. Conjuncția <i>nici</i>	58
§ 97. Negația în coordonare și subordonare	59
§ 98. Negația în coordonare	59
§ 99. Negația în subordonare	59
§ 100. Propoziția interogativă și negația	60

SINTAXA PĂRȚILOR PROPOZIȚIEI

Noțiuni generale	61
§ 101. Părțile propoziției	61
§ 102. Corespondența dintre părțile propoziției și părțile judecății	61
§ 103. Natura legăturii dintre diferitele părți ale propoziției	62
§ 104. Propoziția simplă și propoziția dezvoltată	62
§ 105. Părțile principale și părțile secundare ale propoziției	63
§ 106. Propoziții cu o singură parte principală	63
Subiectul	64

§ 107. Definiție	64
§ 108. Părțile de vorbire prin care poate fi exprimat subiectul	64
§ 109. Cazul subiectului	66
§ 110. Subiectul logic și subiectul gramatical	67
§ 111. Valoarea afectivă a reluării subiectului	67
§ 112. Subiectul inclus	68
§ 113. Subiectul subînțeles	68
§ 114. Subiectul nedeterminat	68
§ 115. Lipsa subiectului	69
Predicatul	69
§ 116. Definiție	69
§ 117. Predicatul verbal	70
1. § 118. Structura predicatului nominal	72
§ 119. Verbe copulative	72
§ 120. Numele predicativ	73
Acordul predicatului cu subiectul	75
§ 121. Observații generale	75
§ 122. Acordul în persoană	76
§ 123. Acordul în număr	76
§ 124. Acordul în gen	77
§ 125. Abateri de la regulile acordului	78
§ 126. Acordul după înțeles	78
§ 127. Acordul prin atracție	80
§ 128. Acordul subiectului cu predicatul exprimat printr-un verb reflexiv cu valoare pasivă	80
§ 129. Situații morfologice care dau impresia unui acord greșit	81
Atributul	81
§ 130. Definiție	81
Atributul adjectival	81
§ 131. Prin ce se exprimă atributul adjectival	81
§ 132. Atributul adjectival exprimat printr-un adjectiv propriu-zis	81
§ 133. Atributul adjectival exprimat printr-un numeral cu valoare adjectivală	82
§ 134. Atributul adjectival exprimat printr-un verb la participiu cu valoare adjectivală	83
3. § 135. Atributul adjectival exprimat printr-un verb la gerunziu cu valoare adjectivală	83
§ 136. Atributul adjectival determinat de un complement care arată măsura, cantitatea sau comparația	84
§ 137. Funcțiunile atributului adjectival	84
Atributul substantival	85
§ 138. Felurile atributului substantival	85
Atributul substantival în genitiv	86
§ 139. Prin ce se exprimă atributul substantival în genitiv	86
§ 140. Atributul substantival în genitiv al unui substantiv în genitiv	86
4. § 141. Funcțiunile atributului substantival în genitiv	87
Atributul substantival în dativ	89
§ 142. Ce fel de substantive determină atributul substantival în dativ	89

§ 143. Funcțiunile atributului substantival în dativ.....	89
Atributul substantival prepozițional	90
§ 144. Prin ce se exprimă atributul substantival prepozițional.....	90
§ 145. Categoriile de atribute prepoziționale și prepozițiile folosite.....	90
§ 146. Funcțiunile atributului substantival prepozițional	91
§ 147. Deosebirea dintre raporturile exprimate de atributul substantival prepozițional și de cel în genitiv	93
Apoziția	93
§ 148. Definiție	93
§ 149. Adverbe explicative folosite pentru legătura dintre apoziție și termenul determinat	93
§ 150. Ce determină apoziția	94
§ 151. Serii de apoziții determinând același termen	94
§ 152. Apoziția simplă și apoziția dezvoltată	94
§ 153. Funcțiunile apoziției	95
§ 154. Identitatea dintre noțiunea exprimată de apoziție și noțiunea exprimată de termenul determinat	97
§ 155. Apoziții rezultate din elipsa prepoziției <i>cu</i>	97
§ 156. Construcții apoziționale imitate după limbi străine	97
§ 157. False apoziții în vorbirea neîngrijită.....	98
§ 158. Atributul substantival exprimat printr-un numeral cu valoare de substantiv	98
— Atributul pronominal	98
§ 159. Observații generale	98
Atributul exprimat prin pronume	99
§ 160. Corespondența cu atributul substantival	99
§ 161. Atributul pronominal în genitiv	99
§ 162. Atributul pronominal în dativ	101
§ 163. Atributul pronominal prepozițional	102
§ 164. Apoziția	103
Atributul exprimat prin adjective de natură pronominală	103
§ 165. Atributele care intră în această grupă	103
§ 166. Funcțiunile atributului exprimat prin adjective de natură pronominală..	104
Atributul adverbial	105
§ 167. Prin ce se exprimă atributul adverbial	105
§ 168. Folosirea prepoziției <i>de</i>	106
§ 169. Atributul exprimat prin adverbe de mod	106
§ 170. Atributul exprimat prin locuțiuni adverbiale	106
§ 171. Atributul adverbial al unor substantive care cuprind o idee verbală....	106
Atributul verbal	106
§ 172. Prin ce se exprimă atributul verbal	106
§ 173. Atributul verbal exprimat printr-un infinitiv	107
§ 174. Atributul verbal exprimat printr-un supin	107
§ 175. Atributul verbal exprimat printr-un gerunziu.....	107
Acordul atributului cu substantivul determinat	108

Acordul atributului adjectival	108
§ 176. Observații generale	108
§ 177. Acordul în cazul unui substantiv determinat de mai multe adjective....	108
§ 178. Acordul în caz	108
§ 179. Acordul în gen	110
§ 180. Acordul în număr	111
Acordul atributului substantival	111
§ 181. Acordul articolului posesiv la atributul substantival în genitiv.....	111
Complementul	112
§ 182. Definiție	112
§ 183. Complemente care determină alte complemente	112
§ 184. Diferitele feluri de complemente	112
§ 185. Deosebirea dintre complementul direct și cel indirect	113
§ 186. Prin ce se exprimă complementele.....	114
Complementul direct	114
§ 187. Definiție	114
§ 188. Prin ce se exprimă complementul direct	114
§ 189. Complementul direct și construcțiile pasive	115
§ 190. Verbe cu două complemente directe	115
§ 191. Observație asupra complementului direct al unor verbe intransitive....	115
§ 192. Cum se construiește complementul direct	116
§ 193. Aparente excepții de la regula construirii complementului direct în cazul acuzativ	117
Complementul indirect	117
§ 194. Definiție	117
§ 195. Felul verbelor determinate de complementul indirect	118
§ 196. Prin ce se exprimă complementul indirect	118
§ 197. Cum se construiește complementul indirect	119
§ 198. Construcții prepoziționale echivalente cu dativul	119
§ 199. Complementul indirect al adjectivului	120
Complementul de agent	121
§ 200. Definiție	121
§ 201. Prin ce se exprimă complementul de agent.....	121
§ 202. Prepozițiile cu care se construiește complementul de agent.....	121
Complementele circumstanțiale	122
Complementul circumstanțial de loc	122
§ 203. Definiție	122
§ 204. Prin ce se exprimă complementul circumstanțial de loc	122
§ 205. Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește comple- mentul circumstanțial de loc	123
§ 206. Circumstanțialul de loc și cel de timp	125
Complementul circumstanțial de timp	125
§ 207. Definiție	125
§ 208. Prin ce se exprimă complementul circumstanțial de timp.....	126
§ 209. Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește comple- mentul circumstanțial de timp	128
§ 210. Circumstanțialul de timp alcătuit din mai multe elemente.....	129

§ 211. Circumstanțialul de timp și cel de loc	129
§ 212. Circumstanțialul de timp și cel sociativ	130
Complementul circumstanțial de cauză	130
§ 213. Definiție	130
§ 214. Prin ce se exprimă complementul circumstanțial de cauză.....	130
§ 215. Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește comple- mentul circumstanțial de cauză	131
§ 216. Construcții eliptice de prepoziție	131
Complementul circumstanțial de scop	132
§ 217. Definiție	132
§ 218. Prin ce se exprimă complementul circumstanțial de scop.....	132
§ 219. Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește com- plementul circumstanțial de scop	132
Complementul circumstanțial de mod	133
§ 220. Definiție	133
§ 221. Ce determină complementul circumstanțial de mod.....	133
§ 222. Prin ce se exprimă complementul circumstanțial de mod propriu-zis ..	134
§ 223. Prepozițiile cu care se construiește	136
§ 224. Prin ce se exprimă complementul circumstanțial de mod comparativ	136
§ 225. Prin ce se exprimă complementul circumstanțial de mod consecutiv..	137
Complementul circumstanțial instrumental	137
§ 226. Definiție	137
§ 227. Prin ce se exprimă complementul circumstanțial instrumental	137
§ 228. Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește com- plementul circumstanțial instrumental	138
§ 229. Circumstanțialul instrumental în locuțiuni verbale și adjectivale.....	138
§ 230. Aspectul negativ al circumstanțialului instrumental.....	139
Complementul circumstanțial sociativ	139
§ 231. Definiție	139
§ 232. Prin ce se exprimă complementul circumstanțial sociativ	139
§ 233. Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește comple- mentul circumstanțial sociativ	140
§ 234. Circumstanțialul sociativ și cel de timp	140
§ 235. Circumstanțialul sociativ și cel de mod.....	141
§ 236. Circumstanțialul sociativ inclus în subiectul gramatical	141
§ 237. Aspectul negativ al circumstanțialului sociativ	141
Complementul circumstanțial de relație	141
§ 238. Definiție	141
§ 239. Ce determină complementul circumstanțial de relație.....	142
§ 240. Prin ce se exprimă complementul circumstanțial de relație.....	142
§ 241. Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește comple- mentul circumstanțial de relație	143
§ 242. Reluarea cuvântului prin care se exprimă circumstanțialul de relație....	144
Complementul circumstanțial concesiv	145
§ 243. Definiție	145
§ 244. Prin ce se exprimă complementul circumstanțial concesiv.....	145
§ 245. Corelativul complementului circumstanțial concesiv.....	146

SINTAXA FRAZEI

Noțiuni generale	149
§ 246. Definiția frazei; ce exprimă fraza din punct de vedere logic	149
§ 247. Raportul de coordonare și de subordonare	149
§ 248. Cum se leagă formal între ele propozițiile unei fraze	150
§ 249. Atracția în frază	150
§ 250. Ordinea propozițiilor în frază și punctuația lor	151

COORDONAREA

Noțiuni generale	152
§ 251. Definiția coordonării	152
§ 252. Felurile propozițiilor coordonate	152
§ 253. Separarea propozițiilor coordonate prin propoziții subordonate coordonatei anterioare	153
§ 254. Cum se leagă între ele propozițiile coordonate	153
§ 255. Conjunții corelative	153
§ 256. Coordonarea în cadrul propoziției	154
Propozițiile copulative	154
§ 257. Definiție	154
§ 258. Cum se leagă între ele propozițiile copulative	154
§ 259. Prin ce se leagă propozițiile copulative pozitive	155
§ 260. Prin ce se leagă propozițiile copulative negative	155
§ 261. Alte propoziții copulative	156
§ 262. Propoziții subordonate copulative între ele	156
§ 263. Modurile folosite în propozițiile copulative	156
§ 264. Diferitele raporturi dintre propozițiile copulative	157
Propoziția adversativă	157
§ 265. Definiție	157
§ 266. Prin ce se introduce propoziția adversativă	157
§ 267. Întărirea conjuncției sau a locuțiunii conjuncționale adversative	158
§ 268. Observații asupra folosirii diferitelor conjuncții adversative	158
§ 269. Alte locuțiuni conjuncționale adversative	159
§ 270. Juxtapunerea propozițiilor adversative	160
§ 271. Locul conjuncției sau al locuțiunii conjuncționale adversative	160
§ 272. Locul propoziției adversative	160
§ 273. Propoziția coordonată adversativă și subordonată concesivă	160
§ 274. Conjunția adversativă la începutul unei fraze	161
§ 275. Corelativul conjuncției adversative	161
§ 276. Alte mijloace de a anunța o propoziție adversativă	162
§ 277. Fraze cu două propoziții adversative	162
§ 278. Modurile folosite în propoziția adversativă	162
Propozițiile disjunctive	163
§ 279. Definiție	163
§ 280. Numărul propozițiilor disjunctive	163
§ 281. Conjunțiile care introduc propoziții disjunctive	163
§ 282. Folosirea conjuncției disjunctive într-o frază cu două propoziții disjunctive	163

§ 283. Folosirea conjuncției disjunctive într-o frază cu mai multe propoziții disjunctive	164
§ 284. Propoziții disjunctive eliptice de predicat	164
§ 285. Perioade cu propoziții disjunctive	164
§ 286. Propoziții disjunctive coordonate și subordonate.....	165
§ 287. Observații asupra unor aparente propoziții disjunctive.....	165
§ 288. Modurile folosite în propozițiile disjunctive	166
14 Propoziția conclusivă	166
§ 289. Definiție	166
§ 290. Conjuncția conclusivă la începutul unei fraze.....	166
§ 291. Prin ce se introduce o propoziție conclusivă.....	167
§ 292. Propoziții conclusive juxtapuse	168
§ 293. Locul propoziției conclusive	169
Propoziția causală	169
§ 294. Definiție	169
§ 295. Prin ce se introduce o propoziție causală	169
§ 296. Conjuncția sau locuțiunea conjuncțională causală la început de frază..	169
§ 297. Observații asupra propoziției causale introduse prin conjuncțiile <i>că</i> sau <i>căci</i>	170
§ 298. Modurile folosite în propozițiile coordonate causale.....	170

SUBORDONAREA

Noțiuni generale	171
§ 299. Definiția propoziției subordonate.....	171
§ 300. Legătura dintre propoziția regentă și subordonată	171
§ 301. Fraze cu mai multe subordonate	172
§ 302. Propoziții subordonate regente ale altor subordonate	172
§ 303. Corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție..	172
§ 304. Prin ce se leagă o propoziție subordonată de regenta ei.....	173
§ 305. Observații asupra conjuncțiilor și a locuțiunilor conjuncționale subordonatoare	173
15 Propoziția subiectivă	174
§ 306. Definiție	174
§ 307. Prin ce se introduce o propoziție subiectivă.....	174
§ 308. Propoziții interogative indirecte	175
§ 309. Observații asupra folosirii diferitelor conjuncții	175
§ 310. Construirea propozițiilor subiective în funcție de felul predicatului regent	176
§ 311. Modurile folosite în propoziția subiectivă	177
§ 312. Construcții echivalente cu o propoziție subiectivă	178
16 Propoziția predicativă	178
§ 313. Definiție	178
§ 314. Prin ce se introduce o propoziție predicativă.....	179
§ 315. Modurile folosite în propoziția predicativă	180
Propoziția atributivă	180
§ 316. Definiție	180
§ 317. Propoziții atributive determinative și explicative	181
§ 318. Prin ce se introduce o propoziție atributivă	181

§ 319. Modurile folosite în propoziția atributivă	184
§ 320. Propoziții atributive cu nuanță circumstanțială	185
§ 321. Construcții echivalente cu o propoziție atributivă	185
Propoziția completivă directă	186
§ 322. Definiție	186
§ 323. Prin ce se introduce o propoziție completivă directă	186
§ 324. Propoziții interogative indirecte	187
§ 325. Observații asupra folosirii diferitelor conjuncții	187
§ 326. Modurile folosite în propoziția completivă directă	188
§ 327. Propoziții complete directe cu subiectul în regentă	189
§ 328. <u>Construcții echivalente cu o propoziție completivă directă</u>	190
Propoziția completivă indirectă	190
§ 329. Definiție	190
§ 330. Prin ce se introduce o propoziție completivă indirectă	190
§ 331. Propoziții interogative indirecte	191
§ 332. Modurile folosite în propoziția completivă indirectă	191
§ 333. <u>Construcții echivalente cu o propoziție completivă indirectă</u>	192
Propoziția circumstanțială de loc	192
§ 334. Definiție	192
§ 335. Prin ce se introduce o propoziție circumstanțială de loc	192
§ 336. Modurile folosite în propoziția circumstanțială de loc	193
§ 337. Absența construcțiilor echivalente cu o propoziție circumstanțială de loc	193
Propoziția temporală	193
§ 338. Definiție	193
§ 339. Raportul temporal de simultaneitate	194
§ 340. Raportul temporal de anterioritate	195
§ 341. Raportul temporal de posterioritate	196
§ 342. Propoziția temporală iterativă	197
§ 343. <i>Cînd invers</i>	197
§ 344. Modurile folosite în propoziția temporală	197
§ 345. Propoziții temporale exprimînd și alte nuanțe circumstanțiale	198
§ 346. <u>Construcții echivalente cu o propoziție temporală</u>	198
Propoziția causală	198
§ 347. Definiție	198
§ 348. Prin ce se introduce o propoziție causală	199
§ 349. Propoziții cauzale exprimînd și alte nuanțe circumstanțiale	200
§ 350. Corelativul propoziției cauzale	200
§ 351. Modurile folosite în propoziția causală	200
§ 352. <u>Construcții echivalente cu o propoziție causală</u>	200
Propoziția finală	201
§ 353. Definiție	201
§ 354. Prin ce se introduce o propoziție finală	201
§ 355. Corelativele propozițiilor finale	201
§ 356. Observații asupra propoziției finale construite cu conjuncția <i>de</i>	202
§ 357. Construcții echivalente cu o propoziție finală	202
§ 358. False propoziții finale	203

Propoziția circumstanțială de mod	203
§ 359. Definiție	203
§ 360. Prin ce se introduce o propoziție de mod propriu-zisă	204
§ 361. Prin ce se introduce o propoziție comparativă	204
§ 362. Prin ce se introduce o propoziție comparativă condițională	205
§ 363. Prin ce se introduce o propoziție consecutivă	205
§ 364. Modurile folosite în diferitele categorii de propoziții circumstanțiale de mod	206
§ 365. Propoziții atributive echivalente cu propozițiile consecutive	207
Propoziția concessivă	207
§ 366. Definiție	207
§ 367. Prin ce se introduce o propoziție concessivă	207
§ 368. Observații asupra întrebuirii diferitelor conjuncții și locuțiuni con- juncționale concessive	208
§ 369. Corelativele specifice propoziției concessive	209
§ 370. Propoziții concessive juxtapuse	210
§ 371. Modurile folosite în propozițiile concessive	210
§ 372. Valoarea modurilor	212
§ 373. Modul propoziției regente	213
§ 374. Propoziții subordonate cu nuanță concessivă	213
§ 375. Construcții echivalente cu o propoziție concessivă	214
Propoziția condițională	214
§ 376. Definiție	214
§ 377. Prin ce se introduce o propoziție condițională	214
§ 378. Propoziții condiționale exprimând și alte nuanțe circumstanțiale	215
§ 379. Propoziții condiționale juxtapuse	215
§ 380. Modurile folosite în propozițiile condiționale	215
Vorbirea directă și indirectă	216
§ 381. Definiție	216
Vorbirea directă	217
§ 382. Locul verbului de declarație	217
§ 383. Locuțiuni echivalente cu un verb de declarație	218
§ 384. Determinarea verbului de declarație prin adverbe sau alte construcții ..	218
§ 385. Deasa folosire a verbului <i>a zice</i>	218
§ 386. Absența verbului de declarație	219
Vorbirea indirectă	219
§ 387. Deosebirea dintre vorbirea indirectă și propozițiile complete	219
§ 388. Transpunerea propozițiilor principale din vorbirea directă în vorbirea indirectă	220
§ 389. Transpunerea propozițiilor subordonate din vorbirea directă în vorbirea indirectă	222
§ 390. Atitudinea povestitorului față de conținutul comunicării reproduse	222
§ 391. Schimbări impuse de transpunerea de la situația vorbitorului la aceea a povestitorului	223
§ 392. Vorbirea directă legată	224
§ 393. Vorbirea indirectă liberă	225
Corespondența timpurilor	226
§ 394. Definiție	226

§ 395. Corespondența timpurilor la propozițiile complete directe	226
§ 396. Corespondența timpurilor la propozițiile atributive	231
§ 397. Corespondența timpurilor la propozițiile temporale	233
§ 398. Corespondența timpurilor la propozițiile cauzale	237
§ 399. Corespondența timpurilor la propozițiile finale	238
§ 400. Corespondența timpurilor la propozițiile circumstanțiale de mod	238
§ 401. Corespondența timpurilor la propozițiile condiționale	239
§ 402. Concluzii	240
Elipsa	241
§ 403. Definiție	241
§ 404. Elipsa unor elemente exprimate într-o propoziție anterioară	241
§ 405. Elipsa unor elemente care denumesc noțiuni generale și obișnuite	242
§ 406. Elipsa în vorbirea afectivă	243
§ 407. Expresii eliptice	243
§ 408. Expresii eliptice rezultate din elipsa unor părți de propoziții	244
§ 409. Expresii eliptice rezultate din elipsa unor propoziții	246
§ 410. Concluzii	247
Repetiția	248
§ 411. Definiție	248
§ 412. Repetiția imediată	248
§ 413. Repetiția la distanță	249
§ 414. Repetiția propoziției și a frazei	251
§ 415. Repetiția eliptică	251
§ 416. Funcțiunile repetiției	251
§ 417. Valoarea afectivă a repetiției	254
§ 418. Repetiții lipsite de valoare sintactică	255
Cuvinte și construcții incidente	256
§ 419. Ce exprimă cuvintele și construcțiile incidente	256
§ 420. Care sînt cuvintele și construcțiile incidente	256
§ 421. Propoziții incidente	257
§ 422. Propoziții incidente în afara legăturilor sintactice cu restul frazei ..	258
§ 423. Propoziții incidente legate sintactic de restul frazei	258
§ 424. Categoriile de propoziții subordonate care pot fi incidente	259
§ 425. Cuvintele de umplură	260
§ 426. Categoriile de cuvinte de umplură	260
§ 427. Rolul cuvintelor de umplură	261
§ 428. Rolul stilistic al cuvintelor de umplură	262
Ordinea cuvintelor în propoziție	263
§ 429. Observații generale	263
§ 430. Locul subiectului și al predicatului	263
Locul atributului adjectival	265
§ 431. Adjectivul în urma substantivului	265
§ 432. Adjectivul înaintea substantivului	266
§ 433. Locul adjectivului și gradele de comparație	267
§ 434. Locul atributului adjectival exprimat printr-un numeral	267
§ 435. Situații gramaticale care determină locul atributului adjectival	267
§ 436. Situații semantice care determină locul atributului adjectival	268

§ 437. Situații stilistice sau prosodice care determină locul atributului adjectival	269
Locul atributului substantival	269
§ 438. Observații asupra atributului substantival în general	269
§ 439. Locul atributului genitival	270
§ 440. Locul atributului prepozițional	271
§ 441. Locul apozitiei	273
§ 442. Locul atributului pronominal	274
§ 443. Locul complementului direct	275
§ 444. Locul complementului indirect	276
§ 445. Locul complementelor circumstanțiale	276
Ordinea propozițiilor în frază	279
§ 446. Observații generale	279
Ordinea propozițiilor coordonate	279
§ 447. Ordinea propozițiilor copulative	279
§ 448. Ordinea propozițiilor adversative	280
§ 449. Ordinea propozițiilor disjunctive	281
§ 450. Locul propoziției conclusive	281
§ 451. Locul propoziției cauzale coordonate	282
Locul propozițiilor subordonate	282
§ 452. Locul propoziției subiective și predicative	282
§ 453. Locul propoziției atributive	283
§ 454. Locul propoziției complementive directe	284
§ 455. Locul propoziției complementive indirecte	284
§ 456. Locul propozițiilor circumstanțiale	285
§ 457. Locul propoziției circumstanțiale de loc	285
§ 458. Locul propoziției circumstanțiale de timp	285
§ 459. Locul propoziției cauzale	286
§ 460. Locul propoziției finale	286
§ 461. Locul propoziției circumstanțiale de mod	287
§ 462. Locul propoziției concesive	288
§ 463. Locul propoziției condiționale	288
Accentul și intonația	290
§ 464. Rolul sintactic și stilistic al accentului	290
§ 465. Accentul în propoziție	290
§ 466. Accentul în frază	292
§ 467. Intonația	292
§ 468. Marcarea grafică a intonației prin punctuație	295
Punctuația	296
§ 469. Definiție; semnele de punctuație	296
§ 470. Punctul	296
§ 471. Semnul întrebării	297
§ 472. Semnul exclamării	299
§ 473. Virgula	301
§ 474. Punctul și virgula	306
§ 475. Două puncte	307
§ 476. Semnele citării (ghilimelele)	308
§ 477. Linia de dialog și de despărțire	309

§ 478. Parantezele	309
§ 479. Punctele de suspensie	310
§ 480. Semne ortografice	311
§ 481. Apostroful	311
§ 482. Linia de unire	311
Bibliografie	313
Lista abrevierilor	322
Indice de materie	323
Indice de cuvinte	331

« Gramatica limbii române » (volumul I și al II-lea)
a apărut sub redacția prof. univ. Dimitrie Macrea.

La volumul I a dat un ajutor deosebit acad. Emil Petrovici.

Au colaborat la revizie și la redactarea unor capitole:

Prof. univ. Iorgu Iordan, prof. univ. Alexandru Graur,
Al. Bistrițeanu, Ion Negoescu, Mioara Grigorescu,
Emanuel Vasiliu, Rodica Ocheșanu, Maria Iliescu,
Jacques Byck, Alexandru Niculescu.

Au adus unele contribuții la redactare:

Prof. univ. Al. Rosetti, Alexandrescu Petre, Bantăș Mihail,
Barbu N. I., Bulgăr Gheorghe, Caragiu Matilda, Cazacu Boris,
Căplescu Constantina, Ciobanu Fulvia, Coteanu Ion, Creția Petru,
Fischer I., Gregorian Mihail, Guțu Valeria, Hasan Finuța,
Nicolescu Aurel, Niculescu-Dimitrescu Florica, Rădulescu Maria,
Tomescu Teodora, Vasiliu Angela, Vasiliu Laura, Vilan Janina,
Wald Lucia și Zamfirescu Ileana.